

Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

X. évfolyam, 1. szám

Volume X., Issue 1.

2010. január – március / January – March 2010

ISSN 1570-0070

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A lap a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_per.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The periodical can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_per.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2010, All Rights Reserved

TARTALOM

CONTENTS

Kedves Olvasó!	5
Dear Reader,.....	6
Szerzőink / Our authors.....	7
Szerkesztőség / Editors	14
IN MEMORIAM MOLNÁR JÓZSEF	15
Boór János : Elhunyt Molnár József író, folyóiratszerkesztő, könyvkiadó és nyomdász	15
Toth Miklós : Akinek szobrot kell emelni: Molnár József	16
IN MEMORIAM JÓZSEF MOLNÁR	17
Bendur István : Óda a költőkhöz.....	18
Czeglédi Gizella : Üzenet a múltból II.....	19
PHILOSOPHIA PERENNIS	21
Máté Zsuzsanna : The Interpretation of Freedom in Imre Madách's 'The Tragedy of Man'	21
MADÁCH IMRE — AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁNAK SZABADSÁG-ÉRTELMEZÉSE	26
Somos Róbert : Pauler Ákos és Szent Ágoston.....	27
ÁKOS PAULER AND AUGUSTINE	30
ŐSTÖRTÉNET	31
Bérczi Szaniszló : Szent László király emlékezete.....	31
Csornai Katalin : Az ázsiai hunok a kínai forrásokban	34
Maráz László és Obrusánszky Borbála : A hunok öröksége.....	43
PREHISTORY	47
NYELVÉSZET	48
Czakó Gábor és Juhász Zoltán : És a füstből fölszállt a kemence	48
Czeglédi Katalin : A magyar nyelv iráni /vagy a szkíta-hun kapcsolatairól.....	56
Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília : A teremtő magyar nyelv és tanítása —	
Második rész: A magyar nyelv hangkövető jellege	73
LINGUISTICS	87
ŐSI ÍRÁSRENDSZER KUTATÁS — ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH	88
Fabó László Pál : Tanúkancsó	88
WITNESS JUG	93
Mellár Mihály : A phaisztoszi korong megfejtve / The Phaistos Disc Deciphered.....	94
Mellár Mihály : Az etruszk a magyarnak egy ősi formája!	114
ETRUSCAN IS AN ANCIENT FORM OF HUNGARIAN.....	118
GEOSTRATÉGIAI ÉS VILÁGGAZDASÁGI KITEKINTŐ	119
Z. Tóth Csaba : Angolszász geopolitika és turanizmus	119
GEOSTRATEGIC AND WORLD ECONOMIC OUTLOOK	126

KRÓNKA	127
Erdélyi István : Emléksorok Harmatta János professzor elhunytának öt esztendő évfordulóján.....	127
Frigyesy Ágnes : Olyan népből születtem, mely bízik a feltámadásban.....	129
Frigyesy Ágnes : A Szegedi Dómban követelték a szlovák nyelvtörvény visszavonását.....	133
Frigyesy Ágnes : Turulszobrok a Kárpát-medencében	138
Frigyesy Ágnes : A megmaradás és összetartozás jegyében.....	143
CHRONICLE.....	145
KÖNYVAJÁNLÓ	146
Farkas Flórián : Sulyok Vince — Vérezni kezd a tenger	146
Frigyesy Ágnes : Ki vagy, Vukics?	152
BOOK REVIEW	154
KLASSZIKUS ÍRÁSOK EURÁZSIÁRÓL	155
Shiratori Kurakichi — Kúnos Ignác : A középázsiai fejedelmi elnevezésekről	155
CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA.....	158
ÍGY ÍRTUNK MI	159
Molnár József : Az Új Látóhatár negyvenedik évfolyama elé.....	159
Molnár József : Jubileumi számvetés és a kiadó búcsúja az olvasótól	161
Borbándi Gyula : Isten hozzád... ..	163
HIGHLIGHTS FROM THE 20 th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST.....	165

Kedves Olvasó!

A nemrég elkezdődött 2010-es esztendőre minden Kedves Olvasónknak sikerekben gazdag, nagyon Boldog Új Évet kívánunk!

A Bibliotheca Mikes International keretében a következő műveket adtuk ki az elmúlt időszakban:

- ✚ **Czeplédi Katalin:** A szkíta-hun nyelvek. Hangtan. A magyar és a szkíta-hun nyelvek alapja 1.
- ✚ **Czeplédi Katalin:** A szkíta-hun nyelvek. Ósmondattan. A magyar és a szkíta-hun nyelvek alapja 2.

A művek itt érhetőek el: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

2009. december 15-én megjelent a Journal of Eurasian Studies I. évfolyamának 4. száma, amelynek a tartalomjegyzéke a következő:

- **FARKAS, Flórián:** Dear Reader
- **NEWS BRIEF** (compiled and edited by **ZOMBORI, Andor**)
- **CHRONICLE**
 - On the Issue of Language Families: The Indo-European Languages and the Finno-Ugric/Uralic Languages (edited by **MARCANTONIO, Angela**)
 - **MARÁCZ, László:** Conference on the Relations between the Ancient History of the Hungarians and Christianity
- **HISTORY**
 - **BÉRCZI, Szaniszló:** Ancient Art of Eastern-Asia
 - **KUSHKUMBAYEV, Aybolat:** The Magyar (Madžar, Madiar) Ethnonym in Medieval Written Sources
 - **SZABÓ, Christopher:** Nomad Hordes or Nomad Armies?
 - **ZÁHONYI, András:** Four Archangels on the Holy Hungarian Crown?
- **LINGUISTICS**
 - **CZEGLÉDI, Katalin:** The Linguistic Background of the Scythian-Hunnish-Avar-Hungarian Continuity
- **LANGUAGE TEACHING METHODOLOGIES**
 - **MOLNÁR, Zsolt & MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília:** The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 2.: The Sound Symbolical Nature of the Hungarian Language
- **ETHNOMUSICOLOGY**
 - **DU, Yaxiong:** Comparative Research between Fundamentals of Chinese and Western Music Theories
- **ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH**
 - **MELLÁR, Mihály:** A Critical Look at J. Younger's Homepage for the Linear A Writing
- **GEOSTRATEGY**
 - **CHATTERJEE, Suchandana:** From the Past to the Present: An Indian Retrospective on Eurasia
- **BOOK REVIEW**
 - **MARÁCZ, László & OBRUSÁNSZKY, Borbála:** The Heritage of the Huns
- **CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA**
 - **BÁLINT DE SZENTKATOLNA, Gábor:** Preface of the *'Romanized Grammar of the East and West Mongolian Languages with popular Chrestomathies of Both Dialects'*

A lap itt érhető el: <http://www.federatio.org/joes.html>

A Szerkesztőség

Hága, 2010. január 15.

Dear Reader,

We wish all our Readers a very Happy New Year!

During the last quarter we published the following volumes:

- ✚ **CZEGLÉDI, Katalin:** THE SCYTHIAN-HUNNISH LANGUAGES. Phonetics. The Foundation of the Hungarian and Scythian-Hunnish Languages 1. (in Hungarian)
- ✚ **CZEGLÉDI, Katalin:** THE SCYTHIAN-HUNNISH LANGUAGES. Ancient Syntax. The Foundation of the Hungarian and Scythian-Hunnish Languages 2. (in Hungarian)

The volumes can be accessed at: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

On 15 December 2009 the 4th issue of the first volume of the Journal of Eurasian Studies was published. From the contents:

- **FARKAS, Flórián:** Dear Reader
- **NEWS BRIEF** (compiled and edited by **ZOMBORI, Andor**)
- **CHRONICLE**
 - On the Issue of Language Families: The Indo-European Languages and the Finno-Ugric/Uralic Languages (edited by **MARCANTONIO, Angela**)
 - **MARÁCZ, László:** Conference on the Relations between the Ancient History of the Hungarians and Christianity
- **HISTORY**
 - **BÉRCZI, Szaniszló:** Ancient Art of Eastern-Asia
 - **KUSHKUMBAYEV, Aybolat:** The Magyar (Madžar, Madiar) Ethnonym in Medieval Written Sources
 - **SZABÓ, Christopher:** Nomad Hordes or Nomad Armies?
 - **ZÁHONYI, András:** Four Archangels on the Holy Hungarian Crown?
- **LINGUISTICS**
 - **CZEGLÉDI, Katalin:** The Linguistic Background of the Scythian-Hunnish-Avar-Hungarian Continuity
- **LANGUAGE TEACHING METHODOLOGIES**
 - **MOLNÁR, Zsolt & MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília:** The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 2.: The Sound Symbolical Nature of the Hungarian Language
- **ETHNOMUSICOLOGY**
 - **DU, Yaxiong:** Comparative Research between Fundamentals of Chinese and Western Music Theories
- **ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH**
 - **MELLÁR, Mihály:** A Critical Look at J. Younger's Homepage for the Linear A Writing
- **GEOSTRATEGY**
 - **CHATTERJEE, Suchandana:** From the Past to the Present: An Indian Retrospective on Eurasia
- **BOOK REVIEW**
 - **MARÁCZ, László & OBRUSÁNSZKY, Borbála:** The Heritage of the Huns
- **CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA**
 - **BÁLINT DE SZENTKATOLNA, Gábor:** Preface of the '*Romanized Grammar of the East and West Mongolian Languages with popular Chrestomathies of Both Dialects*'

The periodical can be accessed at: <http://www.federatio.org/joes.html>

The Editors

The Hague, January 15, 2010

Szerzőink / Our authors

BENDUR, István

A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-orosz szakát végezte el 1968-ban. Tagja volt a Szederkényi Ervin szervezte Jelenkor körnek. Az ELTE BTK-án kiegészítő magyar szakot végzett, majd még többféle végzettségre (könyvtárosi, informatika tanári, segédrendezői) tett szert élete során. 10 éves kora óta versel. A publikálás nem erős oldala Dürnemattal együtt vallja „azért szeretek falun élni, mert kicsiben megtapasztalom azt, ami az országban történik.”

Qualifying at the Hungarian and Russian department he graduated from Teacher Training College, Pécs, in 1968. He was an active member of the Jelenkor creative community organized by Ervin Szederkényi. He got a second degree in Hungarian at the University of Eötvös Lóránd (ELTE) and later on he gained some more qualifications in different fields (librarian, IT teacher, and assistant director). He started writing poems at the age of 10. Publicity and publications are not his strong points. He claims what Dürnematt says: “I like living in the countryside, thus, on a small scale, I experience all what happens in the country.”

BÉRCZI, Szaniszló

Fizikus, csillagász, planetológus. Az ELTE TTK-n szerzett fizikus-csillagász oklevelet (1975), doktorált matematikából (1987), majd a földtudomány (planetológia) kandidátusa (1995) címet szerezte meg. 33 éve tanít az ELTE TTK-n. Korábban a Csillagászati Tanszék (1975–1978), és a Közettani Tanszék tud. segédmunkatársa (1979), majd az Általános Technika Tanszék tanársegéde (1979–1988), adjunktusa (1988–1994), docense, jelenleg pedig a Fizikai Intézet docense az Anyagfizikai Tanszéken (2000-től). Planetológiával, kozmikus és földi anyagvizsgálattal, szimmetria kutatással foglalkozik. A Föld típusú bolygókat, az antarktiszi meteoritokat, a NASA holdközveteket és a marsi meteoriteket vizsgálja, szervezi a Hunveyor-Husar gyakorló űrszonda modellek építését. Az MTA Csillagászati és Űrfizikai Bizottságának, valamint a Geonómiai Tud. Bizottságának a tagja, a Planetológiai Albizottságnak az elnöke (2003-tól), és a MANT alelnöke (2001-től).

Physicist-astronomer who made a new synthesis of evolution of matter according to the material hierarchy versus great structure building periods. This model is a part of his Lecture Note Series Book on the Eötvös University. He also organized a research group on evolution of matter in the Geonomy Scientific Committee of the Hungarian Academy of Science (with Béla Lukács). He wrote the first book in Hungary about planetary science From Crystals to Planetary Bodies (also he was the first candidate of earth sciences in topics planetology). He built with colleagues at the Eötvös university the Hungarian University Surveyor (Hunveyor) experimental space probe model for teaching and training purposes and development of new constructions in measuring technologies.

BOÓR, János

Budapesten született 1932-ben, filozófus, szerkesztő. Fizikai, matematikai, filozófiai és katolikus teológiai egyetemi tanulmányait Budapesten, Münchenben és Salzburgban végezte. Az 56-os forradalom után elmenekült Magyarországról. Münchenben telepedett le. 1965 óta szerkeszti a Herder Kiadó gondozásában megjelenő *Mérleg* című tallózó folyóiratot, melynek 1988 óta főszerkesztője. A Mérlegen kívül cikkei jelennek meg a *Katolikus Szemlében*, az *Életünkben*, a *Vigiliában*, a *Theologie und Philosophie* és az *Osteuropa Naturwissenschaft* című német folyóiratokban.

Born in Budapest in 1932, philosopher, editor. Studied physics, mathematics, philosophy and catholic theology in Budapest, Munich and Salzburg. After the Revolution of 1956 he left Hungary and settled down in Munich. Since 1965 he is with the periodical *Mérleg*, since 1988 as editor-in-chief. He published numerous articles in the periodicals: *Katolikus Szemle*, *Életünk*, *Vigilia*, *Theologie und Philosophie* and *Osteuropa Naturwissenschaft*.

BORBÁNDI, Gyula

1918-ban született Budapesten. 1942-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett államtudományi doktorátust. 1941 és 1949 között a Vallás- és Közoktatási Minisztérium tisztviselője volt. 1949-ben politikai okokból elmenekült Magyarországról. Egy ideig Svájcban élt, majd 1951 nyarán áttelepült Münchenbe, ahol Gyulai Ernő néven a Szabad Európa Rádió munkatársa lett. 1979 és 1984 között a Magyar Osztály helyettes igazgatója volt. 1951-ben Zürichben résztvett a *Látóhatár* megindításában, később a folyóirat egyik főszerkesztője lett. 1958 és 1990 között pedig az *Új Látóhatár* című folyóiratot felelős szerkesztőjeként jegyezte. Írásaiban történelmi, politikai és irodalomtörténeti, kérdésekkel foglalkozik. Minden jelentős emigráns folyóiratban jelentek meg írásai. Több magyarországi és németországi folyóirat munkáját segíti ma is.

Born in 1918 in Budapest. Received a degree at the Pázmány Péter University in Budapest. He was with the Ministry of Religious and Public Education between 1941 and 1949. Due to political reasons he was forced to go into exile in 1949. He lived for a while in Switzerland then he moved to Munich where he became an employee of the Radio Free Europe under the pseudonym Ernő Gyula. Between 1979 and 1984 he held the position of deputy director of the Hungarian Section. In 1951 he participated in the founding of the periodical *Látóhatár (Horizon)*; later he became the chief editor of it. Between 1958 and 1990 he was one of the editors of the periodical *Új Látóhatár (New Horizon)*. In his numerous books and articles he deals with historical, political and history of literature topics. His articles were published in practically every significant periodical published in the West. Currently he is still supporting the work of several periodicals in Hungary and Germany.

CSORNAI, Katalin

A Tan Kapuja Buddhista Főiskola (Budapest) kínai szakirányán végzett 1999-ben. Mestere Kalmár Éva és Ecsedy Ildikó volt, akiktől megszállott elkötelezettséget, mélyreható alaposágot és szorgalmat is tanult. A Han Birodalom történelme és kultúrája mellett a manicheus szövegelemlek szintén kedvelt témakörébe tartoznak. Fontosabb fordítási munkái közé tartoznak a következő művek: *'Négy égtájon barbár csillag ragyog – Az ázsiai hunok a kínai forrásokban'* (László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület, 2007) és *'A dunhuangi sziklatemplom manicheus kéziratkezei'* (HUN-Idea, 2009).

Completed her studies at the “Gate of Dharma” Buddhist University, Budapest, Hungary in 1999. She learnt from her masters — Éva Kalmár and Ildikó Ecsedy — compulsive commitment, thorough soundness and diligence, too. Ms. Csornai's main research areas are the history and culture of the Han Empire and Manichean texts. Her main translation works include: *'Barbarian Star Is Shining on Four Corners of the World'* (2007) and *'The Manichean Manuscripts of the Rock Temple of Duanhuang'* (2009).

CZAKÓ, Gábor

Decsen született 1942-ben. Egyetemi tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán fejezte be 1965-ben. Több lap szerkesztőségében dolgozik (Új Tükör, Mozgó Világ, Négy Évszak, Olvasó Nép). 1989 óta az Igen főszerkesztője. 1992-től a Magyar Szemle társszerkesztője. 1966 óta publikál országos lapokban. Somogyi Tóth Sándor, a Kortárs akkori prózaszerkesztője fedezi fel *Postáskisasszony* című novella közlésével. Fábrián Zoltán az induló Ifjúsági Magazinban jelenteti meg *Csomagok* című novelláját. Írásművészetének legszembeötlőbb vonása a stílusok tudatos váltogatása, ami abból az eltökéltségből ered, hogy mondanivalóit a nekik megfelelő formában jelenítse meg. Szellemisége egyértelműen katolikusságából ered. Innen a valamennyi műben kimutatható Krisztus-utalás és Nap-pont, amely a belső szerkezetet megadja azáltal, hogy a hősök feléje szeretnének közeledni, vagy éppen még arra nézni is félnek. A prózai műfajok mindegyikében dolgozik. Számos díj nyertese (Arany János Díj, Babits Mihály Díj, Sajtótisztesség Díj, Kortárs Díj, József Attila Díj, Nagy Gáspár Díj, Stephanus Díj, Árpád pajzs).

Was born in 1942 in Decs, Hungary. Completed his academic studies in 1965 at the University of Pécs, Faculty of Law. Then he was working at several periodicals; since 1989 he is editor-in-chief of the periodical Igen, and since 1992 co-editor of Magyar Szemle. Mr. Czako publishes in newspapers of national circulation since 1966. The most striking aspect of his writing skill is the conscious alteration of styles, which is based on his decision to express the message within the best form. His spirituality is fundamentally shaped by his Catholicism. He is using every genre of prose. Mr. Czako is winner of numerous prizes.

CZEGLÉDI, Gizella

Festőművész, költő. 1951-ben született az Alföldön, Hajdúhadházon. Diplomát Esztergomban szerez rajz- és kommunikációs szakon a Tanítóképző Főiskolán. 1998-ig tanított. A festést a pedagógus munka mellett kezdte el. Azóta több száz képe készült el, amiket különböző kiállításokon mutatott be. A festményekhez verseket is írt, amelyek eddig három kötetben jelentek meg *Szavak és színek* címmel. 2000 óta vezeti a Mű-hely Galériát, ahol kiállításokat, kulturális esteket szervez. 2007 óta elnöke a Pilisi Alkotó Kaptár Egyesületnek

Painter-artist, poet. She was born in Hajdúhadház, a town on the Great Hungarian Plain. She received a B.A.-degree in drawing and communication from the Teacher's Training College in Esztergom. Ms. Czeglédi taught in several schools until 1998, and began painting next to teaching. Since then she created hundreds of paintings and showed them at several expositions. She wrote poems to accompany the paintings; these are published in three volumes

entitled 'Words and Colors'. She is directing the Gallery called "Mű-hely" where she organizes expositions and cultural evenings. Since 2007 Ms. Czeglédi is the chairman of the association called "Creative Hive in the Pilis Region".

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orsz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészetben belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Körösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve ('*A szkíta-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ősmondattan*') jelent meg. Megjelenés alatt: '3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)'. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University 'József Attila' in Szeged, Hungary. She was given the title 'dr. univ' at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called 'Nagy Lajos király' in Miskolc, Hungary and 'Körösi Csoma' in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: '*History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe*'. Currently she is working on the third volume of this series '3. *Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words)*'. Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

ERDÉLYI, István

Nagyváradon született 1931-ben, 1944 őszén menekültek az anyaországba. Az ELTE Történettudományi Karán 1955-ben végzett, mint régész. Diplomadolgozatát avar témából írta, László Gyula vezetése mellett. 1955-től négy éven keresztül Leningrádban az Állami Egyetem Régészeti tanszékén dolgozik mint aspiráns, a szakvezetője M.I. Artamonov professzor volt, az Állami Ermitázs Múzeum főigazgatója. Kandidátusi munkáját „A magyarok Levédiában” címmel odakint védte meg 1959-ben. 1976-ban védte meg akadémiai doktori disszertációját „Az avarság és Kelet a régészeti források fényében” címmel. Eddig 21 könyve jelent meg. Tanított mint külső előadó az ELTE Régészeti Tanszékén, a Történelmi Segéttudományok Tanszékén, a Finnugor Tanszékén, a Belsőázsiai tanszéken, a Miskolci Bölcsész Egyesület nem akkreditált egyetemén 4 évig, a Református Egyetem Történettudományi Tanszékén, végül a Pécsi Egyetem Ázsia Központjában. 1961-től 1990-ig Mongóliában vezetett közös mongol-magyar régészeti kutatóexpedíciókat 12 alkalommal. 1995-ben hozta létre a Magyar Őstörténeti Munkaközösséget, amelyet hivatalosan Egyesületté szervezett át, jelenleg elnöke. Szerkeszti az egyesület *Eleink* — magyar őstörténet című folyóiratát és egyben a mellékletét, az *Őstörténeti Füzeteket* 2002-től kezdődően. Megkapta a magyar keletkutatók Körösi Csoma díját 1997-ben; a Mongol Tudományos Akadémia diplomával tüntette ki 2007-ben (csak 17-en kapták meg az egész világon). 7 éven keresztül vezette a magyar-bolgár-szovjet régészeti nemzetközi expedíciót társvezetőként, évente egy-egy hónapon át. Kétszer volt Moszkvában mint vendég főmunkatárs az akadémiai Régészeti Intézetben, 1968-70-ben és 1980-83 között. Az ELTE habilitálta 1996-ban mint történész doktort.

He was born in Nagyvárad in 1931; in 1944 they fled to Hungary. Graduated in 1955 at the Eötvös Loránd University, Budapest as archaeologist. The topic of his dissertation project concerned the avars and it was done under the supervision of Gyula László. Between 1955 and 1959 he worked in Leningrad under the supervision of professor M.I. Artamonov, the general director of the State Hermitage Museum. He was awarded an academic doctor degree there for his thesis entitled: 'The Hungarians in Lebed'. In 1976 he was awarded the doctor title from the Hungarian Academy of Sciences. Mr. Erdélyi taught on numerous Hungarian universities. Between 1961 and 1990 he led 12 Mongolian-Hungarian research expeditions in Mongolia. In 1995 he established the Hungarian Prehistorical Think-Tank, of which he is the president. He is the editor of the periodical 'Eleink' and its supplement 'Prehistorical Booklets'. In 1997 he was awarded the prize for Hungarian Orientalists, the Körösi Csoma Prize. The Mongolian Academy of Sciences awarded him in 2007 with a diploma (only 17 people received such an honor in the whole world). During 7 years he led the Hungarian-Bulgarian-Soviet international expedition. He was twice in Moscow as visiting senior fellow at the Archaeological Institute of the Academy (between 1868-70 and 1980-83). Received a habilitation as doctor of history at the Eötvös Loránd University, Budapest in 1996.

FABÓ, László Pál

1974-ben végzett a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán. 1991-ig négy kutatóintézetben (alapvetően mikroprocesszoros) fejlesztési munkákon dolgozott, mint tudományos főmunkatárs. 1991-ben egy barátjával közösen egy akkor világviszonylatban egyedülálló moduláris működtető rendszert fejlesztett ki templomi orgonák számára Erre alapozva orgonaépítő vállalkozást hoztak létre, amellyel közel húsz év alatt bő három tucat orgonát rekonstruáltak, illetve építettek. A magyar nyelvvel és a rovásírással 1999-ben kezdett foglalkozni. Eredményeit az ETRUSZK JELVARÁZS c. könyvében összegezte. Az etruszkból szerzett nyelvi tapasztalatokkal a tarsolyában áttért a hozzáférhető hun nyelvemlék tanulmányozására, s jelenleg e kutatás köti le idejének jelentős részét.

Completed his studies at the Technical University of Budapest, Faculty of Electric Engineering in 1974. Until 1991 he worked in four research institutes as senior researcher. In 1991 he developed together with a colleague a unique system for church organs. Based on this invention they established a company which restored or built more than three dozen organs. He began researching the Hungarian language and the runic script in 1999. His results are published in his book 'Etruscan Sign Charm'. Based on these results he commenced researching the Hunnish texts, which currently takes up most of his time spent on research.

FARKAS, Flórián

Okleveles villamosmérnök; MBA. IT és menedzsment konzultáns. 1992. óta Hollandiában él.

Electric engineer; MBA. IT and management consultant. Living in the Netherlands since 1992.

FRIGYESY, Ágnes

Újságíró, 1963-ban Kecskeméten született. A Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskolában és Gimnáziumban kezdte meg tanulmányait, majd a kaposvári Tanítóképző Főiskolán szerzett diplomát. Hét év tanítás után az újságírói pályát választotta. A tanítás mellett magyar szakon megszerezte második diplomáját a szegedi Tanárképző Főiskolán. Külső-, és belső munkatársa volt a Kecskeméti Lapoknak 1989-től, az Új Magyarországnak, a Film, Színház Muzsikának, a Honismeretnek, a Magyarok Világszövetsége lapjainak: a Világszövetségnek, a Magyarok Világlapjának és a Világlapnak. Megjelentek cikkei a Heti Nemzeti Újságban, a Münchenben megjelenő Nemzetörben, majd a magyarországi Magyar Nemzetörben, valamint az Ausztráliai Magyar Életben stb. Több száz interjút készített az elmúlt 15 év alatt. Jelenleg szabadúszó újságíró.

Journalist. She was born in 1963 in Kecskemét. After concluding her primary and secondary school education in her native town, she studied pedagogy in Kaposvár then she earned her second degree in Hungarian language in Szeged. After having spent seven years teaching she turned to journalism. Since the collapse of communism she worked for numerous newspapers and journals both in Hungary and abroad. At present she is freelance journalist.

JUHÁSZ, Zoltán

Budapesten született 1955-ben. A Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán végzett 1978-ban. 1982-ben doktorált anyagtudományból. Ezt követően a régi, fonográf-technikával rögzített népzenei felvételek zajcsökkentésének kutatásával foglalkozott. Az e téren kifejtett munkásságáért 1997-ben Ph.D.-fokozatot nyer. Jelenleg mesterséges intelligenciával segített népzene-kutatással foglalkozik, különös tekintettel az interetnikai kapcsolatokra. A KFKI főmunkatársa. 1977 óta gyűjti és tanulmányozza a hagyományos furulya, illetve duda zenét. Erre alapozva három tankönyvet írt a különböző hagyományos magyar furulya-technikákról, valamint két könyvet az utolsó dudás, illetve furulyázó palóc pásztorokról. Hagyományos furulyázást és dudát tanít a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen.

Was born in Budapest in 1955. He graduated at the Faculty of Electrical Engineering of the Technical University in Budapest in 1978. Mr. Juhász obtained the "Doctor univ." degree in 1982, as a doctorand of the Central Research Institute of The Hungarian Academy of Sciences, in the field of single crystal growth. After that, he started to work in the field of adaptive learning systems, to elaborate a noise reduction system of early ethno-musical phonograph recordings, as well as an adaptive control system for crystal growth equipments. He obtained the Ph.D. degree in 1997 for this work. His current field of research is computer-aided study of folk music, including interethnic connections. At present, he is senior research fellow at the Research Institute for Technical Physics and Materials Science, in Budapest. Since 1977 he collects, studies and plays traditional flute and bagpipe music. Based on his collection, he wrote three school-books for traditional flute playing of different Hungarian musical dialects, and two books about the last bagpipe and flute player herds of the Palóc (North-Hungarian) ethnic group. Mr. Juhász teaches traditional flute and bagpipe playing at the Liszt Ferenc University of Musical Arts and at the School for Folk Music.

MARÁCZ, László

1960-ban született Utrechtben, Hollandiában. A Groningeni Egyetem Bölcsészkarán szerez diplomát. 1984-1990 között egyetemi docens a Groningeni Egyetem Általános Nyelvészeti Intézetében. 1990-1992 között Niels Stensen-ösztöndíjas, vendégkutató az MTI-n, az MTA-n és a CNRS-nél. 1992 óta az Amszterdami Egyetem Kelet-Európai Intézet docense. Kutatási területe az általános mondattan, magyar grammatika, a magyarság és Nyugat viszonya. Számos tudományos cikk és kötet szerzője.

Born in 1960 in Utrecht, the Netherlands. Receives his degree from the University of Groningen. Between 1984 and 1990 he is with the University of Groningen as assistant professor. Between 1990 and 1992 as a Niels Stensen scholar he is with MTI, MTA and CNRS as a guest researcher. Since 1992 Mr. MarácZ is lecturer of the East-European Institute of the University of Amsterdam. His areas of research cover general syntax, Hungarian grammar, the relationship of Hungarians and the West. Author of numerous scientific publications and books.

MÁTÉ, Zsuzsanna

A Szegedi Tudományegyetemen a Juhász Gyula Pedagógusképző Karon oktat magyar irodalmat és esztétikát. Törzstagja a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának. Az MTA Doktori Bizottságánál 1996-ban szerzett kandidátusi fokozatot, Abszolútum a művészetfilozófiában századunk első felében témában. 2006-ban habilitált a Debreceni Egyetemen Sík Sándor — a szépíró, az irodalomtudós és az esztéta könyvével. Fő kutatási területei: a magyar esztétika története és más komparatistikai esztétikai problémakörök. Számos kötet szerzője.

Works as habilitation professor at the University of Szeged (Juhász Gyula Teacher Training Faculty), she teaches Hungarian literature and aesthetics. Ms. Máté is full member of the doctoral PhD-system in philosophy of Málnási Bartók György at the University of Szeged. She received a PhD-degree in Philosophy: "The Absolute in the philosophy of art in the first half of our century", at the Hungarian Academy of Sciences (1996); Habilitation: "Sándor Sík – the author, the literary scientist and the aesthetician" at the University of Debrecen (2006). Her main field of research are: Hungarian history of aesthetics and other comparative questions of aesthetics. Author of several books.

MELLÁR, Mihály

Matematikus oklevelet szerzett a Belgrádi Tudományegyetemen. 1980 óta Ausztráliában él, ahol ausztráliai aboriginal és pápua-új guineai művészkereskedőként dolgozik. Emellett szervez és endogén kultúrák kutatásával foglalkozik.

Mathematician, Academia of Sciences, Belgrade. Since 1980 he is living in Australia, working as Australian Aboriginal and Papua New Guinean art and craft dealer, researching organic and endogen cultures.

MOLNÁR, József (1918-2009)

1918-ban született Budapesten. Író, szerkesztő, kiadó, nyomdász. Először a szociáldemokrata mozgalom tagja volt, később a népi írók hatására a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakozott 1945-ben, majd a vezetőség tagja lett. Kezdetől szemben állt a párt kommunistákhoz húzó csoportjával, ezért 1947-ben kilépett a pártból, s 1948-ban elhagyta az országot. Évtizedeken keresztül vándorolt Európában. A legkülönbébb munkákkal kereste kenyerét. Végül Németországban telepedett le. 1960-ban nyomdát, majd Aurora néven könyvkiadót alapított, és az Új Látóhatár című folyóirat szerkesztésével, kiadásával foglalkozott, amelynek alapításától számítva ő volt a fő mozgatóereje. Közismert Misztótfalusi szakértő, akiről írott életműve 2000-ben jelent meg a Balassi Kiadó és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem közös gondozásában. 2009. december 1-én hunyt el Münchenben.

Born in 1918 in Budapest. Writer, editor, publisher, typographer. First he was with the Social democratic movement, later, in 1945 he joined the National Peasant Party. He became the member of the party's leadership. From the very beginning he was firmly against those in his party who collaborated with the Communists, therefore he left the party in 1947 then Hungary in 1948. Decennia long he traveled in Europe and earned his living with all types of work. Finally he settled down in Germany. In 1960 he founded a press then a publishing house called Aurora. Next to that he was the driving force behind the *Új Látóhatár* [*New Horizon*] periodical for decades. He is a well-known and established Misztótfalusi specialist. His grand oeuvre on Misztótfalusi was published in 2000. Passed away in Munich on 1 December 2009.

MOLNÁR, Zsolt

Egyetemi doktori fokozatot szerzett Vezetés-Szervezés szaktudományban, a Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom és Természettudományi Karán, a „Szervezetek megismeréstani mintái” tárgykörben. Jelenleg jelentéseméleti kutatással foglalkozik a jelentéslétrehozás, különösen a magyar nyelv jelentésalapú vizsgálatának tárgykörében. Ezzel párhuzamosan kutatja az elméleti eredmények anyanyelvtanításban való alkalmazását is.

Received a doctor univ. degree in Management and Organization from the Budapest University of Technology, Faculty of Social and Natural Sciences in the field of “Cognitive Modeling of Organizations”. Currently he is working in the field of cognitive sciences focusing on the research of creation of meaning. His special interest is the investigation of the Hungarian language based on the meaning principle. In line with his research he is also working on new language teaching methods based on theoretical findings.

MOLNÁRNÉ CZEGLÉDI, Cecília

Tanító és tanításmódszertan fejlesztő. Általános iskolában dolgozik, tanításmódszertan fejlesztési területen alkalmazott kutatást és gyakorlati bevezetést végez. Jelenlegi fő tárgyköre a jelentésalapú kutatások elméleti eredményeire épülő új magyarnyelv-tanítási módszertan kidolgozása és bevezetése.

Ms. Molnárné Czeglédi is working as teacher and teaching methodology developer. Currently she is working in an elementary school, does applied research, practical adaptation and effective introductions in the field of teaching methodology development. At present her main area of interest is the development of a new Hungarian language teaching method, based on the theoretical findings of the meaning principle.

OBRUSÁNSZKY, Borbála

Történész-orientalista. 1992-1997 között az ELTE-n történelem-mongol szakon végez, majd 1997 és 1999 között a Mongol Állami Egyetemen végez posztgraduális képzést, és 1999 decemberében megvédi a doktori címét. 2000-2002 között a Pécsi Tudományegyetemen alakuló Ázsia Központ külső szakértője volt, majd a Shambala Tibet Központ mongol programjait szervezte. Közben több tanulmányutat tett Mongóliába és Kínába. 2005-től a Körösi Csoma Sándor Egyetem előadója. Ezen kívül több magyar tudományos egyesület (alapító) tagja: Magyar Őstörténeti Munkaközösség, Magyar Történelmi Társulat, László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület. Számos könyv és tanulmány szerzője; rendszeresen készít elemzéseket közép-ázsiai témakörben a szakajtó számára. Jelenleg egy oktatási lap főszerkesztője.

Historian, orientalist. She completed her studies at the University Eötvös Loránd in Budapest between 1992 and 1997 in history and Mongol civilization. This is followed by a postgradual study at the Mongol State University, where she is awarded a Ph.D. degree in 1999. Between 2000 and 2002 she worked as external consultant of the Asia Center at the University of Pécs, and organized the Mongol programs of the Shambala Tibet Center. During this period she participated in several expeditions in Mongolia and China. Ms. Obrusánszky is member and/or founder of several Hungarian scientific associations and she is author of numerous books and articles, and regularly provides analyses on Central Asia in the scientific press. Next to that she is the editor-in-chief of an educational journal.

SOMOS, Róbert

Diplomáját 1982-ben szerezte Budapesten, az ELTE-n filozófia és történelem szakokon. 1983-tól máig a Pécsi Egyetem, illetve jogelődjei oktatója. Egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a pécsi Patrisztika Központ vezetője. Szűkebb szakterülete a görög patrisztikus teológia, ezen belül az alexandriai tudós keresztény irodalom, illetve a későantik görög filozófia története, az ókeresztény teológia és a filozófiai hagyomány kapcsolata, továbbá a magyar filozófia története, különös tekintettel az Osztrák-Magyar Monarchia időszakára és Pauler Ákos munkásságára. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja.

Graduated in 1982 at the University Eötvös Loránd in Budapest in philosophy and history. Since 1983 teaches at the University of Pécs. University Professor, Doctor of the Hungarian Academy of Sciences, leader of the Center for Patristic Studies. His main focus areas include the Greek patristic theology, and the history of Hungarian philosophy in general and the oeuvre of Ákos Pauler in particular. At present he is Dean of the Faculty of Liberal Arts of the University of Pécs.

TÓTH, Miklós

Jogász, református teológus. 1949 óta Hollandiában él.

Studies: law and reformed theology. Living in the Netherlands since 1949.

Z. TÓTH, Csaba

Társadalom- és művelődéstörténeti kutató, őstörténész. Művészeti tanulmányok után (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, 1979-1981, díszlet-jelmeztervezés tanszék), 1999-től kulturális antropológiát hallgatott a Miskolci Egyetemen. 1990-től több mint nyolcvan írása (tanulmány, esszé, interjú, recenzió) jelent meg, főként folyóiratokban (Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). 2002-2005 között cikksorozata jelent meg az Országépítőben a 19-20. század egyes politikátörténeti vonulatairól. Ebben vizsgálta az anglo-amerikai politikai befolyás szerepét korunkban, különösen Cecil Rhodes és „titkos társasága” tevékenységén keresztül, Carroll Quigley és Antony Sutton, amerikai történészek munkái nyomán. E sorozatban 2004-ben jelent meg az „Európa elrablása”, az „1914 - az angolszász felelősség kérdése” és más cikkek. 2009-től a Turán negyedéves magyar őstörténeti folyóirat szerkesztője.

Freelance researcher of the cultural and social history and the Hungarian prehistory. After studies of fine arts (Academy of Fine Arts, Budapest, Scenic and Costume Design Faculty, 1979-1981), from 1999 he learned cultural and visual anthropology in the University of Miskolc. Since 1990 he published more than eighty articles, mainly in periodicals (among others in the Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). Since 2002 in the quarterly Országépítő he published a series about the political history of the 19th-20th century. He examined - in the footsteps of Carroll Quigley and Antony Sutton - the Anglo-American political influence in our time, particularly through the analysis of the activities of Cecil Rhodes and his “Secret Society”, the Round Table. In 2004 he published more articles, e.g. *1914 – the question of British responsibility*, in autumn *The Balfour-declaration and the Zionism*, and in the winter issue *The 21st Century – a looking back from 2992*. Since 2009 he is the editor of Turan, the Hungarian prehistorical quarterly.

Szerkesztőség / Editors

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
-----------------------	-----------------	---	--------------------

IN MEMORIAM MOLNÁR JÓZSEF

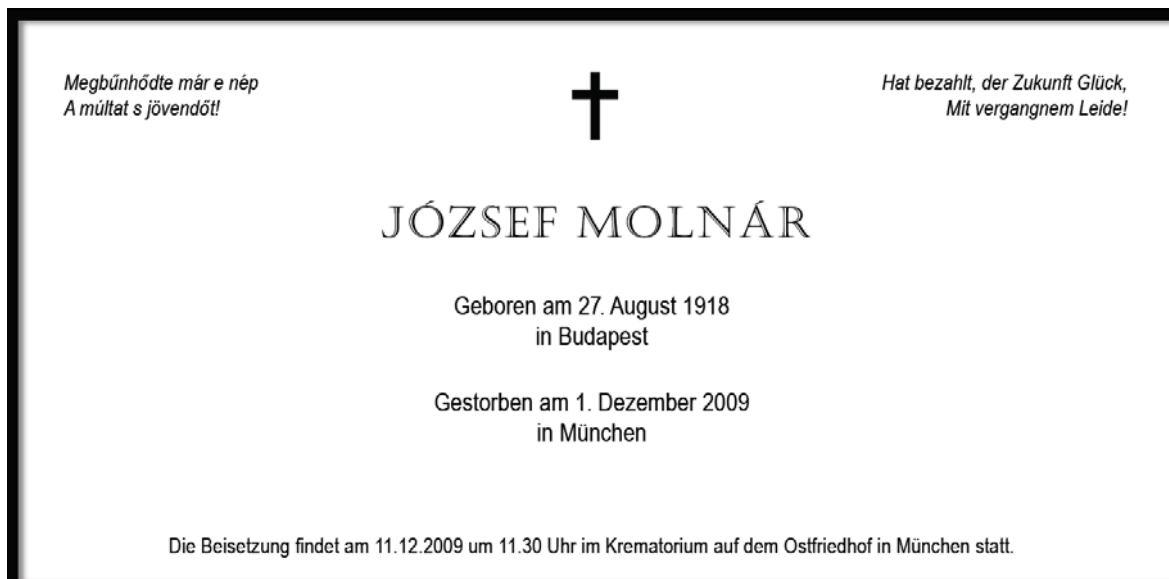
Boór János :

Elhunyt Molnár József író, folyóiratszerkesztő, könyvkiadó és nyomdász

Molnár József 1918-ban Budapesten született, gyermekkorát a nyugat-magyarországi Csepregen töltötte rokonai, föld nélküli parasztok és gazdasági cselédek között. Hiába vágyott tanulni, csak a kereskedelmi érettségit sikerült letennie. Fiatalon megismerkedett a Szociáldemokrata Párttal, annak aktív tagjává vált, sőt az Ifjúsági Bizottság titkárának is megválasztották. Falusi élményei és a népi írók hatására a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakozott 1945-ben, majd a vezetőség tagja lett. Kezdetből fogva szemben állt a párt kommunistákhoz húzó csoportjával, ezért 1947-ben kilépett a pártból, s 1948-ban elhagyta az országot. Évtizedeken át vándorolt Európában, sőt New York-ba is eljutott. A legkülönbözőbb munkákkal kereste kenyerét: volt pályamunkás, kőművesek mellett segédmunkás, vasgyári és csokoládégyári munkás. Két évig politikai kommentátorként a Szabad Európa Rádiónál dolgozott. Végül Németországban telepedett le. 1960-ban nyomdát, majd Auróra néven könyvkiadót alapított, amely mintegy 60 kötettel ajándékozta meg a magyar szellemi életet. Emellett a *Látóhatár*, majd az *Új Látóhatár* című folyóirat szerkesztésével, kiadásával foglalkozott, amelynek alapítása óta ő volt a fő mozgatóereje. Az 1990-ben megszűnt folyóiratba rendszeresen írt tanulmányokat, kritikákat és esszéket.

Főbb kitüntetései: *Pro Cultura Hungarica* (1991); *Nagy Imre Emlékplakett* (1994) és *A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje* (1997).

Főbb művei: társszerzőként *Tanulmányok a magyar forradalomról* (München, 1966); *Misztótfalusi Kis Miklós* (Budapest/Berlin, 2000); *Achim L. András élete és halála* (Budapest, 2002); *A betű szolgálatában, Negyven év az Új Látóhatárért, Válogatott írások* (Budapest, 2002) és *A Szabad Európa Rádió a forradalom napjaiban* (Budapest, 2006). Ez utóbbi könyvecskéje részét alkotja önéletrajzának, amelyen évek óta dolgozott. Ennek befejezését sajnos a 2009. december 1-jén, baleset következtében, Münchenben bekövetkezett hirtelen halála végleg megghiúsítja. Kilencvenegy évet élt. Gyászolja özvegye, Olga asszony, számos jó barátja és számtalan olvasója. (Az elhunyt 2000-ben közzétett szövegét naprakészen kiegészítette Boór János)

Tóth Miklós :

Akinek szobrot kell emelni: Molnár József

‘Magányosan, de nem egyedül.’

Vilma holland királynő

Elhunyt, elhagyott bennünket, majdnem olyan észrevétlenül, ahogy az utóbbi években élt. Halála híre majdnem hogy véletlenül jutott el hozzánk és másokhoz. Jött a maga módján, járta a maga útját és elment a maga módján s a maga útján. Itthagytott egy felbecsülhetetlen életművet, melyet csak ő tudott létrehozni. *Exegi monumentum aere perennius*, mondhatjuk Horatius szavával itt is, most is, a magyar emigráció e nagy személyisége távozásakor. Az emigráció túl sok nagy személyiségét kell így búcsúztatnunk.

Mi magyarok, akik elhagytuk a Kárpátmedencét Nyugat felé — ki így, ki úgy — mindnyájan menekültek voltunk és maradunk. Azok is menekültek, akik napjainkban jönnek ide, csak rendszerint ők még nem tudják ezt. *‘Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek’*, mondja valamennyiünk nevében és valamennyiünk szívéből a régi, igaz nóta. Magunkkal hozunk egy kultúrvilágot, amelynek jelentősége és értéke számunkra csak évek múltán tűnik ki a maga teljes ragyogásában, midőn újra felfedeztük azt a külföldi élet természetes, más kultúrvilágokkal való szembesülése könyörtelen, inspiráló, lélekemelő folyamatában.

Lehet sok mindent kigondolni, megírni, de ha nincs, aki lenyomatja és kiadja, akkor az ember csak az íróasztala fiókjának dolgozik minden társadalmi kapcsolat és hatás nélkül. Ez az emigráns számára különlegesen jelentős, mivel ő mindent egy egész nemzet számára és annak nevében tesz. Az ő tér-igénye végtelen, de lehetőségei korlátozottak. Ki viszi gondolatait azokhoz, akiknek ő azokat szánta? A nyomdász, a kiadó — manapság az internet gondozója. Az pedig miért teszi azt? Mert küldetése van. Küldetése egy nemzet lelkének mélységes mélyéből. Egyedül. Nappalát és éjjelét betölti e feladat, amelyről alig tud szót váltani környezetével, de amely ugyanakkor egyetemes, evangéliumi jelentőségű azok számára, akik voltak, akik vannak s akik eljövendők.

Most Molnár Józsefről emlékezünk. Egy nagy személyiségről, aki a magyar kultúra szolgálatában állt és tevékenykedett, önfeláldozóan, teljes odaadással éppenúgy mint nagy példaképe, Misztótfalusi Kis Miklós. Elettörténete ezen megemlékezés elé van felvéve kiadványunkban. Az méltóságteljes rövidegességgel és egyszerűséggel minden lényeges adatot közöl munkájáról. Amit nem mondhat el, amit a mi kötelességünk elmondani, az annak az értékelése, amit Molnár József létrehozott. A Nemzet Napszámosa, aki óriásit alkotott.

Az amszterdami városi egyetem nyomdatörténeti professzora nagy tisztelettel szólt róla nekem a hatvanas években. Mégis jelentősége a magyar szellemi életben teljeseedett ki. Ő mindig a nemzetét mint szellemi egészet szolgálta. Egyszer a Hollandiai Mikes Kelemen Körben tartott előadásában részletesen elmondta, hogyan, miként milyen nagy testi, anyagi és lelki kálváriajárás árán építette ki nyomdáját, kiadvállalatát, hogyan talált munkatársakra, hogyan dolgozott éjt nappá téve, hogy a magyar kultúrának templomot emeljen. Nélküle sok-sok munka nem jelenhetett volna meg. A Nyugat-Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem könyveit ő nyomtatta. A Hollandiai Mikes Kelemen Kör első, jubileumi kötete nála jelent meg: *‘AZ EMBERNEK PRÓBÁJA’, Emlékkönyv a Hollandiai Mikes Kelemen Kör fennállásának huszonötödik évfordulójára, Amszterdam, 1976.* A könyv belső fedőlapján pedig a következő szöveg olvasható: *‘Készült Molnár József nyomdájában, Oertlinweg 4, 8000 München 90, Tótfalusi Kis Miklós 10 és 8 pontos betűivel’.* Ebben minden benne van. Benne van elkötelezettsége Misztótfalusi Kis Miklós iránt — aki Amszterdamban tevékenykedett —, akinek nagy nyomdászai szakértelemmel ő állított örök emléket monográfiájával.

Midőn pedig az akkori kommunista magyar politikai rendszer mindent megtett, hogy a Mikes Kört betagolja csatlósai sorába, s midőn a Kör erre kökeményen ‘NEM’-et mondott, Molnár József a Kör rendelkezésére bocsátotta az Új Látóhatár teljes címlistáját az egész világon s ezzel komoly segítséget nyújtott ahhoz, hogy a Kör folytassa független munkáját a magyar szellemi életben. Ezért a Hollandiai Mikes Kelemen Kör és minden tisztességes, szabadon és függetlenül gondolkodó magyar ember mély hálával tartozik neki. Meghajtjuk fejünket Molnár József előtt azért is, mert nem ismert kompromisszumot a magyarországi kommunista rendszerrel. Ehelyütt szükségesnek érezzük ezt kiemelni, márcsak azért is, mert azok, akik az ‘akkori’ időkben nem élték át, ma már gyakran nem is tudják megítélni, milyen súlyos jellemi kérdés volt ez éveken keresztül. A magyarság szellemi és erkölcsi tartalékának fontos része ‘Nyugaton’ volt. Felmerül bennünk újra és újra a kérdés, hogy a helyzet ma nem hasonló-e. Nem lesz-e ez így a jövőben? Szerintünk igen. Nekünk tanulnunk kell a magunk történelméből, a távoli és a közeli történelmünkben egyaránt. Példát kell vennünk azoktól, akik megőrizték a magyar szellemvilág integritását s ezért áldozatot hoztak olyan időkben, amelyekben az Úristenbe és olyan történelmi személyiségekbe mint II. Rákóczi Ferenc

és Mikes Kelemen kellett kapaszkodnunk, hogy ne veszítsük el lábunk alól a talajt. Mi szüntelen kurucokként harcolunk labancaink ellen. Ebben a mindig felújuló küzdelemben ismételt a labanc nyer első fordulóban, de végül is a labanc is a kuruc történelmi mérlegén mérettetik meg, mert az az emberi becsület mérlege. A magyarságot a kurucok őrzik. Ebben a folyamatban a nyugati világban élő magyarságra óriási feladat és felelőség hárul. A magyar történelmet már régen nem Magyarországon írják. Azt mi írjuk, minden magyar a világon, a *MAGYAR SZELLEMI HAZÁBAN*, szétszórva, de egyugyanazon értékvilágban élve és gondolkodva, amely a magyar történelem, a magyar sors ideáljaiból nőtt ki, abból táplálkozik, hiszen ideálok nélkül nem lehet élni. A kommunizmus erkölcsi mocsarában pedig nem lehet tisztességes emberi módon élni. Ezt élesen látta Molnár József és ezt élesen kell látnunk nekünk is.

Ennek a Magyar Szellemi Hazának adott arcot az Új Látóhatár, amely Molnár József vállalkozói, írói és egyben prófétai alkotása volt, melyet Borbándi Gyulával együtt szerkesztett hosszú-hosszú éveken keresztül. Ezzel biztosított az emigráns magyar kulturális élet számára egy nemzetközi mértékkel mérve első osztályú, széles skálájú szellemi orgánomot, amely nyugat-európai alapállásból az emigráns magyarság legjelesebb embereinek adott publikációs teret s ezzel az emigrációs magyarságnak szellemi kristályosodási pontot. A folyóirat egyben tükröt tartott mindnyájunk elé: 'Ez vagy te, a nagyvilágban veszelődő magyar! Sokra hívtattál és nagy feladatokat fogsz még betölteni. Vedd és olvasd, ez a te lelked szava!' Czigány Lóránt óriási szolgálatot tett a magyar szellemi életnek azáltal, hogy ennek az áttekintő összefoglalását elkészítette. A Mikes International pedig tervbe vette az egész anyagnak teljes kiadását. Ez természetesen időbe fog tartani. Ugyanezt tervezzük az emigráció két másik nagy folyóiratával, az *Irodalmi Ujsággal* és *A Katolikus Szemlével*. Mindez magyar szellemi köztulajdon, amelynek értéke naponta nő s amelyet mindenkinek ismernie kell, mert ez önképünk lényeges része.

Molnár József jelkép és példakép. Feladatot vetít elénk Az Egész Látóhatárra. Szívárványt: reményt és elkötelezést jövő generációk számára az egész világon, ahol élünk.

Hága, 2010. január 1.

Molnár József néhány órával egy szerencsétlen esés után elhunyt. Örökkévalóságra vágyott. De már érezte, hogy erői elhagyják. Hirtelen halála mélyen megrázta mindazokat, akik ismerték és szerették.

József Molnár verstarb wenige Stunden nach einem unglücklichen Sturz. Er wollte ewig leben und spürte doch, dass seine Kräfte schwinden. Sein plötzlicher Tod macht die Menschen, die ihn kannten und liebten, tief betroffen.

Foto vom 21.10.2009

IN MEMORIAM JÓZSEF MOLNÁR

József Molnár, one of the leading figures of the Hungarian publisher, printer and periodical owner in West, passed away on 1 December 2009 in Munich, at the age of 91. In this column one finds:

- An updated brief account of his rich career composed by János Boór
- An obituary signed by Miklós Tóth

Bendur István :**Óda a költőkhöz¹**

Ahol a Kárpátok karcolják az eget,
 S csillagok tűzéből vetik a felleget,
 Űstökös lelkekből gyújtják meg a fáklyát,
 Évezredek óta csak a jövőt látják,
 Akkor is, ha vihart kavarnak a ködök,
 S mocskos ürüléktől egy-egy század hörög,
 Ha bamba bitangok feszítik keresztre,
 Véres a lángszóró, lecsap az ereszre
 Őstüzek lángjából gyúrnak a világot
 Elringatott kunyhód Herkules-palástba
 Gyúrjad a világot egy szebb bajvívásba!

Te, ki földanyádtól kaptad az életet,
 Ebben a hazában sose mondhatsz nemet
 Hisz néped jövője csak a te istened.

Virág a mi lelkünk, táltos múzsa maszkja,
 Átkos a szép szavunk, lét el nem apasztja
 Kereng a sejtekben, szívritmust kovácsol,
 Csuda lesz minden szó minden szócsudától...
 Mély völgyek ölében ha gyúlik a tábor
 Vállukra kiválni Te legyél a bátor,
 Kitépett szívedet megosztani velük,
 Szűz tavasszá váljon gémberegett telük
 Helyettük is monddjad, mit mindenki érez
 Mert a legtöbb társad csak befele vérez.

Te, ki földanyádtól kaptad az életet,
 Ebben a hazában sose mondhatsz nemet
 Hisz néped jövője csak a te istened.

Ha nem nyersz kegyelmet, ha nem üdvösséget,
 A Kárpátok alján el nem felejt néped
 Dolgos két kezében árpád zöldje érik
 Fehér folyók folyvást az idődet mérik
 Piros az alkonyat. Felagatja ékét,
 Bőjti szelek nyomán kékíti a békét.
 Táltos őseiddel lobogtasd a kendőt
 Az égbe repítve az emberibb jövőndöt
 Te légy a kemence: légy, aki vagy:— költő!
 Kárpát-medencében sok száz emberöltő.

Te, ki földanyádtól kaptad az életet,
 Ebben a hazában sose mondhatsz nemet
 Hisz néped jövője csak a te istened.

¹ A honlapunkon mellékeljük e verset élő előadásban (Bendur_Oda.mp3). A verset elmondja Réty Árpád színész, megzenésítette Schlotter Ferenc zeneszerző, közreműködik Schlotter Ferenc zenekara és kórusa. — Mikes International Szerk.

Czeglédi Gizella :

Üzenet a múltból II.

Ráncosra gyúrt arcok
átkozott, nehéz sorsok
áldás a fényt hozóknak
a reményt osztogatóknak.

Búzaszagú földek
tejillatú tógyek
szőlőszagú völgyek
ráncos, öreg kezek
hálát érdemelnének.

S ha elmúlt a nyár
s száll az ökörnyal
fordul az évszak
új idők járnak.

Nem egyformák a házak
a szegények fáznak
de fűti a hazaszeretet
vagy vet egy keresztet
s éli az életet.

S az emberi selejt
ki rajta sebet ejt
fejét fenn hordja
másra van gondja.

Nem látja a porban
hányan vannak nyomorban
de a múlt meghasadt
át süt rajta a nap
felébredt az öntudat.

Nem görnyed a terhek alatt
milyen ostoba ki gazdag
azt hiszi mindig igazgathat
a nép meg csak bólogat.

A tavasz hírnöke,
mint édesanyánk öle
szülőföldünk melege
új időnek jövedele
hoz enyhet a szívünkre.

Olvaszt fagyos világot
hoz szabadság virágot
szánt majd a paraszt
nem hallat panaszt.

Ha dús a legelő
a tehén jó tejelő
a munkásnak bére nő
a nő gyermeket nevelő
ha a szabadság eljő.

A ráncosra gyúrt arcok
az értünk folyt harcok
nem lesznek hiába
ebbe a bonyolult világba.

Üzenet a múltból II.
Olaj, vászon, 60x40 cm
2004

PHILOSOPHIA PERENNIS

Máté Zsuzsanna :

The Interpretation of Freedom in Imre Madách's *'The Tragedy of Man'*

ABSTRACT

“The Tragedy of Man” (Az ember tragédiája), written in 1859-60 by Imre Madách, is the piece of art in Hungarian literature that had the greatest variety of interpretations during the last 150 years. My study deals with the interpretation of freedom in “The Tragedy of Man”; however, I will leave certain questions unanswered in my hermeneutic reading. The continual argument between the Lord and Lucifer, and between Adam and Lucifer derives from their conflicting interpretation of the self and existence. Similarly, the interpretation of freedom is presented in the form of discussive dialogues.

Madách's dramatic poem, 'The Tragedy of Man' is a great masterpiece. Written in 1859-60, it is a late Romantic lyrical drama which suggests a loss of illusions characteristic of a post-revolutionary age. “After the repression of the Hungarian revolution by the army of the Russian tsar in 1849, some Hungarian intellectuals reached the conclusion that all forms of superficial patriotism were not only cheap but also harmful. Laying the blame (and not without reason) upon certain Liberal governments, they became convinced that the Western world failed to understand the revolution led by Kossuth, because foreigners had an inauthentic image of Hungary, based upon the impression that the provinciality of Hungarian conditions made upon travellers. Few, perhaps none, of these intellectuals went as far as Madách, who considered patriotism almost irreconcilable with artistic creation. (...) Because of his frail health, Madách could not fight as a soldier in 1848-49, but his brother died of an illness caught in the war, and his sister, brother-in-law, and their child were killed by Romanians supporting the Austrian monarchy against the revolutionary army. What is more, after the defeat of the revolution, the poet was imprisoned for having given shelter to Kossuth's secretary. The memory of the revolution continued to cast a long shadow over the rest of his life.”¹ This only increased his natural tendency to melancholy, and he withdrew from public life until 1861, devoting his time mainly to the composition of his chief work. János Arany, then at the height of his fame as a poet, at once recognized the great merits of that peculiar drama, and Madách enjoyed a short spell of fame before his untimely death of a heart disease in 1864.

'The Tragedy of Man' has the greatest variety of interpretations in Hungarian literature. My attitude as a reader and a receiver is most dominantly based on the hermeneutics of Ricoeur. That is, I do not have a special strategy or method of interpreting the text, I let reading and reception happen. I intend this interpretation, the demonstration of reason, to be the result of my subjective and hopefully 'creative reading,'² knowing that this may only provide one possible reading in the process of interpretation as there will never be an ultimate meaning; therefore, I will not construct one absolute meaning but will provide more. I intend, as far as I can, to operate the space between the reading circumstances, the text and the receiver, where the point of reference is my own attitude as a reader. I will often emphasise the 'bias' of my hermeneutic reading, my insertion in some kind of a subjective, historical and cultural tradition as a receiver which is a variation of the aspect of the act of understanding.³ The form of this study will be essay-like, where I will leave certain questions unanswered.

My study deals with the interpretation of freedom in 'The Tragedy of Man'. In my opinion, the continual argument between the Lord and Lucifer, and between Adam and Lucifer derives from their conflicting interpretation of the self and existence.⁴ Similarly, the interpretation of freedom is presented in the form of discussive dialogues.

The main characters are Adam, Eve and Lucifer. As God creates the universe, Lucifer decries it as futile and unintelligent:

¹ Mihály Szegedy-Maszák (1999): 'The Tragedy of Man': a reading. In: 'The Tragedy of Man' – Imre Madách. Translated from Hungarian by Thomas R. Mark. With an afterword by Mihály Szegedy-Maszák. Budapest: Fekete Sas Kiadó. p. 197-198.

² Paul Ricoeur: *Pillantás az írásaktusra*. In: *Bevezetés az olvasás mesterségébe*. Szerk.: Orbán Gyöngyi. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002. 29. o.

³ Ricoeur, Paul (1981): *Hermeneutics and the Social Sciences*. Cambridge University Press, Cambridge, Massachusetts. 22-27.

⁴ V.ö.: Máté Zsuzsanna: *Az 'analogikusságra építő tagadás' luciferi érvéleséről*.- Pro Philosophia Füzetek, 2004. 38. 25-35.

“Lucifer:
 Then again – to what end, this whole creation?
 To glorify yourself you wrote a poem,
 Matched it to this feeble hurdy-gurdy
 And listen to the same old tune
 Creak on and on in endless repetition.
 Is it appropriate that such an elder
 Play games that only children can enjoy –
 In which a small spark, crammed into the mud,
 Mimes its maker, not as faithful likeness,
 But only as distorted parody?
 Freedom pursues fate, and all is devoid
 Of meaning and intelligent accord.”

God casts him out of Heaven, but grants his wish: He presents the two cursed trees in Eden, the Tree of Knowledge and the Tree of Immortality to Lucifer. Playing on Eve’s vanity and Adam’s pride, Lucifer tempts both to sin. The sin is to taste the Apple of Knowledge. How does the Apple of Eve, the Apple of Knowledge taste in the Tragedy? What is the nature of the knowledge offered by Lucifer? Such questions lead us to the interpretation of freedom in the Tragedy.

Let us now consider the close reading of the text. Let us examine how Lucifer presents knowledge to the first pair. According to Lucifer, the unconscious existence of Adam, which lacks reason, results from his dependence upon God.

“Lucifer:
 Ho ho! There are so many things you do not know,
 Nor ever will. You think the simple Elder
 Created you from dust to share the world with you?
 You chant his praise, and he provides for you;
 He tells you, „Take of this, beware of that,”
 And leads you, tends you like a woolly beast;
 For that, have you a need for consciousness?”

Adam’s interpretation of consciousness is different from Lucifer:

“Adam:
 Of consciousness? Am I not conscious, then?
 Do I not feel the sunshine’s blessed warmth,
 The bliss of life, and God’s infinite grace
 That designated me the lord of earth?”

As opposed to Adam’s point of view, Lucifer’s argumentation is based on the presentation of the subordinate hierarchy of beings, where one depends on the other. According to him, it is the “conscious thought” and “free will” that would dissolve this dependence of Adam.

“Lucifer:
 What is it makes you their superior?
 (...)
 Yes, one thing there is perhaps: conscious thought

That dawns within your uninitiated being.
 This would make you come of age, this would make
 You self-reliant, letting you decide
 The form of your own fate, what's good, what's bad,
 And this would make you independent of
 The yoke of providential tutelage.”

Therefore, according to the text, the free will, the free choice between good and bad and the ability to control one's own destiny is the essence, the primary nature of the Knowledge offered by Lucifer; the primary nature of the Apple of Knowledge, the Apple of Eve. However, tasting the Apple of Knowledge is not enough according to Lucifer: “it needs the boon of immortality.” Soon, after a dialogue of Lucifer and Eve, the primal sin takes place.

“Eve:
 So be it, then; I'll pluck one of these fruits.

Adam:
 The Lord has laid his curse on them.
 (Lucifer laughs.)
 But go on, pluck; let come what must,
 We'll know and understand God.
 (First Eve, then Adam, tastes the Apple of Knowledge.)

Eve:
 And stay forever young.
 (...)

The Voice of the Lord:
 Adam, Adam, you have abandoned me.
 I, too, abandon you. Go now and see
 What by yourself you're able to achieve.”

What is the nature of Knowledge offered by Lucifer? What were his arguments? Knowledge: the free choice between good and bad; and self-reliance: the ability to govern your own destiny. (“*This would make You self-reliant, letting you decide*”). Furthermore, he foreshadowed that by tasting the Apple one would “know like God.” Is the acquisition of such knowledge possible? According to the text, it would only be possible if Adam had tasted the fruit of the Tree of Immortality. However, this did not happen. He only tasted the Tree of Knowledge. It did not make him similar to God; this kind of knowledge does not ensure the free control of his own destiny, and free will. Needless to say, Lucifer is aware of this, thus, he argues for the determinism of the mortal man in all scenes. For this reason, Lucifer's cold knowledge is the knowledge of determinism.

His determinism is based on the view that the state of the world at any moment determines a unique future, and that knowledge of all the positions of things and the prevailing natural forces would permit an intelligence to predict the future state of the world with absolute precision. According to Lucifer, a Hard Determinist: every event has a sufficient cause; only one future is possible; being aware of all antecedent conditions and all laws of nature, an agent could predict at any given time the precise subsequent history of the universe. If human actions and choices are determined, then some conclude that free will is an illusion.⁵

⁵ Máté Zsuzsanna: *Végzetes sorok? A determináció kérdésköréről Madách Imre Tragédiájában és lírájában*. In: XIV. Madách Szimpózium. Szerk.: Bene Kálmán. Kiadja a Madách Irodalmi Társaság. Szeged — Budapest, 2007. 165-177.

Still, Adam had believed that he would have that promised knowledge by tasting the Apple offered by Eve, and would be able to govern his own destiny by means of his free will and free choices. He believed in the promise that 'Adam has become a god unto himself'.

In this manner, Adam becomes the (conscious) devotee of freedom in the Paris scene. This is the only scene Adam-Kepler regards as magnificent.

“Adam:

How splendid was the scene revealed to me!
Blind is that man who cannot see the spark
of God, smeared though it be with blood and mire.
How great was its virtue, how great its sin;
what prodigies they were, the two of them,”

In the historical scenes, Adam appears as an autonomous man who, driven by his magnificent ideas, aspires to govern his own life and life story; and as the Representative of Mankind, the history of humanity as well. He does not admit only in the last scene that the history of man and humanity is independent of his will and is instead shaped by determined factors. The first tempting thought offered by Lucifer had been the idea of free will (*“letting you decide / The form of your own fate”*). This had been the promised knowledge and this is the ultimate idea whose validity Adam would even prove by committing suicide. Why? Because he believes in this idea, he believes in free will, he believes that free choice can be realized. In spite of all his failures and the inhuman world of the Eskimo scene depicting the ‘icy doomsday of mankind,’ Lucifer is unable to convince Adam of the restrictions of free will and of “the everlasting writ of fate.” By his intention of committing suicide, Adam unequivocally attempts to demonstrate the validity of free choice, as *“the will is free.”*

“Adam:

No, I say no, you lie. The will is free,
I’ve learned the right to lay my claim to it;
For it I gave up Paradise.
I’ve learned much from my dreams, I’ve lost my faith
in many things, and now it all depends
on me to change the course that I will follow.
(...)
Stop! A thought just flashed across my mind.
I can defy you, too, Almighty God.
Though destiny decree a hundred times
‘Thus long you live,’
I laugh at it, for when I please, I die.
Am I not still the only one on earth?
Before me looms that cliff...beneath, the gulf:
a single leap – the last act of the play –
and I can say, ‘The comedy is ended’.”

At that very moment, it seems that Adam is an autonomous human being who, even if for the last time, is able to govern the destiny of his own and of humanity, using his free will and free choice. However, in the next moment, Eve happily announces that she is pregnant, presenting another determination of humanity. Adam falls to his knees and bows to a divine order, a divine plan; he bows to destiny: that the man must live and humanity must exist.

“Adam:

Lord, you have conquered; I lie in the dust;
without you, against you, I strive in vain.
Raise me, smite me – I bare my breast to you.”

Adam had not been convinced by the arguments of Lucifer but finally, he came to notice some kind of divine order in the pregnancy of Eve: the embodiment of determinism. In my opinion, this is expressed in his bowing to the Lord and his words above. In the next dialogue, he inquires about this divine plan as a form of determinism.

“Adam:

Appalling visions have tormented me, my Lord;
I do not know what’s true in them, what’s not.
Tell me, oh tell me, what my fate will be.
Is this constricted span my all-in-all,
Amid whose strife and toil my soul is strained
(...)
Is mankind to evolve and to progress,
(...)
Is there a recompense for noble hearts.
(...)
But, oh Lord, who will be my mainstay now,
That I continue on the proper path?”

For Adam, the knowledge of the divine plan, the transcendent fate and determinism, be it whatever, is far better than obscurity:

“Adam:

Oh, give me to know,
And I will gladly shoulder any fate.
Whatever I may learn, I can but gain by it –
For this uncertainty is hell itself.”

Only that man inquires about the divine plan who has returned to God, who no longer denies the transcendental character of determinism, who does not contrast free will and the absolute validity of the autonomous man with God.

Nevertheless, Adam is still seeking knowledge. His questions in the last scene indicate the quest for a deeper, metaphysical knowledge. Still, Adam is not always provided with answers. God holds him in a state of uncertainty regarding the questions of mortality and immortality and the evolution of mankind. God does not disprove, nor does He prove the validity of the Luciferian dream scenes; thus, he does not disprove determinism in natural, historical and social terms. Why would he do so? After all, it was Him who created this world together with its deterministic laws.

However, God provides the answers for the questions of Adam: “*Is there a recompense for noble hearts?*” and “*But, oh Lord, who will be my mainstay now, /That I continue on the proper path?*” In this manner, Adam receives some degree of certainty when he becomes aware of one divine law: that the struggle for Good, being a moral human act, is the guarantee of (human) greatness and virtue (“*Greatness and virtue, therefore, stand assured*”). Furthermore, he also gets to know that during this noble effort Man is aided by the Heavenly Summons, by Eve.

“The Lord:

Your arms are strong, your heart upright;

endless the field that summons you to work.
 If you pay heed, above you will hear
 a constant voice that warms and beckons you:
 to it, prove true. But if, amid the din of life,
 the sound of that celestial voice should fade,
 the finer spirit of this gentle woman,
 more sheltered from the taint of earthliness,
 will hear that voice, and through her heart she will
 re-echo it as poetry and music.
 With these two gifts she stands along your side.”

What sort of Knowledge is granted here to Adam? On the one hand: moral one. On the other hand: metaphysical one, since love and poetry, both mediating the Heavenly Summons, are raised to a metaphysical level. In this moral context the ideas of the Adamic free will and free choice and the bipolarity of the Luciferian determinism become less dominant. Then, the conflict of the ideas of free choice and determinism dissolves when God recreates the idea of free choice in the last song of the Chorus of Angels. Lastly, the ‘free choice between sin and virtue’ appears to be hidden in the knowledge of the transcendent character of determinism, of the divine order:

“Chorus of Angels:
 Freely to choose between virtue
 and sin: how great a truth revealed;
 and yet to know that over us
 the grace of God stands as a shield.”

MADÁCH IMRE — AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁNAK SZABADSÁG-ÉRTELMEZÉSE

Madách Imre 1859 és 1860 között írt műve, ‘Az ember tragédiája’ a legtöbbet interpretált mű a magyar irodalomban az elmúlt másfél évszázad alatt. Tanulmányom a Tragédia szabadság-értelmezését nyújtja, de számos kérdést megválaszolatlanul hagyok hermeneutikai olvasatomban. Az Úr és Lucifer, valamint Ádám és Lucifer közötti folytonos vita ellentétes ön- és létértelmezésükre épül. Ezen belül a szabadság értelmezése is hasonlóan diszkusszív (vitázó) dialógusok formájában jelenik meg.

~ ~ ~ ~ ~

Somos Róbert :

Pauler Ákos és Szent Ágoston

Referátumomban a patrisztikus örökség továbbélésének kérdését egy olyan személy munkásságán belül igyekszem föltárni, aki a két világháború közötti Magyarország szellemi életét alapvetően meghatározta. Pauler Ákos, a korszak legjelentősebb filozófusa ugyanis elvont bölcséleti elgondolásait, valamint a keresztény nemzeti konzervativizmus és a történeti humanizmus eszméit olyan formában is megfogalmazta, amelyben a patrisztikus örökség is szót kapott valamilyen formában. Természetesen ez a vonatkozás az életművön belül – mint látni fogjuk, egyszerű okoknál fogva - nem tekinthető hangsúlyosnak, mégis, a magyar filozófus munkásságának feltérképezésekor ezzel is számolnunk kell. A honi filozófia történetében ő az egyetlen olyan személy, aki önálló bölcséleti rendszert teremtett s egyben az antik filozófiai és keresztény teológiai örökséghez is szerető hozzáértéssel fordult.

Nincs módom kitérni Pauler Ákos (1876-1933) filozófiai pályájának még tömör jellemzésére sem; itt és most egy mondatban szeretném ezt összefoglalni.¹ A tudós családból származó Pauler gyermekfejjel döntötte el, hogy életét a filozófiának szenteli, s ezt a programot végigvitte: egyetemi éveire a tapasztalati pszichológiára építő pozitívizmus híve lett, majd fokozatosan a neokantianus transzcendentális módszer és értékelmélet képviselőjévé vált, a XX. század első évtizede közepe táján kiforráló, immár a kantianizmus szubjektívizmusával szemben objektíviztikus logikai idealizmusa a korszak egyik meghatározó trendjén belül markáns irányzatot reprezentált, amely a húszas évek második felében egy olyan teisztikus rendszerré alakult át, amely később, a harmincas évek elején már bizonyos keresztény teológiai igazságok filozófiai igazolását is jogosultnak vallotta.

Összességében a pályakezdés Pauler esetében éppenséggel az antik és keresztény tradíció háttérbe szorulása jegyében történik. Hiába kezdi egyetemi tanulmányait az elvileg a patrisztikus tudományok szempontjából fontos klasszika-filológia szakon a filozófia mellett. A második év után már nem is vesz fel klasszikus latin illetve görög órákat, láthatóan energiáit a filozófiai tanulmányokra összpontosítja. Sőt, alighanem sarkosabban is fogalmazhatunk; Pauler ugyanis egy olyan bölcséleti irány lelkes ifjú hívévé vált, mely a humaniorák iránt kifejezett ellenszenvvel viseltetett. Az az empirikus pszichológiára és a természettudományok metodológiájára támaszkodó pozitívizmus, amelyet Pauler doktori disszertációjában teljes határozottsággal – s tegyük hozzá, honi viszonylatban példa nélküli magas szakmai színvonalon – képviselt, a görög és latin nyelvi képzés helyébe természettudományos és főképpen biológiai-pszichológiai ismereteket kívánt az oktatás pilléreivé tenni. Ami a filozófiát illeti, e pozitívizmus értékelése szerint Platón és Arisztotelész is egy letűnt korszak, az emberiség történetének túlhaladott metafizikai stádiumát reprezentálták, szemben a pozitív tudományok szintéziséből kialakítandó modern világnézettel. Pauler világnézeti útja a század első éveitől a háború kitöréséig a radikális pozitívizmustól a vallásokkal szimpatizáló konzervatív liberalizmus pozíciójáig tart. Ez a radikalizmus természetesen a reformok radikalizmusát jelenti, amely reformok az egyházi oktatás valláserkölcsei hegemóniája, a klasszikus történeti nevelési rendszer ellen irányulnak és a természettudományokon alapuló tudományos világnézet programját hirdetik.

A kereszténységhez való visszatérése fokozatosan, a húszas évek elejére fejeződik be, s innentől kezdve beszélhetünk egyáltalán arról, hogy a patrisztikus örökség pozitív módon bölcséleti felfogása részévé vált. Két további tényezővel számolhatunk azonban, ami az életút második felében előtérbe kerülő, s bizonyos patrisztikus motívumoknak helyet adó tendenciák erejét korlátozza. Az egyik Paulernek az élete végéig kitaró eszménye a szigorúan tudományos filozófiával kapcsolatban. Ez a momentum a rendszerteremtést előtérbe állítja, míg a patrisztikus gondolkodás egyik lényegi jegye éppen a tudományos igényű, rendszerszerű fundamentál-filozófiai építkezés háttérben maradása. A másik korlátozó tényező abban lelhető fel, hogy a XX. századi, pontosabban a harmincas évektől kezdődő patrisztikus megújulást Pauler már nem érthette meg, hiszen 1933-ban elhunyt. Jellemző módon a kiváló magyar patológus, Ivánka Endre útját egyengetve a harmincas évek elején – Pauler ösztönzésére és segítségével habilitált ugyanis Ivánka a budapesti egyetemen épp 1933-ban - filozófusunk nem Ivánkának a patrisztikus szerzők iránti vonzalmát karolta fel, hanem Arisztotelész-kutatásait, amelyek Ivánka bécsi témavezetőjének, Hans von Arnimnak a kutatási projektjéhez kapcsolódtak.²

Összességében egyetlen jelentősebb patrisztikus vonatkozás lelhető fel az életműben, ez pedig Pauler jelentős, s az idő előrehaladtával fokozódó vonzalma Augustinus eszméi irányában. Ha áttekintjük publikált műveinek illetve kéziratok munkáinak vagy naplójának, leveleinek anyagát, Ágostonon kívül legfeljebb Pszeudo-Dionüsziosz Areopagita tekinthető olyan

¹ Pauler Ákosra vonatkozólag lásd monográfiámat: *Pauler Ákos élete és filozófiája* (Paulus Hungarus-Kairosz Kiadó, Budapest, 1999.)

² Ennek megfelelően Ivánka első publikációi Arisztotelész-tárgyú dolgozatok. Ivánkáról lásd dolgozatomat: Somos Róbert: „Ivánka Endre emlékezete” *Antik Tanulmányok* 38, 1994.1-2. 203-217. o.

patrisztikus szerzőnek, akit Pauler többször idéz. Mindkettejük a platonista filozófia és keresztény hagyomány szintézise okán keltette fel a magyar filozófus érdeklődését.

A kéziratos hagyatékban az első Ágostonra történő utalás az 1911-es *Metafizika* című kéziratban található, ahol Pauler az áttanulmányozandó szerzők között említi nevét.³ Ami azonban lényeges volt filozófusunk számára Ágostonból a tízes években, az nem igazából a metafizikai, azaz lételméleti tematika, hanem Ágostonnak az igazságról szóló elképzelése. Pauler ugyanis ekkor már azt a felfogást képviselte, hogy az emberi megismerés elemzése, az ismeretelmélet nem lehet a bölcsélet alapvető diszciplínája, hiszen az emberi megismerés egy empirikus tény, márpedig a logika nem empirikus tudomány, s ennek megfelelően tarthat igényt univerzális érvényre. Tehát a kijelentések egy csoportjának, az igaz kijelentéseknek a pszichikai lefolyástól független időtlen tartalma vezet el az igazsághoz. Ezen megközelítés pedig nagyon szépen kitapintható Ágostonnál. Pauler persze elég sokáig csak utal Ágostonra, sőt, úgy véli, ezt a termékeny kiindulópontot elvétí annyiban, amennyiben a tiszta, azaz a minden lételméleti megfontolástól független logikai alapelvek tanát nem képviseli következetesen, mert egy létező lététől teszi függővé a logikai princípiumok érvényét.⁴ Az 1915-ös „A correlativitas elve” című munkájában egyértelműen pozitív értékelését adja Ágoston megközelítésének, aki: „... az igazság időtlenségét először pillantotta meg egész tisztaságában.”⁵ Tegyük azonban hozzá, az igazság időtlenségén más ért Ágoston és más Pauler. A keresztény gondolkodó – ha nem is tisztán, hiszen ugyanebben az összefüggésben a sztoikus igazságkritériummal küszködik⁶ – Plátón iniciatívájának megfelelően az ismereti tárgy és a reá vonatkozó megismerés ontológiai rokonságából indul ki, tehát felfogása szerint időtlen igazság csak a nem érzékelhető valóság esetében lehetséges. Ezzel szemben, Pauler, a korabeli új megközelítéseket elfogadva (Frege, Husserl, Russell, Meinong) mindennemű ismereti tárgy kapcsán megengedi az időtlen igazság lehetőségét. (Ebben az értelemben az a kijelentés, hogy „2004 június 25-én a kecskeméti városháza előtt nem történt rendzavarás” a modern szimbolikus logika felfogása – és Pauler szerint is – időtlen igazság, míg Ágostonnál nem az).

Ágoston értékelésének kérdésében a főmű, a *Bevezetés a filozófiába* első kettő (1920, 1921) illetve későbbi (1933 és ennek posztumusz megjelent változatai) kiadásai jelentékeny elmozdulást mutatnak. 1920-ban Augustinus fontos, de nem mellőzhetetlen szerző Pauler számára, élete alkonyán viszont Arisztotelész mellett a filozófia történetének legnagyobb óriása. Az új kiadásban mindkettejüktől vesz mottót, az ágostoni *De immortalitate animae*ből való a következő: „Primum enim verum est.”

A két értékelés közös pontja az, hogy Pauler szerint „... e mély bölcselő alapproblémája az igazság természete... a Plátón és Arisztotelész tanaiban lappangó igazságelméletet fejt ki legelőször teljes öntudatossággal és világossággal.”⁷ Valóban, Ágostonnál a *veritas* és a *verum* kérdése – különösképpen a cassiciacumi dialógusokban – meglehetősen előtérben áll. Különösen a *Soliloquia*, a *De immortalitate animae* és a *De libero arbitrio* azok a művek, amelyekben az igazság mivolta lényegi szereppel bír. Persze mint elkülönült alapprobléma éppenséggel Paulernél tematizálódik az igazság kérdése, s úgy vélem, a magyar filozófus ma is aktuális és tovább vihető illetve kidolgozható mondandója pontosan ez: mielőtt bármilyen bölcséleti kérdést tárgyalunk, állást kell foglalnunk az igazság fogalmára és természetére vonatkozó kérdést illetően, mert enélkül saját filozófiai megnyilvánulásunk helyi értéke homályban marad.

Augustinus ténylegesen többet szól az igazság témájáról, mint Plátón vagy Arisztotelész. Pauler szerint mondandójának fő tartalmát az igazság objektivitásának és változatlanóságának teóriája képezi. Előbbire a *Vallomásokból* hoz egy olyan szöveget, amely a szubjektivistikus relativizmus ellen fölhasználható: „Ha mindketten belátjuk, hogy állításod igaz, s ha annak igaz voltát is mindketten belátjuk, amit én mondom, felelj, kérlek, ugyan hol keressem azt, amit belátunk? Annyi bizonyos, hogy én nem benned, s viszont te sem bennem, hanem mindketten az elménk fölötti változatlan igazságban.”⁸ Az igazság változatlan és örökkévaló jellegének kimondását *De libero arbitrio* matematikai összeadás példájával kapcsolja össze. A Descartes-féle cogito érv előzményeként idézni szokott *Soliloquia* II.1. Pauler szerint az igazság fennállásának bizonyítása: ha gondolkodom, akkor igaz az, hogy gondolkodom, s ez az igazság mintegy garantálja az igazság valóságos létét s hogy egy igazságot sikerült föllelnünk. Összességében az lehet a benyomásunk, hogy az Ágostonnál meglehetősen amorf igazság-konceptió Paulernél a saját bölcselate arculatát ölti magára. Mi az azonban Ágostonnál, ami nem egyezik meg Pauler felfogásával? Ez az igazság

³ Jellemző módon az utolsó helyen szerepel itt Ágoston neve, s az is elképzelhető, hogy néhány évvel későbbi a bejegyzés. MTAKK Ms 5050/13. 6. f.

⁴ Pauler Ákos: *A logikai alapelvek elméletéhez* Budapest, 1911, 31. o.

⁵ Pauler Ákos: „A correlativitas elve” *Athenaeum* 1915, 51. o.

⁶ A sztoikus és platonista igazságfogalom összefüggéséről Ágostonnál lásd: Kendeffő Gábor: *Az egyházatyák és a szkepticizmus* Budapest, Áron Kiadó, 1999, 158-160. o.

⁷ Pauler Ákos: *Bevezetés a filozófiába* Budapest, 1920, 78. §. A mű általam készített gondozott kiadása jól követhető tipográfiai elkülönítését nyújtja a korábbi és a későbbi kiadások szövegbeli eltéréseinek. Pauler Ákos: *Bevezetés a filozófiába*, hatodik, gondozott kiadás, Budapest, Áron Kiadó, 2001.

⁸ Pauler Ákos: *Bevezetés a filozófiába* Budapest, 1920, 78. §. (*Confessiones* XII, 25, Városi István fordítása kissé módosítva. Budapest, 1982, 412. o.)

ontológiai értelemben vett létezésének tana, az, hogy az Igazság maga az Isten, illetve a Bölcsességgel, a Fiúval azonos. A pauleri filozófia eredeti kiindulópontja ezzel szemben éppen az, hogy az igazságok világa, azaz a logikum nem rendelkezik ontológiai karakterrel, s az ontológikum a hatásgyakorlás és a hatás elszenvedésének képességével határozta meg. Amint Ágoston kapcsán mondja: „Sajnos, hogy e mély belátását nem egyesítette a lét és érvényesség különbségének felismerésével, s ennek következtében azután a logika átcsap illetéktelenül a metafizikába.”⁹ Ez a hiba azután – a magyar filozófus szerint – a történelem folyamán számos alkalommal megismétlődik, pl. Hegelnél¹⁰ és Bolzanónál.¹¹ Az etika területén az igazság és a jó fogalmának egymásra utaltságát emeli ki Pauler Augustinus követendő örökségéként,¹² az ontológia diszciplinájában pedig a *redire in animam* gondolatmenetét üdvözli, melyben saját reduktív eljárásának előzményét fedezi fel.¹³ Ezen itt azt érti, hogy az homályos jellegű Isten iránti vágyódás, mely a boldogság irányába mutat, egy önmagunkból merített, lappangó istenismeretet feltételez. A megismerésből ki kell hámozni, azaz konkretizálni kell az istenismeretet, oly módon, hogy az ismeret – jelen esetben az önismeret - előföltéveit nyomozzuk: belátjuk, hogy az igazság preszuppozíciója mindennemű kijelentésnek, s az igazság azonos Istennel. „Ha Szent Ágoston tanításait rendszerbe foglalta volna, metafizikájának tételeit csak reduktív sorrendben fejthette volna ki.”¹⁴ Magának a reduktív eljárásnak persze épp az az egyik legfontosabb vonása, ami Ágostonnál hiányzik, a fölfelé, azaz a princípiumok felé történő módszeres haladás: minden ismeret előzményét illetve előfeltételeit nyomozva eljutunk az alapvető elvekig, melyek egyik csoportja a tapasztaláshoz, a másik a logikai princípiumokhoz, a formális igazsághoz illetve a logikai alapelvekhez vezet.

A kései Paulernél a fentebbi elemzés módosul. Egyfelől a *Bevezetés a filozófiába* harmadik kiadásában Ágoston már helyet kap abban a körben, amelynek tagjai a saját filozófiájához képest egy fejlődési sort képeznek: Thalész, Szókratész, Plátón, Arisztotelész, Augustinus, Leibniz, Kant.¹⁵ Figyelemre méltó, hogy egyedüli változás Ágoston bekerülése a sorba. Az indoklásban a korábbiakban jelzett igazságelméleti meggyőződésnek még erőteljesebb hangsúlyozásával találkozunk: „Az antik és a keresztény világ legnagyobb összekötő szelleme Szent Ágoston, kinek nagy felfedezése az, hogy a filozófia csak úgy nyugodhat szilárd alapon, ha az *igazság elméletén* épül fel. Mert hiszen bármit állít vagy tagad a bölcselő, állítását vagy tagadását olyannak tartja, amely *egyezik* az igazsággal, s minden bizonyítása igényt tart arra, hogy formailag (logikailag) is megfelel az *igazság természetének*. Homokra építünk tehát, ha nem az igazság sajátosságainak vizsgálatával kezdjük filozófiai kutatásainkat – annál is inkább, mert az igazságok örök rendszere az a mozzanat, amely az érzéki relatív és mulandó világból az érzékfölötti örök létező ismeretére vezet.”¹⁶ Pauler egyéb megnyilatkozásai alapján ez az igazságelméleti kiindulópont Ágostonnál úgy néz ki, hogy kételkedő vizsgálódás gondolkodás, melynek ténye kétségtelen, illetve e tényt kifejező kijelentés igazsága cáfolhatatlan. Az igazság fönnállása azonban ekkor már összekapcsolódik az érvényességi és ontológiai szféra mögött föllelhető, immár személyes Abszolútum fogalmával. Így az igazság és létezés már nincsenek többé elválasztva egymástól, sőt, Pauler szerint „az igazság fennállása mindig feltesz oly alanyt, mely azt gondolja is.”¹⁷ Ez a gondolatmenet, amelyet logikai istenbizonyításnak nevezett – és elvetett – korábban Pauler, mostanra központi jelentőségre tett szert filozófiájában.

Pauler korábban mindig egy speciális létmód keretén belül beszélt abszolútumról és relativumról. A *Bevezetés* első két kiadásában a valóságos dolgok lételméleti értelemben vett abszolútuma játssza a legfontosabb szerepet, ez azonban nem tesz eleget a teisztikus minimumfeltételeknek, hiszen az ontológiai abszolútum nem gondviselő és teremtő lény. A későbbi években Pauler fokozatosan krisztianizálja Arisztotelészt, s már egy gondviselőt is tulajdonítva neki, teisztikus gondolkodóként tartja számon, még ha a teremtéselmélet nem is tekinti a Stagiritá bölcseletében helyet kapó elgondolásnak. A *Bevezetés* harmadik kiadásában azonban eljut oda, hogy alaposan átdolgozza a vonatkozó fejezetet, s a kisbetűs "abszolútum" helyébe a nagybetűs "Abszolútum" fogalmát állítja nyilvánvaló jeléül annak, hogy a személyes isten individuum-fogalmát is ezzel a névvel jelöli. A posztumusz megjelent *Metafizikából* azután egyértelmű, hogy itt nem csupán a hatáskifejtés értelmében vett létezők ontológiai abszolútumáról van szó, hanem minden létmód egyesül, s annak abszolútumát kívánja megragadni: "Abszolútum'-nak azt a dolgot nevezzük mely semmi tekintetben sem függ más dologtól: sem ontológiai, sem logikai, sem értékbeli szempontból."¹⁸ A redukció módszere, amely eddig csak a logikai alapelvekig jutott el, most már túlfut eredeti illetékességi körén, és egy magukat az alapelveket átfogó hiperentitást hiposztazál. Az Abszolútum ugyanis végső soron nem azonos a logikai alapelvek regulálta igazság rendszerével, hanem azokon túli, lényegét és létmódját tekintve örökké ismeretlen számunkra. A szubsztanciák esetében ugyanis képesek

⁹ *Bevezetés* 78. §.

¹⁰ *Bevezetés* 84. §.

¹¹ *Bevezetés* 85. §.

¹² *Bevezetés* 110. §.

¹³ *Bevezetés* 184. §.

¹⁴ *Bevezetés* 184. §.

¹⁵ *Bevezetés* 3. kiad. 20. §.

¹⁶ Uo. (minden kiemelés az eredetiben)

¹⁷ *Bevezetés* 3. kiad. 78. §.

¹⁸ Pauler Ákos: *Metafizika* Sajtó alá rendezte Dékány István. Budapest, 1938, 28. §.

vagyunk a definíció szükséges kellékei segítségével a végső alanyt és az attribútumokat egymástól időlegesen megkülönböztetni. Ez azonban az Abszolútum esetében nem lehetséges, mert itt nincs meg az abszolútum-relatívum egymásra utaltsága (lényeg és attribútum dualitása), amely a megismerés során minden elért abszolútum esetében fölmerül, úgy, hogy rájövünk, miszerint az elért abszolútum újra relatívum lesz egy új szempontból. Az Abszolútum egyszerű, azaz definiálhatatlan, megismerhetetlen, analógia szerint azonban, amennyiben a relatívumokban utal valami az abszolútumra, mégiscsak bírjuk valamiféle homályos ismeretét. Létmódja nyilván azért ismeretlen, mert a számunkra elérhető létmódok (létezés, érvényesség, érték) forrása. E létmódok közül az érvényesség és érték felismerése közvetítésével közelíthetjük meg az Abszolútumot. Paulernek az összes létmód fölé hatoló redukciós eljárása egy egyszerű (simplex) hiperentitást eredményez, amelynek azonban a nyugati kereszténység gondolatirányának megfelelően inkább a pozitív, mint a negatív vonatkozásait állítja előtérbe.

A keresztény teológiai hagyomány legmeghatározóbb irányának megfelelően Isten szellemi lesz Paulernél, végtelen, teremtő, tudattal bíró és individuális.

Pauler Ákos, annak ellenére, hogy élete végére Ágoston a hozzá legközelebb álló gondolkodóvá vált, külön munkát nem szentelt neki. Legfeljebb a Szent Ágoston halálának 1500. évfordulójáról megemlékező Magyar Filozófiai Társaság-beli emlékünnepen elmondott elnöki megnyitó rövid szövege tekinthető ilyennek, 1931-ből.¹⁹ Tegyük hozzá, 1932 októberében Gombocz Zoltán felkérésére egy *Ágoston ismeretelmélete* című előadást tervezett tartani az Eötvös Collegiumban, amelyre egy hét halasztással került sor, *A filozófia alapkérdése*, általánosabb témát jelző címmel.²⁰ Nem lehet azonban kétségünk a tekintetben, hogy itt jócskán Ágoston lehetett a téma, a naplóbejegyzés szerint ugyanis az Abszolútum kérdése a bölcelet alapkérdése, s ugyanezzel foglalkozik az ünnepi bevezetőben is. Eszerint Ágoston érdeme annak belátása, hogy az egyetemesség ugyanolyan ősdottság, mint a konkrét létező, s az egyéni tudattartalomban két, egymástól különböző kiindulópontra lelünk, melyek egyike a tapasztalás felé vezet, a másik pedig az örök igazságok irányába. Ágoston jelentősége abban is áll, hogy felhívja a figyelmet arra, miszerint a tapasztalati anyagokat tartalmazó individuális lelki világunk elemzése nem szükségképpen a külső természet föltárása irányába vezet, hanem a lelki világunkban történő elmélyedés Isten felismerését teszi lehetővé. Paulernek ez a víziója megmutatja azt is, miképpen foglalta el Arisztotelész helyét Ágoston a kedvenc filozófus trónján. Korábbi filozófiájának lényegi kiindulópontja volt ugyanis az az arisztotelészi, a *Második Analitikában* kifejtett tanítás, mely szerint a tudományos ismeret előfeltevése a tapasztalás egyfelől, a legegységesebb elvek – azaz a logikai alapelvek – másfelől. Ezek nem bizonyítható és bizonyításra nem szoruló kiindulópontjai a bizonyító megismerésnek. A patrisztikus hagyományban ez a kiindulópont többeknél, Alexandriai Kelemennél, Órigenésznél s Ágostonnál is akképpen módosul, hogy Isten illetve a Logosz veszi át ezen előzetes ismeret szerepét és tartalmát. Amit Pauler hangsúlyoz az idő előrehaladtával, az az, hogy e két előzetes ismeretforrás közül az érzékeléseinknek a külső tapasztalást biztosító szerepe efemer jellegű, mert az önmagunk belső tudattartalmait felé forduló belső tapasztalás – az önismeret - fölleli a tőle eredetileg független másik ismerési preszuppozíciót, az egyetemes elvek tudását. Ehhez nem szükséges azonosítani a tudást a visszaemlékezéssel - amint Pauler kiemeli a *Metafizikában* - s ezért Ágoston földjé ezt a platóni tant a preegzisztencia-tézissel egyetemben, mert az, hogy mindent az igazságban ismerünk fel, megfelelőbb magyarázatot szolgáltat. Az igazság fogalma és az isteni *illuminatio* szorosan összetartoznak, később azonban Ágoston az isteni aktivitás prioritását vallja. Pauler ezt a következőképpen fogalmazza meg: "Isten közvetlenül világosítja fel az emberi elmét az örök ideákról s igazságokról. Ez az *illuminatio* abban áll, hogy Isten az emberi lélekbe 'imprimít' az örök igazságokat."²¹ Ágostonnál tehát az individuális lélekben, melynek vívódásaiban a modern életérzés elsőként nyilatkozik meg, föltáruznak azok az egyetemességek is, amelyek iránt a modern kor nominalizmusa értetlenül áll.²² Az individuális és az egyetemes így összekapcsolódik egymással, s ez egy monisztikus filozófiai álláspontot eredményez minden téren. Az arisztotelészi kettősség tehát egy monisztikus szemléletmódnak adja át a helyét. Ez párhuzamos azzal a gondolati irányváltással, amelynek során az érvényességi, értékbeli és létezési szférák egy közös létmódban egyesülnek.

ÁKOS PAULER AND AUGUSTINE

Paper appeared in the commemorative volume 'Tibor Hanák', published in 2006 at Miskolc, Hungary. The volume contains all papers that were presented at the symposium held at Miskolc on 9 September, 2004 to commemorate the 75th birthday of the late Hungarian philosophy historian Tibor Hanák.

¹⁹ „Szent Ágoston és a modern gondolat” *Athenaeum* 1931, 1-5.

²⁰ Napló, IV,253-255. (OSZK Kézirattára Quart. Hung. 2612.)

²¹ *Metafizika*. Id. kiadás 58. §.

²² „Szent Ágoston és a modern gondolat” *Athenaeum* 1931, 4. o.

ŐSTÖRTÉNET

Bérczi Szaniszló : Szent László király emlékezete¹

Szent László király volt az, aki a honfoglalás előtti mitikus és a honfoglalás utáni, államszervező keresztény világképet és gondolkodási rendszert egyesítette. Ő volt a szintéziskirály. Kifestő könyvünkbe gyűjtött (és kiállításra is megnyitható) rajz sorozatunk ennek állít emléket. A rajzok sorozatában a legrégebbit a nyugat-eurázsiai népek ábrázoló művészete képviseli. Követi őket a honfoglalás idején itt talált népek griffes-indás (avar kori) és Árpád népének palmettás művészete. Az államszervezés idejét már a románkori díszítőművészet képviseli. A nyers, természet közeli élet és a megművelt, művészettel gazdagított emberi élet egyformán szól a rajzokból. A mitikus alakokról és a természeti környezetről készült rajzok a korabeli gondolkodást is tükrözik. Amikor rajzolunk, szinte a kéz munkáján át tanuljuk meg látni a világot. Aki rajzol, az kiemel. Hangsúlyoz valamit, másokat elhagy, s ebben a rostálásban és hangsúlyelhelyezésben van a megszerzett tudás. De varázslat is a vonal s a kép kiszínezése is, személyes élmény, ami közelebb visz a távoli korhoz, ahogyan régi táncok végigjárása, vagy a kórus megszólalása Kodály és Bartók népdalföldolgozásaiban.

Az ősi műveltségi közösségek ismereteiket mitikus világképben összegezték. A világban fölismeret rendet teremtésmítoszok, művészeti alkotásokban ránk hagyományozták. A kereszténység ember és közösségközpontú gondolkodási rendszerét az európai királyságokban megszerzett élet örökölte ránk. Segítségével az Árpád-házi királyok egy évezreden át sikeresen működő államot szerveztek a Kárpát-medencében. A kereszténység gondolkodási rendszerében fontos elv az egyetemes törvény. Ennek alapján épülhetett rá a természettudományos gondolkodási rendszer. Ma pedig még egyetemesebb szintézist építünk, gépi rendszerekkel, világméretű információs kapcsolatokkal és működésekkel. Méltán gondolunk tisztelettel és szeretettel az Árpád korból mindmáig élő emlékeztető Szent László királyra, aki az akkori gondolkodás szintézisszervező király volt.

Kiállítási és kifesthető füzetünk Szent László alakja és a Szent László legenda köré rendezzi a Kárpát-medencei „műveltség-rétegsornak” egy ezer évvel ezelőtti szeletét. Alapja a „műveltség-rétegsornak” a nyugat-eurázsiai népek közös „természeti műveltsége”, mely mítoszokkal, hasonlatokkal, történetekkel, párhuzamokkal, példabeszédes tanulság-kiemeléssel tanít. A természetközelség olyan jellemvonásokat őriz ábrázoló művészetükben, melyek a városi ember számára utolérhetetlen varázsuak: ilyen a küzdő állatok mozdulatainak életszerűsége. A rajzokban a népvándorlás és a honfoglalás korának régészeti leleteit, a kódexek rajzait, és templomok ritkán fennmaradt freskóit idézzük föl, valamint a románkori épületfaragásokat. Ez utóbbiak talán a legtöbbet őrizték meg a régi mitikus gondolkodásnak és a keresztény korinak az egymásra-rétegződéséből. Így van ez egész Európában. Az ezer évvel ezelőtti európai államszervezés különféle hagyományú népeket fogott össze. E népek korábban más műveltségi közösségek tagjai voltak. Hagyományait össze kellett építeniük az új gondolkodási formákkal. Ennek a hagyomány-ötvözdésnek, gondolkodási rendszer átrétegződésnek szinte szemtanúja a románkori művészet. Egymás mellett szerepelnek benne az ősi jelképek az Agnus Dei-vel, az Isten Bárányával. Néha önállóan is előfordulnak a régi mítoszok, mint például a Nibelung Ének Szigurd mondájának egy szakasza a hylestadi norvég fatemplom kapuján, vagy nálunk az ősi sztyeppei mítosz is őrző Szent László legenda templombelsőiben, freskókon. Griffek és indák, évkoszorúk napot s holdat nyelő sárkányokkal, vadászatok és varázslatok szerepelnek a rajzokon, s még a híres sztyeppei állatküzdőlem is előfordul közöttük (Kvidinge, skonei dán falucska oroszlánokkal őrzött templomkapuján).

Rajzos történetünk egy Közép-Ázsiából származó vadászjelenettel indul. A csontfaragáson sztyeppei lovasok száguldanak, szarvast üznek. A szkítáknak és az utánuk jövő pusztai népeknek tisztelt állata volt a szarvas. Egykor még a lovat is szarvasnak öltöztették. A páros állatábrázolások bronzcsatokon még messzebről valók, az Ordosz folyó vidékéről, Kína határától. Látunk aztán avar kori szíjvégeken mesebeli alakokat, majd szíjvégszerű, növényi mintájú kőfaragásokat, melyek jelképesen emberpárt ábrázolnak. A sztyeppei mítoszok korába nyúlnak az állatok mitikus küzdelmét bemutató jelenetek hazai avar kori edényeken is, (Nagyszentmiklós), ahol szárnyas oroszlán ejt meg növényevő patás állatot, mely a paziriki szarvassá öltöztetett ló nyeregtagaróján láthatóhoz hasonló. De a sztyeppei mítoszkincs legkiemelkedőbb hagyománya a Szent László legenda.

A Szent László legenda, régészeink (Nagy Géza, László Gyula) kutatásai szerint, egy nagy eurázsiai mítoszt őriz. A legenda eseményei hét jelenetbe vannak sűrítve a freskókon: 1. Indulás Váradról, 2. Csatajelenet: a két sereg összecsap, 3. Szent László király lován üldözi és fegyverrel vív párbajt a kunnal, 4. Lóról szállnak és gyalogosan folytatják a küzdelmet, birokra kelnek, 5. A leány, a szent királyt segítve, átvágja a kun Achilles inát, 6. A legyőzött kun vitézt lefejezik, 7. A szent király, a leány ölébe hajtva fejét, pihen. Az itt bemutatott freskósorozat Kakaslovnicon, a templom sekrestyéjében látható. (Elmosódott

¹ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZAT 3. Kiadja: a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest. A teljes sorozat letölthető elektronikusan a következő címről: <http://www.federatio.org/tkte.html>

részleteit szemlélve egészítettem ki a rajzot, amikor Fabriczy Anikóval és Szili Istvánnal 1988 őszén személyesen is láthattam.) A kakaslomnici sorozat csak a középső három jelenetet tartalmazza. De a legenda freskója a Kárpát-medencében több mint húsz helyen megvan még, ha több közülük csak töredékesen is. Sokan keresték, rajzolták, összegyűjtötték őket. Legismertebbek ezekről Rómer Flóris, Huszka József és László Gyula rajzai. Jankovics Marcell és László Gyula könyvet is írt a Szent László legendáról és a falképciklusokról. Élete, honvédő harcai, mitikus alakja, csodás tettei alkalmassá tették Szent László személyét arra, hogy az ismert mitikus cselekmény hőseként is, és a keresztény gondolkodási rendszer államszervező királyaként is egyesítse a régi és az új világlátást. Ezért műveltségegyesítő királyunk ő. A legendából láthatunk részleteket külön is. A körábrázolások sorozata, a honfoglalás-kori aranyozott ezüstkorongoktól, a palmattalevelekből kibontakozó táltos lótól és életfától Árpád és Anjou kori pénzekig haladva jut el a három évszázadon át éremképként szereplő lovagkirályig. (Amikor Iván cár Mátyás királytól pénzverő ötvösöket kér, ők az orosz aranypénzekre is a csatabárdos magyar királyt vésik, s ez látható például a Rudabányai Múzeumban). A Képes Krónika iniciáléján a középkori mester azt a jelenetet örökítette meg, amikor a mogyoródi csata előtt Szent László látomásában a csodaszarvas jelent meg, agancsain égő gyertyákkal. Bár Szent László lovasszobra elpusztult a török háborúban, ábrázolása fennmaradt a Szent László-legendá falképsor tagjaként, melyek közül többet is láthatunk a kifestőben.

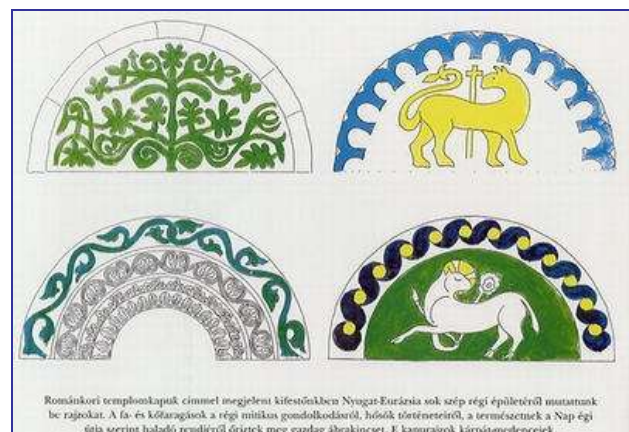
Az Árpád házi királyok Szent Koronája a kereszténység jelképrendszerével földízített szibériai sámánkorona. Szerkezetét keresztben elhelyezett két félabroncs és az azokat átfogó teljes abroncskorona adja. Ez a koronaforma egész Euráziában elterjedt volt. Legtávolabbi előfordulása az ilyen keresztpántos, csomópontjain díszített abroncskoronának egy koreai korona a Kr.u. 5. századból, mely a Tokiói Nemzeti Múzeumban látható. Ugyancsak a régi világképnek volt rendező kerete az égbolt. A templomoknak, a szent tér kapujának díszítésére gyakran fölhasználták az égboltot és legfontosabb eseményeit jelképező szimbólumokat. A 12 hónap olvasható itt le számos kapuívrről egész Euráziában. (Románkori templomkapukról szóló kifestőnkben szép válogatás található meg belőlük.) Ezt a gazdag művészeti hagyományú kort másutt is megtaláljuk Európában. A hat államot megszervező Vikingek művészetében van talán a legtöbb példa a két egymást követő világkép átrétegződésére.

A legrégebbi korok műveltsége osztatlan műveltség volt. Ötvözve őrizte meg a világról, az életről, a helyes cselekvésről, az élet céljairól szerzett tudást. Ez a mitikus képbe fogalmazott tudás nem bontható szét, s így részleteivel nem építhető be maradéktalanul az újabb korok elemzőbb, szét-szedőbb és továbbépítőbb rendszerébe. Ezt az osztatlan műveltségi világlátást közvetíti a rajz. Szavakkal szinte megfogalmazhatatlan szemlélet sugároz a régiek világlátásából az az 50-70 rajz, amit kifestőnk bemutat: Szent László koráról, a természetről, az emberről és a közösség életéről. A természet, a társadalom élete ma is körülvesznek bennünket. Tömör átlátásukra, az életben emberi célok megfogalmazására mindig jó visszatérni a tapasztalt öregekhez, jó visszanyúlni régi korok világlátásához, ábrázolt formáihoz is, mert őrizhetnek olyan megfigyeléseket, ismereteket, melyeket ma mi már nem, vagy csak nehezen tudunk kiolvasni. Kifestőnk rajzos-világlátása egy ilyen régi öregekkel való váratlan találkozás is.

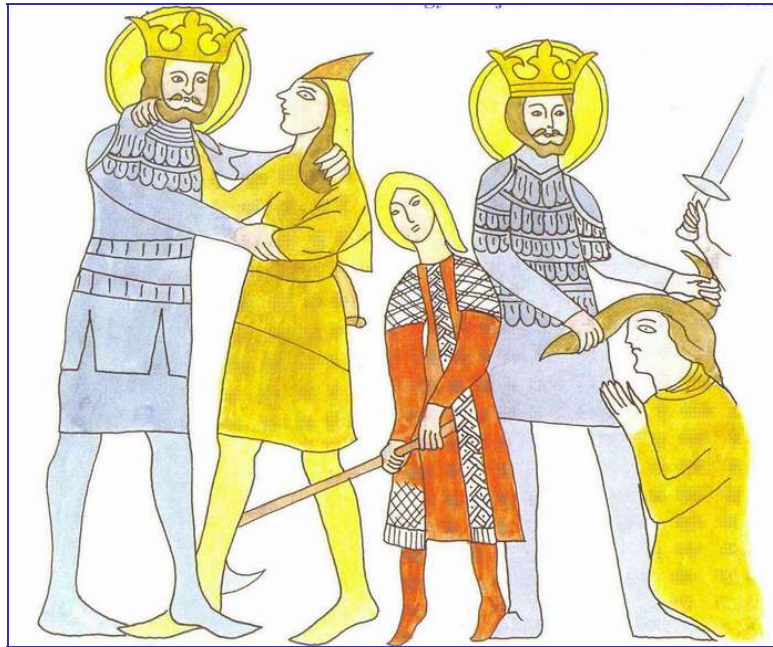
Képek a füzetből:

A füzet előlapja.

A füzet hátlapja.

Rajzolt és festett részlet a Szent László legendából.
Tereske, volt bencés apátsági templom.

Rajzolt és festett részlet a Szent László legendából.
Székelyderzs, vártemplom.

Csornai Katalin :

Az ázsiai hunok a kínai forrásokban

Bevezető

A hunokról szóló tudásunkat igen hosszú ideig meghatározta, hogy a szaktudomány mérvadó képviselői szinte kizárólag a bizánci és a nyugati — elvétve az arab — forrásokat használták munkáik során. Szerencsésebb esetben Anonymusra és Kézaira is hivatkoztak. A forrásanyag behatárolt volta szükségszerűen csak korlátozott tudásanyagot nyújthatott. Akadtak persze kivételek is, akik időben és térben sokkal messzebbre nyúltak vissza a hun történelem felderítésében; ilyen volt a németalföldi sinológus, De Groot, vagy a magyar Szász Béla, akiket méltatlanul elhallgattak. Ők tudták, hogy a hunkutatásban elengedhetetlen a kínai császári krónikák beható ismerete, hiszen az ázsiai hunokról ezekből a krónikákból kaphatunk hiteles és részletes beszámolót. Öröndetes tény, hogy napjainkban ez a helyzet mindinkább megváltozni látszik. Obrusánszky Borbála és Aradi Éva például igen komoly és elkötelezett kutatói e témának, akik példamutató pontossággal nyúlnak vissza az eredeti forrásokhoz.

Tanulmányunk lábjegyzetében több ízben feltüntetjük egy-egy eredeti, korabeli hun név ó-kínai és klasszikus kínai fonetikus átírását. A kínai forrásokban bukkanhatunk annak nyomaira, miként is hangozhatott annak idején egy-egy hun szó vagy név. A baj csak az, hogy a kínai nyelv monoszillabikus jellegének köszönhetően az eredeti hun szó már akkor torzuláson ment keresztül, amikor a maga idejében kínai írásjegyekre írták át. Nemcsak az okoz nehézséget, hogy a szóban forgó írásjegyet ma egészen másként ejtjük, mint évszázadokkal vagy évezredekkel korábban, hanem hozzájárul még a nyelvjárások rendkívüli gazdagsága és a koronként valamint fejedelemségenként változó írásrendszer is. A svéd sinológus, Bernhard Karlgren egy élet munkáját szentelte az ó-kínai és a klasszikus kínai nyelv fonetikája kutatásának. Nagyszabású munkája, a *Grammata Serica* ma is az egyetlen alapmű e témában. A lábjegyzetekben GS rövidítéssel az ő munkájára hivatkozunk.

I. Az elsődleges művek, amelyek az ázsiai hunokról hiteles beszámolót adnak

Az ázsiai hunok — avagy kínai átírásban *xiongnu*-k □□ — korai történelmének elsődleges forrásai a következő művekben találhatóak:

Mű címe és fejezete	Szerző és szerző kora	Összeállítás/kiadás ideje	Tárgyalt korszak
<i>Shiji</i> 110.	Sima Tan (Kr.e. 180-110) Sima Qian (Kr.e.145-86)	Kr.e. 104-86.	Kr.e. 27. század - Kr.e.95.
<i>Hanshu</i> 94.	Ban Gu (Kr.u. 38-92)	Kr.e. 200-Kr.u. 24.	Kr.e. 206-Kr.u. 24.
<i>Hou Hanshu</i> 68. és 89.	Fan Ye (398-445)	3-5. század	Kr.u. 25-220.

A *Shiji*, (magyarul: *A történetíró feljegyzései* vagy más fordításban: *Történeti feljegyzések*) 110. fejezete, melynek címe *Xiongnu liezhuan*, (magyarul: *A xiongnu-k rendszerezett életrajza*) teljes és részletes áttekintést nyújt az ázsiai hunok avagy *xiongnu*-k történelméről és kultúrájáról egészen a Xia királyi ház utolsó uralkodójától, a Kr.e. 18. századtól kezdődően a maga koráig, Han-házi Wu császár uralmával bezárólag. A kínai történetírás atyjának, Sima Qian-nek alkotása, bár a munkát apja, Sima Tan kezdte el.

A *Hanshu* (A Han-dinasztia krónikája) 94. fejezete, melynek címe *Xiongnu zhuan* (A xiongnu-k életrajza) apróbb és jobbára szóhasználati eltérésektől eltekintve gyakorlatilag megegyezik Sima Qian fentebb említett munkájával, mert szinte teljes egészében azon alapul.

A *Hou Hanshu* (A kései Han-dinasztia krónikája) 89. fejezete, melynek címe *Nanxiongnu zhuan* (A déli xiongnu-k életrajza), a keleti Han-dinasztia megalakulásától, Kr.u. 25-től tárgyalja a *xiongnu*-k avagy ázsiai hunok történelmét, 51-től immáron a két részre szakadt Hun Birodalomnak legfőképpen a Han-dinasztia fennhatósága alá tartozó, déli országát, mivel az északi országrész hunjai, akik továbbra is örítették függetlenségüket, államuk összeomlása után térben is és kapcsolataikat tekintve is távolabbra kerültek a Középső Birodalomtól¹. A krónika a keleti Han-ház bukásáig, Kr.u. 220-ig ad számot a déli hunokról.

Ugyanezen nagy mű, tehát a *Hou Hanshu* 68. fejezete, a *Jin Midi zhuan* (Jin Midi életrajza) egy hűséges, kiváló han alattvalóvá lett hun herceg életét mutatja be. Páratlanul értékes tulajdonságai, nemes jelleme folytán kerülhetett be a Han-kori krónikába, mert ezen tulajdonságai és a belőlük fakadó hasznos tettei nyomán elnyerte Han Wudi (Han-házi Wu császár) feltétlen bizalmát, akit annak haláláig odaadó hűséggel szolgált.

II. A *xiongnu*-k avagy ázsiai hunok eredetéről

A mai Kína területén élt népek történetében volt egy bizonyos Xia-dinasztia □□, melyet a legendás Nagy Yu □□ alapított, a kínai történészek szerint a keresztény időszámításnak megfelelően Kr.e. 2205-ben, és amely Kr.e. 1765-ig állt fenn. Sima Qian azt írja, a *xiongnu*-k a Xia nemzetség leszármazottai. Ezt arra a fennmaradt legendára alapozza, mely szerint az utolsó Xia király, Jie elviselhetetlenül erkölcstelen életet élt, ezért a *shang* törzs megdöntötte az uralmát, és új dinasztiaát alapított, Jie-t pedig északra, Mingtiao-ba száműzte. Jie három év múlva elhunyt, ekkor fia, Chunwei² □□ a szokásoknak megfelelően feleségül vette apja asszonyait, azaz saját mostohaanyjait, s megszabadítván őket és nemzetségét a száműzetésből, valamennyiüket elvezette északra, ott legeltettek, nomadizáltak. Így lett ő, az utolsó Xia uralkodó fia, Chunwei a *xiongnu*-k ősatya.

A *Suoyin* (Vezérfonal a homályos részekhez) című 8. századi kommentárban írja Zhang Yan: „Chunwei a Yin-korban az északi határvidékre menekült”. Le Yan szerint tekintvén, hogy a *Guadipu*-ban (Területek szerint csoportosított leszármazások, régen elveszett írásmű, melyet a fent említett *Suoyin* felhasznált) az alábbiak szerepelnek: „A Xia-ház Jie (nevű uralkodója) igen erkölcstelen életet élt. Tang száműzte őt Mingtiao-ba, ott három év múlva meghalt. Fia, Xunyu³ □□ feleségül vette Jie asszonyait, elvándoroltak az északi pusztaságba, friss legelők nyomában vándorolhattak, a Középső Birodalom *xiongnu*-knak □□ nevezte őket.” Magától értetődően a Xia nemzetséget említik. A *chunwei* szónak a Yin-korban (Kr.e. 1401-1122) létezett egy északi nyelvjárás szerinti kiejtése is, mely alapján Chunwei □□ és Xunyu □□ egyazon névnek mondható. Ezért mondja Ying Shao a *Fengsutong*-ban (A szokások átfogó értelmezése, szerző: Ying Shao Kr.u. 140-206.): „a Yin-kori Xunyu elnevezést Xiongnu-ra változtatták”. Fu Qian írja: „Yao □ idejében (Kr.e. 2356-2255) *hunyu*-t⁴ □□ mondtak, a Zhou-korban (Kr.e. 1122-Kr.e. 255) *xianyun*-t⁵ □□, a Qin-korban (Kr.e. 255-Kr.e. 207) *xiongnu*-t. Wei Zhao írja: „a Han-korban (Kr.e. 206-Kr.u. 220) *xiongnu*-t mondtak, a *hunyu* □□ pedig annak másik elnevezése, s ugyanígy Chunwei-nek □□, aki az ősatyjuk volt, a Xunyu-nek □□ pusztán egy másik átírása”.⁶

Sima Qian feljegyzése szerint a *xiongnu*-k Tang ideje előtt és Yu idejét megelőzően (Kr.e. 2205 előtti időktől Kr.e. 1766-ig) *shanrong*-ok □□, *xianyun*-ök □□ és *hunyu*-k □□ voltak.

Röviden összefoglalva a fenti krónikarészleteket és ókori kommentárjaikat, azt állítják, hogy bizonyos nemzetségek illetve uralkodó dinasztiaák már igen korán jelen voltak a mai Kínának nagyjából azon a területén, amely most Shanxi tartomány déli része és Honan tartomány nyugati fele, s amely nemzetségek különféle elnevezései ugyanazon népet jelölik. Ez a nép a *xiongnu*, (akiket ma ázsiai hunokként ismerünk). Az elnevezések különbözőségének 2 fő oka van. Egyrészt a különböző korszakokban változott az elnevezés — a korszakok hosszú ideje miatt erre elég nagy az esély, hisz pusztán a nyelv maga is

¹ Így nevezték akkoriban a — meglehetősen hozzávetőlegesen — mai Kína területén fennállt birodalmat. Kr.e. 206-tól Kr.u. 220-ig Han Birodalomnak is hívták, az uralkodó dinasztia után.

² Chunwei: dǐwǎn/zǐuēn vagy tǐwǎn/tǐjuēn-dǐwǎr/ǐwǐ BERNHARD KARLGREN: *Grammata Serica*. Stockholm, 1940, 464.e. 575.o. A továbbiakban: GS

³ Xunyu: χǐwǎn/χǐuǎn-tǐōk/tǐjuk vagy dǐōk/ǐuk GS 461.g. és 1024.a

⁴ Hunyu: χǐǎn/χǐuǎn-tǐōk/tǐjuk GS 458.h. és 1024.a.

⁵ xianyun: glǐām/lǐām-zǐwǎn/juēn GS 613.k. és 468.g.

⁶ LIN GAN (ed): *Xiongnu shiliao huibian*, vol. 1. Peking, Zhonghua Shuju, 1988, 1. A továbbiakban: LIN. vö. WU SHUPING (ed): *Quanzhu Quānfān Shiji*, vol. 3. Tianjin Gujia Chubanshe, 1999, 2849. A továbbiakban: WU.

nagymértékben változik egy-egy millennium alatt — másrészt a nyelvjárások rendkívüli gazdagságának és a kínai nyelv azon sajátosságának köszönhetően, hogy azonos hangzású neveket sok különböző írásjeggyel is le lehet írni, ráadásul Kr.e. 220 előtt még nem volt egységes az írásrendszer sem.

Mindezek ellenére azonban nem árt óvatosan kezelni az említett feljegyzéseket, hiszen a tárgyalt korszakok évezredekkel ölelnek fel. Több évezred alatt egy-egy nép vagy nemzet sok változáson mehet keresztül, s azokat, akikről azt állítják a feljegyzések, hogy pusztán más név alatt, de már a Kr.e. 2. évezredben is *xiongnu*-k voltak, oktalanság volna egy az egyben a Han-kori ázsiai hunokkal azonosítani. Inkább azt mondhatnánk, eredetüket tekintve rokonságban álltak velük. Vegyük például azt a feljegyzett legendát, amely szerint a Xia-dinasztia — amely a mai Shanxi déli, és Henan nyugati területén állt fenn — utolsó uralkodóját északra száműzték, majd halála után fia, Xunyu és nagycsaládja még északabbra vándorolt. Itt jól elkülöníthetően kettévált egy nemzetség, és két irányban fejlődött tovább.

III. A *xiongnu*-k avagy ázsiai hunok legkorábban ismert államberendezkedéséről

1. A *xiongnu* államszervezeti forma áttekintése

Amint azt Sima Qian-tól megtudjuk, miután Xunyu népe a száműzetést odahagyva a Kr.e. 18. század derekán a messze északi vidékekre elvándorolt, a *xiongnu*-k államszervezetéről, szokásairól, történelmük fontos mozzanatairól csak onnantól fogva adható világos és hiteles beszámoló, amikor a Kr.e. 3. század végén meghódították az északi törzseket, immáron egyetlen uralkodó alatt egyesültek, s déli szomszédjuk, a Középső Birodalom ellen fordulván fenyegették azt. Addig az említett népek kisebb-nagyobb törzsekben elszórtan éltek, meredek hegyvonulatok választották el egymástól, nem is nyílt mód arra, hogy a kínai krónikákban feljegyzéseket készíthessenek róluk. Az első feljegyzett uralkodó, Touman *danhu*⁷ □□ □□ trónra lépésekor, Kr.e. 215 körül az államszervezeti minta már ismert és régóta alkalmazott lehetett a hunféle lovas nomád népek körében, hiszen Touman igen gyorsan megszervezte az általa meghódított nomád törzsekből felgyarapodott államát. A legfőbb uralkodó, a *danhu* alatt 24 jelentős méltóság, kínaiul *da chen* □□ foglalt helyet, minden méltóságból kettő volt, tehát 12 balfelőli és 12 jobbfelőli. E 24 méltóságot a különböző kínai források nem mindenütt egyöntetű elnevezéssel, illetve nem ugyanabban a rangban jelölik meg. A tisztségviselők alá — rangjuknak megfelelően — tíz, száz, ezer vagy tízezer beosztott tartozott, de az itt említett 24 méltóság mindegyikét a „lovas-tümen” (azaz tízezer lovassal rendelkező) jelzővel illették. Ez a szervezeti forma békeidőben államszervezetként, háborúskodáskor katonai szervezetként működött. Az alábbiakban a *Shiji* és a *Hou Hanshu* megnevezéseit soroljuk fel – a *Hanshu*-ban lévő méltóságnevek és rangok megegyeznek a *Shiji*-ével, ezért azt külön nem tüntetjük fel.⁸

⁷ □□ *danhu*: tân/tân-gjwo/jju GS 147.a. 97.a. E két írásjegyet általánosságban *shanyu*-nek ejtik ma, részletes indoklás nélkül. A *Hanshu yinyi* azt írja: „A *danhu* jelentése: hatalmasan táruoló, mely azt fejezi ki, hogy aki megnyilvánulásában az Éghez hasonlatos, az *danhu*”. Az ázsiai hunok legfőbb uralkodójának kínai írásjegyekkel átírt formáját Pulleyblank a *tarqan*, *tarxan* szóra vezeti vissza. Megemlíti, hogy Pelliot szerint a *tarxan* szót a *tujue*-k valószínűleg *ruanruan* elődeiktől vették át. Maga Pulleyblank azonban kijelenti, végső forrása minden kétséget kizárólag a *xiongnu* nyelvben lelhető fel. A Han-korban általánosan használták az „n”-t az idegen szavakban lévő „r” helyett, valamint a szókezdő „t” még nem palatalizálódott, amikor a kérdéses cím első átírása a Kr. e. 2. században, a Han-kori Kínában első ízben felbukkan. Pulleyblank hozzáteszi, hogy a 7. századi heftalita uralkodó, *Nezak Tarxan* érméin a *tarxan* szóvégi „n” nélkül jelenik meg, továbbá a görög átírásban is vagy *ταρκα*-t, vagy *ταρακα*-t találunk. A hunok már ismerték és használták e címet a türkök megérkezése előtt. A Han-korban tehát a *tarqan* — avagy mai ejtéssel: *danhu* — a legfőbb hun uralkodói címet jelentette. Az idők folyamán a türkök és a mongolok között már alacsonyabb méltóságokra alkalmazták e titulust, az évszázadok során történő rangvesztés azonban egyáltalán nem egyedülálló jelenség, ott van például a kán szó, amely ma a Közép-Keleten pusztán annyit jelent: úr. Vö. E. G. PULLEYBLANK: „The Hsiung-nu Language.” In: *Asia Major*, vol. 9, 256–257. A továbbiakban: PULLEYBLANK. Hozzátesszük, hogy tárkány formában méltóságnévként, Tarján formában törzsnévként a honfoglaló magyaroknál is megvolt, amit számos helynevünk a mai napig öriz. Lásd még NÉMETH GYULA: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991, 202. skk. A továbbiakban: NÉMETH.

⁸ Vö. OMELIAN PRITSÁK: „Die 24 Ta-ch’en.” *Asia Major*, vol. 3, 178-202. A továbbiakban: PRITSÁK.

SHIJI

HOU HANSHU

dachen (a nagyok)*si jiao* (a 4 szarv)

1. bal és jobb bölcs király	(1-2)	1. bal és jobb bölcs király	(1-2)
2. bal és jobb <i>yuli</i> király	(3-4)	2. bal és jobb <i>yuli</i> király	(3-4)

liu jiao (a 6 szarv)

3. bal és jobb nagy hadvezér	(5-6)	3. bal és jobb <i>rizhu</i> király	(5-6)
4. bal és jobb nagy kapitány	(7-8)	4. bal és jobb <i>wenyudi</i>	(7-8)
5. bal és jobb nagy <i>danghu</i>	(9-10)	5. bal és jobb <i>zhanjiang</i>	(9-10)

xiaochen (a kicsik)

6. bal és jobb <i>guduhou</i>	(11-12)	6. bal és jobb <i>guduhou</i>	(11-12)
7. név nincs megadva	(13-24)	7. bal és jobb <i>shizhu guduhou</i>	(13-14)

Van még:

<i>rizhu qieju</i>	(15-16)
<i>danghu</i>	(17-18)
név nincs megadva	(19-24)

Tehát, mint látjuk, minden méltóságból kettő van: egy bal- és egy jobbfelőli. Ez megfelel a hunok területi berendezkedésének, a balfelőli méltóságok a keleti területeket lakták és uralták, míg a jobbfelőliek a nyugatit, a *danhu* pedig középütt tartotta udvarát. A két-két méltóság közül rangban a balfelőli felette állott a jobbfelőlinek. A négy és a hat szarv (vagy más fordításban: négy és hat sarok) országnagyai a *danhu* rokon nemzetségeiből kerültek ki. A négy és a hat szarv alatti méltóságot, a *guduhou*-t □□□ más nemzetség tagjai viselték.

2.a. A nagyméltóságok: a négy szarv

A *danhu*-i cím elnyerésére kizárólag a négy szarv méltóságai voltak jogosultak, ezek mindegyikét a *danhu* fiai és fivérei töltötték be. Az uralkodó halála után a szokásjog szerint a *danhu* utáni legmagasabb méltóság viselőjéből, a balfelőli bölcs királyból lett az új *danhu*, tehát az uralkodó legidősebb, vagy legrátermettebbnek ítélt fia, a trónörökös viselte ezt a címet. Rendkívüli körülmények között azonban a négy szarv bármelyikéből válhatott *danhu*. A bölcs király megnevezésére a kínai források jelentésbeli fordítást is és a hun szó kínai átírását is alkalmazzák. Az előbbi a *xian wang* □□, az utóbbi a *tuqi wang* □□□. A *tuqi* tehát a bölcslet jelentő hun szó eltorzított formája, melyet annak idején persze másként ejtettek.⁹ A balfelőli *tuqi*,

⁹ □□ *tuqi*: d'o'd'uo-g'jer/g'ji GS 45.i'. és 552.i. De Groot szerint ez a türk *toghri*-nak felel meg, amely bölcslet, erényest jelent. Shiratori szerint pedig a türk *tu-si*, azaz tűz szó átírása, amelynek további jelentései: egyenes, igaz, azonos. Vö. DE GROOT: *Hunok és kinaiak*. Respenna, 2006, 93-94. A továbbiakban: DE GROOT. Hozzáteszük, hogy a *tüszimel* a mongolban is megvan, ott is méltóságnév, továbbá ott is azt jelenti: méltóságos, dicsőséges, igaz. Érdekességként megjegyzendő, hogy a *tuqi*-nek a Shiratori szerinti türk *tu-si*, tűz jelentésű szava a magyar tűz szóval fonetikailag is és értelmileg is jól illeszkedik. Pulleyblank szerint valószínű, hogy a türk *tegin* eredeti alakja ez a *tuqi* volt. Lásd PULLEYBLANK, 257.

azaz bölcs király a birodalom keleti részének nagyjából csaknem a felén uralkodott és intézte országa ügyeit, a jobbfelöli *tuqi* ugyanezt tette a birodalom nyugati részének csaknem a felén. A *yuli* (gyula) király szintén nagy jogkörrel rendelkezett, a balfelöli *yuli* a birodalom keleti részének szintén valamivel kevesebb mint a felén uralkodott és intézte országa ügyeit, a jobbfelöli *yuli* ugyanezt tette a birodalom nyugati részének nem egészen a felén. A *yuli* szintén *xiongnu* azaz ázsiai hun szó kínaira átirított formája.¹⁰ A *danhu* tehát saját fiait és / vagy fivéreit bízta meg azzal, hogy a meghódított országok felett uralkodjanak.

2.b. A nagyméltóságok: a hat szarv

A *Hou Hanshu Nanxiongnu zhuan*-ban a következőt jegyezték fel: „A *danhu* nemzetségneve Xuliandi¹¹ □□□. Négy egyéb nemzetség: a Huyan¹² □□ nagycsalád, a Xubu □□ nagycsalád, a Qiulin □□ nagycsalád és a Lan¹³ □ nagycsalád alkotja azon neves koma-családokat, amelynek tagjai közül a *danhu* feleséget választ magának. A Huyan család a balfelöli, a Lan család a jobbfelöli (területek felett) gyakorolja a bűnesetekben a bíraskodást, a vitás jogi ügyek elintézését, dönt kisebb és nagyszabású kérdésekben, s szóban tájékoztatja a *danhu*-t.”

Ugyanakkor a *Shiji Xiongnu liezhuan* valamint a *Hanshu Xiongnu zhuan* egyaránt csak három családot említ: „Három nemzetség: a Huyan család, a Lan család és utánuk a Xubu család alkotja nemességüket.”

Míg tehát a *danhu* és a négy szarv a Xuliandi — vagy más átírásban Luandi — nemzetséghez tartozott, addig a hat szarv méltóságai a Huyan, a Xubu, a Lan és, a *Hou Hanshu* szerint, a Qiulin nemzetségből kerültek ki. Látjuk, ez utóbbi négy nemzetség is rokonságban állt a *danhu*-val. A négy szarv előkelői a meghódított hatalmas országrészek felett helytartó gyanánt uralkodtak, ezzel szemben a hat szarv feladata az államügyekben, igazságszolgáltatásban, külügyekben való irányítói közreműködés volt, ezért kaptak ők jóval csekélyebb földterületet, s azt is inkább a *danhu* udvarához közeli területeken, hiszen feladatuk nem engedte meg, hogy tartósan távol legyenek az udvartól.

3. A kisméltóságok: a *guduhou*-k

A forrásokból igen keveset tudunk meg a *guduhou*-król. Azt nem tudni bizonyosan, de valószínűnek tűnik, hogy a *guduhou* nem csupán méltóságnév, hanem nemzetségnév is. Annyit elmondanak, hogy ők egy más nemzetség tagjai, bizonyára ezért is számítottak ők kisméltóságnak. Mindemellett azt is megtudjuk a forrásokból, hogy a *danhu* nemzetségének tagjai házasságot kötöttek a *guduhou*-kkal. Ezt írja a *Hanshu Xiongnu zhuan*:

„Wuzhuliu *danhu*, uralkodásának 21. évében, a Jianguo uralkodási időszak 5. esztendejében (Kr.u. 13) elhunyt. Xiongnu ügyeit az egyik méltóság, a jobbfelöli *guduhou*, Xubudang tartotta kézben. Ő Wang Zhaojun azon leányának volt a veje, akit Yun-nek hívtak.”

¹⁰ □□ *yuli*: GS 1202.a. 1241.o. *kuk* vagy *giuk/ıwok-luâ* vagy *liei*. Az ó-kínai ejtés, (*giuk-luâ*) és az államigazgatásban betöltött szerepe alapján is azt mondhatjuk, hogy ez a méltóságnév a magyar *gyula* méltóságnévvel van rokonságban. A honfoglaló magyaroknál a vezéri hierarchiában a *gyula* a második helyet foglalta el, éppúgy, mint az ázsiai hunoknál. Vö. GYÖRFFY GYÖRGY: *István király és műve*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1977, 29. A továbbiakban: GYÖRFFY.

¹¹ Xuliandi: *k'ıo/ k'ıwo* vagy *ııo/ııwo-lian/liän-tieg/tiei* GS 78.a. 213.a. 866.h. A *Hanshu* egyéb fejezeteiben Xuliandi-t Luandi-nek □□ is írják: *blıwan/lıwän-tieg/tiei* GS 178.n. 866.h. Ez utóbbinál szembeötlő a Levente névvel való hasonlóság. Györffy – aki egyébként finnugor eredetűnek állítja – Árpád legidősebb fiát, Leventét a Liüntika formában is írja, lásd GYÖRFFY, 57. Németh Gyula – aki szintén finnugor eredetűnek vallja – Liündik néven említi Árpád fiát, igaz, ő szerinte ez Tarkacsu másik neve lehetett, bár nem írja, hogy ezt a feltevését mire alapozza. Lásd NÉMETH, 276.

¹² Huyan: *ıo/ıuo-gjan/ıän* GS 55.h. 197.a A Huyan régi ejtése a Horkan nevet fedi. Németh Gyula írja, hogy a horka a *gyula* és a *kende* utáni harmadik méltóságnak számított a honfoglaló magyaroknál (éppen úgy, amiként a 6 szarv első méltósága, a nagy hadvezér avagy *rizhu* az ázsiai hunoknál), és bizonyos, hogy méltóságnévként és személynévként is szerepelt. Mint méltóság, fő feladata az állam összetartása volt (csakúgy, amint a nagy hadvezérnek avagy *rizhunak*). A horka szó törökben mutatkozó jelentése a 'vádol, megvádol'. Vö. NÉMETH, 247–248. Ha a horka szó a törökben azt jelenti: 'vádol', akkor ezzel feltűnően összecseng a 'horkan, ráhorkan valakire' kifejezés.

¹³ Lan: *glân/lân* GS 185.n. Ez a „lan” valószínűleg rövidítés a kínaiak részéről. A forrásokban gyakorta találkozunk a *Wulan* □□ (folyónév), *Hulan* □□ (személynév), *zhelan* □□ (Yan Shigu szerint hun méltóságnév), *alan* □□ (nép-, illetve országnév) formákkal. Ami a *Wulan* vagy *Ulan* folyónévet illeti, ez a szó a mongolban is megvan, azt jelenti: vörös. A türk nyelvben a vörös: *al*, éppúgy, mint az *alan* szó első tagja. S nem utolsó sorban maga a kínai *lan* írásjegy is azt jelenti: vörös orchidea. Ez a hun nemzetség tehát valamiképpen a vörössel, és esetleg az alánokkal állhat kapcsolatban.

Wang Zhaojun pedig Huhanye *danhu* (uralkodott K.re. 58-31) felesége volt, tehát Wang Zhaojun leányának a veje egyben Huhanye leányának veje is. Ami ebből az idézetből érdekes lehet, az a következő. Az említett *guduhou* nem más, mint a *danhu* leányának veje. Tehát ha a *danhu* nemzetsége a *guduhou*-kkal házasodott, akkor mindig a *danhu* nemzetsége adta a leányt, a *guduhou*-ké pedig a fiút. Amint az fentebb, a 2. pontból kiderül, a hat szarv nemzetségeivel éppen fordítva történt, azaz a *danhu* és nemzetségének fiai kötöttek házasságot a Huyan, Lan, Qiulin és Xubu nemzetség lányával.

A *guduhou*-k a birodalom ügyeinek irányításában vettek részt, a forrásokból kiderül, hogy nagyon sokszor láttak el diplomáciai feladatokat. Nevük első része, a *gudu* avagy más átírásban *ku-tu* érdekesen egybecseng a mongol *kuda* szóval, ami egyébként komát jelent, tehát ugyancsak házassági kapcsolatból fakadó rokonságot jelez. A név Horezmben is felbukkan, az Afrigida-korban: „A várkomplexum közös kereteibe tömörült tanyák egysége volt a »ked«, a patriarchális nagycsaládból álló házközösség, melynek élén a »kedkuda« áll”.¹⁴

IV. A *xiongnu* azaz ázsiai hun történelem legfontosabb mozzanatai

1. Az egységes Xiongnu Birodalom megalakulása és megszilárdulása

Az első *xiongnu* uralkodó, akit már a krónikák is feljegyeztek, *Touman* 頭曼 *danhu*, Kr.e. 209-ig állt országa élén. Ekkor még nem beszélhetünk nagybirodalomról, uralma a Sárga-folyó nagy kanyarulatára, az ún. Ordosz-térségre és attól észak-északkeletre a Góbiig terjedt ki. Kisebb-nagyobb törzsek vették körül, nyugaton a *wusun*-ok □□ és a *yuezhi*-k □□, északon és északkeleten a *xienbei*-ek 鮮卑 és a *wuhuan*-ok □□, keleten a *donghu*-k □□, délen, délkeleten a *loufan*-ok 樓煩 és a *linhu*-k □□.

Maodun (Bator)¹⁵ □□ nevű fia helyett kedvenc feleségétől született másik fiát jelölte ki utódául. Maodun-t elküldte túsznak a *yuezhi*-khez, kiket hamarosan meg is támadott. Így akarta elveszejtetni jogos trónörökös fiát, aki azonban rátermettsége és — nevéhez méltón — bátorsága folytán kiszabadult a *yuezhi*-k karmai közül, megölte apját és mindenkit, aki az ellenkező táborhoz húzott, majd *danhu*-vá kiáltotta ki magát, Kr.e. 209-ben.

Maodun (Bator) ezután megindította hódító hadjáratait, és sorban igázta le az országát körülvevő törzseket: elsőként a *donghu*-kat, ez után a *loufan*-ok és a *linhu*-k önként csatlakoztak hozzá, és velük együtt elindult nyugatra, ahol legyőzte a *yuezhi*-ket, majd kelet felé nyomulva Yan fejedelemséget és Dai-t is legyőzte. Az első kínai császár, Qin Shi Huangdi birodalma épp ebben az időben omlott össze, a Qin-dinasztia megbukott, javában folytak a hatalmi harcok, az ekkor még Liu Bang nevet viselő majdani Han-házi uralkodónak meg kellett küzdenie Xiang Yu-vel, a Középső Birodalmat kimerítette a háborúskodás, ami szintén hozzájárult ahhoz, hogy Maodun (Bator) igen megerősödött, hadserege háromszázezernél több íjászt számlált. Uralkodása során világbirodalom méretűvé növelte országát, határa keleten elérte a Csendes óceánt, nyugaton az Ili-völgyén is túl húzódott, délen átnyúlt a Nagy Falon a Sárga-folyó völgyébe, északon beleveszett a végtelen szibériai sztyeppébe.

2. A két nagybirodalom: Han és Xiongnu küzdelemsorozata

Jelen tanulmány keretei közé nem férne bele annak a számos drámai harcnak a leírása, amelyet a han és a hun birodalom egymással vívott. Elég csak annyit megemlítenünk, hogy a két egyenlő fél közötti nagyszabású és drámai háborúskodás nem másért, mint a Kelet- és Belső-Ázsia hatalmas területe feletti uralomért folyt. A hadjáratsorozat eleinte hun sikereket hozott, egy ízben maga a han főváros, Chang'an került komoly veszélybe. Nem kis mértékben a han diplomácia ügyes fogásainak köszönhetően, amellyel megosztották a Hun Birodalom nagyméltóságait, és egyéb okokra visszavezethetően, úgy mint a hunok országát sújtó kegyetlen időjárási viszonyok, jószágállomány megfogyatkozása, éhínség, járványok, stb. az események odáig

¹⁴ Lásd SZ.P. TOLSZTOV: *Az ősi Chozem*. Turan Printing and Bindery, reprint kiadás, é.n, 199.

¹⁵ A Maodun 冒頓 név kínai írásjegyekkel átírt változata hun nyelven Baatur-nak, majd Baator-nak, Bátor-nak hangzott. A GS szerinti régi kínai ejtés: mōg/māu vagy mək-twən/tuən vagy d'wən/d'uən, GS 1062.b. 427.j. Az „m” és a „b” hangváltók, tehát a „mōg” „bōg”-nak is ejthető. Továbbá, a Han-korban az „r” szövegző hang átírására rendszeresen olyan írásjegyeket alkalmaztak, amelyek „n”-re végződtek, tehát a „twən” vagy „tuən” „n”-je helyén lévő „r” kiadja a „tur” vagy „tor” szótagot. Így tehát megkapjuk a baatur vagy bator szót, ami a mongolban épp ugyanazt jelenti ma is, mint a magyar nyelvben: bator, hős. Már Hirth is alkalmazta a Maodun vagy Mau-tun helyett a „Bagtur” formát, lásd FRIEDRICH HIRTH: „Hunnenforschung” in: *Keleti Szemle*, vol. 2. 1901, 82.

jutottak, hogy a Hun Birodalom egyik része meghódolt Han-nak, Huhanye *danhu* vezetésével, Kr.e. 51-ben. A Han Birodalom az északi határszáron telepítette le őket, és hagyta, hogy Huhanye saját belátása szerint kormányozza népét, a Han Birodalom északi határának védelmét viszont nekik, tehát a meghódolt *xiongnu*-knak kellett ellátni. A Hun Birodalom így kettészakadt. A be nem hódolt *xiongnu*-k Zhizhi *danhu* vezetésével — aki egyébként Huhanye testvére volt — megindultak nyugat felé, mert a helyzetük itt már tarthatatlanná vált. Egyrészt a Han Birodalom támadásaival kellett szembenézniük, amely hadjáratokban Huhanye *danhu* tevékeny részt vállalt, másrészt a han diplomácia is sikeresen működött, szövetséget hozott létre a Zhizhi országból kivált, addigi *xiongnu* alattvaló törzsekből, nyugaton a *wusun*-ok és a *dingling*-ek, keleten a *wuhuan*-ok, dél felől pedig a Han Birodalom szorongatta őket. Az Ili-völgyében telepedett le, és uralma alá vonta a környéken élő népeket. Hatalmas terület tartozott itt fennhatósága alá, legyőzte a *wusun*-okat, a *dingling*-eket, és egyéb népeket, akiket a szakterület kutatóinak még nem sikerült beazonosítani, így például a *jianhun*-okat¹⁶ □□ és a *hujie*-ket □□¹⁷ is. Hesu □□¹⁸ országa rendszeres adóval vásárolta meg tőle önrendelkezését. Kangju országával (a Jaxartes középső folyása környékén) szövetséget kötött. Elmondhatjuk, hogy Zhizhi *danhu* nyugati hun birodalma Turfantól egészen az Aral-tóig terjedt, északon az Ob és az Irtis felső folyásának nagy kiterjedésű vidéke is az ő birtokában volt, a Tarim-medence környéki városállamok mind adófizetői voltak. Látjuk tehát, hogy a Kr.e. 1. század derekán a hunok milyen közel kerültek már Európa határaihoz, s mindezt a korabeli kínai forrásokra támaszkodva mondhatjuk el teljes bizonyossággal.

A Han Birodalom azonban nem nyugodott bele, hogy a nyugat felé irányuló oly fontos kereskedelmi utat ne tudhassa birtokában, szüksége volt arra, hogy a selyem-út mentén fekvő városállamokat fennhatósága alá vonja, és arra is szüksége volt, hogy a Han Birodalom tekintélyét helyreállítsa. Meg kellett mutatnia, hogy az általa nem legitimnek tartott *danhu*-t, a vad, féktelen Zhizhi-t megbünteti, különben ez a hatalmas Hun Birodalom nagy túlsúlyt képezett volna tőle nyugatra. Két kiváló han hadvezér, akik hivataluk szerint a Han Birodalom külső országait kormányozták, s imígyen eléggé közel éltek Zhizhi birodalmához, csatába vitték e külső országok seregeit, megnyerték maguknak Wusun-t és Kangju-t is — ez utóbbi ország Zhizhi kegyetlen viselkedése miatt végül ellene fordult — egyszóval nagy haderőt vonultatván fel ellene, megsemmisítő vereséget mértek reá. Zhizhi meghalt, s vele együtt több rangos hun vezető, a *Hanshu* 70. tekercsének számadása szerint összesen ezeröttszázötvennyolc fő. Száznegyvenöt embert élve fogtak el, ezernél többen pedig meghódultak. Ez nem tesz ki háromezer főt sem, Han-kori források nem szólnak, nem is szólhatnak arról, mi történt a többi hun harcossal és családjával, mert ettől fogva már megszűntek számukra, nem jelentettek többé fenyegetést. Mindenesetre az egyik lehetséges összekötő pontot itt kell keresnünk az ázsiai hunok és az európai hunok között.

Arról még nem beszéltünk, hogy amidőn Bator (Maodun) *danhu* a *yuezhi*-ket Kr. e. 174-ben legyőzte, azok nagyobbik része a Hidukuson túlra vándorolt el, s ott megalapították a Kusán Királyságot. Álljon itt egy rövid beszámoló az eredeti kútfőből, a *Hou Hanshu Xiyu zhuan*-ból (*A kései Han-dinasztia krónikája, A Nyugati Területek története*):

„A *xiongnu*-k legyőzték a *yuezhi*-ket, akik ezért Daxia-ba 大夏¹⁹ vándoroltak, mely országot öt részre — Xiumi 休密²⁰, Shuangmi 雙靡²¹, Guishuang 貴霜²², Xidun 胘頓²³, Dumi 都密²⁴ — osztották fel, élükön öt *jabgu*-val²⁵. Százegynéhány év

¹⁶ *jianhun*: kien-kwən/kuən GS 368.c. és 417.a.

¹⁷ *Hujie*: ɣo/ɣuo-g'jat/g'jat vagy k'jat/k'jat vagy k'jat/k'jat. GS 55.h. és 313.p. De Groot Ujgúriával azonosítja. Lásd DE GROOT, 278. Ennek helyességét azonban Hulšewé erősen megkérdőjelezi, mások csak annyit mondanak el róla, hogy az Altai térségében lehetett a területük. Vö. A.F.P. HULSEWÉ: *China in Central Asia. The Early Stage: 125 B.C.-A.D.23. An Annotated Translation of Chapters 61 and 96 of the History of the Former Han Dynasty*. Leiden, E.J. Brill, 1979, 214-215. A továbbiakban: HULSEWÉ.

¹⁸ □□ Hesu: g'ap/ɣap-so/suo GS 642.s és 67.c. Yan Shigu azt írja: „Kangju-tól úgy ezer *li*-nyire észak felé van egy ország, melyet Yancainak □□ is és Hesu-nak □□ is hívnak.” Sokan azonosítják Yancai-t az alánok országával. A *Hou Hanshu*-ban az áll, hogy Yancai Kangju vazallusa volt, s városlakóik szokásai és öltözködése azonos volt, enyhe éghajlatuk alatt sok fenyőfa is honos volt, s a szöveg hozzászerzi még, hogy Yancai később felvette az Alanliao □□□ nevet (melyből a *liao* egyesek szerint téves betoldás). Pulleyblank azonban a Hesu országnévvvel kapcsolatosan kiemeli, hogy a Hesu ó-kínai ejtése Pliniusznál VI, 38, Abzoae-ként jelenik meg, s az aorsz nép átírása lehet. Vö. HULSEWÉ, 129–130.

¹⁹ Daxia: d'ad-ɣa, GS 317.a. és 36.a. Baktria megnevezése. A régi ejtés a 'daha' nevet adja vissza. Érdemes még abba is belegondolni, hogy a Daxia név az egykori Xia nemzetség (amelyektől egyébként a *Shiji*-ben feljegyzett legenda szerint a *xiongnu*-k is származnak) nevét tartalmazza. Az is előfordulhat, hogy a *da*, azaz „nagy” előtag utalás az egykori, ősi nemzetségre, s nem fonetikai szerepben áll.

²⁰ Xiumi: ɣiōg/ɣiəu-miēt. GS 1070.a. és 405.p. Területét Marquart Váhánra teszi. Vö. HULSEWÉ, 123.

²¹ Shuangmi: sūng/šāng-mia/mjie. GS 1200.a. és 17.h. Lokalizációja: Csitrál. Lásd HULSEWÉ, 123. Bár a Hulšewé szerinti lokalizációjánál jóval messzebb esik az egykori Magadha területe, mégis elgondolkodtató a hasonlóság eme vezér nevének ó-kínai ejtése és a Shungga név között. A Shungga dinasztia első uralkodója döntötte meg a Maurja dinasztia Kr.e. 180 környékén.

²² Guishuang: kiwəd/kjwei-šiang. GS 540.b. és 731.g. Itt a Kusán névvel találkozunk. Lokalizációja: Gandhára északi területe. Lásd HULSEWÉ, 123.

²³ Xitun: a 'xi'-t a GS nem tartalmazza. Yan Shigu alapján Hulšewé javaslata: ɣiēt. A 'tun': twən/tuən. GS 427.j. Xitun tehát: ɣiēt- twən/tuən. Lokalizációja: A Pandzs-sír folyónál lévő Parván. Lásd HULSEWÉ, 123.

elteltével Guishuang *jabgu*-ja, Qiujiuque 丘就卻²⁶ megtámadta és legyőzte a másik négy *jabgu*-t, magát királlyá kikiáltván az országot Guishuang (Kusán) Királyságnak nevezte el. (...) A Han Birodalomban azonban az eredete miatt csak Nagy-Yuezhi néven említik.”

A kusánokat szokták a fehér hunokkal azonos eredetűnek tartani, bár amint látjuk, ennek a forrásnak az alapján ők nem a *xiongnu*-k népéből, hanem a *yuezhi*-kből erednek. Egyáltalán nem zárható ki azonban, hogy Baktriában *xiongnu*-kkal rokonságban álló népek telepedtek le. Íme, a *Hanshu Zhag Qian zhuan*-ban (*A Han-dinasztia krónikája, Zhang Qian életrajza*) ugyanerről az eseményről már részletesebben a következőket írja:

„A *wusun* királyt *hunmo*-nak nevezik. A *hunmo* atyjának, Nandoumi-nak²⁷ kis országa eredetileg Nagy-Yuezhi-vel együtt a Qilian és Dunhuang között helyezkedett el. Nagy-Yuezhi megtámadta és megölte Nandoumi-t, annak földjét elragadta, népe a *xiongnu*-khoz menekült. Amint (Nandoumi) fia, a *hunmo* megszületett, nevelőapja, Bujiu *jabgu* magával vitte, s amíg elment táplálékot szerezni, letette a fűbe. Visszatérvén azt látta, hogy egy farkas szoptatja, fekete ragadozó madarak pedig csőrükben hússal szálldosnak körülötte, ezért úgy vélte, (hogy a gyermek) istenség. Visszavitte a *xiongnu*-khoz, a *danhu* pedig szeretetben felnevelte. Midőn a *hunmo* férfivá érett, (a *danhu*) az atya népét odaadta neki, hogy ő legyen hadvezetőjük. Sok érdemet szerzett. Akkoriban történt, hogy a *xiongnu*-k legyőzték a *yuezhi*-ket, akik nyugat felé vonultak, és megverték a *saiwang*-okat (szakákat) 塞王.²⁸ A *saiwang*-ok (szakák) messze délre elvándoroltak, s helyüket elfoglalták a *yuezhi*-k. Amikor a *hunmo* megerősödött, kérte a *danhu*-tól, hadd állhasson bosszút apjáért. Megtámadta tehát nyugaton a nagy-*yuezhi*-ket, mire azok még messzebb délnyugatra, Daxia földjére költöztek. A *hunmo* alávetette népüket, majd ott maradt, megszállván őket.”

A *wusun* király fia volt tehát ez a fiatalember, származására nézve *wusun* ugyan, de addigra, amikor a *danhu* az ő *wusun* népét visszaadta neki, hogy uralkodjék felettük és kormányozza őket, valószínűleg ezek a — *xiongnu*-k által befogadott — *wusun*-ok már keveredhettek befogadóikkal, a *xiongnu*-kkal. Először a *xiongnu*-k megverték a *yuezhi*-ket, akik nyugat felé, az Ili-völgyébe vándoroltak el, és elűzték az ottani szakákat — mert a *saiwang* két kínai írásjegye a szaka nevet fedi. Ezek a szakák pedig délnyugat felé vándoroltak, Daxia (Baktria) területére. Amikor pedig a *wusun* *hunmo* az Ili-völgyben tanyázó *yuezhi*-ket megtámadta, a *yuezhi*-k is délnyugatra menekültek, amerre előzőleg a szakák. Kérdés, hogy a *saiwang* azaz szaka elnevezés, milyen fajtájú népet takar. Az már elfogadott és bizonyítást nyert, hogy a *xiongnu* elnevezés az ázsiai hunokat jelöli. Lásd többek között Ucsiraltu professzor cikkét.²⁹ A szakákat sokan iráni eredetűnek tartják, sokan szkíta eredetűnek, mások pedig elismerik, hogy szkiták voltak, de a szkitákat iráni eredetűnek vallják. Megint mások azt mondják, a szakák hun nép. Ebbe a vitába most nem szállunk bele. A lényeg az, hogy forrásunk szerint egy szakának nevezett népcsoport az Ili-medencéből délnyugati irányba, Baktria felé menekült a *yuezhi*-k támadása elől. Később az a *wusun* herceg is Baktriába jött, aki népével együtt előzőleg hosszú időn keresztül a *xiongnu*-k védőszárnnyai alatt tartózkodott, s az együttélés alatt bizonyára keveredett is a két nép. Baktriába tehát mindenféleképpen el kellett jutnia hun származású népeknek is — akár a szakák által, akár a *wusun* herceg népe által, vagy éppen mindkettő révén.

Az ókori kínai források fényében tehát leszögezhetjük azt, hogy a hunok történelmét térben és időben messzire kitolhatjuk, Belső- és Kelet-Ázsiában tartózkodtak már a Kr.e. évszázadokban, sőt talán évezredek is mondhatunk, ha Sima Qian ama feljegyzését is elfogadjuk, mely a fennmaradt Xia-házi legendára épül. Ugyanezen krónikák alapján minden kétséget kizáróan bizonyítható az is, hogy a Krisztus születése körüli évszázadokban a Han Birodalom északi szomszédságában élt hunok két

²⁴ Dumi: to/tuo-mjēt. GS 45.e. és 405.p. E helyütt a *Hanshu*-ban Gaofu 高附 szerepel: kôg/kâu-b'ju. GS 1129.a. és 136.k. A mai Kabillal azonosítják. Lásd HULSEWÉ, 122–123.

²⁵ 翎候 *xihou*: χiəp-g'u/χəm GS 675.q. és 113.a. Köztudottan a *jabgu* átírása. Lásd például HULSEWÉ, 121. és DE GROOT, 164.

²⁶ Qiujiuque: k'jüŋ/k'jəu-dz'iŋg/dz'jəu-k'jak. GS 994.a. és 1093.a. és 776.b. A régi ejtés alapján ő Kudzsula Kadphizész volt, a Kusán birodalom megalapítója. Ugyanezen a véleményen áll Chavannes is, vö. HULSEWÉ, 122.

²⁷ 難兜靡 Nandoumi: nân-tu/təu-mia/mjwię GS 152.d. 117.a. és 17.h.

²⁸ *saiwang*: sək/səg/sâi-gjwang/jjwang GS 908.a. és 739.a. Hulseyé idézi De Groot-ot, aki szerint a 王 írásjegye a 隗 elírása, ennek archaikus ejtése kiweg/kiwei, egyéb fogalomkulcsokkal együtt pedig kĕg/kai. Vö. HULSEWÉ, 104–105.

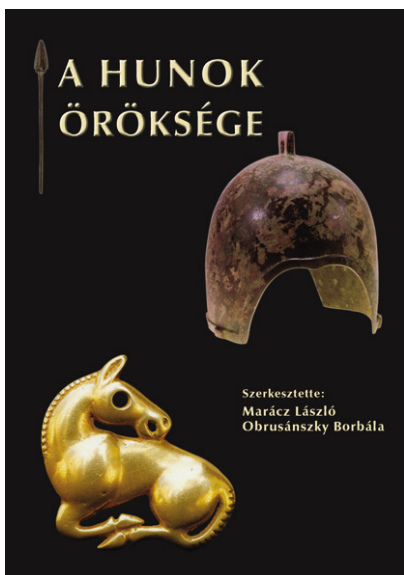
²⁹ UCSIRALTU: *A hun nyelv szavai*. Napkút Kiadó, Budapest, 2008, 7. skk.

irányban vonultak el egykori hazájukból, nevezetesen Zhizhi *danhu* hunjai nyugati irányban Európa felé, a másik irány pedig az Ili-medencétől déli-délnyugati irányba, India felé.

Marác László és Obrusánszky Borbála :

A hunok öröksége

Szerkesztők: Marác László és Obrusánszky Borbála

Cím: A hunok öröksége

Kiadó: HUN-idea, Budapest

Kiadási év: 2009.

Nyelv: Magyar

Oldalszám: 469

ISBN: 9789637014376

<http://www.hun-idea.com/>

Előszó

Az utóbbi másfél évtizedben a külföldi tudományos közéletben új lendületet kapott a hunok kutatása, melynek eredményeit szinte évi rendszerességgel nemzetközi tudományos konferenciákon ismertetik. A tanácskozások résztvevői, elsősorban régészek és történészek keleten és nyugaton egyaránt jelentősen átértékelték a sztyepei világ kiemelkedő népének, a hunoknak a szerepét. Az eddig megjelent számos publikációból már elég egységes kép rajzolódik ki a hun világról, és most az lenne a világon élő kutatók feladata, hogy megalkossák a hun monográfiát. Ez a kötet ennek a nagy monográfiának az alapjait megpróbálja lerakni, de a pontos kidolgozása a jövő feladata lesz, amelyhez számos kutató csatlakozik majd.

A hunok története és műveltsége már régóta foglalkoztatja az írástudók világát. Legelőször a kínaiak, majd más letelepedett népek közölték tudósításokat erről a rettegett sztyepei népről, akik önálló és egységes kultúrát teremtettek a Sárga-tengertől egészen a Rajnáig. A kora újkorban meginduló európai tudományosság előbb a késő-antik forrásokat, majd a Deguignes kínai krónikák fordításait vette alapul a hun kutatáshoz. A francia szerzőt követve a 18. század második felétől egészen a 19. század közepéig a történészek, polihistorok munkáikban reális képet festettek róluk, elemezték életmódjukat és államukat. Thierry Amadé három hun birodalmat említett Európában, elsőnek Attiláét, majd az avar Bajánét, a harmadik hun birodalmat pedig a magyar Árpád-ház hozta létre. Az európai tudományosság azonban a pozitivisták történések idejében teljesen más irányt vett, és a 19. század második felétől főleg a német kutatók írásaiban a hunok, de a többi sztyepei „íjjesztő nép” már műveletlen, kultúra és történelem nélküli, népekké váltak. Ekkor terjedt el az a nézet is, hogy az ázsiai hunok nem azonosak az európaiakkal. A 20. század kutatásaiból azonban kiderült, hogy a keleti és nyugati hunok között folyamatosság áll fenn, ma már csak egy-két kutató nem fogadja el a hunok eurázsiai egységét. Az eddig előkerült régészeti leletekből, történeti forrásokból és néprajzi adatokból egyértelműen kiderül, hogy a hunok hatalmas, egységes világbirodalmat léte, amely fénykorában a Sárga-tengertől Közép-Ázsiáig ért, majd Attila korában elért egészen a Rajna-folyóig. Ennek a világbirodalomnak több központja is volt, ezek közül néhány Ázsiában, Európában viszont előbb a Kaukázus északi részén, majd a Kárpát-medencében telepedtek meg a hun főkirályok. Érdekes, hogy a fővárosaikat Fehérvárnak nevezték el, és ez az elnevezés megmaradt a hun utódnépek között is, egészen a mongol birodalomig. A hun volt a késő ókor legnagyobb kiterjedésű állama, és az őket követő népek mind az egykori nagy egységet akarták megteremteni.

A 19. században a német kutatók voltak azok, akik a szkítákat és hunokat őseinek tartó magyarság történeti hagyományát

mesének bélyegezték, de más népek szóbeli hagyományát sem fogadták el, és azok helyett „nyelvészeti” feltételezéseken alapuló elméleteket gyártottak, és az határozta meg a hunokról szóló európai felfogást. A pejoratív „barbár” megnevezés még mindig sajnos él a nyugati tudományos életben, bár az új eredmények hatására ezt a kifejezést már egyre kevesebb kutató használja. A barbár szó használata arra az antik felfogásra vezethető vissza, amely minden olyan népet, amely az antik görög-római kultúrkörön kívül helyezkedett el, műveletlennek állította be, és ez meghatározta a velük kapcsolatos kutatási eredményeket. A 20. század folyamán aztán kissé módosult a kép, hiszen megindultak a régészeti feltárások Oroszország területén, illetve Mongóliában, valamint egyre több nyugati kutató kezdte el tanulmányozni a kínai krónikák adatait. Ezeknek köszönhetően egy új hun kép kezdett kialakulni a világ történései között. A kutatást aztán fokozatosan kiterjesztették más térségekre, így Indiára, Közép-Ázsiára és a Kaukázusra. A 20. század fordulóján kezdődött meg a hun emlékek feltárása a Bajkál-tó környékén, és az azóta eltelt évszázad után már sok régészeti információval rendelkezünk arról, hogy milyen volt a hunok anyagi kultúrája. Sajnos, azonban az eddigi elért eredményeket még mindig a régi nyelvészeti felosztás károsan befolyásolja, hiszen a 19. század második felétől a régi népeket (szkítákat és hunokat) besorolták különböző nyelvcsaládokba annak ellenére, hogy akkoriban még nem álltak rendelkezésre összefüggő nyelvemlékek. A szkíták így lettek „fejlett” indoeurópaiak, míg a hunok barbár török, vagy mongol nyelven beszélő népekké váltak. Szerencsére az utóbbi években itt is változás figyelhető meg, és egyre több tudományos szaklapban nyelvészek mutatják ki, hogy a türk és a mongol nyelvek alapja a hun volt.

Ma már a kutatók többsége úgy nyilatkozik, hogy a hunok nem kóborló nomádok voltak, hanem változatos életformát követtek, akik mindig a megtelepedett lakóhelyük adottságait használták ki: hol városokban telepedtek le, hol pedig pásztorkodtak. A hunok városias települése teljesen más alapon szerveződött, mint a letelepedett népeké, de hatásköre ugyanaz volt: kereskedelmi és kézműipari termelés és elosztás feladatát végezték el. Az eurázsiai sztyepei térségben fellelhető településfajták (káta, balik, kör, tura, stb.) elnevezései is hasonlóak, ami azt jelzi, hogy azok egy birodalmon belül keletkeztek. A feltárt sírokban lévő eszközök, tárgyak helyben, az adott pusztai településeken készültek, ahol magas szintű ipari kapacitás, és megfelelő kézműves munkaerő állt rendelkezésre. Néhány esetben a hunok önálló várost is építettek maguknak. Ilyen Tongwancheng város (Fehérvár), vagy a zhe-jiangban lévő Nanxi falu, de sokszor — mint más nép is — korábbi épületeket is igénybe vettek. A hatalmas távolságok miatt különbségek is kialakultak a különböző hun népeksen belül, de azok gazdagítják a hatalmas eurázsiai nép műveltségét.

A kötet szerzői közül szinte mindenki új elemmel gazdagította a hun kutatást, és olyan fontos kérdésre hívta fel a figyelmet, amely eddig elkerülte a kutatók figyelmét. Gadzsijev például a kaukázusi hunok ellen épített hatalmas erődrendszer nyomán mutatta be a hunok 5-6. századi életét, akik jelentős erőt képviseltek a térségben. A kaukázusi hunok és magyarok kapcsolatával foglalkozik a Helilov-Nyitray szerzőpáros, akik kimutatják a korai magyarság pontos elhelyezkedését a mai Dagesztán területén, illetve a szavárd magyarok helyét is beazonosítják. Osawa a heftaliták buddhista emlékei összegezte, amely eddig szintén ismeretlen volt a hazai szakirodalomban. Baykuzu pedig azt mondta ki, hogy a türk köszöbrázat nem a 6. században fejlődött ki, hanem az szintén a hunok öröksége. Horváth Izabella a híres kínai krónikás, Sima Qian történetírói módszerét elemezte, és kimutatta, hogy abban a hunokkal kapcsolatos adatok pontos gyűjtések eredménye. Mehmet Tezcan a kínai forrásokat tanulmányozva azokat a diplomáciai és gazdaságpolitikai eszközöket mutatta be, ahogyan a kínaiak megtörték a hunok hatalmas államát. Érdy Miklós a szibériai sziklarajzok elemzésében kimutatta, hogy a Jenyiszej-parti vésetek a hunokhoz kapcsolódnak, és ősi szertartásokat ábrázolnak. Csornai Katalin az ázsiai hunokról szóló kínai forrásokat elemezte, és azt elemezte, hogyan vélekedtek a kínaiak északi szomszédjaikról. Craig Benjamin pedig a yuezhi-hun háborúk történetéről készített kiváló összefoglalást, és részletesen bemutatta, hogy hol volt a hunok és a szkíták közti határ. Bérczi Sszaniszló a hun-szkíta diszítőművészet elemeinek matematikai elemzését végezte el, ami egyedülálló kutatási program a sztyepei népek kutatásában. Mukeseva a magyar népmesék kazak vonatkozásait találta meg, mely egyezések egy közös, birodalmi időből származnak, ez a szkíta vagy a hun korszak lehet, amikor egész Euráziát ezen népek népesítették be. A mongol régészek — Cevdordzs, Bajar és Erdenebat — által a mongol városokról írt összefoglaló tanulmányból megtudjuk, hogy a nomádnak tartott északi hunok is jelentős állandó településeket emeltek, és azokban volt a kézműipar központja. Néhány települést pedig szakrális célokra használhattak. Aradi Éva, Szergej Botalov és Puskás-Kolozsvári Frederic cikkei az eurázsiai térség szkíta-hun kapcsolatait elemzik, és kimutatják ezen pusztai népek történeti folytonosságát. Botalov és Puskás cikkében a magyarság eredetének régészeti oldaláról is új adatokat nyerhetünk. A kötetbe két nyelvészeti tanulmány került be. Egyik a belsőmongol Ucsiraltu tanulmánya, amely összefoglalást ad a hun nyelvi elemzés módszeréről. Erre reagált Czeglédi Katalin, aki minden ponton megerősíti a mongol professzor állítását. Erdélyi István beszámol a mongóliai hun ásatásokról, melynek keretében találták meg az egyik legfontosabb technikai emléket, a Kr.u. 2. századból való fémkengyelt. Sajnos, ez a szenzációs lelet nem keltett feltűnést a tudományos életben, és máig az avarokhoz kötik annak használatát. Marác László a nyugati forrásokban lévő közhelyeket vette elemzés alá, tanulmányában részletesen elemezte, hogy miért lettek félelmetes barbárokká a hunok, holott a róluk érkező rómaiak talán nem is láttak egyet sem belőlük. A tanulmány másik lényeges eleme a geopolitikai elméletek bemutatása, azok szerint ugyanis a világhatalom két központja Közép-Ázsia és Kelet-Európa megszerzése, pont az a két terület, ahol a hunok nagyon erősek voltak egykoron. René van Rooyen, holland ókortörténész bemutatja, milyen

különbség is volt a rómaiak által barbárnak tartott vidékek, így a geták és a szarmaták között. Obrusánszky Borbála a hun államszervezet elemeihez keresett analógiát a belső-ázsiai népek államszervezetében, ebben többek között felhasználta Váczy Péter tanulmányának módszertanát, aki a történeti-néprajzi és régészeti példák alapján próbálta összerakni a hun állam működését. Természetesen, a fenti tanulmányok sem fedik le a hunokkal kapcsolatos ismereteink egészét. Korábban már megjelent művekből azonban sok ismeretet szerzünk, melyek mindenképpen igazolják azokat a magyar kutatókat, akik azt állították, hogy a magyarok is a hunok utódai. A szerzők között sincs még egyetértés néhány kérdésben. Egyik a hun birodalom létrejöttének időpontja. Azt sokan a jelenlegi szakirodalmi megállapítások alapján a Kr.e. 3. század végére helyezik, de az csupán Maodun hatalomátvételét jelenti, hiszen előtte már félszáz évvel használták a hun főkirály, a danhu vagy a shanyu címet. Sőt, Sima Qian már jól kiforrott államszervezetről szólt, ami nem alakulhat ki egyik pillanatról a másikra, ahhoz sok idő szükséges. Eltérés még az egyik hun főméltóság elnevezése, a luli wang másik, talán helyesebb olvasata lehet a yuli, mely a magyar gyulával lehet rokonságban. A hunok ellenfeleinek, a yuezhi-knek a származását is sokan az ún. indoeurópai nyelvcsaládhoz kötik, ez azonban a nyelvészek besorolásának köszönhető, valójában a Shi Ji azokat is az „íjkesztő népek” közé sorolja, akik hasonló életmódot követtek, mint a hunok. A yuezhi-eket is ugyanúgy be kell sorolni a szkíták közé, hiszen az ő egyenes ági utódai a kusánok, Közép-Ázsia és Észak-India egykori nagyhatalmú urai. Sőt, nem árt felhívni a figyelmet arra is, hogy a turfáni múmiákat az eddigi kutatási eredmények alapján a szkítákhoz lehet besorolni. A kötet szerzőinek munkáiból láthatjuk, hogy a hunok nem tűntek el gyorsan a történelemből, nem vándoroltak, hanem terjeszkedtek Euráziában, és hosszú időre meghatározták az adott térség kultúráját. A hatalmas keleti hun birodalom dinasztiája, a Da Mia dinasztiában még a Kr.u. 5. század közepéig fenntartották uralmukat, majd a maradékok a türkök közé olvadtak be, akik vezető törzse, az Asina, a hunoktól eredeztette magát. A mongol Batszajhan a kínai források (Bei-shu) és a legújabb mongóliai leletek összevetéséből arra a következtetésre jutott, hogy az északi hunok, akik Mongóliában önállósították magukat, egészen 410-ig önálló birodalmat alkottak, és őket a zsuansanok, és nem a xianbei-ek győzték le. A xianbei birodalom a mai Belső-Mongólia területét vette birtokába, és ott több dinasztiát is létrehozott. A területéről sok régészeti lelet került elő, míg Mongóliában nincs egyetlenegy ilyen jellegű sír.

A kötetben előtérbe kerülnek az eddig elhanyagolt szkíta-hun vidékek, így Észak-India, valamint a Kaukázus, ezek ráadásul azért fontosak, mert bizonyíthatóan a hunok legalább a 6. század közepéig, a türk birodalom nyugati terjeszkedéséig fennmaradtak. A Kaukázusban élt hunok olyan erősek voltak még 453. után, hogy a térség két ura, Bizánc és Irán a kínai Nagy Falhoz hasonló erődrendszert épített az 5-6. század folyamán, amelyet hosszú falaknak hívtak.

Közép-Ázsia hatalmas térségének hun korszakáról legszélesebb ismereteket a feltárt régészeti leletek mellett az érme leletek adják. Ezekről Robert Göbl készített katalógust korábban, mely maig meghatározza a közép-ázsiai hun érmék datálását, és a hun numizmatika kutatói számára alapvető referenciát jelent. Azokból kiderült, hogy még a 700-as évekig éltek önálló hun törzsek főleg a mai Afganisztán területén, Kabul környékén. Az elmúlt időszakban számos olyan új érmelelet került elő, amelyeket a szakértők kései hunokhoz soroltak, és azokat arab-szaszanida típushoz sorolták. Ezek között még sok az ismeretlen uralkodó név, ami azt jelenti, hogy még új eredmények lehetnek ezen a területen is.

A hunok nemcsak a történeti könyvek címlapjain élnek, de anyagi és szellemi kultúrájuk, vallásuk egyes elemei maig elevenen élnek a belső-ázsiai és a kelet-európai népek között. A népmesei motívumok, a magyar népballadák távol-keleti párhuzamai mind-mind a hunok műveltségét dicsérik. Bár a mai kutatók azt már elismerik, hogy a világon legelőször Dzsingisz kán törvénye biztosította a vallásszabadságot a különböző felekezetek számára, a vallási türelem szinte minden sztyeppe népre, így a hunokra is jellemző volt. Ők nemcsak saját vallásukat gyakorolták, hanem a selyemút mentén megismerkedtek más vallásokkal, a kereszténységgel, a buddhizmussal, sőt a zoroaszter-vallással is. A keleti forrásokból kiderül, hogy az ókorban és a középkor elején nem létezett kizárólagos vallás a közép-ázsiai és a belső-ázsiai régióban, hanem az ott élők több vallást is gyakorolhattak egyszerre. Talán ennek a nagyfokú szabadságnak volt köszönhető, hogy a nagy világvallások megjelentek és gyorsan elterjedtek. Kelet-Európában, a terjeszkedő kereszténységgel éppen ezért volt bajuk, hiszen ők nem értették, hogy miért nem lehet egyszerre több istent imádni.

Az európai hunok továbbélése megint olyan kérdés, melyet újra kell értékelni az új eredmények tükrében. Az a korábbi álláspont, mely szerint jelentős, gepida elemek uralták a Kárpát-medencét nem igazolt, hiszen egyetlen írott forrás sem említi a hunok eltűnését, vagy kiirtását. Eppen ellenkezőleg. Jordanes leírja, hogy a hunok más népek fennhatósága alá kerültek Pannoniában, tehát továbbra is eredeti lakóhelyükön maradtak, olyannyira, hogy a nyugati források 561-ben tudnak az ungarus népről. Ez utóbbit Király Péter már a magyarok első, kárpát-medencei említésének tartja. Jordanes felsorolja, hogy hol voltak még hun központok a nagy hun birodalom összeomlása után. A mű éppenséggel azt erősíti meg, hogy a Kárpátok egyes részein tömbökben megmaradtak a hunok, nem tűntek el. A hun művészet mintázata is továbbélt a Kárpát-medencében és Nyugat-Európában. Korábban a germán népek művészetének tartott mívés tárgyakról kiderült, hogy azok is a hun divatból származnak, amely a sztyeppe ötvösök munkáját dicséri. Azok még a 6. században is divatban voltak Nyugat-Európában, többek között a Merovingoknál és a belga udvaroknál. Sem régészeti, sem történeti források alapján nem igazolt a Kárpátok nagy részére kiterjedt gepida birodalom, hiszen az Alföldön bizonyítottan szarmaták éltek, és nincs összefüggő gepida telep Székelyföldön

sem. A források nem írnak arról sem, hogy Attila halála után a Kárpát-medence elnéptelenedett volna, mert a hunok kiköltöztek, a magyar történeti hagyomány is csak arról tud, hogy Attila legkisebb fia, Irnek, vagy Csaba háromezer kísérvével visszatért Szkítiába, mely a mai Dagesztánt jelentheti, mert a források ott említenek Szkítiát. A terület nyugati része nem más, mint az egyik magyar őshaza, a Meotisz-ingoványok, mely uralkodói központ is volt hosszú ideig. Új kutatások (Helilov-Nyitray) pedig arra derítenek fényt, hogy éppen ezen a helyen ír a Derbentnáme Madzsar nevű városokról. A magyarság meotisz tartózkodására van még egy fontos adat. A Krím keleti csücskén, Kercsben élt Muagerisz hun király, kinek nevének nagy valószínűséggel a magyar név található meg. Ne feledkezzünk meg a különféle hun népek (kutrigur, utrigur, stb.) előfordulásáról Moldvában, vagy a Kárpátok keleti vidékén. Sőt, a mai Délvidéken is említenek a források hun vezéreket. Ezeket a keleti gót Theoderik felhasználta a Délvidéken élő gepidák ellen. Arról kevés adatunk van, hogy a Moldvába helyezett hunok fennhatósága vajon meddig terjedt nyugatra, és elérte-e a szomszédos Székelyföldet. Ez már csak azért fontos számunkra, mert a székelyek máig tartják őseik hagyományát, hogy ők a hunok leszármazottai, akik a bejövő magyarokat fogadták. Székelyudvarhely környékén számos várhoz kapcsolódó monda a hunokhoz kapcsolható.

Ahogy már fent említettük, a nyelvészek közül egyre többeket érdekel az, hogy milyen lehetett a hunok nyelve. Erre már több kutató is megpróbált választ adni a kora újkortól kezdve. Régen az eurázsiai nyelvek közösségét szkíta nyelveknek hívták, és sok kutató szerint azok kapcsolatban állnak egymással (Sajnovics, Rask). A szkíta jelzőt sokan a 19. század közepétől turánra cserélték (Müller, Bálint) sőt Bálint Gábor leírja, hogy valójában az urál-altaji nyelvcsalád is ezt váltotta fel, de mindegyik ugyanazt a nyelvközösséget fedi le. A hun nyelvet leginkább a mongollal és törökkel vetették össze, és a kínai forrásokban megmaradt szavakat ezek alapján már többen is rekonstruálták. Elsőként Siratori foglalkozott a kérdéssel, majd több sinológus is követte őt. Pulleyblank és Ligeti felvetette, hogy a szibériai kis töredék nyelvek őrizték meg a hun nyelvet. Természetesen, a szibériai nyelvekben is lehetnek hun szavak, hiszen ők is a birodalom részesei lehettek. De az elmélet azért nem állja meg a helyét, mert az azokban megtalált szavak ugyanúgy megvannak a mongolban és a törökben. Ez nem hoz semmi újdonságot, hiszen a hunok az egész térséget uralták, így nyelvüket több nép is megőrizhette. Az újabb nyelvészeti kutatások jól bemutatják, hogy az ótürk és ómongol kor valójában a hun birodalmi korszakba nyúlik vissza, és az lehetett a mai eurázsiai nyelvek elődje.

A hun hagyaték megtalálható Belső-Ázsia pusztáin, bárhová is tekintünk. A hunok szent helyeit később az utódnépek is magukénak tartották. Ahogy Batszajhan rámutatott, a mongolság szent hegyei, Burkan-Kaldun, Otgon-tenger és Silin-bogd ősi hun áldozati központok lehettek. Azt nem tudni, hogy vajon csak a Kr.u. 1. századtól önállóan hunok használták-e ezeket, vagy pedig a kultuszok jóval korábbra, akár a bronzkorra nyúlnak vissza. A történeti folytonosság néhány város esetében is megfigyelhető. Gua-Dov hun várost előbb a türkök, majd a mongolok vették birtokukba. Ott állt Dzsingisz kán egyik palotája, sőt itt rendezték meg a mongol kánválasztó országgyűléseket, a kurultájokat. A közép-mongóliai Orhon-folyó völgye szintén előbb hun, majd türk és ujjur uralkodói központ volt, és az lett 1220-tól Dzsingisz kán székhelye is. Attila kárpát-medencei központjának helyét idehaza is többen kutatták és kutatják. A források szerint régi római erődítményen alapuló Fehérvár, a régi Árpád-kori főváros valahol a Pilis-hegységben lehetett, ahogyan azt Anonymus leírta. De természetesen lehetett másol is szállása, vagy nyári központja, esetleg a Duna-Tisza közén, ahol később az avarok, majd magyarok fejedelmi szállása is volt. Erdélyben máig tudni vélik, hogy a Székelyudvarhely melletti Budvár volt a hunok egyik központja, arra cserélték fel egykori havasalföldi székhelyüket.

Ma már a keleti kutatók közül sokan tartják azt, hogy a türkök a rovásírást készen vették át, tehát annak eredete jóval korábbra nyúlik vissza. Sok rövid jel maradt hátra hun leleteken, sziklarajzokon, ezeket több mongol kutató, többek között Csuluunbaatar, Szumijabaatar és Batszajhan gyűjtötte össze. Utóbbi összevetette a Yin-Zhou kínai írással és sok egyezést talált köztük. A mongol kutatók többsége pedig elfogadta Perlee azon eredményét, mely szerint a rovásírás az állatbillogokból eredhet. Tehát a hun írás mindenképpen saját belső fejlődés eredménye, nem pedig külföldi átvétel. Az írás jelei területenként és időben is változhattak, hiszen a hatalmas térség erre lehetőséget kínált. A rovásjeleket ma két helyen használják a mindennapi életben: a kárpát-medencei magyarok, illetve a Krímekben élő tatárok, utóbbiak főleg szerencsehozóként és bajelhárítóként ismerik. A hunok saját írásukon kívül a térség írásaival is megismerkedtek, így találhatunk kínai, brámi és egyéb írásrendszert is.

A *Hunok öröksége* kiadványnak az a célja, hogy a magyar tudományosságba visszahelyezze a hunok kutatását, és végre a magyar kutatók tények alapján, tudományos eszközökkel, és ne régi dogmák alapján közeledjenek a hunok és magyarok kapcsolatához. Nem lehet tovább halogatni a magyarság korai történetének újraértékelését, hiszen nagyon sok bizonyíték gyűlt már össze az elmúlt néhány évtizedben. Ki kell mondani, hogy a nyelvészeti őstörténetre alapozott módszer zsákutcát jelent, hiszen azt más tudományágak nem támasztják alá. Genetikailag sincs közünk a mesterségesen megalkotott „uráli” vagy „finnugor” népekhez. Természetesen lehetnek egyezések a szibériai népekkel, hiszen azok is a hunoktól, a magyarok őseitől vették át kultúrájuk egy részét, mi, magyarok viszont az ősi szkíta és hun népek utódai vagyunk, és nyelvünkben, hagyományainkban nagyon jól megőriztük ezen népek hagyatékát.

PREHISTORY

In this column we present three papers.

- ✚ Szaniszló Bérczi: *Remembrance of King Saint Ladislaus*. In this writing the author provides an overview of this coloring booklet, the third one in the series (electronically all coloring booklets can be accessed at: <http://www.federatio.org/tkte.html>).
- ✚ Katalin Csornai: *The Asian Huns in the Chinese Chronicles*. This is the Hungarian version of the paper published in the Journal of Eurasian Studies (July-September 2009, pp. 29-43; <http://www.federatio.org/joes.html>), *Where Hun's Blood Drew*.
- ✚ László Marác & Borbála Obrusánszky: *The Heritage of the Huns*. This is the Hungarian version of the book review with the same title published in the Journal of Eurasian Studies (October-December 2009, pp. 157-163; <http://www.federatio.org/joes.html>).

NYELVÉSZET

Czakó Gábor és Juhász Zoltán :

És a füstből fölszállt a kemence¹

A magyar szó elemzése

Fejezet Czakó Gábor és Juhász Zoltán 'Beljebb-avatás a magyar észjárásba'

munkacímű könyvéből, amelynek megjelenetése 2010. április végére várható

A magyar elvileg toldalékoló. Szavaink különféle elemekből ragadtak össze. Hogy a helyzetet tisztázzuk, az első megoldandó kérdés: mit toldalékolunk? Szavaink vizsgálata ésszerűen csak úgy történhet, hogy megállapítjuk, hogy milyen elemek ragadtak a végükre, majd visszafelé haladva leválasztjuk a ragasztékokat, s ily módon eljutunk ahhoz az egy tagú elemhez, amely már nem tartalmaz toldalékot. Ez a gyök. A művelet természetes elnevezése: *gyökrebontás*.

A magyar első pillantásra fölfedezi, hogy a *vészterhes*, a *vesztegetés*, a *vesztőhely* meg a *veszedelemből* szavaink egyazon gyökér hajtásai, miként a *vételkényszer*, az *elvetélt* és a *vetélkedők* is, ugyanis a gyökök szóbokrokat nevelnek.

A magyar szó eredetileg rendre a gyökkel kezdődött. Ma már kivétel az igekötős szerkezet: *meg-veszteget*, és az elől toldott jelzős szerkezet: *fő-hadnagy*. Ezek valaha külön kezdtek, de idővel egybeforrak. Az ilyen összetételekben a gyök hangadó, azaz értelem- és hangsúly meghatározó szerepét az előre került toldalék veszi át.

Sok gyök működése eredeti jelentésének elhomályosulása után is folytatódik. Az ún. holt, elvont, helyesebben alvó gyökök általában csak sarjaikban élnek. A származékok gyökei azonban toldalékokat továbbra is fölvehetnek, megtisztítva új hajtásokat növelhetnek, és családjuk rokon jelentéstartalmú marad.

A gyökrebontással a nyelvújítók és mai utódaik ezrével alkották-teremtik az azonnal közérthető szavakat, melyek természetesen illeszkednek a gyökrendbe. A gyökrenddel szorosan összefüggnek a gyökelemek, a gyökök, a szótörzsek, melyekből a szavak erednek és sokasodnak. Mindezzel könyvünk más helyein bőven szólunk, itt csak azért említjük, mivel kikerülhetetlen.

*

Az előbbieket axiómákba foglalhatjuk.

A belhasonlítás axiómái:

1. *axióma – a szó alapja gyök*: az agglutináló, a ragasztó, vagy *gyöknyelv* szavainak első egysége a gyök, azt toldalékoljuk;

leány-axióma – a gyök mérete: a gyök egy szótagból áll, szóképzője nincsen.

Körültekintés: a szótaghatárok ugrándozása a gyököt nem módosítja: körbe, körül, stb.

2. *axióma – a gyök korábbi a belőle képzett szónál*: az egyszerű időben megelőzi fejleményeit;

3. *axióma – a gyökértelem*: a gyök meghatározza a belőle sarjadt összes szó jelentését;

4. *axióma – a gyökhangsúly*: a hangsúly a szó élére, a gyökre esik;

Körültekintés: újabban a jelentést és a szóhangsúlyt a gyök elé került toldalék elvonhatja.

A külhasonlítás axiómája – a *tősgyökeresség*: a szó oda valósi, ahol családos, ott vendég, ahol rokontalan.

Körültekintés: vizsgálandó, hogy a magányos szó nem valamely használatból kiszoruló szócsalád maradéka.

*

A hunfalvysták a gyökrend létét és a gyök fogalmát tagadják, magát a szót is száműzték a nyelvészetből, ám mégis elemezzük szavainkat, ezért nevet kell adniok a gyerekeknek.

Így született meg a *szóelvonás* szakszó.

¹ Bérczi Szaniszló kifejezése.

A *szóelvonás* a hunfalvyzmus egyik állatorvosi lova. Ép ésszel azt jelentené, hogy egy szót elveszünk valahonnan, például egy mondatból. Éljen a haza! Mínsz éljen, marad a haza. Ha a maradék szóból, a hazából vonunk el egy szót, tehát a hazát, akkor nem marad semmi. Ezután világos, hogy a *szóelvonás* kiigyalója azt próbálja leplezni, hogy lelkére égett hazugságai folytán úgy kell eszeskednie a fehér elefántról, hogy közben nem gondolhat rá, ehelyt nyelvünk alapvető építőkövére, a gyökre.

Vegyük például a *lob* – gyulladás szót. „*Nyelvújítási szóelvonás a lobog, lobban tövéből*”. (MESz) Hogyan is van? Már állt a ház, amikor megépült az alapja? Végezzük el az elvonást. A *lobog* gyöke, itt történetesen megegyezik azzal, amit a MESz szerkesztője tőnek kényszerül nevezni. Nos, ha a *lobog*-ból kivonjuk azt, ami tőnek nevezhető benne, tehát az értelmét adó természetutánzó elemét, akkor nem a *lob* marad, hanem az *og*! A műveletben azonban épp az ellenkezője történt: a *lob* maradt, mert a nyelvújító magyaroknak még szabadott tudniuk, hogy mit kell keresni. Tehát szóelvonás helyett *gyökrebontás* végeztek, ami nem egyéb, mint a ragasztás megfordítása: a toldalékok eltávolítása, az alvó gyök fölkeltése, megtisztítása. Utána következhetett az újbóli szolgálatba állítása.

A nyelvújítóknak könnyű dolguk volt, hiszen a *lob* a *le-li-lo-la-lá* gyökelem-család tagja, melyből a *leb*-eg, *lev*-egő, *lél*-ek, *lib*-eg, *lif*-eg, *lob*-og stb. szóbokor sarjadt.

Finomabb nyelvérzékű tudósaink újabban csak *elvonást* emlegetnek, azaz nem nevezik meg, hogy mit vesznek el miből. Így a képzavart ugyan elkerülik, de az alapvétektől nem szabadulnak. A rossz szóhasználat téves következtetésekhez vezet; szóelvonásos észjárás szerint ugyanis a füst eregeti a kéményt.

E fejtetőre állított logika következtében elsikkasztódik nyelvünk alapszerkezete, a gyökrend.

*

Illő, hogy a *gyökérral* kezdjük szóvizsgálatunkat. A *gyök* külön nem szerepel sem a TESz-ben, sem a MESz-ben. Az utóbbiból idézünk:

Gyökér – „*növénynek a föld alá nyúló, táplálékfelvevő és rögzítő szerepű része*”; *‘fog, haj töve*’; *‘eredet, forrás*’: *a bajok gyökéréig hatol. Származékai: gyökeres, gyökerezik, gyökeresedik, gyökérszet, gyökértelen, gyök.*

Ősi örökség az ugor korból: *vogul jeker* (‘*gyökerestől kidőlt fa*’), *jukar* (‘*kidőlt fa gyökérszete földestől*’). *A szóeleji j > gy alakulás szabályos a finnugor eredetű szavaknál: lásd gyalog, gyakran, gyógyul. A gyök ‘gyökvonással kapott szám’, illetve ‘szótó’ jelentésében nyelvújítási elvonás a ~ből, ám ettől függetlenül egyes tájnyelvekben is létrejött az alapszó jelentésével.*”

A szöveg híven adja vissza a TESz álláspontját. Utóbbiból tesszük hozzá, hogy a szó első írásos honi említése 1130-40 körüli, és a palócoknál *gyüke* alakja általánosan használatos.

Mit tudunk meg? Annyit rögtön, hogy a MESz készítője összekeveri a tő és a gyökér fogalmát. Az előbbi ugyanis a törzs és a gyökér közti részt jelenti, amely növény esetében a föld felszínén, kicsit néha benne, fog esetében, az ínyben lévő rész. A gyökér viszont mélyen a föld alá, illetve az állkapocs csontba nyúlik le. A mondjuk ki: szándékos² fogalomzavar súlyos módszertani hibák forrása.

Menjünk tovább. A gyökér előfordul legközelebbi rokonainknál, a manysiknál – oroszosan: voguloknál. Hangzása közeli, ámde értelme hozzánk képest korlátozottabb, hiszen nálunk óriási a jelentésmezeje. Nem csak az összes növénynek van gyökere, de a szívemnek is, a Földnek is, az életnek is, a bűnnek, a bajnak is stb.

Fölbukkant egy varázsige: „*Ősi örökség az ugor korból*” – és az elemzés befejeződött, mielőtt megkezdődött volna. Nem tudtuk meg, hogy miből, miként keletkezett a *jeker* és a *jukar*.

Mi a tanulság?

1. a másik ugor népnél, a hantinál nincs *jeker* és *jukar*, a manysiknál is rokotalan, összeszűkült jelentésű, tehát vagy kihalóban van náluk e két szó, vagy vendég;

2. nem tudjuk, hogy mit jelentett (még) e két szó esetleg 1530-ban, 1130-ban, vagy annak előtte;

3. a manysik nyilván megnevezik a növényi gyökereket, és nevüket a TESz bizonyára boldogan írta volna, ha az hasonlítana a *gyök-gyökér – jeker-jukarra*; tehát a *jeker* meg a *jukar* nem abból fejlődött ki;

4. e két szó lehet a manysi-magyar közös élet, vagy érintkezés halványuló emléke;

5. a *jeker*, *jukar*, alakok egyike sem gyök, hanem ragozott, vagyis fejlemény.

A TESz ugyan a vogul szavakból „*kikövetkeztet egy ugor alapalakot*”, ám az három szótagú, tehát nem felel meg az agglutináló/ragasztó nyelvek 1. axiómájának, a *szó alapja gyök elvnek*.

² A szándékosságot igazolja, hogy a MESz – hunfalvysta társaival együtt – ismeri a tő jelentését: *tő* – ‘növénynek a földben lévő vagy közvetlen afölötti része’; ‘hajnak, szőrnek a bőrben lévő része’; ‘szó tovább nem bontható eleme’: szótó; ‘földrajzi hely közvetlen közele’: a hegy tövében. Származékai: töves, tövesedik.

Ősi örökség a finnugor korból: zürjén, votják din, finn tyvi, észt tüvi (‘tővég, alsó vég’). Lásd még tőke, tőle, tönk.

Lássuk, miként dolgozik a CzF:

GYÖKÉR, „(gyök-ér) fn. és ékvesztő, tt. gyökért v. gyökeret, Tulajdonképen öszvetétel. Megegyezik vele a héber, aram ghegoro, arab ghakar. 1) Köz nyelven am. gyök. V. ö. GYÖK.”

GYÖK, „Vagy egy eredetű a köznépies gyön, gyün (jön v. jő) igével, vagy a göcseji, s némely más vidéki tüke (tőke) tájszóval, valamint a közdivatú csög, csök, tőke szókkal is, a midőn valamely csomót, göcsöt, göcsöst jelent. Török és csagataj nyelven: kök. 1) Általán jelent olyasmit, melyből valami kijő, kinő, ered, származik, keletkezik, mely töve, tőkéje, törzsöke valaminek. 2) Különösen és szoros ért. jelenti a növény azon részét, mely a növénynek mintegy alapját teszi, mely a földben rejtetik, s belőle egy részről a törzsök, derék vagy szár nő fölfelé, más részről oldalt vagy aláfelé, vékony ereket, szájakat bocsát ki, melyek által a szükséges nedvetek magába szívja, saját és a növény többi részeit táplálja.”

Azért idéztük ilyen hosszasan, mert a 2. jelentés a nyelvi gyök működésének is pontos leírása: szócsaládjainkat ilyen gyökérzet táplálja és növeli-neveli.

Nos, Czuczorék figyelmét nyilván elkerülte a palóc *gyüke* tájszó, és az ő idejükben még gyerekcipőben járt az ugor nyelvek följegyzése, kutatása. Elemzésük lehet hiányos, esetleg téves, lényege mégis az igyekezet, hogy nyelvünk szerkezetét követve vizsgálódjanak; estünkben megkeressék a *gyökér* szó alapelemét, hiszen a szó végi *ér* nyilván toldalék. L. pl.: bog-ár, köv-ér, stb.

A magyar szó helyes elemzése rendre a gyök föl kutatásával kezdődik.

Idézzük emlékezetünkbe a belhasonlítás első axiómáját: *a szó alapja gyök*; valamint a másodikat: *a gyök korábbi a belőle képzett szónál*, továbbá a külhasonlítás axiómáját – *a tősgyökeresség elvét*: a szó oda valósi, ahol családos, ott vendég, ahol rokotalan.

*

Vágjunk a sűrűjébe!

Igen mókás, hogy a *kör* (1592) is *szóelvonás* gyümölcsének minősítették, mégpedig a *körül* (1372), meg a *körülötte* (1530) származékának! Tanulságos elképzelni a derék hunfalvystát, aki elrövedve mereng kétezer éve előtti ősen, aki verné föl a jurtáját, *kergén körözve kering* és keresi az alkalmas helyet a *kerek* ég alatt, de nem sehogy sem tudja még, hogy *körbe* jár, sőt, azt sem világos előtte, hogy sátra darabjainak eszményi elrendezése a *kör* vóna. Ez a szó ugyanis ismeretlen előtte. Majd csak 1592-ben bukkan rá, amikor az erdélyi fejedelmi trón *körül* viszálykodó Báthoryak kibékülnek.

E szürrealista logika jegyében a TESz és az ESz kegyesen megengedi, hogy a „*kör szótő már az ősmagyar korban létezett*”. Naná! Máskülönbén hogyan lehetne a *ker-körnek* legalább ötszáz sarjadéka, a *körülöttének* pedig egy sem?

A csattanó azonban az, hogyha *kerülök* egyet, az nem ugyanaz, mintha *körül* járnék, ugyanis a tudomány jelen állása szerint a *körülnek* nem rokona a *kerül*, azaz a *körtől* idegen a *ker*! Mert ha nem így vóna, akkor anyanyelvünknek természetes rendje, szerkezete vóna, márpedig a cél éppen ennek az eltagadása.

A MESz írja a *körül*-ről: „*A szócsalád tagjai a kör- alapszó származékai ablativusi -l, locativusi -tt, illetve lativusi -é raggal. Az alapszó ősi örökség a finnugor korból: zürjén kor ('abroncs, gyűrű'), votják kuri ('gyűrű'), finn kerä ('környék, kerület'), észt kerä ('kis kerék')*”.

Lássuk a *kerül*-t: „*A szócsalád ker- töve ősi finnugor örökség: vogul ker- ('körüljár'), osztják kerä ('megfordul'), finn kierä, észt keer ('tekergető'), észt keerä ('forog'), lapp gierre ('teker')*”.

A *ker-kör>kerül-körül* tehát még Finnugriában sem találkozott soha! No de a körrel kapcsolatban fölmerült a zürjén és votják rokonszó *gyűrű* értelme. Igen helyesen, mert a gyökcsalád oldalrokona a *gur-ger-gyűr* ágon. Nosza, lapozzunk a *gyűrűhöz*: „*Ötörök szóvendég, e nyelvek csuvasos rétegéből: csuvas sere, türk, kun jüzük, nogaj dzsüzük.*”

Lehet hozzátenni még valamit ehhez a káprázatos szétszerkesztéshez? Hogyne! Még hab is jutott a tortára: az „*átvett kere-alapszó igenévszó volt*”. Tehát a finnugorok között is gyüttmönk voltunk, **nem együtt** alkottuk az „ősnyelvet”, hanem **átvettük** tőlük a szavainkat! Csak nem úgy, mint a szlávoktól, vagy a perzsáktól?

Aki így járhatja az eszét, az csakis félreértheti a magyar nyelv sajátosságait, a finnugor rokonságot, ráadásul kitekeredik az esze.

*

Főntebb megértettük, hogy a hunfalvysta nyelvtudomány szemében az eredet szempontjából mellékes, hogy egy szó a saját gyökéből toldalékolódott-e annak rendje-módja szerint. Ugyanis amikor a kihozni kívánt eredmény úgy kívánja, az elsőbbséget az dönti el, hogy melyiket mikor jegyezték föl. Eszerint egy szó akkortól létezik, amióta írásos adat *fönnmaradt* róla. Nem leírták, *fönnmaradt* a papírja! Láttuk, hogy az elv és a módszer tudománytalan, nyelvidegen, s mit ne mondjunk, ostobaság, de van benne rendszer. Egészen addig, amíg a finnugor rokonításhoz nem érünk. Ott fordul a kocka meg az ész: Hunfalván a később adatolt szóból kell levezetni a korábbi! Közismert, hogy arab és bizánci forrásokban és egy-két oklevelünkben ezer

esztendő körüli, vagy még idősebb magyar szóemlések is előfordulnak. Északi rokonainknak sajnálatos módon nem maradtak fenn korai nyelvemlékeik. A legöregebbek – a finnek – is nagyjából ötszáz évesek. A vogulok-osztjakok szavainak zömét alig pár százada kezdték följegyezgetni.

*

Papír nélkül is nyilvánvaló, hogy mérhetetlenül régiek azok a szavaink, amelyek mintegy megérik a legelemibb életmegnyilvánulásokat. Ilyen a másutt már elemzett³ *em, eh* szavaink *e*-gyöke.

Vegyünk egy másik elemi, azaz ősgyököt. Pillantsunk bele honi kapcsolataiba, majd nézzük meg, hogy mit művel vele a hunfalvyzmus: miként szerkeszti szét rokonítása során, és miként rúgja föl a belhasonlításban oly kőkemény *időrendi* elveit. Hogy a szétszerkesztés következményeit jobban érzékelhessük, többet tekintünk a származékokra és értelmi kapcsolatokra⁴.

*

A főntebb említett *le-li-lo-la-lá* gyökelem-család alapérteménye lélegzés, a könnyed, szinte súlytalan mozgás – gyakori megjelenítője a *l* hang. Lásd: *li-b-eg, li-h-eg, li-f-eg*, szépen aprózza őket a kicsiséget is jelző *i*. Kerekdedséget sugall az *o*: *lo-b-og, lob-ogó*, terjedésre utal az *e*: *le-b-eg, le-v-egő, levegő+ég=lég, le-v-él*, – tágulásra az *á*: *lá-ng-la-ng, la-n-gy*. A gyökelemet záró mássalhangzó szorosabbra veszi a jelentést.

A *láng*-ból jön a *laza* és a *lángos*, néhol *langalló* – a kemencében félretolt tüzelő kis lángja mellett sütötték. A *láng* a *tűzből* csap föl, akár a *lelkedés*, ennél fogva aki *lelkes*, az *tüzes* is, az *szívvel-lélel* áll barátja vagy országos ügyek mellé. Nem *langyosan*, hanem *hevesen*, akár egy *hős*, hogy a gondolatok társulásának újabb sorát nyissuk. Tudjuk, hogy a *hős* kemény, bátor vitéz, aki hírnevét, *lelke üdvét* előbbre tartja életénél – de erre most ne tovább. Igen jellemző, hogy a *léleknek* van egy természeti eleme, a *lélegzet*, és egy természetfölötti, maga a *lélek*. Ugyanígy állunk ikerszavunk másik tagjával: testi szívünk fölött, egész lényünket, jellemünket, indulatainkat, érzelmeinket összefoglalja a magasbéli szívünk. Lásd *szíves, szívtelen, szívbéli, vérzik érte a szíve, miatta fáj a szíve, helyén a szíve, itt az ország szíve* – napestig sorolhatnánk az útjelzőket, melyek a lebegő könnyedségtől, a látszi és játszi jelenségektől a lényeg, a lét súlypontjaihoz vezetnek a magyarul gondolkodót.

Máris tömörked összefüggést láttunk, ahogy a rengeteg erdőben bolyongva tengerek egymásból élő, egymásra ható lény és tény szövedékével találkoznak. Kapcsolataikat hirtelenjében csak érezzük. Éppen ezért álljunk meg, s nézzünk körül tüzetesebben a *le-li-lo-la-lá* család egyik alapszava, a *lélek* tájékán. A szó leírva először a Halotti Beszédben maradt ránk, nem is egyszer. Körmölése során derekasan megküzdött a pap a latin ábécével⁵: „*Vimádjuk Uromk Isten kégyilmét ez lélekért. (...) vimádjomuk ez szögín embér lilkiért, kit Úr ez napon ez hamus világ timnűcē belől menté, kinek ez napon tēstét tömetjök.*”

Lám, a *lélek* szón egyértelműen az embert magát⁶ és halhatatlan *lényegét*, szellemét értettük már nyolc évszázaddal ezelőtt is. A *lényeg* nyelvújítási szó, a szintén újított *lényből* jön, az pedig a létige *le* gyökének származéka, ily módon még egy ágon (?), vagy ugyanazon, de másik gyökérszállal (?) belegyökerezik a beszélés legrégebbi rétegébe. Vajon véletlen-e az *élet* és a *lenni* gyökének – *él, le(sz)* – e közelsége? Másképp: elválaszthatók-e egymástól hangalakilag, szemléletileg és gondolatilag?

Továbbá: *élhetünk-e* vajon *lélek* és *lehelés* nélkül?

A CzF⁷ szerint „*(lél-ek vagyis leh-l-ek). (...) Világos, hogy a lélek gyöke eredetileg egy a leh, léh, leheg, liheg szók gyökével; t. i. az ember azon láthatatlan erőt, mely minden mozgalomnak kútfeje, a lehheg, mint életnek jelével, azonosította. Innen van, hogy több nyelvben e két fogalom azonos szókkal fejeztetik ki, pl. a hellen πνοή pno és πνευμα pnema, a latin spirat és spiritus, anima, anhelu, innen lett animal; mint a régies magyar szellet s újabb szellem a szél v. szellő szótól, a szláv duchat és duch, a héber ruah, am. szél és szellem stb.*”

Tehát a lélek működése és a szél között a magyar mellett több nyelv lát mély képi-érzéki összefüggést, ami régi és erőteljes kapcsolatra utal. Lehet, hogy közös szemléleti örökséget örzünk? Mióta? A Huszita Bibliában a Szentlelket *Szent Szelleme* fordította 1436-1439 között Pécsi Tamás és Újlaki Bálint – Döbrentei szerint ők magyarították a Szentírást. Tehát a *szél* gyökszóból indultak ki. A *szellem* Kazinczy Ferenc alkotása (1803) és tökéletesen megfelel Tamás és Bálint szerzetesek

³ L. e kötet A Czuczor-Fogarasi szótárról c írását.

⁴ A szétszerkesztés – dekonstrukció, dekonstruktivizmus Jacques Derrida (1930-2004) francia posztmodern filozófus szava és gondolata. A dekonstrukció szakít azzal a hagyománnyal, amely az igazságot és a világ hű képét kereste, azt vallja, hogy minden eddigi olvasatot, rendszert le kell bontani (dekonstruálni, "rétegekre bontani") és újra kell értelmezni. Tagadja az értelem- és beszédközpontúságot, és úgy véli, ha nem határozható meg egyetlen, érvényes igazság, akkor a filozófiai megközelítés is csak többféle lehet. A dekonstrukció nem a meglévő fogalmak elvetését jelenti, hanem bizonytalanná tételüket, megkérdőjelezésüket, újraértelmezésüket. (Wikipédia) Kétes dicsőség, hogy főáramú nyelvészetünk jóval Derrida világra jötte előtt fedezte föl ezt a zsákutcát, mi több rá is tért.

⁵ Újabbban szokás a latin ábécé alapfogyatékoságát – 22 betű a kb. 40 magyar hang leírására – szembeállítani a székely-magyar rovásírással, s az ügyet belemártani jó adag Róma- és kereszténységellenességbe. Nos, az igazság az, hogy a legrégebbi rovásbetűsor, a Nikolsburgi ábécé betűkészlete sem fűdi a magyar hangkészletet.

⁶ A mai napig használatos az ember – lélek közös jelentése: „ezer lelkes falu.”

⁷ Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára – CD, Arcanum, Bp, 2003

személetének és az említett görög, latin, héber lélek-szél összefüggésnek. „*A szél ott fúj, ahol akar. Hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön és hová megy. Így van vele mindenki, aki a Lélekből született.*” Olvassuk a mai fordításban.⁸

A TESz⁹ szerint a lélek „*lél*” alapszava ősi örökség a finnugor korból. Vö.: vogul *lil* 'lélegzet, 'lél', 'lélegzik, fellélegzik, sóhaj'; osztják *lil* 'lélegzet, lélek,' *lält-* 'lélegzik'; zürjén *lov* 'lélegzet, szellem,' votják *lul* 'lehelet, lélegzet, pára; szív, kedély, élet'; finn *löyly* 'hőség (fürdőben), gőz, pára'; észt *leil* 'gőz, pára; félelem, szükség; lélegzet, élet.' A kikövetkeztetett finnugor alapalak a *leþle* 'lehelet, lélegzet, lélek' lehetett.”

Kezdjük a megszokott bukfencel, hogy a jóval ifjabb finnugor szavakra épül a „kikövetkeztetés,” nem pedig a sokkal régebben följegyzett magyar szóalakra. Tehát a tények alárendelődnek a valószínűséseknek¹⁰.

Szembeötlök, hogy a TESz által „kikövetkeztetett”¹¹ finnugor alapalak, a *leþle*” szemlátomást nem gyök, hanem már több hangból és szótagból álló származék. Valószínűbb CzF föltevése, hogy a gyök eredetileg a *leh* lehetett, melynek a *l* melletti fő gyökeleme a *h*, az a természeti őshang, mely lélegzéskor elhagyja tüdönket-torkunkat, s halálunkkor testünket a lelkünkkel együtt. A *h* természetéről sokat tapasztalunk, ha kiejtjük, s közben szánk elé tesszük a kezünket.¹² Hogy e kezdeti őshang mikor lépett kapcsolatba könnyed mozgást jelentő *le-li-lo-la-lá* gyökkel, vagy inkább gyökelemmel, nem tudjuk. Talán a beszéd kezdeténél, amikor még se magyar, se ugor, se finn népek nem léteztek, csak lélegzett mindenki, ahogy bírt, és még a gyerek is látta, hogy az alvó nagyapó bajuszát *lebegteti* az orrán-száján ki-be járó *levegő*.

Föltűnő, hogy a 15 élő és 2 holt finnugor nyelv¹³ közül – a miénket is számolva – mindössze *hétben* maradt fenn ez a természeti ősgyök. Közülük a finnből a *lélek* értelem már kiveszett, kiszorították a szaunázás szavai – kis híján az észtben is. Ennek ellenére a „kikövetkeztetett finnugor alapalak” mégis a finn *löyly*-hez áll a legközelebb...

A lélek-szellem értelem mindössze négyben él, a *kedély*, vagyis a *lelkes*, *lelkesedik* egyedül a votjában.

Tehát amíg a magyarban egy hatalmas, alakra, jelentésre nézve egységes szócsalád tagja a *lélek*, a rokon nyelvekben távoli hangzású, töredezett értelmű.

Igen elgondolkodtató, hogy lélekszemléletben közelebb állnak hozzánk a görögök, latinok, héberek, szlávok, ugyanis a *lélekhez* a *szél* ma már egyik északi atyánkfia gondolkodásában sem kapcsolódik. Miért nem? Soha nem is látták ezt az összefüggést? Látták, de elfeledték? Ugyan miért nem találtak a TESz szerkesztői a többi finnugor nyelvben a *lélekkel* rokonítható szót? Távolodásuk évezreideiben elkallódott? Vagy máshonnan érkeztek, s kapcsolatunk túl rövidre sikeredett? Ezt azt átvettek, majd tovasodródtak?

*

Mi a helyzet a gyökcsalád többi származékával? *Lobban a láng (1316)* A TESz és az ESz szerint vitatott eredetű. A *láng* lehet belső fejlemény a *lob* „többől”, de lehet ősi finnugor kori szó is, „vö. zürjén *lum* 'parázs', votják *lumit* 'meleg, langyos', cseremis *lomez*¹⁴ 'hamu.’

Szembeötlő, hogy szótáríróink megszakítják a kapcsolatot a hatalmas *le-li-lo-la-lá* gyökcsaláddal. Szándékosan? Továbbá: a rokon nyelvek közül csak négyben maradt fenn az eredeti, a *lo-la* gyökelem-családhoz kapcsolható alak némi hangmódosulással és az eredeti fogalmi körhöz közeli értelemmel. Ehhez képes a kikövetkeztetett ugor alapalak véletlenül sem egyezhet a magyarral, csakis a később följegyzett nyelvekből jöhet. „*jelentése hó, láng – ez a magyar értelem, Cz. G. – az alapalak *lome vagy *lame lehetett.*”¹⁵

A *levegő* szavunkról elismertetik a belső keletkezés – persze a szokásos bukfenc-logikával: a füstből lett a kémény, s az eregeti a kemencét. Tehát nem a *le* gyökelemből és *lev* gyöksarjából, hanem a *lebeg* ige *leveg* alakjából indul ki az elemzés. Mintha nem ragasztó nyelvet vizsgálnának.

A *levél* ismét vitatott eredetű. Egy biztos, hogy nem lehet a *le-li-lo-la-lá* család gyermeke. Lehet tán belső fejlemény, „*például a lebeg igében feltehető igető –l névszóképzős származéka.*” A kiátkozott gyök szakszó persze itt sem szerepelhet.

⁸ Jn 3,8 – Szt. István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp. 1992.

⁹ A magyar nyelv történeti etimológiai szótára – főszerkesztő Benkő Lóránd, Akadémiai Kiadó, Bp. 1967-1976

¹⁰ Az illetén ügykezelésről remek példát hoz Pusztay János nyomán Bencze-Csébfalvay 2002. A sumér-magyar nyelvrokonitást némelyek úgy próbálják cáfolni, hogy a finnugor-szamojéd szétválás már a Kr.e. 4. évezredben megtörtént, a sumérok pedig csak ekkor jelentek meg a történelem színpadán. Utóbbiak valóban ekkortól hagytak ránk írásos emlékeket, a szétváló finnugor-szamojéd népek meg soha: esetük és időpontja „grottokronológiai kikövetkeztetés.” Az ügy természetesen nem a sumér-magyar rokonság bizonyítéka, hanem a hunfalvyzmus tudományelméleti módszereinek tarthatatlanságát példázza.

¹¹ A finnugor alapszavak kikövetkeztetéséről lásd Angela Marcantonio okfejtését az eljárás módszertani bukfencéről: nyelvtörvényt ötleni, abból szót levezetni, az eredményből újabb nyelvtörvényt kisütni, abból újabb szót – és így tovább. Marcantonio, 2006.

¹² A *h* számos mélyből föl szakadó szavunk gyökeleme: *harákol, köhög, hörög, sóhaj, óh*, stb.

¹³ A dialektus jellegű nyelveket is idevéve összesen 30 nyelvről van szó.

¹⁴ Gépemről az ESz szakjelei hiányoznak, így a hangzást kísértem meg visszaadni.

¹⁵ Mindkét esetben tessék megfordítani a görög ε-t a tudományosság és az eredeti hangzás finomabb zengetése végett.

Lehet továbbá „*ősi ugor, esetleg finnugor kori szótő magyar képzéssel.*” Maradvány csak három rokonnál találtatott. A vogul *laptā 'falevél,'* az osztják *liwat* u.a., a finn *leve 'szálka, pikkely, levelecske.'* Forrásuk az „*ősi *lepe 'falevél lehetett.*”

Nicsak, ez a kedves *laptā*, és a kikövetkeztetett *lepe csak nem maga a *lapu* és az Erdélyben máig mindenféle levelet jelentő *lapi* volna? Ó nem. A *lapu* a TESz-ben szláv, nyilván az erdélyi *lapival* együtt. A szótárszerkesztőket tán a CzF tágasabb, ha úgy tetszik, liberálisabb fölfogása, nagyobb nyitottsága riasztotta el? „*Egyezik vele hangban a latin lappa, a szláv lopuch, s a német Lappen, mennyiben ez is lapos testet jelent.*” (CzF)

A *lobog* a hivatal szerint hangfestő eredetű szó, melynek névszói folytatása a *lomb* szavunk. Sőt, a *lobogó*, a *lobban* a *lobbanékony* is összefügghet vele. Mi sem természetesebb a magyar észjárás számára, hogy mind a *lob* gyök hajtása.

*

Láttuk, hogy a „kikövetkeztetett ősi szavak” hangalakja rendre a mai finnugor szavakhoz áll közel, szemlátomást belőlük kiindulva ötvölték ki őket. Ennek még lehet valami furmányos hangtörvényi levezetése, persze, hogy az tudományos-e vagy sem, arról tessék vitatkozni Angela Marcantonioval. Hanem honnan, s miként hüvelyezték ki a mi derék, hunfalvysta tudósaink a sok évezred előtti *jelentést*? Hogy az véletlenül sem *parázs* vagy *langyos* a *láng* esetében, s a lélek rokonszavainak őse miért nem *pára*, vagy *gőz*, netán *szükség* értelemben forgott az ősfinnugorok ajkán – erről gőzöm sincs. De a különösnél furább, hogy értelmük ippeg a mai magyar. Mintha az eredményhez igazítottak volna a kutatást... A kivételek ritkák a TESz-ben és a nyomdokain járó többi szótárban – mintegy a szabályt erősítendő.

*

Menjünk mélyebbre, a hangokhoz, és az ő értelmükhöz¹⁶.

A hunfalvyzmus elveti a CzF-nek azt a megfigyelését is, hogy a hangoknak érteményük volna. Igen kedves nyelvész barátaimtól hallom, hogy ők ugyan – pszt! – fáznak a hunfalvyzmustól, de nem hisznek a hangértelemben. Abban azért nem. Pedig bizonyára találkoztak már szó-hangokkal, amikor ó-hajtottak már i-tt vagy o-tt valamit, s á-multak, amikor a farkas ü-völtött, vagy a kicsi kutya nagyot u-gatott. Föltehetően tudnak arról, hogy más európai nyelvekben is kimutatható a magas hangoknak közeli értemény kialakításában játszott szerepe, a mélyeknek a távoliakban. Pl. Német- és Frankhonban: hier – itt, dort – ott, *ici* – itt, *la* – ott, *la où* – oda, *la bas* – ott, oda (távol). Ez a dallam hajlam közös öröksége némely európai nyelveknek a szétválásuk előtti időből?

Az említett hang-szavakon kívül a hang természetesen nem bír határozott jelentéssel, hiszen ha bírna, akkor maga volna a szó. Márpedig pár tucat hang százezernyi szó-értelemet nem hordozhat. Az igazság kedvéért azt kell mondanunk, hogy a hangok *hajlamosak* bizonyos jelentések kifejezésére. A mi beszédünkben – maradjunk a magyarnál.

*

Kezdjük egy gyökhanggal, az *ó*-val. Első – fönmaradt – említése 1055, Tihanyi Alapítólevél: *ohut= ó út*¹⁷.

Akinek van füle, az már föntebb hallotta a különbséget a *lebeg*, a *libeg* és a *lobog* között. Mária tánc közben szinte *lebegett*, haja *lobogott* utána, füle mellett egy elszabadult tincse *libegett*.

Jelentésköre igen gazdag. Indulatszó: *ó!* igenévképző: *tanító*, főnévképző: *csomó*, becéző: *bátyó*, utóbbi három esetben vékonyhangú párja is akad, az *ő*: *menő*, *Benő*, továbbá ige: *óv*, melléknév: *ó* – öreg. Palócosan ao-nak hangzik. Általános szerepe az időbeli, minőségi, térbeli távolság kifejezésének segítése: *o-tt*, *o-ly*, *óbor*, *óváros*, ragozva segédhangként fölveszi a v-t akár a *hó*, vagy a *ló*, tehát *óul>ovul>avul*, *ov*, *av*, *avas*, *agg*. Vegyül az *a*-val, mert annak is hasonló az érteménye: *apa*, *anya* – egy nemzedékkel idősebb stb.

Mint látjuk, gyökhang, melyből számos szavunk keletkezett.

A MESz szokottan fordítva magyarázza, mintegy tagadva nyelvünk ragozó jellegét: *agg* – ‘rég; öreg’. Származéka: *aggik* (‘véniül, *avul*’): *Ősi finnugor szavunk: cseremisiz szongo* (‘öreg’). Tehát egy kétagú, vagyis már képzett szóból indul ki. Nyilván ettől oly érdekfeszítő a következő levezetés, miszerint a szongo „*hosszú átalakulás után az ősmagyarban ag lett, majd fejlődése kétféle ágazott. Egyik ágon megőrizte, s meg is kettőzte a -g végződést. (Ebbe a „konzerválásba” belejátszott, hogy a szó igenévszó volt, s igei alakja mindig megtartotta -g tövét.) A másik ágon a szóvégi -g gyengült, majd u félhangzóvá vált. Az au szabályosan vezetett egyfelől az ó alakhoz, másfelől az avul igéhez és annak etimológiai köréhez (a tó és tav- tőváltozatok mintájára). Az ~ és származéka, az elaggott választékos, enyhén régies, az aggik elavult szó. Lásd még aggodik.*”

A levezetés szárnyalását bizonyára megkönnyítette az adatok teljes hiánya. A cseremiszeknek, vagyis a mariknak, nincsenek XI. századi, vagy egyáltalán középkori nyelvemlékei. Először egy bizonyos N. Witsen holland tudós közölt mari szójegyzéket Nagy Péter uralkodásának idején (1682-1725).

*

¹⁶ Erről bőven írtunk A Czuczor-Fogarasi szótárról c. fejezetben, itt csak az okfejtés kikerekítése végett térünk ki rá.

¹⁷ A TA 34. sorszáma (Bárcki). Érdekes, hogy az *út* főnév itt nem *utu*...

A hangértemény-kérdés nem tartozik az ideológiaiak közé, éppen ezért könnyen eldönthető. Alapfokon ugyanis statisztikai. Utána kell számolni. Vajon az egyes hangok milyen jelentések kialakítására hajlamosak?

Vegyük az *R*-t, és szervtársát az *L*-t.

CzF: „Mint gyökhang általában erős, légrázó, reszketeg hallamot utánoz számos szóban; különösen a) ráspol rebeg, rezege ri, robaj, rokkan, roty, stb. (53 szót sorol föl a Szótár) Ide tartoznak még, melyekben az *r* alaphangot más hangok is előzik meg, mint: bar-czag, bur-okkol, forr, csér-dít, szorty-og, tur-ha, zör-ög stb. (38) igen nagy számmal. Továbbá az emberi kedély- és indulathangok, melyek erős *r* hanggal törnek ki, mint har-ag, ir-igy irt-ózik, stb. (18) b) Oly gyökszók alaphangja, melyek némi erőszakkal, s többször *r* hanggal járó rontást, metszést, vágást fejeznek ki, milyenek: rab, rabol, rág, ró; ar (arat), ár, hor (horhol, horny, horp, horpad), kor (korhol), stb. (76)

c) Oly gyökszók alaphangja, melyek (ropogással, recsegéssel járó) tüzet, égést, és tüzszint, illetőleg vöröset jelentenek, mint: ragy (ragya, ragvog), rák, ris (riska azaz vörös tehén, ökör), ró (róka, rózsa), előtéttel: par (parázs, párol), tar (tarjag), ger (gerjed), pír (piros, pírít, pírók), vör (vörös, vörhény) stb. (51)

d) Erős mozgásra, különösebben *aa* terjedésre vonatkozik ezekben: ár, ér, er (ered), ir (irány.); *t* előtéttel: ter (terít, terül) terj (terjed, terjeszt), sőt magára a terjedtségre is: tár, tér stb. (15) *bb* forgó, keringő mozgásra ezekben és ilyenekben: rem (remeg), resz v. rez (reszket, rezege), ür (ürög, fűrög), forr, ker (kerül, kereng, kerge) stb. (33)

e) Oly szók elő- vagy alaphangja, melyek valami magasat, emelkedettet jelentenek, mint: ra (ház-ra, rak), or (orj, orom), szár (szaru, szarv), stb. (18)”

Az összesen **302** (!) példaszó zömét helykímélés végett kihagytam. De utána lehet járni. Annak is, hogy az *R* szervtársa, az *L* „legtöbb szóknak oly jelentést kölcsönöz, melyben alapfogalom az előhaladó mozgás, előhaladás. 1) Majd könnyű, gyöngéd, és többnyire zajtalan, majd valamivel sebesebb mozgás értelme rejlik ezekben: a segédhangzóval: lab, (labda), láb, láng, láz, lázad stb., e segédhangzóval: leány, legény, lebeg, lepke, él, lesz; i segédhangzóval: libeg, lidércz, lindik, illan, villog stb., o, ö, ü segédhangzókkal: ló, lob, lobog, lódít, lüktet stb. (69 szó) 2) Szenvedőleges, lassu, élenktelen mozgást jelent ezekben: lanka, lankad, lajha, lajhár, lágy, langy, lassu, legel, lusta. (15) 3) Terjedést, kinyúlást ezekben: laboda, lap, lapu lapát, laska, lep, lepedőlepény. (14) 4) Eléfordul némely hangutánzó gyökökben is, mint laf, laty, lih, lity, leh, lél(ek) liba, locs, loty, lucs, (13) melyekről megjegyzendő, hogy jobbára oly hangot jelentenek, mely könnyű mozgás következtében ered, minél fogva ezek mozhangutánzóknak nevezhetők.

Az *l* hang lengeteg mivoltánál fogva sok változásnak van kitéve, nem annyira a szók elején, mint közepén és végén, midőn majd a keményebb *r-re*, mint legközelebbi szervtársára, majd lágyabb *ly, j, v-re* változik, pl. il (illan), ir (iramlik), villog, virrad; botlik, botránkozik; csoroszla csoroszlya, kívül kívül, lelebb lejebb, lik lyuk, leány, lyány. (12) Néha *n-re* is, pl. hol, hon; talál, tanál; dalol, danol; (5)” Mindösszesen **128** szó. A CzF-ben olvasható valamennyi, meg az is, ami onnan is kimaradt, pl. olló-orló, stb.

Nos tehát a hangok éppen úgy befolyásolják a belőlük rakódott gyökök tartalmát, miként az építőanyag a házét, a szövet az öltönyét, atom a vegületét.

Mi történik ezután? A gyök, holmi pajkos sündisznócska gyanánt, összegömbölyödött, legurult a domboldalról, miközben rászűrődött ilyen-olyan giz-gaz, s belőlük keletkezett a toldalékok össze-vissza ragadéka? Vagy mégsem?

*

Kezdjük a szó végén. Mindig is tudtuk, és a TESz sem vitatja, hogy a ragasztékok hajdan zömmel önálló, értelmes hangcsoportok, szavak – szerintünk gyökök – valának. Ban-ben, ból-ból, ra-re, kor, stb. A kivételekről lentebb s mihamar.

Ha a ragok értelmet kapcsolnak a szóhoz, akkor a többi toldaléknál miért siklana ki Nyelvédesanyánk esze kereke, miért nem tennék ugyanezt a jelek és a képzők?

Vegyünk egy olyan hangot, amely mindhárom toldaléki szerepben helytáll: *T*.

CzF: „~t, ~d, ~l. A ~t nagy szerepet játszó igeképző. Általán a tevés, cselekvés, mivelés, csinálás fogalmát oltja az illető gyökbe vagy törzsbe, s különféle osztályu igéket képez, melyeknek öszve hasonlításából okszerűleg következtethetmi, hogy eredetileg nem egyéb, mint a tész igének elvont s önhangzójától megfosztott *té* gyöke. Közel rokonságban áll vele szervtársa a lágyabb *d*, melylyel az igék képzésében párhuzamosan szokott váltakozni, *t. i.* a *t* képez átható, külszenvedő, miveltető, parancsoló igéket, a *d* pedig önhatókat, közép ik-eseket, belszenvedőket, vagyis amaz erélyesebb, emez gyöngébb hatáskörű. Második párhuzamos társa *l*, mely azzá vagy olyanná levést jelent, ami vagy amilyen az illető gyök, s nem egyéb, mint a lesz ige, *lé* gyökének csonkúlása. Ennélfogva célszerű, hogy egymáshoz viszonyítva tárgyalassanak.”

A CzF szerint tehát egyrészt gyökből vezet le a *T*, ill. az *L* értelmét, másrészt mutatványt ad nyelvünk benső összefüggésrendszeréről (Czakó 2008.); lám, lám, a hangok szintjén is kimutatható. Talán azért, mert ott gyökerezik?

Maradjunk a *T*-nél, amely képző, jel és rag. Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília, a CzF kutatásának folytatói írják: „A *T* a cselevés képzője: szí-t, osz-t, szép-it, koppan-t, stb. Az alapgökből, szóból tettet, cselekvést hoz létre, új, de azért rokon

jelentésű szót kapunk”. A T a múlt idő jele: „*men-t, lop-ott, stb.*” Ez a T a múlt idejű melléknévi igenévnek a képzője: „*jár-t út, lop-ott dolog, stb. A T, mint rag, a tárgyeset ragja: ház-at, hal-at, stb.*” Mi köze van ennek a cselekvéshez? Az, írják Molnárék, hogy a T a szót, pl. a *ház-at* cselekvési viszonyba helyezi: *ház-at* épít, bont, vesz, lát, stb. (Molnár-Czeglédi 2009.)

Az L roppant szorgos. Képez főnevet, igét, határozót úgyszólván minden szófajból. A munkába vett szavakhoz rendszerint a folyamatosság, a levés, a létesülés értelményét kapcsolja: jövetel, épül, zöldell, ámul, körül, alul stb.

*

Ebben a dolgozatban nem léptük át a szótaglálás körét, de eredményeink talán mégis többre mutatnak. Ugyanis annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy milyen elemekből és miként épülnek szavaink, kihat kapcsolataikra, vagyis a nyelvtanra, meghatározza a belső rokonságot, az alaki- és jelentés-összefüggéseket, befolyásolja gondolkodásunkat, s azt is, hogy milyen maga a nyelv.

Munkánk talán ihletője lehet a kor-, ész- és szakszerű anyanyelvértésnek.

Czeglédi Katalin :

A magyar nyelv iráni /vagy a szkíta-hun kapcsolatairól¹

1. Harmatta János akadémikusra, egyetemi tanárra és munkásságára emlékezve három olyan előadását választottam, amelyet a „Honfoglalásról sok szemmel” konferencia sorozat (1994) III. részének előadásai között hallhattunk, s az írott változatot a Honfoglalás és nyelvészet c. kötetben olvashattuk: A nyelvtörténet korszakolásának problémái, Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre, A magyarok nevei a görög nyelvű forrásokban címmel. (HARMATTA 1997: 11-19, 71-85, 119-141). E három tanulmányban Harmatta János írt az újonnan kialakított saját álláspontjáról, vitatkozott a források értelmezésével és a kutatók véleményével. Az azóta eltelt mintegy 15 év alatt újabb ismeretekkel gazdagodtunk, azonban Harmatta János akkori gondolatai módszertani és tartalmi szempontból egyrészt felértékelődtek, másrészt tovább gondolkodásra készítettek, amelyekről jelen dolgozatban számolok be.

Harmatta János „A nyelvtörténet korszakolásának problémái” c. tanulmányában a következőképpen szól a természetben végbemenő ciklikus és lineáris folyamatokról: „Az emberi közösségek és természeti környezetük történeti fejlődése folyamatos, ám e folyamatnak mégis vannak olyan sajátosságai, amelyek az azt átélő emberek tudatában bizonyos tagolódás élményét keltették. Ilyenek elsősorban a ciklikus jelenségek, a Nap és a Hold járása, az évszakok körforgása s a növény- és állatvilág életének ciklusai. Ezek a szembetűnő jelenségek kialakították a történés ciklikus szemléletét, amely szerint a történelem állandóan ismétlődő ciklusokból áll. Hérakleitos, a híres Sókratés előtti filozófus fogalmazta ezt meg archaikus tömörséggel már a Kr.e. 6. század végén: a kör kerületének kezdő és végpontja ugyanaz.” (HARMATTA 1997:11)

A földrajzi névi kutatások is megerősítik, hogy általában a korszakolás alapja a bolygók járása és a természet működése. Már a szkíták szerint pl. a víz hengerülve folyik. Ez pedig nem jelent mást, minthogy a víz folyása fordulatok sorozatából áll. A magyar is megőrizte ezt a látásmódot, miszerint a víz leperog az ereszről. Ez azt jelenti, hogy a víz leesése pergések, azaz forgások sorozatának felel meg. A víz folyása tehát egyszerre tartalmazza a ciklikus és a lineáris folyamatokat.

Harmatta szerint a történeti korszakolás alapja azonban rendszerint egy vagy több jelentős esemény. Majd így folytatja: „Ha egyszer létrejött a korszakszemlélet, amely hosszú folyamatok időbeli megragadását is lehetővé teszi, akkor természetes volt érvényesíteni azt az emberi kultúra fejlődésének részterületein, így többek között a nyelvtudományban is....A nyelvek történetét rendszerint ó-, közép- és új korszakokra tagolják, azonban ezek az egyöntetű elnevezések abszolút kronológiai szempontból nagyon eltérő valóságot takarhatnak.” (HARMATTA 1997:12.) Márpedig az ember által létrehozott alkotások, így a megnevezések is csak akkor lehetnek helyesek, ha azok a természet működésével, a valósággal összhangban vannak.

Nemcsak a földrajzi nevekből, hanem Harmatta János írásából is kiolvasható az a tény, hogy addig, amíg a természet működéséhez igazodva neveztek meg a ciklikus jelenségeket, összhang volt. Attól kezdve, amikor a természet működésétől elszakadva kezdtek el felosztani, csoportosítani, ez szinte önkényessé vált, egyre inkább eltávolodott a valóságaltól, nehezen kezelhetővé vált és akadályává lett a további megismerésnek. Az elnevezéseknek tehát abszolút kronológiai szempontból is nem az eltérő valóságot, hanem egyszerűen csak a valóságot kellene takarni ahhoz, hogy a csoportosítás működjön és a kutatást ne vezesse tévútra. A valóságtól való elszakadásnak számos következménye van. Közülük néhányról szól Harmatta János, így a terminológiai nehézségekről s a mérvadó akadémiai nyelvtudomány különböző képviselőinek (Bárcki, Benkő, Ligeti, Róna-Tas) korszakbeosztásairól, amelyek egészében véve nem esnek egybe. Végül bemutatja „az eddigi kutatások alapján az ősmagyar korról kialakult képet az iráni jövevényszavak tanulságaival.” (HARMATTA 1997:16.)

A szerző a továbbiakban ezekre az eltérésekre hoz módszertani példákat, majd az ősmagyar nyelv problémáját illetően Gombocz Zoltánnak a magyar nyelv őstörténetében megkülönböztetett korszakait idézi. Ez a felosztás is helytelen, nincs összhangban a valósággal, és nyelvészetileg nem támasztható alá.

Harmatta János elindított egy nagyon fontos problémakört. Ugyanakkor nem kérdőjelezi meg a finnugor nyelvelméletet, valamint a nyelvek családokba sorolásának a létjogosultságát, s így a szkítát óiráni nyelvnek tartja.

Mindemellett Harmatta János rendre olyan példákat hoz, amelyeknek az irániban meglévő párhuzama szkíta-hun gyökerű. Ezekkel az adatokkal szembe kerül az uráli, finnugor és ugor egységből való származtatás elméletével, egyben felhívja a figyelmet arra, hogy az adott magyar szó kapcsolatai az eddigi ismeretekhez képest mennyire kiterjedtek, s az adatok bővítésével hozzájárul az egyre biztosabb etimológia megírásához.

¹ Elhangzott a *Harmatta János emlékkonferencián* 2009. szept. 25-én az ELTE-n, amelyet az MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI MUNKAKÖZÖSSÉG EGYESÜLET rendezett prof. Erdélyi István elnök szervezésével és vezetésével. A szerző honlapja: <http://www.drczeglledi.hu/>

2. A másik tanulmányban, „Íráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre” Harmatta János az ősmagyar iráni nyelvekkel való kapcsolatában óiráni, középíráni és újíráni jövevényszavakat állapít meg. Szerinte a yüech-chih-k iráni lovas nomádok voltak, „s így a lótarást az ősmagyarok, ősvogulok és ősztyjakok elsősorban általuk ismerhették meg, s tőlük vehették át.” (HARMATTA 1997:71-85.)

Úgy ítéli meg, hogy a „...lovas kultúrát és az államszervezet magasabb formáit és annak terminológiáját maguk a türkök is a yüech-chih-ktől, a hsiung-nu-ktől és a szakáktól vették át.” Továbbá „...a yüech -chih-k nyelve a szakához közel álló iráni nyelv volt. ... a hsiung-nu-k nyelve is a szaka nyelvek csoportjába tartozó kelet-iráni nyelv volt.” Mind az ugor (magyar, vogul és osztják), mind a türk lovas kultúra alapszókinését a yüech-chih-k, hsiung-nu-k és szakák nyelvéből származtatja. (HARMATTA 1997:72.)

A nemzetközi és a hazai kutatások azóta már megerősítették azt az álláspontot, hogy az ugor nyelvi egység, annak az ideje és helye nem igazolt, csak feltételezett, s a yüech-chih-k, a hsiung-nu-k és a szakák olyan szkíta-hun típusú nyelvet beszélhettek, amelyek a magyarral közös gyökereik és a közös szavak sem a magyarban, sem a türk nyelvekben nem lehetnek átvételek. Ennek igazolásaképpen sorra vesszük azokat a szavakat tematikus csoportok szerint, amelyeket Harmatta az ősmagyarban helytelenül különböző iráni korból való jövevénynek tart.

2.1. A földrajzi névi kutatások eredményeképpen a lovas kultúra szókinéséből a *ló* megnevezésére szolgáló szavakat jelentéstani, hangtani és alaktani oldalról megvizsgálva a következő mondható el:

Eleink úgy gondolkodtak, hogy a folyó forrását fejnek, az alsó szakaszát, az alsó folyását pedig lábnak tekintették. Ennek mintájára a természet más részeinek a lent lévő szakaszát is lábnak nevezik. Ilyen a hegy lába, az ember és az állat stb. lába. Ebből az is következik, hogy a lenti, az alsó részeket megjelölő szavak és a láb jelentésük ugyanabba a szócsaládba tartoznak.

A TESz helytelenül ugorkori ősi örökségnek tartja a *ló* szavunkat, ugyanakkor a vog. *luß*, osztj. *lòx*, *lau*, *t-aw* 'ló' szavak idetartoznak. A magy. *ló* szó a folyó megnevezésére vezethető vissza, majd a folyónak a lent lévő tulajdonságára. A *ló* szó rokonságába tartozó szóval nevezték meg a folyót a mordvinok, vö.: md. *laj*, *lej* 'folyó'. A lent lévő jelentéssel kapcsolatos a magy. *le-* igekötő és határozó szó, a *lejtő* (*lej*: szótó + *-tő*: képző) főnév szótöve. Ezzel a szóval nemcsak a folyót, és a víz mozgásának az irányát, hanem az alsó szakaszát is megnevezték, vö.: man. *lo* 'a folyó alsó része', *lui* 'a folyó alvidéke'. Ez utóbbival pedig összetartozik a magy. *láb* szó, mint 'az alsó végtag neve'. Eleink úgy fogták fel, hogy a láb az, ami lent van, s a ló a rajta ülőnek lábként szolgált. Az elnevezés tehát abból az időből való, amikor a lovat megülték, azaz hátszlóként használták. Tovább menve a magy. *lép* szó mint ige kötődik a *láb* szóhoz. Gyakori, hogy a cselekvés és a cselekvést végző megnevezése ugyanaz. A kutatásainkból ugyanakkor az is kiténik, hogy a szóalkotás során a megnevezések mindig úgy születnek, hogy a megnevezendőnek az ember számára lényeges tulajdonsága a meghatározó. A *ló* esetében ez a láb lehetett. Igazolja ezt az a tény, hogy a lovat jelentő szavak egybeesnek, illetőleg rokonok a láb jelentésű szavakkal. Ezek összevetésekor számba kell venni a lovat jelentő szavakat. Közülük a magyar *ló* összetartozik a man. *loyal* 'láb' szóval is.

A csuvas *laša* (< *la* + *-ša*) 'ló' első elemének a magyarzatára két megoldás kínálkozik. Az egyik szerint a magy. *ló* szóhoz kötődik, a másik szerint - s ez a valószínűbb – a bask., tat., kum. *alaša* (< *ala* + *-ša*) 'ló' szónak az első eleméhez kapcsolódik, amely az *ala* > **ula* > **āla* > *la* változás eredménye lehet. Az or. *lošad* (*loša* + *-d*) 'ló' átvétel. Eleink gondolkodását figyelembe véve megfejtethető az or. *kobyła* 'kanca' is, amely összetartozik a magy. *kebel* 'mell, mellrész, öl stb.' szóval, amelyet a TESz ismeretlen eredetűnek tart. Valójában a *kebel* a két mell közötti mélyedésre utal. Igazolja ezt az Afganisztánban található *Kabul* völgy, folyó és város neve is. A völgy, a mélyedés pedig a nőiséggel kapcsolatos, természetes hát, hogy kanca viseli ezt a megnevezést.

A magy. *ló* szó családjába tartoznak további szavak, amelyeknek a lényege a völgy, a mélyedés, vö.: csuv. *valak*, *vulak* 'vályu' és a magy. *vályu*, de a magy. *valag* 'segg', *alag*(út) szó is, továbbá az *alsó* (*al*: szótó + *-só*: képző) szó töve.

Az oszmán *at* 'ló', mong. *aduu* 'ló' szóhoz kötődik a jak. *atax* 'láb', ÓT., csag., oszm. *adak* 'láb', a kirg., tuv. jakutban 'alsó rész, vég' is, mong. *adag* 'vég, torkolat, a folyó alsó része, következő'.

A magyar *pata* 'láb' azért értékes, mert tartalmazza a szókezdő mássalhangzót, vö.: *pata* 'szaruképződményben végződő állati láb, játéksíga, gyermekjátékul használt csontdarab vagy gúla alakú fadarab, emberi láb (dúrva szóhasználatban)'. Valószínűleg szláv eredetű, vö.: óe. szl. *peta*² 'sarok', szb.-hv. *péta* 'sarok, pata', szln. *péta* 'sarok, cipősarok', szlk. *pāta* 'sarok, tő, láb, pata'. (TESz) A szó szerkezeti felépítése: *pa*: szótó + *-ta*: képző. A szó kapcsolatai kiterjedtebbek, gyökerei mélyebbek annál, minthogy elfogadható lenne a magyarban a szláv eredet.

Továbbá az edény jelentésű szavak közül a magy. *fazék* is idetartozik, amelyről a TESz a következőket írja: Származékszó, *faz-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *pōt* 'láb, üst', osztj. *put* 'üst', cser. *pat* 'vasedény, réz- vagy vasüst',

² A nazális -e- előzménye -en- lehetett. Egy korábbi **penta* forma pedig rokona a 'kinövés, dudor, szál' jelentésű magy. *penna* 'toll' szónak, továbbá a magy. *péntek* 'a hét ötödik napja' szónak, amely a kéz öt ujját, kinövését őrzi a jelentésében.

finn *pata* 'lábás', lp. *batte* 'fazék, katlan'. A *fazék* *-k* eleme képző. (TESz) A szó hangrendjét illetően figyelemre méltóak a személynevek, hiszen nemcsak vegyes hangrendű, hanem mély hangrendű változat is ismert, vö.: *Fazekas, Fazakas* családnév. A magy. *fazék* elemekre bontása helyesen: *fá:* szótó + *-zék:* képző, nem lehet a *faz-* az alapszó és nem lehet a *-k* a képző, mert azt nem igazolja semmilyen rendszer. Ugyanakkor az ang. *pot* 'fazék, edény, virágceserép, kupa, serleg stb.' is idetartozik.

Elgondolkodtató, vajon minden esetben a lábás jelentés érvényesül? Rengeteg láb nélküli cserépedény, fazék ismert még ma is, amelyeket a fazekas műhelyek készítenek, s a régészeti ásatások során is régtől fogva számtalan láb nélküli fazék került elő. Mindez arra mutat, hogy nem minden fazék volt lábbal ellátott, következésképp a láb nélküli fazekak nem a láb, hanem egyszerűen az edény jelentést tartalmazzák, amely a víz medréről kapta a mintát, s amelynek mellesleg az egyik jellemzője a lent lévőség.

Idetartozik a csuv. *atā* 'csizma', de a magy. *út* szó is. Eredetileg mindkettő a víz medrét jelölte, amelyben a víz járt, illetőleg annak az útját jelentette. A magy. *ladik*, és a *láda* elkészítéséhez és a megnevezéséhez is a vízmeder adta a mintát. Mindkettő a folyómeder kapcsán kötődik a vízhez, a meder is lent lévő, azaz mélyedés. Ráadásul *l-* kezdetűek, mint a magy. *ló* szó. Ez azt is jelenti, hogy a magy. *ló* és az oszm. *at* 'ló' nemcsak jelentésánál tartozik össze, hanem hangtanilag és alaktanilag is közös az etimológiájuk. A magy. *l-* szókezdő előzménye olyan *δ-* volt, amelyikből egyrészt *l-* lett (vö.: magy. *ló*), másrészt *w-* hangon keresztül eltűnt (vö.: oszm. *at*). Az oszm. *at* *-t*-je összetartozik a magy. *ladik, láda* *-d*-jével, amely a képző (*-t* ill. *-dik, -da*) kezdő mássalhangzója és *-t-* a zöngésedésével (*t > d*) keletkezett.

A Harmatta idézte közép-perzsa *bārag* 'ló' és a yazyulami *varag* 'ló', a mongol *mor* 'ló' kötődik egyrészt a csuv. *ura* 'láb' szóhoz, amelynek rokonai bőséggel adathatók. Idetartozik a szaka *bar-* 'lovagol', összet. *baräg* 'lovas'. Az östörök **bar-* 'megy, utazik, lovagol', vö.: szaka *bar-* 'lovagol', *baraa-* 'lovagló', összet. *baräg* 'lovas' kapcsán el kell mondani, hogy az ige és a névszó úgy függ össze, hogy eredetileg némen-verbumok voltak, idővel az igei és a névszói jelentés elkülönült, s az egyik forma az igei, a másik forma pedig a névszói jelentés mellett maradt meg. Ilyen a magyarban is van, a *láb* szavunk főnév, a *lép-* pedig a lábbal való cselekvésre utal.

Másrészt a *ló* megnevezés kötődik a vízmederhez hasonló megnevezéséhez, ilyen a csuv. *var, varak* 'árok', a magyar *árok* és az or. *ovrag* 'árok, gödör, szakadék'. A szócsaládba tartoznak a jönni, menni, járni igeik, vö.: csuv. *pyr* 'menni, utazni, folytatódni', oszm. *var* 'jönni', ujj. türkm., kirg. kazak, k.kalp., nog., bask., tat. *bar* 'menni, utazni, folytatódni', üzb. *bor*, alt., hak., sárga ujj. *par* 'ua.'. (JEGOROV 1964) Idetartozik a szaka *bar-* 'lovagol', a magy. *pire* 'gyere' állathívató szó (nincs meg a TESz-ben), a tyúkokat hívják pl. etetésre. A szócsaládba tartozik a magy. *jár* 'jön, megy' stb. szó is. Minthogy a *torok, torkolat* is vízhez kötődik, idetartozik a csuv. *pyr* (< *pävär*) 'torok' szó, amelynek rokona a magy. *torok* és a *torkolat* (< *torko* + *-lat*: képzőbokor < *-la* + *-t*) első eleme a *torko*. Az alakváltozatokból az is kiolvasható, hogy a szótó teljesebb alakja megvan a csuv. *pävär* formában, amelynek a többi török megfelelője is teljesebb alakot tartalmaz, vö.: ÓT. *boguz* (*bogu* + *-z*), türkm., oszm., bask. *bogaz* (*boga* + *-z*), nog., tat. *bugaz* (*buga* + *-z*), üzb. *bugiz* (*bugi* + *-z*).

A közép-perzsa *bārag* (*bā:* abszolút szótó + *-rag:* képző) 'ló' szótóvében a hosszú magánhangzó (*-ā-*) fejlemény, trifongusból (*-VgV-*) keletkezett. Az eredetibb *-VkV-* trifongus fejleménye (*-VvV-*) van meg a csuv. *pävär* (*pävā* + *-r*) 'torok' szó tövében (*pävā*).

A *bārag* szónak rokona a magy. *paripa* (< *pa* + *-ripa*), amelyet a TESz vándorszónak tart helytelenül, hiszen igazolhatóan olyan szavakkal van kapcsolata, amelyek a szkíta-hun nyelvekhez vezetnek. A fentiekből jelentésánál következik, hogy a *láb* jelentése 'tőhöz tartozó, tő mellett lévő, tövel ellátott'. Ez a valóságban így is van, hiszen a *láb* a tőből való hajtás, a törzshöz tartozik. Az elnevezések megfelelnek a valóságnak, a természet működésének.

Hangtani oldalról a következőképpen függnek össze a fenti lovat jelentő és a szócsaládba tartozó *láb*, *lent* lévő, mélyedés, edény, stb. jelentésű szavak:

A szókezdő mássalhangzók illetőleg a hanghiány korábbi *t-* eredetű (vö.: osztj. *taw* 'ló') *δ-* hang (interdentális zöngés spiráns) fejleményei. Az egyik esetben *δ-* > *l-* változás történt, vö.: magy. *ló, láb, lép* (ige), man. *lo, lui, loyal*. A másik esetben *δ-* > *w-* > *V-* > *θ-*, vö.: bask., tat., kumük *alaša*, oszm. *at*. A harmadikban *V-* > *0-* (zero)-t követő magánhangzó is eltűnt, vö.: csuv. *laša*, or. *lošad* 'ló' átvétel. A negyedikben *w-* > *v-*, vö.: yazyulami *varag*. Az ötödikben *w-* > *b-*, vö.: közép-perzsa *bārag*, szaka *bar-* 'lovagol', összet. *baräg* 'lovas'. A hatodikban *w-* > *m-*, vö.: mong. *mor* 'ló'. A hetedikben megmaradt a *t-* zöngétlensége, s a bilabiális zöngétlen spiráns fejleménye, az *φ-* > *p-* van meg a következő szavak szókezdőjeként: magy. *paripa* 'ló megnevezése', *pata* 'láb', finn *pata* 'fazék', magy. *poni* 'kis méretű ló', ko. *poni* 'kicsi', csuv. *pyr* 'menni, utazni, folytatódni', magy. *pire* 'gyere, jer'. A nyolcadikban *φ-* > *f-* lehetséges, vö.: magy. *fazék*.

Szerkezete szerint a lovat jelentő szavak felépítése szótó + képző. A szótóveknél számtalan alakváltozata jött létre, amelyet a következőképpen szemléltethetünk: CV, V. Tovább vizsgálódva azonban, ha nem is lovat jelentő szavakban, ennek is megtaláljuk a teljesebb formáját: CVC vö.: magy. *bandukol* < *banduko*: relatív szótó (< *ban*: abszolút szótó + *-duko*: képző) + *l*: igekezdő, továbbá *péntek* (< *pén* + *-tek*), *penna* (< *pen* + *-na*), a korábbi alak **penta* volt.

Az abszolút szótó képzőjének kezdő mássalhangzója *-t-* (vö.: jak. *atax* (*a* + *-tax*), oszm. *at* (*a* + *-t*) 'ló', amely a különböző

változások során tovább alakult. Így zöngésedett: $-t > -d$: iráni *adak* ‘szakadék, árok’, mong. *aduu* ($a + -duu$) ‘ló’, csag., oszm. *adak* ($a + -dak$) ‘láb’, mong. *adag* ‘vég, torkolat’. Zöngésedett és réshangúsodott: $-t > -\delta > -l$: tat., bask., kum. *alaša* $< ala$ ($a + -la$) $+ -ša$) ‘ló’.³ Pergő hanggá lett: $-\delta > -r$: közép-perzsa *bārag* ($bā + -rag$) ‘ló’ és a yazyulami *varag* ($va + -rag$) ‘ló’, mongol *mor* ($mo + -r$) ‘ló’. A képző kezdő mássalhangzójával további változások is történtek, azonban azok már a lovat jelentő szavakban nem, de pl. a láb jelentésűekben megvannak, vö.: $-\delta > -z$: alt., hak., sárka ujj. *azax* ($a + -zax$) ‘láb’, $-t' > -j$ vagy $-t' > -d' > -j$: ujj., kirg., kazah, k.kalp., nog., kum., oszm., csag., türkm., tat., bask. *ajak*, üz. *ojok*, azerb. *ajag* ‘láb’, a kirg., tuv., jakutban ‘alsó rész, vég’ is, magy. *ajak* ‘száj, nyílás stb.’. Látható, hogy a képzők alakváltozatai ($-tax$, $-t$, $-dak$, $-duu$, $-dag$, $-la$, $-l$, $-rag$, $-r$, $-zax$, $-jak$, $-jok$, $-jag$) különbözőek, hangtanilag azonban világosan összetartoznak, jelentésükben pedig ugyanazok, ‘valamihez tartozó, valami mellett lévő, valamivel ellátott’ jelentésűek. A képző kezdő mássalhangzóját $-Vk$ (magánhangzó $+ -k$) hangkapcsolat követte. Megjegyezzük, hogy a $-k$ illetőleg a fejleménye előtt olykor $-t$ eredetű mássalhangzó is található, pl. magy. *barangol* $< barango$: relatív szótó ($< ba$: abszolút szótó⁴ $+ -rango$: képző) $+ -l$: igeképző). Az $-Vk$ hangkapcsolatnak pedig a sorsa különbözőképpen alakult. Vagy zöngésedett a $-k$ (vö.: $-Vg$), vagy réshangúsodott (vö.: $-Vx$), vagy zöngésedett és réshangúsodott (vö.: $-V\gamma$). A $-\gamma$ réshang pedig tovább változva $-w$ lett, amelyből keletkezhetett $-v$, $-V$ (magánhangzó), s az utóbbi redukálódhatott és elenyészett, a nyoma azonban gyakran megmaradt az előző magánhangzó hosszúságában. Ami a magyar *ló* szó és a mansi *loyal* ‘láb’ viszonyát illeti, ennek a *loya-* tövével tartozhat össze a magy. *ló*, amelynek a *lov-* töváltzata a $-\gamma$ eredetű $-v$ -t tartalmazza. Ez azt is jelenti, hogy ez esetben a képzőnek a kezdő mássalhangzója eltűnt az ejtésből. Meg kell jegyezni, hogy $-v$ keletkezhetett $t > \delta > w > v$ változással is. A *lov-* tö $-v$ -jének biztos eredete tehát csak további adatok bevonásával igazolható. A képzők teljesebb alakja és változási sora a következőképpen rajzolható meg: CVCC > CVC > CV > C.

A *ló* és családjába tartozó szavak jelentéstani, hangtani és szerkezeti összetartozása igazolt. Jelentéstani oldalról a *ló* megnevezéseinek a családjába tartoznak a következő jelentéstartalmú szavak: 1. ‘a folyó alsó szakasza’ 2. ‘lent lévő’ 3. ‘meder, mélyedés, völgy’ 4. ‘az ilyen alakú és funkciójú tárgyak (csónak, edény)’, 5. ‘nőiség, női tulajdonság’ 6. ‘kinövés, hajtás, láb’ 7. ‘a lába miatt fontos élőlény, állat, köztük a ló’. A *ló* szó jelentésfejlődése: víz hangja \rightarrow víz \rightarrow víz lefelé folyása, haladása \rightarrow 1. lent lévő, alsó rész 2. kinövés, hajtás \rightarrow láb \rightarrow ló. Mindez nem mond ellent a természet törvényeinek, a természet működésének.

Meg kell jegyezni, hogy Harmatta János idevonatkozó adatai rekonstruáltak, ezért a jüecsi eredeztetés további vizsgálatokat igényel, a feltevés azonban nem lehetetlen. Ugyanakkor a legújabb hun kutatások szerint a jüecsek hunokhoz tartoznak és nem irániak.

Harmattának abban a megfogalmazásában, hogy a türk lovas terminológiában még jelentősebb a kelet-iráni eredetű elem, amelyet a jüecsel és a hszüung-nyal azonosít, egyet nem igazolnak a legújabb kutatások, mégpedig azt, hogy a jüecsi és a hszüungny iráni eredetű nyelv, következésképp az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik. Mindkettő szkíta-hun gyökerű. Annyi közül lehet a kelet-iránihoz, hogy otthagyták a nyomaikat, s ezek a szkíta-hun elemek beépültek az iráni nyelvbe a mögötte lévő kultúrával együtt.

Ami a *nyereg* szót illeti, mind jelentéstani, mind hangtani, mind alaktani oldalról helytelen szómagyarazatot olvashatunk nemcsak a TESz-ben. A *nyereg* ‘hegy két csúcsa közötti kisebb mélyedés, hajlat, ló, szamar stb. hátára erősíthető ülő (tehertartó) alkalmaság, a szemüvegnek az orron nyugvó része, ornyereg, különféle, a nyereghez valamilyen szempontból hasonló tárgyak elnevezéseként’. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *ñeβrā*, *nāyr*, osztj. *nojár* ‘nyereg’. Az obi-ugorban a szó belsejében hangátvétel történt. A szó eredeti jelentése feltehetőleg az állat hátára erősített málha, takaró stb.’ volt. A magyar szó $-g$ -je vagy az ugor többeli $*k$ folytatója vagy denominális névszóképző. (TESz) A földrajzi nevek közül vö.: *Király-hágó* ‘582 m magas hegynyereg Erdélyben’. (KISS 1980) $< Király$ ($< Kirá + -ly$) $+ hágó$, ld. még *Pilisnyereg*, átjáró a *Pilis* tetején.

A *nyereg* mint tárgy, lószerszám, az alakjáról kapta az elnevezést, s mint ilyen, kötődik a vízmederhez. Innen van a hegyi átjárónak a *nyereg* megnevezése, az ornyereg is egy mélyedés, hajlat. Ráadásul a mélyedés a hegynek a tetején, ugyanúgy a gerincén van, mint ahogyan a lónak a hátán. Hangtani szempontból nem igazolt az, hogy ‘a Bárczi-Ligeti-féle ún. “soreltolódással” van dolgunk”. (HARMATTA 73.) A magyar szó $-g$ -je nem lehet sem ún. az ugor többeli $*k$ folytatója, sem denominális névszóképző. A magy. *nyereg* ($< nye + -reg$) képzője a $-reg$ elem, a vog. *ñeβrā* ($< ñeβ$: szótó $+ -rā$: képző), *nāyr* ($< nāy$: szótó $+ -r$: képző), osztj. *nojár* ($< nojā$: szótó $+ -r$: képző) képzői ($-rā$, $-r$) ehhez képest fejlemények. A szótóben az eredeti $-k$ -nak a különböző irányú fejleményeit láthatjuk: $-k > -\gamma > -\beta$, a magyarban ennek a vokalizálódáson keresztül eltűnt változatáról van szó.

A magyar *nyereg* nem lehet ugor kori ősi örökség, ugyanakkor köze lehet a jüecsek nyelvének adataihoz.

³ Idetartozik a mansi $-l$ képzője, azonban a szótó relatívnak tűnik, vö.: man. *loyal* (*loya + -l*) ‘láb’.

⁴ Van teljesebb változata is, vö.: magy. *bandukol* $< banduko$: relatív szótó ($< ban$: abszolút szótó $+ -duko$: képző) $+ -l$: igeképző).

A magy. *fék* a TESz szerint ősi örökség az ugor korból, vö.: oszjtj. *pāk* 'fék'. (TESz) A szó további vizsgálatokat igényel, úgy tűnik, a magy. *fog-* igével, ezen keresztül pedig a *fog* főnévvel lehet összefüggésben. Ez azt jelenti, hogy amikor a lovat fékeztek, akkor tulajdonképpen visszafogták. Idővel, amikor a szekér fékezéséről volt szó, valamit beakasztottak, ami dörzsölte a kereket, ezért lehet a fékezésnek 'dörzsölés' jelentése is.

2.2. Harmatta a vallásos szókészlet következő fontos elemeit tárgyalja:

A magyar *ég* szónak megfelelőeként hozott közép-perzsa *sang* 'kőégbolt' szó idetartozik. Ezzel szemben a TESz mást mond: *ég* 'égbolt, levegő, mennyország, lehelet'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: zürj. *synöd, synad* 'levegő', finn *sää* 'időjárás'. (TESz)

Valójában a fenti adatok összetartoznak a magy. *ég* szóval, de nem lehet sem iráni jövevényszó, sem ősi örökség a finnugor korból. A hagyományainkból, a nyelvünkéből és a földrajzi nevekből kiolvasható: őseink úgy gondolkodtak, hogy az *ég* a kupakhoz hasonló ív, hajlat, amely megnevezés végső soron a vízelágazáshoz vezet el. A víz ágának megnevezése átment a fa ágának megnevezésére is, továbbá a hozzá hasonló tárgyak, jelenségek neveként is használták. Miután az *ég*(bolt) van levegő tartozéka is, ezért természetes, hogy bizonyos népek a levegő megnevezésére is ezt használják. Ugyanakkor az a pont, ahonnan az elágazás kiindul, a többihez képest legfelül van, az a szűz és sértetlen, a születés, a kiindulás, az irányítás helye, amely egyúttal örök és szent, másképpen *menny, mennyek*.

A magy. *menny*, md. *meñel* 'mennyország', vö.: perzsa *minu* 'mennyország, ég'. (HARMATTA 1997:73)

A perzsa *minu* (*mi*: abszolút szótó + *-nu*: képző) 'mennyország, ég' szónak igazolhatóan köze van a magy. *menny, mennyek* szóhoz, azonban az már nem igazolt, hogy a magyarban kelet-iráni jövevényszó, de az sem, amit a TESz állít a szó eredetét illetően: *menny* 'az a hely, ahol a kereszténység tanítása szerint Isten, az angyalok és az üdvözültek élnek, díszes tetőkárpit'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: md. *meñel* 'ég'. (TESz) Valójában a *menny* és a *mennyek* szerkezeti felépítése *men, meny*: szótó + *-ny /-n, -nyek /-nek*: képző. A *men-, meny-* szótó rokon a magy. *mán* (ld. *Mánfa*: település neve) szóval, a *mony* 'tojás' szóval, sőt az 'egy' jelentésű szavakkal (ld. lat. *mono-* 'egy'), a 'hegy' jelentésű szavakkal (ld. lat. *mons, montis* 'hegység' *mon-* töve). Idetartozik a magy. *mén* 'csődör' szó, amelynek a férfi tulajdonságát a neki szerve jelképezi, az pedig a hegy alakjához kötődik, sőt ez a kapcsolat utal annak a nagyságára, méretére is.⁵ A *-nyek* pedig 'valamihez tartozó, valami mellett lévő, valamivel ellátott' jelentésű képző, végső soron összetartozik a magy. *nyék* 'bereg' szóval, s *Nyék* törzsnévvvel. Ez utóbbi személynévi eredetű, jelentése 'maghoz, forráshoz, öshöz tartozó'. A *menny* tehát nem más, mint a forrásnak, az élet keletkezésének a helye. Hozzá kell tenni, hogy az ember a halála után idekerül vissza, azaz a születés helyére. Ezzel ez a kör bezárult, egyben újabb születéssel ismétlődik, így a ciklusok sorozata a lineáris változást, fejlődést mutatja.

A magy. *menny* és a md. *meñel* (*meñe* + *-l*) viszonyában a szótövek (magy. *men-, meny-*, md. *meñe-*) tartoznak össze és külön a képzők (magy. *-ny, -nyek*, md. *-l*). A képzők jelentése 'valami mellett lévő, valamihez tartozó, valamivel ellátott', hangtanilag is egymás alakváltozatai, eredetük közös. Ami a szótövet illeti, a magy. *meny-* tőnek rokona nemcsak a md. *meñe-*, hanem a mong. *mengü*⁶ 'örök' és a *tenger* (*tenge-* szótó + *-r*: képző) 'ég' szó töve is. A magyarban az *-ny* fejlemény ugyanúgy, mint az *-ng-* mássalhangzó kapcsolat a mongolban, vö.: korábbi *-nk-* > 1. *-ny-* > *-nj-* > *-n'* (*-ny-*) 2. *-ng-*. A magy. *-ny*, *-nyek*, md. *-l* képzőnek pedig további változata a mongol *tenger* *-r* képzője, amelynek ugyanaz a *-δ-* az előzménye, mint a md. *-l*-nek, végső eredetük pedig a *-t*. A magy. *menny, mennyek*. md. *meñel*, mong. *tenger* közvetlen jelentése: 'hely, amely az ég mellett van, amely az éggel ellátott, hely amely az éghez tartozik'. A perzsa *minu* úgy tűnik, csak az égre vonatkozik, és nem tartalmazza a magyarban, a mordvinban valamint a mongol szóban meglévő képzőt. Elmondható, hogy a magy. *menny, mennyek*, md. *meñel*, mong. *tenger* etimológiailag összetartozó szavak, ugyanakkor rokonuk a türk rovásfeliratokban szereplő *tengri*, amely a toldalékolt forma miatt lett *tengri* a *tenger*-ből (vö.: a feliratban *tengride*).

A magyar *isten* szó *is* előtagjának az *ős* szóból való származtatását Harmatta tévedésnek tartja. Az általa említett közép-perzsa *yazdān* 'isten' szerkezeti felépítése (*yaz*⁷ + *dān*. Az élet különböző területein, így a nyelvben is a lineáris folyamat valójában nem más, mint a ciklikusan ismétlődő folyamatok sora. A nyelvet pedig, s a valódi nyelvi kapcsolatokat úgy ismerhetjük meg, ha ezektől a természetben meglévő ciklikus és lineáris folyamatoktól nem szakadunk el, amely jelenség egybeesik a magyar *isten* szó szerkezetével (*is* + *ten*). Világosan összetett szóval van dolgunk. Az *isten* legelső jelentése

⁵ A magy. *mén* szót a TESz ismeretlen eredetűnek tartja. Szerinte a *ménes* szóból elvonás útján keletkezett, s ily módon az 'egy' jelentésű szóhoz jut el a szócikk írója a magyarázat során helytelenül. Bár az 'egy' jelentésű szó nem szolgálhatott alapul a *mén* szónak, a nagyobb szócsaládba azonban beletartozik.

⁶ Alakváltozata az or. *vek* ld. *navek* (< *na*: prefix 'ra, -re' + *vek* ld. *večnyj* 'örök') 'örökre'. Hangtanilag a *v-* és az *m-* olyan *t-* eredetű *δ*-fejleménye, amelyből *w-* hangon keresztül az egyik irányban *v-*, a másik irányban pedig *m-* lett.

⁷ Alakváltozata a sumér *dingiz* forma és a magy. *úr* szó.

forrásvíz, ösvíz, majd ösnő lehetett. Hangtanilag vizsgálva a magy. szókezdő *i-* és a perzsa *ya-* megfelelés nem ritka a földrajzi nevekben, s ha a szkíta-hun és a magyar, valamint az altáji nyelveknek, mint a szkíta-hun utódnnyelveknek a szemszögéből nézzük, akkor sincs ellentmondás. A második elem, vagyis az utótag (*ten*) alakváltozata a *dVn*, *sVn*, jelentése a földrajzi nevekben 'forrás', vö.: ko. *sin* 'forrás', számos nyelvben 'nő', továbbá 'isten' jelentésű. Meg kell jegyezni, hogy a komiban ismert a *-din* 'valamihez tartozó, valami mellett lévő, valamivel ellátott' jelentésű képző, amely megadja a lehetőségét annak, hogy az isten szót képzett szónak tekintsük. Miután ez a képző is önálló szóból fejlődött, az összetett szóból történő magyarázat is megállhatja a helyét. Csupán azt kellene eldönteni, hogy az önálló szót mikortól használják képző funkcióban. A magy. *isten* szó jelentésfejlődése: 'forrás' + 'víz' → 'úr' + 'nő' → 'isten' + 'isten' → 'isten'. Figyelemre méltó, hogy a kezdetben és a végén a mellérendelő szó szerkezetből álló szónak az együttes jelentése és a tagok jelentése külön-külön is ugyanaz.

2.3. Nem fogadható el, hogy a szerző a korai ősmagyar kelet-iráni jövevényszavainak tekinti az alábbi szavakat, amelyek valójában a szkíta-hun gyökerekhez, olykor a mezopotámiai kultúrához is elvezetnek.

A magy. *arany* a *sárga* szavunkhoz kötődik, s a fém a színéről kapta az elnevezést. Harmatta összeveti az *arany* szavunkat a szaka királynő *Zarina* nevével, továbbá a khotani szaka *ysarnaa-* 'aranyból való' szóval. Ez helyénvaló, ugyanakkor ami a személynevet illeti, körültekintően kell eljárni, mert bár a személynév végső soron a vizsgált szó nagy családjába tartozik, a korai személynévadás logikája mást diktál. Eleink az embert is teremtménynek fogták fel, ezért a legősibb nevek, az egyelemű személynevek rendszerint őshöz való tartozást jelentenek. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a királynők, királyok az elképzelés szerint isteni származásúak, így a nevük gyakran esik egybe isten jelentésű szavakkal. Ez utóbbiak pedig az ösvízhez, ősforráshoz vezetnek.

A magy. *úr*, *urat* a szaka *sūra* 'hatalmas, erős' szóval veti össze, a szó eredeti jelentése Harmatta szerint 'törzsfő, fejedelem', s a finn *uros* szót szintén iráni jövevényszónak tartja.

A magy. *úr*, a szaka *sūra* és a finn *uros* valóban összetartoznak. A csillaggal (*) jelzett feltételezett, rekonstruált adatokat mellőzve az *úr* szó nyelvi megfelelői *t-* szókezdővel illetőleg a *t-* fejleményeivel rendelkeznek. A magy. *úr* szóról a TESz véleménye eltérő Harmatta álláspontjától: *úr* 'a hatalom és a vagyon birtokosa, uralkodó, parancsoló, Isten, Jézus Krisztus, férj, hatalom, uralkodó erő'. Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség a finnugor korból, vö.: finn *uros* 'férfi, vitéz, hős, hím, kan', *urho* 'hős, harcos', *urakka* 'kétéves hím rénszarvas'. (TESz)

A szócikk írója tévedett, amikor a finn *urakka* 'kétéves hím rénszarvas' szót is idehozta bizonyítékként. A szó nem tartozik ide, mert a magyar *iker* 'kettős' és a török nyelvi párhuzamaival tartozik össze közelebből, vö.: csuv. *jěker* 'iker'.

Ugyanakkor az *úr* szavunknak rokona a csuv. *turā* 'isten', jeny. *teŋri* 'ég', azerb. *tori* 'isten, ég', csag. *tengra*, ujjg. *tāŋri*, kirg. *teŋri* 'isten', k.kalp. *tangri*, oszm. *tanry*, jak. *tangara*, bask. *tānre*, 'isten, ég', burj.mong. *tengeri*, kalmük *tenger* 'ég', sumér *dingir* 'ég'. Vö.: perzsa *tour* 'alak, forma'. (JEGOROV 1964) Szerkezeti felépítésük: *tu* + *-rā*, *teŋ* + *-ri*, *to* + *-ri*, *teng* + *-ra*, *tāŋ* + *-ri*, *tang* + *-ri*, *tan* + *-ry*, *tanga* + *-ra*, *tān* + *-re*, *tenge* + *-ri*, *tenge* + *-r*, *dingi* + *-r*, *tou* + *-r*.

Meg kell jegyezni, hogy a perzsában a *tour* világosan átvétel, az 'isten' jelentést nem örzi. A szó nemcsak *-r-t*, hanem *-z-t* tartalmazó formában is megvan, vö.: sumér *dingiz* 'isten' (Labat 252. old.) A sumérban a *dingir* 'ég, csillag, isten, égből jött, égi fény' jelentésű egyaránt lehet (vö.: Labat: 35., 48-49., 252. old.), amely szintén a magy. *úr* szó családjába tartozik. Ugyanakkor az is látható, hogy az *úr* és társai kötődnek a *menny* szavunk mongol *tenger* megfelelőjéhez is. Ennek az az oka, hogy eleink szemében az uralkodó is, a hely is a forráshoz, a maghoz tartozik, akár ágnak, égnek nevezzük azt, amihez tartozik. Természetes hát, hogy a megnevezések is egybeesnek: vö.: magy. *tenger* 'víz', mong. *tenger* 'menny', jak. *tangara* 'isten, ég' stb.

A magyar *úr* és megfelelőinek az elemekre bontásánál világosan látszik a kutatásaink eredményeképpen, hogy a második elem (*-r*, *rV*, *-z*) képző, s a 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellett lévő' jelentésű képzőnek az *-r* és a *-z* a kezdő mássalhangzója. Az adatokból látható, hogy ezt gyakran követi magánhangzó (vö.: *-rā*, *-ri*, *-ra*, *-re*, *-ry*). Ez utóbbiak az *-r*-hez képest teljesebb változatok. Hozzá kell tenni, hogy a *-z* képzőt tartalmazó sumér *dingiz* szó *-z*-je és az *-r* úgy függ össze, hogy az előzményük közös, mindkettő a *-δ* (interdentális zöngés spiráns) fejleménye: $\delta > 1. r, 2. z$. A sumér adatok azért is fontosak, mert igazolják az *-r* és a *-z* meglétét Kr. e. több ezer évvel, legalább 2-3 ezerben már használták a mezopotámiai kutatások fényében. Ugyanakkor a sumér *úr* változat arra is utal, hogy a magyar *úr* alakja már legalább 4-5 ezer éve változatlan.

Ami a szavak első elemét (*ú-*, *tu-*, *teŋ-*, *to-*, *teng*, *tāŋ-*, *tang-*, *tan-*, *tanga-*, *tān-*, *tenge-*, *dingi-*, *tou-*) illeti, azok egyrészt a magyar *tő* szavunkkal tartoznak össze, azok alakváltozatai, másrészt a felsorolt 'isten' jelentésű szavaknak az abszolút szótöve, azaz abszolút szógyökei. Ez azt is jelenti, hogy ezeknek a szavaknak az eredeti jelentéstartalma 'tőhöz, maghoz, forráshoz tartozó' volt.

Értékes adat az *úr* családjába tartozó, a sumér *Urim* 'a fény vidéke, Napkelet' szó, amelynek a képzője *-rim* a *-rV* formákhoz képest is teljesebb alakot őriz. A kutatásaink fényében a *-rim* összetartozik a magy. *úr* *-r* képzőjével, s a korábbi *-rink* < *-rVnkV* < *-rVtkV* stb. fejleménye. A képző előzménye önálló szó volt, ez pedig azonos az abszolút szótóval, a *tő* szóval és alakváltozataival azzal a különbséggel, hogy itt nem a *tő*, hanem ennek az alakváltozata a magyar *rönk* szó van jelen. Idetartozik a magyar *rög*, továbbá a *rang*, *rag* stb. szó is. A 'fény vidéke, Napkelet' jelentés pedig magában hordozza a születés, a kezdet, az indulás stb. jelentést, amely végső soron szintén a maghoz, a forráshoz vezet. A mag, a forrás pedig egyben a hatalom és a vagyon is, s aki, ami ehhez tartozik, az lehet hatalmas, vagyonos, nemes és uralkodó. Az *úr* szó eredendően a vízcsepp, a forrás uralkodó, irányító tevékenységét őrzi. Eleink a vizet szentnek is tartották, ez az alapja a mai *Úr* 'isten' jelentésnek, s annak, hogy az *Úr* mint Isten nemcsak uralkodó, hanem teremtő, első és egyetlen is, aki fent (mint forrásban) az égben székel.

A fentiek alapján a magyar *úr* szó nem lehet ősi örökség a finnugor korból.

A magy. *kedv* szót a szerző összeveti az óind *kānti* 'báj, vonzóerő, szerelem', avesztai *kan-* 'vágyakozik valami után', kusána *kāta-* 'kivánt' stb. szavakkal helyesen. Az összetartozást igazoló adatok valóban rokonai a magy. *kedv* szónak, azonban a családból nem lehet kihagyni a magy. *kénye-kedve* ikerszót és a *kéj* szavunkat, s a magyar nem lehet átvétel.

A magy. *kéj* óind *gavya-* 'sárlik', osszét *qāun*, *γāun* 'szükségét érzi valaminek' valóban összetartoznak. A *kéj* a TESz szerint 'akarát, önkéntes hajlandóság, gyönyör, (érzéki) élvezet, tetszés, kedv, önkény, szenvedés, fájdalom okozta gyönyör, a kényelmet, civilizált életmódot biztosító körülmények, tárgyak'. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *kai-* 'bájló, varázsló dal', oszjtj. *keita-* 'dűrög, hívogató hangot ad (nyírfajdkakas a pázás időszakában), varázsdalt énekel'. (TESz)

A *kéj* jelentés a forrás, a mag, a megtermékenyítés és a születés tartozéka. A szó szerkezeti felépítése (vö.: *ké* + *-j*) szerint egybeesik az óind *gavya-* (vö.: *gav* + *-ya-*) szerkezetével, az osszét *qāun*, *γāun* (vö.: *qāu* + *-n*, *γāu* + *-n*) pedig a magy. *kény* (vö.: *ké* + *-ny*) szóhoz áll közelebb hangalakját illetően.

A magy. *kaj-ált* keletiráni **gāya-* 'énekel' szó esetében Harmatta csak rekonstruált alakot hoz. Annyi bizonyos, hogy a hangutánzó jelentésből kell kiindulni. Idetartozik a magy. *kaja-baja*, *kajkol* is a hangutánzó jelentésével. A *kaj-ált* elemekre bontása helytelen, nem igazolható.

A magy. *szó* kötődik az óiráni *sravah-* 'hírnév, dicsőség', vogul *kai-saw* 'ima, himnusz az istenekhez' jelentésű szavakhoz. „A török *sab*, *sav* szó ettől független vagy párhuzamos átvétel.” (HARMATTA 1997:74)

A kutatóink alapvető hibája, hogy folyton átvételben gondolkodnak, ahelyett, hogy megismernék és figyelembe vennék a magyar és a magyarral kapcsolatba hozható nyelvek beszélőinek a gondolkodásmódját, a tárgyi és a szellemi kultúrájukat, a hagyományaik világát és ezzel összefüggésben vizsgálnák a nyelvünket, a nyelveket.

Harmatta álláspontjával nem egyezik a TESz véleménye, vö.: *szó* 'hang, beszéd, az, amit valaki mond stb.'. Ősi örökség az ugor korból, vö.: vog. *sauη* 'zajgó', *saw* 'szó, hang', *sou* 'dallam' stb. (TESz) A magy. *szó* és a vogul szóalakok valóban rokonok, azonban ez nem azt jelenti, hogy a szó átvétel lenne. Ugyanakkor etimológiailag idetartozik a török *sab*, *sav* szó is, és nem lehet átvétel a magyarban. (CZEGLÉDI 2008)

A magy. *üstök* vö.: kelet-iráni *ūšt*, wanetsi *ūšt* 'haj' szavak valóban összetartoznak. A magyar *szó* szerkezeti felépítése Harmatta szerint *üst-ök*, helyesen: *ūs*: szótó + *-tök*: képző, a kelet-iráni alakok pedig *ūs*: szótó + *-t*: képző elemekre bonthatók. A szó összetartozik a magy. *üst* szóval is. Ennek az a magyarázata, hogy az *üst* a vízmederhez hasonlóan egy tál formájú edény, s ehhez képest az *üstök* már nemcsak a nyak hátulsó részének a hajlatát jelenti, hanem az ott csomóra fogott haját is. Ez utóbbihoz hasonló formájú az *üstökös* csillag.

A szerző a magy. *rés* szót összeveti az avesztai *raēša-* 'rés, hasadék a földben' szóval helyesen. Szerinte a zürjén és a cseremis adatok egy korábbi kelet-iráni **rašā* alaknak lehetnek az átvételei, amelyekben másodlagos palatalizáció következett be. "Ezek a korábban „ugor kori”-nak minősített kelet-iráni eredetű szókészleti elemek a Kr. e. 5. században kerülhettek át az ősmagyarba és az obi-ugor nyelvekbe, ..." (HARMATTA 1997:75) Az átvétellel nem érthetünk egyet. Az egyezéseknek az oka a közös gyökérből való származás. A dolgot az azonban külön érteke, hogy olyan adatokat hoz, amelyek segítik az etimológia tisztázását.

A szaka *basaka-* 'borjú' nemcsak a törökkel van kapcsolatban, hanem a magyarral is, vö.: magy. *borjú*, a *boci*, továbbá a csag. *bota* 'újszülött teve' megnevezéssel, vele rokon a magy. *boci* 'kisborjú, tehén, ostoba' szó. Eredeti jelentése sarj, fiatal állat lehetett, s mint kicsi, fiatal, gyermek, kötődik hozzá a *beczés* is. Idetartozik a magy. *bece* 'borjú vagy tehénhívó szó, kisborjú, tehén (a gyermeknyelvekben), elkényeztetett gyermek, serdülő leány' jelentésű szó is. A magy. *bocka* szónak fejleménye a magy. *boci* 'borjú, kis tehén', sőt a *bece* is. Meg kell jegyezni, hogy a magy. *bocka* és a *borjú* nemcsak jelentésében, hanem etimológiailag is összetartozik. Rokona a törökben ismert számos változat, vö.: csuv. *páru* < *pārāv*, oszm. *buzagy*, kumük *buzav*, azerb. *buzov*, üzb. *buzok*, bask. *buzau*, tat. *bozau*, kirg. *muzoo*, ujjg. *mozaj*, alt. *pozu*, *pyza*, *puzu*, tuv. *byzaa*, jak. *boru-osku*, mong. *biragu*, *biruu*, burj. *buruu*. A magy. *bocka* -ck-ja és a *borjú* -rj- mássalhangzó kapcsolat egyrészt összetartozik, másrészt összefügg a török és a mongol adatokban szereplő -rVg-, -rVv-, -rV-, -zVk-, -zVg-, -zVv-, -zVj-, -zV- hangkapcsolatokkal.

Nem igazolt a türk államszervezet megnevezéseként használatos szavaknak a kelet-iráni származtatása sem. Az itt felsorolt szavak közül pl. az *idi* és a magy. *úr* úgy függnék össze, hogy az -r eredeti -t fejleménye, s ennek a -t-nek pedig a -d- a zöngésült változata.

Harmatta szerint az ősmagyar nyelv többi kelet-iráni jövevényszavai már a közép ősmagyar korban kerültek átvételre. A magyarság ebben a korban szerinte már a *mańće* (= görög *Μασσαῖοι*) néven jelenik meg, de a velük és az obi-ugorokkal kapcsolatba került kelet-iráni törzsek is mások, mint az előző korszakban Nyugat-Szibériában szereplők.

A *mańće* névről tudni kell, hogy a vogulok önelnevezésének, a *mansi* névnek az alakváltozata, ugyanakkor a szerkezeti felépítése (*mań*: szótó + *-će*: képző) szerint a szótó összetartozik a magyar népnév *magya-* tövével, a képző pedig a *magyar* népnév -r képzőjével. A *mań* szótóhoz közel áll a magy. *mogyoró* szó *monyoró* változatának *mony-* töve, valamint a *mony* 'tojás' szavunk, a *menny*, *mennyek* szavunk *meny-* töve, stb.

Harmatta szerint a közép ősmagyar korban kerülhettek a magyarba kelet-iráni jövevényszavak, ilyenek: magy. *köles*, vö.: kurd *goris*, közép-pezsza *gāvars*. magy. *in* 'szolga' ld. *inda*, magy. *kés* vö.: waxi *kāž*, magy. *hús* vö.: parači *γῦš*, magy. *szekér*, *szekeret* vö.: óind *sakata-*, dravida *sagar*, középpind *sagada*. Vö.: *saka-* 'haladni' + *-tra-* képző, magy. *vászon* eredeti jelentés 'pamutvászon', vö.: waxi, iškašmi *wose*, *wāse* 'pamutfonál + *son* 'vászon', 6. magy. *réz*, *gógány*, magy. *tál* vö.: ind *tāra*, kelet-iráni nyelvi adatok: yidgha *tāl*, mundzsi *tāla*, sangleči *tāl* 'üst, katlan'.

Közülük a magy. *szekér* (< *szeké* + *-r*) a *teker* szóval függ össze, és eredetileg a jármű kerekére vonatkozott a megnevezés.⁸ A párhuzamos nyelvi adatok mind idetartoznak, az óind *sakata* (< *saka*: szótó + *-ta*: képző), dravida *sagar* (< *saga*: szótó + *-r*: képző), középpind *sagada* (< *saga*: szótó + *-da*: képző) nemcsak gazdagítják az alakváltozatok sorát, és így segítenek az etimológia megírásában, hanem ezek is a magyar és a szkíta-hun gyökerekhez vezetnek el.

A magyar *tál* és *tár* eredetileg a víz tálja, tára volt, másképpen a mederre vonatkozott. Természetes hát, hogy 'völgy' jelentésben is fennmaradt a Csendes-óceántól kezdve Nyugat-Európaig, vö.: *Ementál*, *Rosentál* völgymegnevezések Svájcban.

Harmatta szerint „Ugyancsak a közép-ősmagyar korban került át az ősmagyarba egy régibb alán jövevény szócsoport, amelynek hangtörténeti jellegzetessége a *d/δ* > *z* hangváltozás és az *š* hang megléte a későbbi alántól eltérőleg. Ezek a jövevényszavak valószínűleg az alánok *Burtās* nevű csoportjától való átvételek, amely a Volga-könyök táján a folyó jobb partján lakott, s így mind az ősmagyarokkal, mind a permiekkal érintkezésben állhatott. Ebbe a csoportba soroljuk a következő jövevényszavakat: magy. *búz*, osszét *bōd*, *būd*, szaka *bussi* 'illat, szag', magy. *fizet* osszét *fīd-*, *fēd-* 'fizet', magy. *özvegy*, osszét *idādzs* 'özvegyasszony', magy. *nemez* közép-perzsa *namad*, osszét *nimād* 'nemezköpeny'.

A földrajzi névi kutatások során találok nemcsak a *Burtas* névvel, hanem az említett községekkel is. Néhány a *Burtas* névvel kapcsolatos földrajzi nevet érdemes megemlíteni, mert a *Burtas* nemcsak település nevében, hanem folyó, víz, forrás nevében is szerepel, ennek pedig népnév nem szolgálhatott alapul.

⁸ A *kerék* (< *ke*: abszolút szótó + *-rék*: képző) lényege a ponthoz tartozás, a ponttal ellátottság, amelynek alakja egy *kör*. Ezért tud forogni. A *k-* kezdetű *kerék* szóval szemben a *szekér* (< *szeké-*: szótó + *-r*: képző) szókezdője (*sz-*) *t-* eredetű (vö.: magy. *teker* < *teke-*: szótó + *-r*: képző), jelentése ugyanaz, 'ponthoz, maghoz tartozó'. A szótó (*szeké-*) itt is 'mag' jelentésű, ilyen a tojás *szik*-ja. Ezen elv alapján érthetjük meg nemcsak a *magyar* és a *mansi* népnevet, hanem a magyarok nevei közül a következőket: *türk* (< *tü*: szótó + *-rk*: képző), *szkíta* (< *szki-*: szótó + *-ta*: képző), *székely* (< *széke*: szótó + *-ly*: képző), *hungár* (< *hungá-*: szótó + *-r*: képző), *hun* / *hunn* (< *hu*, *hun*: szótó + *-n*: képző), *ungár* (< *ungá-*: szótó + *-r*: képző), *ugor* (< *ugo-*: szótó + *-r*: képző), *venger* (*venge-*: szótó + *-r*: képző) stb. Valamennyi 'forráshoz, maghoz tartozó' jelentésű, szerkezetileg azonosak, hangalakilag azonban eltérőek, más-más hangváltozások eredményei.

Vyrās kassi h. Ašm.V.209.: csuv. *Vyrās kassi* or. **Burtasy** Tet.u., település neve, NAP: csuv. *Vyrāskassi* or. *Polevyje Burtasy* Jal., orosz és csuvas falu, Ar.:..

< csuv. *Vyrās* ← csuv. *vyrās* 'orosz'
 + *kassi* ← csuv. *kašā* 'falú' + *-i*: birtokos személyjel
 or. *Burtasy* ← nem or. *Burtasy*.

Pärtas h. Ašm.X.143.: csuv. *Pärtas* or. *Burtasy* U., település neve, NAP: csuv. *Pärtas* ← *Pärtas Sali* or. *Burtasy* U., orosz falu, Ar.:..

< csuv. *Pärtas* < *Pär*
 + *tas*

Yxra Pärtas h. Ašm.X.143.: csuv. *Yxra Pärtas*, település neve, NAP:.., Ar.:..

< csuv. *Yxra* < *Yx*
 + *-ra*
 + *Pärtas* < *Purtas*

Pärtas ? Ašm.:.., NAP:.., Ar.: csuv. *Pärtas* Ja.

< csuv. *Pärtas* < *Purtas*

Pärtas vārmanē d. Ašm.X.143.: csuv. *Pärtas vārmanē* Ja., erdő neve or. Oj-kasy falu mellett, NAP:.., Ar.:..

< csuv. *Pärtas*
 + *vārmanē* ← csuv. *vārman* 'erdő'
 + *-ē*: birtokos személyjel.

Pärtas Šavalē f. Ašm.X.143.: csuv. *Pärtas Šavalē* / **Pärtas šyvē**, kis folyó neve, NAP:.., Ar.:.. < csuv. *Pärtas*

+ *Šavalē* ← vö.: csuv. *Šaval* folyó neve
šāl 'forrás'
 + *-ē*: birtokos személyjel.

Pärtas

+ *šyvē* ← csuv. *šyv* 'víz'
 + *-ē*: birtokos személyjel.

Šalti Pärtas h. Ašm.XVII.101.: csuv. *Šalti Pärtas* V., település, NAP: csuv. *Šalti Pärtas* or. *Šaldy Burtasy* ← *Šaldy Burtasy* V., csuvas falu, Ar.:..

< csuv. *Šalti* ← csuv. *šalty* 'belső'
 + *Pärtas*

or. *Šaldy Burtasy* ← nem or. *Šalty Burtasy*

Tulti Purtas h. Ašm.:.., NAP: csuv. *Tulti Purtas* or. *Toldy Burtasy* ← *Toldy Burtasy* V., csuvas falu, Ar.:..

< csuv. *Tulti* ← csuv. *tulti* 'külső'
 + *Purtas*

or. *Toldy Burtasy* ← csuv. *Tolti Burtasy*

Pärtas h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Pärtas* or. *Burtasy* ← *Toldy Burtasy* + *Šaldy Burtasy* + *Surnary* V., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Pärtas* < *Purtas*

or. *Burtasy* ← nem or. *Burtasy*

Toldy ← csuv. *tulti* 'külső'

+ *Burtasy*

Šaldy Burtasy ← nem or. *Šalty Burtasy*

Surnary ← nem or. *Surnary*

A közszók közül a **nemez** (< *neme-*: szótó + *-z*: képző) a magy. *nyom* szót tartalmazza, jelentése nyomat, nyomás, nyomással készített.

A **fizet** elvileg összefügghet a *fűzér* és a *fűz* szóval, de a *pénz* szóval is. Az előző azt a jelentést is tartalmazza, hogy a nyakba fűzött érmével fizettek, s maga az érme volt a pénz.

A **baskir** név kapcsán írja Harmatta és úgy látja, hogy „A késői ősmagyar korban az ősmagyar, de a többi finnugor nyelv kapcsolata is az iráni nyelvekkel bonyolultabbá válik. A hunok megjelenése több csoportra szakítja szét és részben elvándorlásra készíti az alánokat...Az Urál-vidéken megjelent az iráni nyelvű *Vāšgird* törzscsoport, amely Közép-Ázsiából, a Čayaniyān és Xuttal közötti területről érkezett. Eltörökösödésük után nevük *Bašgird* stb. alakban jelenik meg a forrásokban. Eredeti településterületüket Közép-Ázsiában a *Baškurd-day* neve örizte meg. Egy másik részük Irán délkeleti részébe sodródott el, s ott a *baškardī* nyelv(járás)ban él tovább napjainkig. ... A jövevényszavakat az ősmagyarok e korban kialakult új nyelvi környezetének megfelelően legalább három különböző eredetű csoportra oszthatjuk. 1. Újabb alán jövevényszavakra, amelyeket részben a Don-vidéken és a Krím félszigeten, részben a Prut, az Alanus fluvius vidékén átvehették. 2. Xvārizmi és xvārizmi alán átvételekre, amelyek részben a Volga vidékén, részben Kazárián keresztül jutottak el hozzájuk. 3. „Perzsa”, pontosabban északnyugat-iráni jövevényszavakra, amelyeket az ősmagyarok főleg a kereskedelem révén vettek át. Az ősmagyarok a Volga mentén élő *ogur* (török) törzseknek 570 körül a nyugati türköktől elszenvedett nagy veresége és töredékeiknek hozzájuk való csatlakozása után alakulnak át hét törzsből álló törzsszövetséggé, s az irániaktól átvett *er* 'férfi, ember, nemes' szónak vagy népnévnek korábbi *mańce* nevükkel való összekapcsolódása után *magyer* népnév létrejöttével alakul ki törzsszövetségük *hetumoger* neve, amely azután a magyar történeti hagyományban fenn is maradt.” (HARMATTA 1997:77-78)

Ami a **baskir** népnevet illeti, a Volga-Urál vidéke földrajzi neveiben előfordulnak az ilyen alakú szavak, s a népnevet ezeknek az adatoknak a bevonásával érdemes vizsgálni. Mindenesetre a *Vāšgird* törzscsoport neve, a *Baškurd-day* helynév és a *baškardī* nyelvjárás neve beletartozik a **baskir** népnévnek tágabban vett szócsaládjába. A neveknek alapul szolgált szót azonban csak körültekintő vizsgálatok után találhatjuk meg. El kell döntenünk azt is, hogy a **baskir** népnév azok közé a legrégebbi népnevek közé tartozik-e, amikor az ember úgy kapta a nevet, mint teremtmény, s így a jelentése 'öshöz tartozó'. Idővel, különösen a mások által adott név gyakran annak a folyónak, víznek a nevére való, amely mellett élt az adott nép, ilyen a *csuvas*⁹ is. A földrajzi nevekből a **baskir** szó csuvas falu nevéként is előfordul:

Poškar h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Poškar* or. *Poškary* Č., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Poškar* < 1. *Poška*

+ *r*

2. *Poš*

+ *kar*

or. *Poškary* ← nem or. *Poškary*.

Puškärt h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Puškärt* or. *Poškardy* Šu., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Puškärt* < *Puškār* < 1. *Puškã*

+ *r*

⁹ A név bemutatására másik dolgozatban keríték sort.

2. *Puš*+ *kār*+ *-t*or. *Poškardy* ← nem or. *Poškarty*.

A *baskir* népnév értelmezéséhez közelebb jutunk, ha a megoldást a szkíta-hun típusú nyelvekben keressük.

Annyi bizonyos, hogy a *magyar* népnév nem lehet a *mańce* és az *er* 'férfi, ember, nemes' jelentésű szónak az összetétele. A névalkotásnak ez a módja nem jellemző, nem bizonyított. Ráadásul a *mańce* (*mań* + *-ce*) és a *magyar* (*magya* + *-r*) szerkezeti felépítése azonos: tő + képző. A *mań-* és a *magya-* tövek egymásnak alakváltozatai, jelentésük 'forrás, bogyó, mag, mony, tojás', s a *-ce* valamint az *-r* képzők is közös gyökerűek, jelentésük 'valamihez tartozó, valami mellett lévő, valamivel ellátott'.

Harmatta János újabb alán jövevényszavaknak tartja a következőket: magy. *er* vö.: osszét *īr*, óiráni *arya* 'nemes, előkelő ember', magy. *asszony* vö.: alán *xōiva* 'uralkodónő', osszét *āxsīn* 'úrnő', magy. *gazdag* nyugat-osszét *γāzdug* 'gazdag', magy. *híd* vö.: alán *xīd*, vö.: osszét *xīd*, *xēd*, magy. *kert* osszét *kārt* 'udvar'. A magyar szónak a **ker-* igéből való származtatása 'kerítés, bekerített hely' jelentésben azért valószínűtlen, mert a kerteket vidéken még a legutóbbi időben sem szokták kerítéssel körülvenni, ...". A magy. *keszeg* osszét *kāsag* 'hal'. Az alán-osszét szó az indoiráni korból származik, (óind megfelelője van) és *kaća* = **kācā-* alakra megy vissza. A magy. *legény* vö.: osszét *lāg*, *lāqvān*, khotani szaka *laga* 'ember'. A magy. *mű*, *miv-* vö.: alán *mivā*, keleti osszét *mi*, nyugati osszét *mivā*, óind *mivati*. A magyar szó szamojéd megfelelője független iráni kölcsönzés. A magy. *verem* keleti osszét *vārm*, nyugat-osszét *vārmā* 'gödör, lyuk'. A magy. *kaliz* (népnév). „A xvārizmiből vagy a xvārizmi alánból kerülhettek át a magyarba”. (HARMATTA 1997:80.) A magy. *egész*, vö.: osszét *āgas*, magy. *idegen*, vö.: osszét *āttāgon*, magy. *üveg* osszét *avg*, *avgā*, magy. *mérg-*, vö.: osszét *marg*, magy. *rég*, *rēgen*, vö.: osszét *ragi*, *ragon*, magy. *részeg*, vö.: osszét *rasug*, magy. *fény-* ~ *fém*, vö.: szogd *β'm* 'fény', magy. *vért*, vö.: osszét *vart* 'pajzs', magy. *kincs*, vö.: perzsa *gandz* 'kincs'.

A fenti szavak közül a magy. *er* rokona a *férj* és az *ember* valamint az *úr* szónak. Ezt támasztja alá a hangtani, a szerkezeti megfelelések mellett a magyarban a használat, vö.: *férjem*, *emberem*, *uram* stb., sőt az óiráni *arya* 'nemes, előkelő ember' adat is.

A magyar *asszony* és az osszét *āxsīn* 'úrnő' valóban összetartoznak. Két szóból álló összetételről van szó, az osszét *āx* + *sīn* előtagja a *kán*, *kagán* szónak fejleménye, az utótag (*sīn*) pedig a magy. *nő*, *nej* szóval rokon, vö.: *nő*, *nej* 'feleség, nőnemű felnőtt személy, állat nőtény egyede'. Ósi örökség az uráli korból, vö.: vog. *nī* 'asszony, nő, nőtény', osztj. *ni* 'asszony', mdE. *ni* 'nő, feleség', sam.jur. *nē* 'nő, asszony, fiatalasszony', tvg. *nē* 'asszony, feleség', szelk. *neā* 'nő', kam. *nē* 'asszony'. (TESz) Az idesorolt adatok helyénvalóak, azonban a szónak az uráli korból való ősi öröksége nem igazolt. A magy. *nő* és társai közös gyökerűek az osszét *sīn* utótaggal, de a törökségben ismert *kadyn*, *kotan* stb. *dyn*, *tan* második elemével is. A *kadyn* a magy. *asszony* alakváltozata, a *ka* előtag a *kagán*-nal, a *dyn* pedig a *nő*-vel rokon. A magyar *asszony* szóban a *-x-* az *s*-hez hasonult. A *-x-* valamikori meglétét nemcsak az osszét *āxsīn* igazolja, hanem a magyar *asszony*-ban a hosszú *-ssz-* is.

A magy. *gazdag* szó nyugat-osszét *γāzdug* 'gazdag' összetartoznak. A magy. *gazdag* (*gaz*: szótő + *-dag*: képző) és az osszét *γāzdug* (*γāz*: szótő + *-dug*: képző) elemekre bontása azonos, szerkezeti felépítésük ugyanaz. A két szótő egymásnak alakváltozata, s a *kút* szavunkhoz kötődik. A képző 'valami mellett lévő, valamihez tartozó, valamivel ellátott' jelentésű. A *gazdag* és a *gazda* szó egymásnak alakváltozatai, eredetileg azt jelentette, hogy 'a forráshoz tartozó, a forrással ellátott, a forrás mellett lévő'. Ebből az is következik, hogy eleink szemében azok, akik forrással, össel rendelkeztek, nemcsak gazdák, hanem gazdagok is voltak.

A magy. *híd* és az alán *xīd*, osszét *xīd*, *xēd* rokonok, eredeti jelentése 'köt', s a magy. *köt* szóval összetartozik.

A magy. *kert* osszét *kārt* 'udvar' ugyanaz a szó. A TESz véleménye szerint a magy. *kert* 'rendszerint bekerített, gyümölcsfákkal, veteményekkel, virágokkal beültetett, a lakóház körül a szabadban való tartózkodásra szánt terület, kerítés, növény vagy állatvédelmi szempontból körülkerített terület, kerítés, gyepű, valamely terület körülkerítésére szolgáló árok, a gazdasági udvarnak egy része, amely elsősorban a termények tárolására szolgál'. Származékszó, a *kerül*, *kerít*, *kering* igék *ker-* alapszavából jött létre valószínűleg *-t* deverbális névszóképzővel, esetleg a *-t* képzős melléknévi igenév főnevesülésével.

(TESz)

A földrajzi névi kutatásaim alapján a *kert* szó szerkezeti felépítése: *ker*: relatív szótó (< *ke*: abszolút szótó + *-r*: képző) + *-t*: képző. A *kert* jelentése a 'forráshoz tartozó hely'. A *-t* eredetileg a 'valami mellett lévő, valamihez tartozó, valamivel rendelkező' jelentésű képzőnek a kezdő mássalhangzója, amely ma helyhatározóragként használatos a magyarban. A *ker-* tő pedig a forrást, a központot jelöli, s a forrás, a mag kerek alakja révén idetartozik a magy. *kör*, a *kerek*, de az or. *krug* szó és a *ker-* mint igető is. A szónak a kezdeti nómen-verbum tulajdonságát egyik oldalról ma már külön őrzi a főnév és külön az ige. Eredetileg őseink a forráshelyről kiágazó két folyóág által körbevett helyet nevezhették kertnek. A folyót idővel bármilyen vizes és víz nélküli árok, majd vesszőből font illetőleg kőből épített, úgynevezett kerítés helyettesítette. Ez a magyarázata annak is, hogy számos kerítés nélküli *kert* ismert. A szó nemcsak a magyarban, hanem a Volga-Urál vidékén, de a Kaukázusban, sőt egész Ázsiában ismert, vö.: csuv. *karta* 1. 'sövény, kerítés, fal, rács', 2. jóság-, barom-udvar, istálló, akol, 3. veteményeskert 4. kör', tat. *kirtä*, bask. *kärtä* 'sövény, kerítés, fal, rács', azerb. *kirdä* 'kerek'. A szó széles körben elterjedt a finnugor és a kaukázusi nyelvekben: ko. *karta* 'jóság-, barom-udvar', md. *karda*, *kardo* 'istálló, akol, lóistálló', *kardas* 'udvar', man., han. *karta*, *karda* 'udvar, kör', norv.-lopar *gardde* 'kör', fi. (suomi) *kartano* 'veteményeskert, ház', örm. *kert* 'város', grúz *karta* 'bekerített hely az állatok számára', észak-összét *kärt* 'udvar, istálló, akol'. A finnbe és a kaukázusi nyelvekbe az óbolgárból került be. Az Észak-Kaukázusban a bolgárok kapcsolatban voltak, érintkeztek az alánokkal, akik könnyen átvehették tőlük ezeket a szavakat és átadhatták az ő utódaiknak az összetoknak, tőlük pedig átkerülhetett más kaukázusi népekhez is. A csuvasban a szó a *kar-* 'bekeríteni' igéből keletkezett a *-ta* képzővel. (JEGOROV 1964)

Hozzá kell tenni, hogy a magy. *kert* és társai, valamint az or. *gorod* 'város' rokon, közös gyökerű szó. Jegorovnak az adatai igen hasznosak, ő a bolgároktól való átvételről ír, akik hun utódnépek voltak. Valójában nagyon régi, a magyar és a szkíta-hun típusú nyelvekben már meglévő, ősi gyökerű szóval van dolgunk, amelyet a szkíták és a hunok terjesztettek el.

Ami a magy. *keszeg* szót illeti, az összét *käsag* 'hal' idetartozik, azonban az alán-összét szónak az indoiráni korból való származtatása annak ellenére nem igazolt, hogy van óind megfelelője, és nem mehet vissza a *kaća* = **käcä*- alakra. A magy. *keszeg* (vö.: *ke*: szótó + *-szeg*: képző) szerkezeti felépítése szerint a *kaća* (*ka*: szótó + *-ća*: képző) szerkezetével egybevág, a *-szeg* és a *-ća* képzők viszonyában a magyar képző teljesebb formát őrzi.

A magy. *verem* a keleti összét *värm*, nyugat-összét *värmä* 'gödör, lyuk' szavakkal összetartozik, de rokona a magy. *árok*, a csuv. *varak*, *var* 'árok, patak, szakadék', amely eredetileg a víz medrét jelölte. A *verem* (*ve* + *-rem*), összét *värm* (*vä* + *-rm*), *värmä* (*vä* + *-rmä*) *ve-*, *vä-* szótővei és külön a *-rem*, *-rm*, *rmä* képzők egymásnak alakváltozatai, s etimológiailag közös a gyökerük a magy. *árok* –*rok*, a csuv. *varak* –*rak*, a *var* –*r* képzőjével.

A magy. *egész*, vö.: összét *ägas* valóban rokonok. A magy. *egész* (*egé* + *-sz*), összét *ägas* (*äga*: szótó + *-s*: képző) szavaknak az *egé-* és az *äga-* töve a magy. *äg* szóval tartozik össze, és az elágazás pontjára, a kiinduló helyre, a forrásra, a magra utal, amelyet teljesnek, egésznek fogtak fel. Az *-sz* képző pedig 'valamihez tartozó, valamivel ellátott' jelentésű. Ebből az is következik, hogy az a teljes, az az egész, ami a maghoz tartozik, maggal ellátott. Hozzá kell tenni, hogy a szóval kapcsolatos a magy. *össz*, *összeg* szó *ösz-* töve (vö.: *ösz*: szótó + *-sz*: képző, *ösz*: szótó + *-szeg*: képző) is. A szótőnek rokona az oroszban fennmaradt *ves'* 'mind, összes' szó, amely megőrizte a szókezdő mássalhangzót *v-* formában.

A magy. *rég*, *régen*, összét *ragi*, *ragon* rokonok, de nem azért, mert a magyarban a szó átvétel. A TESz idevonatkozó véleménye helytálló, vö.: *régen*, *rég* 'a távoli múltban, hosszú idővel ezelőtt, a közeli múltban, de a jelen pillanathoz képest jóval előbb, hosszú idő óta'. A szócsalád tagjai magyar fejlemények. A *rég* szóhasadással elkülönült változata a *reg* szónak (ld. *reggel*) amelyhez többek között a *reggel* és a *rögtön* is kapcsolódik. (TESz) A szó tövének (vö.: < *rége*: szótó + *-n*: határozórag) a vizsgálatok figyelembe kell venni azt az alapvető látásmódot, ahogyan őseink a teremtést, a születést megfigyelték a természetben. Ez a teremtődés a víz, a folyó születéséhez hasonlóan történik valamennyi élőlény esetében: a duzzadt vízcsepp, forrás, mag stb. a kiindulása, az előzménye a születésnek.

A magyar szavak keletkezésének módja, s a háttérben meglévő gondolkodásmód tökéletes tükrö a természet élőlényei születésének, fejlődésének, alakulásának, amely szemlélet a víz, a folyó születésének mintáján alapul. A víz hengerülve folyik¹⁰ a szkíták szerint, ez azt is jelenti, hogy a henger íves mozgása közben kaparja, vágja a földet, a növényzetet, mindent, ami útjába kerül. Ilyen a növény, az állat, az ember születése is. Születéskor az, ami és aki világra jön, számtalan tulajdonsággal rendelkezik, köztük azzal, hogy útnak ered, hirtelen elindul, hirtelen nagy erővel megfog, nagy erővel magához von, magával visz, sodor, stb., ugyanakkor a forráshoz, a maghoz tartozik.

¹⁰ Maga a folyás, a víz esése, pergése is ciklikus események egymásutánja, sora.

A *rég* szó, a *régen rége-* töve, a *reggel reg-* töve, a *rögtön* szó *rög-* töve összetartozik, és alakváltozata a *tegnap* szavunk *teg-* tövének. Valamennyi a forrásra, a magra, a kiindulásra, a kezdetre utal, hiszen ahhoz viszonyítanak.

A forrás, a mag egyúttal a legnagyobb *kincs* is, hiszen a mag az életnek az őrzője. A *kincs* az eredeti komplex jelentéstartalomnak ez esetben egy másik részét tartalmazza. A szót a TESz ismeretlen eredetűnek tartja: *kincs* '(felhalmozott) anyagi érték, ingó vagyontárgy, értékes, becses valami vagy valaki, kincstár'. Ismeretlen eredetű. (TESz). Szerkezeti felépítése szerint (vö.: *kin*: szótó + *-cs*: képző) a képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellett lévő' jelentésű, maga a szó eredetileg a forrásra, a magra, a vízre mint a legdrágábbra, a kincsekre vonatkozott. A magyar szó közös gyökerű a perzsa *gandzs* 'kincs' szóval, de ennek az átvétel nem lehet a következménye a magyarban. A perzsába viszont a szkíta-hun nyelvek révén juthatott el a szó.

Harmatta János szerint „Végül a harmadik csoportba olyan jövevényszavak tartoznak, amelyekhez hangalak szempontjából közel álló perzsa szavakat ismerünk, s ezért ezeket perzsa jövevényszavaknak szokták minősíteni. Azonban ezek között több olyan szó is van, amely nem a perzsa köznyelvi alakokkal, hanem valamelyik északnyugati perzsi nyelvű nyelvű alakváltozatával egyezik. Ezek a szavak általában a kereskedelem útján vagy más, kaukázusi, dél-oroszországi nyelvek közvetítésével kerültek a magyarba. Ezek a jövevényszók a következők:” (HARMATTA 1997:80.) A magy. *hang*, vö.: perzsa *hang* 'dallam', *āhang* 'hang, melódia', grúz *hangi* 'melódia'. "Hang szavunk tehát értékes tanúja annak a zenei hatásnak, amely az ősmagyarságot a Kaukázuson keresztül a perzsa kultúra részéről érte, s amelyet a zenetörténeti kutatás ki is tudott mutatni." (HARMATTA 1997:81.) – írja a szerző. A magy. *dob* "A dob feltalálása Mezopotámiában történt az ókorban s az arameusban, amely az Óperzsa Birodalom kancelláriai nyelve volt ... *tuppā* volt a megnevezése. Ez lehet, hogy hangutánzó eredetű szó volt. Mindenesetre az arameusban a geminátában elhasonulás következett be, s így **tumpā* lett a szó hangalakja. Ez került át a középperzsába, ahol *-ka-* képzővel bővült és így *tumbag* lett az alakja. A középperzsa kor vége felé a szóvégi *-g* eltűnt, s így a szó hangalakja *tumba* lett." (HARMATTA 1997:81.) Magy. *gaz* 'kis erdő, cserjés, gyom', vö.: újperzsa *gaz* 'tamariszkusz cserje', összetét *qāz, qāzā* 'sás', magy. *ing, imeg* késői közép-perzsa *yāmag* 'ruhadarab', magy. *kard*, vö.: újperzsa *kard* 'kés', valószínűleg alán közvetítéssel került a magyarba, mert az összetét *kard* szó perzsa jövevény és jelentése 'kard, szablya', magy. *nád*, vö.: újperzsa *nāy* és *nay* 'nád' és 'síp', magy. *vám*, vö.: újperzsa *vam* 'adósság, kölcsön, hitel', magy. *vásár*, vö.: szogd *vāčarana-* 'vásár', újperzsa *bazargan* 'kereskedő'.

A magyar *hang* szó valóban összetartozik a perzsa és a grúz adatokkal, amelyeknek alakváltozata a magy. *kong* hangutánzó szó is. Hangja elsőként a víznek volt eleink felfogásában.

Ami a magy. *dob* szót illeti, Harmatta információi nagyon értékesek, azonban a szó szerkezeti felépítése: *do* + *-b*, a középperzsa *tumbag* (*tum*: szótó + *-bag*: képző) ehhez képest teljesebb alak. A *tuppā* és a **tumpā* egymáshoz való viszonyában éppen a fordítottjáról van szó: a *tuppā* esetében hasonulás történt, a **tumpā* rekonstruált formában az *-m-* az eredetibb. A szó családjába tartozik, és a forma révén kötődik ide a *domb*, az alak és a hang kapcsán a *tompa* (vagyis nem éles) szó, s a hangutánzó jelentés okán a *dobog* (vö.: *do*: szótó + *-bog*: képző). Meg kell jegyezni, hogy az *-m-* a *-b-* hatására *-n-*ből alakult hasonulás révén, a szótó a magy. *dűne* 'halom, domb' szóval azonos.

A magy. *ing, imeg* (*i* + *-ng*, *i* + *-meg*) szónak rokona a közép-perzsa *yāmag* (*yā* + *-mag*), ugyanarról az *i-* és *yā-* megfeleleléstől van szó, mint az *isten* szó esetében. A szót a TESz ismeretlen eredetűnek tartja. A megoldást annak a gondolkodásnak a mentén kell keresni, hogy a folyóelágazás kúp formára hasonlít, innen van számos ruhadarab megnevezése, köztük az *ing* is.

A magy. *kard*, újperzsa *kard*, összetét *kard* összetartoznak, nem igazolt az átvétel a magyarban. A TESz véleménye hasonló Harmattáéhoz, vö.: a *kard* 'markolattal ellátott hosszú acélpenge mint vágó- és szúrófegyver'. Vándorszó. Az iráni nyelvekből terjedt el. (TESz) A szó szerkezeti felépítése szerint (*kar*: szótó + *-d*: képző) is a *kard* a folyóelágazáshoz hasonlóan éles, s a vízhez hasonlóan vág, horol. Mint ilyen, a szótó összetartozik a *horh, horhó* szavunkkal, a *horol* ige *horo-* tövével, amelynek jelentése vág, kaszabol. A *kasza* és a *kés* alakváltozata a *kard kar-* tövének. Eleink a vágó és a szúró fegyverek készítéséhez is a természetből vették a mintát.

A magyar *vásár* és a *bazár* összefüggnek, az együttes viszonyuk alapján érdemes őket tanulmányozni.

Harmatta Jánosnak az összegzése, „Mint láthatjuk, az ősmagyar korban közel 60 jövevényszó került különböző iráni népek vagy törzsek nyelvéből az ősmagyar nyelvbe.” (HARMATTA 1997:82.) további tanulmányozásokat igényel. Nem igazolt ugyanis, hogy ezek a szavak a magyarban átvételek lennének, ugyanakkor a nyelvi adatok a földrajzi névi kutatások fényében a magyar nyelvi kapcsolatokat másképpen magyarázzák, azok szkíta-hun gyökerekhez vezetnek el. S nem igazolt a szkítáknak és a hunoknak az indoeurópai nyelvcsaládba sorolása sem. Mi több, a nyelvcsaládok felállítására sem felel meg a valóságnak, a természet működésének, azzal nincs összhangban.

3. Harmatta Jánosnak a harmadik írása „A magyarok nevei a görög nyelvű forrásokban” (119-141) címet viseli. Ebben a népneveket érintő önelnevezés és a mások által használt népnevek kérdésével foglalkozik, valamint a magyaroknak a görög forrásokban szereplő különböző elnevezéseinek kérdését vizsgálja. Szól a *jyrka*, *issedok*, *ogur*, *türk*, *szavárd*, *avar*, *mańć3* és *magyar* nevekről. A téma nagyságára tekintettel a népneveknek a kritikai bemutatására másutt keríttek sort.

4. Harmatta János tanulmányaiból egyértelműen kitűnik, hogy a fenti adatokat illetően a szerző álláspontja szemben áll a finnugor eredeztetésekkel, s helyette valamilyen iráni eredetű átvételekről szól a magyar szavakkal kapcsolatosan, de gyakran a türk esetében is. Az iránira vonatkozóan pedig olyan nyelveket említ, mint a jüecsi, a hsiung-nu, a szaka. Ezek ma már a nemzetközi és számos hazai kutató álláspontja szerint is szkíta-hun nyelvek, amelyeknek oszlopos tagja a magyar. Következésképp ezek a szavak a magyar és a szkíta-hun nyelvek közös gyökerű szavai és nem átvételek. Az irániban meglévő adatok is a szkíta-hun nyomokat őrzik.

Ami a szóegyeztetéseket illeti, Harmatta észrevételei nagyon is helyénvalóak és értékesek, csupán a szkíta, szaka és a hsiung-nu nyelveknek az irániba sorolása nem igazolt. Harmatta János nemcsak módszertanilag, hanem tartalmilag is figyelemre méltót alkotott. Nagy érdemei közé tartozik, hogy ráirányította a figyelmet a szkíta-hun nyelvekre, a jüecsire, a szakára, a hsiung-nu-ra, amelyeknek a kutatásokba való bevonása olyan új eredményekhez vezet, amelyek a valóságtól nem távol állóak, annak a ciklikus és lineáris folyamatait tükrözik.

A lineáris folyamat az élet különböző területein - így a nyelvben is - nem más, mint a ciklikusan ismétlődő változások sora. A nyelvet pedig, s a valódi nyelvi kapcsolatokat úgy és akkor ismerhetjük meg, ha ezektől a természetben meglévő ciklikus és lineáris folyamatoktól nem szakadunk el.

Végző tanulság: A nyelvészeti kutatások során csak akkor járunk el helyesen, ha a csoportosításaink, a korszakolásaink, az értelmezéseink, a szómagyarázataink a természet működésével összhangban vannak.

Rövidítések

alt.	–altáji
ang.	–angol
Ar.	–Archivális
azerb.	–azerbajdzsán
bask.	–baskír
burj.mong.	–burját mongol
Č.	–Csebokszarszkij rajon
csag.	–csagatáj
cser.	–cseremisiz
csuv.	–csuvas
d.	–domb
f.	–folyó
fr.	–francia
h.	–hely
hak.	–hakasz
Ja.	–Jadrinszkij rajon
jak.	–jakut
Jal.	–Jalcsikszkij rajon

jeny.	–jenyiszeji
kam.	–kamasz
kirg.	–kirgiz
k.kalp.	–karakalpak
ko.	–komi
Kr.e.	–Krisztus előtt
kum.	–kumük
ld.	–lásd
lp.	–lapp
magy.	–magyar
man.	–mansi
md.	–mordvin
mdE.	–erza mordvin
mong.	–mongol
nog.	–nog.
norv.	–norvég
óe.szl.	–óegyházi szláv
or.	–orosz
oszm.	–oszmán
osztj.	–osztják
ÓT.	–ótörök
örm.	–örmény
Šu.	–Sumerlinszkij rajon
szam.jur.	–jurák szamojéd
szb.-hv.	–szerb-horvát
szelk.	–szelkup
szlk.	–szlovák
szln.	–szlovén
tat.	–tatár
Tet.u.	–Tetyusszkij ujezd
tuv.	–tuvai
türkm.	–türkmén
tv.g.	–tavgi szamojéd
U.	–Urmarszkij rajon
ujg.	–ujgur
ún.	–úgynevezett
üzb.	–üzbég
vog.	–vogul
vö.:	–vesd össze
zürj.	–zürjén

Források

- Ar. Archivális anyag ld. NIKITIN.
- Ašm. ASMARIN, N. I. 1928-50: Thesaurus linguae Tschuvaschorum I-XVII. Csuvaszskoje Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo. Kazan-Csebokszari
- B-R. 1958. Baskirszko-Russzkij szlovar 1958
- Fa. Fasmer, M. Etimologiceskij slovar russkovo jazyka I-IV. Moskva, 1964-73.
- GMA. Gidronimy Marijszkoy ASzSzR.
- HADROVICS-GÁLDI 195 HADROVICS László-GÁLDI László 1951: Orosz-Magyar szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest
- JEGOROV 1964 JEGOROV, V. G. 1964: Etimologiceszkij szlovar csuvaszkovo jazyka. Csuvaszskoje Knyizsnoje Izdatelsztvo. Csebokszari
- Kāšy. Maxmūd al-Kāšyari 2008. Orosz nyelvről fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt a Helikon Kiadónál. A könyv eredeti címe Dīvān Lugāt at-Turk, oroszra fordította, az előszót és a megjegyzéseket írta Z. – M. Auezova. A szótárat összeállította R. Ermersz. – Almati: Dajk-Press, 2005. – 1288 oldal + 2 oldal.
- KÁZMÉR 1993 KÁZMÉR Miklós 1993: Régi magyar családnevek szótára. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- KISS 1980 KISS Lajos 1995: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. Akadémiai Kiadó, Budapest
- LABAT 1948 LABAT, René 1948: Manuel D'Épigraphie Akkadienne (Signes, Syllabaire, Idéogrammes) Paris, Imprimerie Nationale
- LELKES 1998 LELKES György 1998: Magyar Helységnév-azonosító Szótár. Talma Könyvkiadó, Baja
- MÉK Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó Budapest 1985.
- NAP Naszeljonnyje punkty csuvaszkoy ASzSzR. Csuvaszskoje Knyizsnoje Izdatelsztvo. Csebokszari, 1974
- NIKITIN NIKITIN, I. D.: Toponimika (nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij) Csuvaszkoy ASzSzR. Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72. Kézirat.
- SZINNYEI 1884 SZINNYEI József Finn-Magyar szótár, Magyar Tudományos Akadémia Budapest 884
- SIS N.M. Sanszkij-V.V. Ivanov-T.B. Sanszkaja 1975: Kratkij etimologiceszkij szlovar russkovo jazyka. Moskva
- SW. FOKOS-FUCHS, D. R. 1959: Syrjänisches wörterbuch I-II. Budapest
- TB. Szlovar Toponimov Baskirszkoj ASSR, Ufa 1980.
- TESz BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- T-r. Tatarszko-Russzkij szlovar
- TSK A. I. Turkin 1986: Toponimiceszkij szlovar komi ASzSzR. Komi Knyizsnoje Izdatyelsztvo. Szyktyvkar
- ÚMT B. LŐRINCZY Éva (főszerk.) 1979: Új magyar tájszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest. Új Magyar Tájszótár
- Vax. VAHRUŠEVA, M. P. 1956: Udmurtsko-russkij slovar. Izdatyelsztvo „Russzkij jazik”. Moskva
- Zamaxšari Mongolskij slovar' I-II. M.L., 1968-1939.

Irodalom

- ARADI 2005 ARADI Éva, A hunok Indiában. HUN-idea Kiadó Budapest, 2005.
- ARADI 2008 ARADI Éva, Egy szkíta nép: a kusánok. HUN-idea Kiadó Budapest, 2008.
- BOTALOV 2008-9 Sz. G. BOTALOV, Az európai és az ázsiai hunok (történeti, régészeti értelmezés) 2008-9. Orosz nyelvből fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt.
- CZEGLÉDI 2004-5. CZEGLÉDI Katalin, A földrajzi nevek hangtana, mondattana. in: Nyelvészeti Östörténeti Füzetek 1-5. Nagy Lajos király Magánegyetem Miskolc, 2004-5.
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, Szkíta-hun nyelv őstörténete. Hangtan. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest 2007.
- CZEGLÉDI 2007 CZEGLÉDI Katalin, Szkíta-hun nyelv ősmondatai. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest 2007.
- HARMATTA 1997 HARMATTA János, 1. A nyelvtörténet korszakolásának problémái. In: Honfoglalás és nyelvészet, Honfoglalásról sok szemmel. Balassi Kiadó Budapest 1997:11-19.
- HARMATTA 1997 HARMATTA János, Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre. In: Honfoglalás és nyelvészet, Honfoglalásról sok szemmel. Balassi Kiadó Budapest 1997:71-85.
- HARMATTA 1997 HARMATTA János, A magyarok nevei a görög nyelvű forrásokban. In: Honfoglalás és nyelvészet, Honfoglalásról sok szemmel. Balassi Kiadó Budapest 1997:119-141.

Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília :

A teremtő magyar nyelv és tanítása

Második rész: A magyar nyelv hangkövető jellege¹

Sorozatunk első részében megvilágítottuk a magyar nyelv lényegét, a szóbokrok gyökökből, képzők segítségével való létrehozását. A továbbiakban mélyebben megvizsgáljuk nyelvünk építőegységeit, szemrevételezzük természetüket, eredetüket és sajátosságukat.

A magyar nyelv jelentéstani alapegységei

A nyugati nyelvészeti hagyományban a szavakat tekintik a legkisebb, alapvető jelentéstani elemeknek, melyeknek már saját, jól meghatározott, különálló, állandó jelentésük és alakjuk van. Az alacsonyabb szintű szóalkotó elemeket (idegen szóval morfémákat) nem tekintik állandó, elkülönült egységeknek, sokszor nem is tudják azonosítani őket. E nézet igaz lehet a nyugati nyelvészek által legalaposabban tanulmányozott nyelvekre, melyekre nyelvészeti hagyományuk épül, a hajlító (inflektáló), valamint az elkülönítő (izoláló) nyelvekre, viszont egyáltalán nem igaz a magyarra – mint, ahogy láttuk az előző részben, és tanulmányozzuk majd később is – és nagy valószínűséggel nem igaz a többi ragasztó nyelvre sem. A magyarban a gyökök, képzők és viszonyragok (valamint, ha megkülönböztetjük őket, a jelek) tekinthetők az alapvető jelentéstani egységeknek, melyekből a jelentésháló építése indul. Egyértelműen meghatározott, változatlan jelentést hordoznak, állandó, biztos alakjuk van, vagyis a jelentéstani alapegységtől megkövetelt minden ismérvteljesül.

Sir John Lyons híres és számos kiadást megért „Semantics” című jelentéstani alaplétezésében² így ír: „A ragasztó nyelvek esetében a szóalak egyértelmű és változatlan szóalkotó elemek (morfémák) sorozatára bontható, hasonlóan, ahogy az elválasztó (izoláló) nyelvek szavai állandóak; a ragasztó nyelvek esetén inkább a szóalkotó elemek (a morfémák), mintsem a szavak az alapvető nyelvtani egységek. De a hajlító (inflektáló) nyelvek esetén, mint például a latin vagy a görög, melyekre a nyugati nyelvészet elsősorban épített, (és ahonnan a más rendszerű nyelvek vizsgálatába számos fogalmat helytelenül átvitt), ... a szóalak kisebb nyelvtani egységekre való bontása (már, ahol egyáltalán lehetséges), nem eredményezi állandó, változatlan szóelemek (morfémák) sorozatát.”

A ragasztó nyelvekben a szóelemeket kell tekinteni az alap nyelvi egységnek. A magyarban körülbelül kétezer (vagy valamivel kevesebb) gyökből, kb. 30 elemi (és néhány tíz összetett) képző segítségével hozzuk létre szavainkat, melyek szervesen szóbokorba szerveződnek. Szavaink száma nagyon magas, mivel az összekapcsolási lehetőségek száma a képzési folyamatban, az 5-6-7, stb. hosszú képzési láncban, nagyon nagy, gyakorlatilag szinte „végtelen”. Számítási törvény, hogy ha ugyan korlátozott, kisebb halmazból választhatunk csak, de több lépésben, akkor a végeredmény nagyon magas lehet, mivel az eredmény a lépések számával hatványozottan (exponenciális arányban) nő. A gyakorlatban a képzőket nem lehet teljesen szabadon egymáshoz kötni, csökken így a számosság, de még is nagyon magas. A magyar nyelv (és valószínűleg más ragasztó nyelvek) esetében Chomsky ‘létrehozó nyelvészeti alapelve’ nem csak a mondatok (szavakból történő) létrehozására, hanem a szavak (szóelemekből: gyökből és képzőkből való) megalkotására is alkalmazható.

A szóelemek (gyökök, képzők, viszonyragok, jelek) a jelentés legkisebb egységei a magyar nyelvben?

Alattuk csak a beszédhangok (vagy -hangzók, ahogy a hangzótan – idegen szóval fonematika nevezi) szintje található.

A hang mozgó hullám, valamely közeg továbbítja, a fül észleli. A hangforrás lehet természeti, művi és emberi. A beszédhangok az emberi beszéd hangjai. A beszédhangzók (vagy röviden hangzók) a kissé különböző beszédhangok csoportjai, de amelyeket az ember még egy hangzónak tekint, vagyis ugyanazt a nyelvi feladatot látják el. Az emberi beszéd legkisebb egységei, feladatuk a jelentésbeli eltérések kifejezése.

¹ A szerzők honlapja: <http://www.tisztamagyar nyelv.hu/>

² John Lyons: Semantics. Cambridge University Press, 1977-1996, p. 72.

Hangkövetés

Ferdinand de Saussure (1857-1913) munkássága óta a nyugati nyelvészeti hagyomány nagyjából azt a szélsőséges nézetet képviseli, hogy nincs közvetlen kapcsolat nyelvi jelentés és alak között, a kapocs lényegében önkényes. Egyetlen kis kivétel a hangutánzás jelensége, de a hangutánzó szavak igazából kis számban vannak jelen a szókincs egészében.

Igaz ez minden nyelvre?

Egyáltalán nem. A nyugati nyelvészek is elismerik azt, hogy különösen a ragasztó nyelvek tudják nagyon jól beépíteni, „bekebelezni” magukba a hangutánzó szavakat. (Ennek oka, reméljük előző dolgozatunk után, mindenki számára nyilvánvaló.) A kutatások megmutatják, hogy a vizsgált ragasztó nyelvekben a hangutánzó eredetű szavak száma nagyon magas. A japán viszonylag alaposan és mélyen megvizsgálták e tekintetben, sok munka született a japán hangutánzó szavakról, magas arányukról. A koreait szintén alaposan tanulmányozták ebből a szempontból. Keith M. McCune feltérképezte a szintén ragasztó indonéz nyelvet³ és gyakorlatilag minden indonéz szóban megtalálta a hangkövető részt.

Hinton, Nichols és Ohala (HNO) átfogó munkát szerkesztett e tárgykörben⁴.

„A hangkövetés, a hangok jelképes használata (sound symbolism) jelentés és alak közötti közvetlen kapcsolat. Az emberi nyelvnek van olyan megjelenése mikor a hang és jelentés teljesen összekapcsolódik. Többfokozatú átmenet állítható fel e megnyilatkozások és azon teljesen szokványos, önkényes nyelvhasználat között, mikor hang és jelentés között valószínűleg egyáltalán nincs közvetlen kapcsolat.”

A hangkövető szavak osztályozása többféle, japán kutatók két fő csoportot szeretnek megkülönböztetni, HNO-nál olvasható: *„Olyan nyelvek, mint a japán vagy a koreai bővelkednek megkettőzött hangkövető kifejezésekben, ezeket a japán tudósok hagyományosan két fő osztályba sorolják: egyik az ún. giseigo vagy giongo szavak (szó szerint „hangutánzó szavak”) csoportja, másik az ún. gitaigo szavak („beállítódás-utánzó szavak”) halmaza.”*

Más tudósok több csoportot különböztetnek meg, HNO így ír:

„Testi hangok követése: Bizonyos hangok vagy hanglejtési minták használata a beszélő belső lelki, vagy testi állapotainak kifejezésére. Ez ... a hangkövetés élettani gyökeréhez (és általában a nyelv eredetéhez is) kapcsolódik ...

Utánzó hangkövetés: A környezeti hangokat kifejező hangutánzó szavakhoz és kifejezésekhez kapcsolódik. ... Nagyon gyakran a nyelvek a mozgást is a hangok kifejezésére használt hangkövetéssel egyezően fejezik ki. ... a hangok üteme és a mozgások üteme olyan közel áll az emberi idegrendszerben, hogy gyakorlatilag elválaszthatatlanok. ... ahogy az emberek az ütemes hangokat át tudják fordítani ütemes mozgássá, ugyanúgy meg tudják ezt tenni visszafelé is: az ütemes mozdulatokat át tudják fordítani hanggá, beleértve a hangkövető nyelvi alakokat is. ...

Együttészlelő hangkövetés: ... a hangkövetés e birodalma a nem hang jelenségek hang jelképként való használatát jelenti. Az együttészlelő hangkövetés az a folyamat, amikor bizonyos magánhangzók, mássalhangzók vagy egyéb hang jellegzetességek (pl. hangsúly, -erő, -lejtés, stb.) következetesen fejezik ki a dolgok látási, tapintási, vagy egyéb sajátosságait, mint például méretet vagy alakot. Például az ínynél képzett mássalhangzók és a magas magánhangzók gyakran kicsinyítést és egyéb kis dolgokat fejeznek ki. ...

Megállapodás szerinti hangkövetés: Bizonyos hangzók, vagy hangzócsoporthoz társítása bizonyos jelentéssel: pl. a „gl” a glitter, glisten, glow, glimmer, stb. szavakban (csillogás, ragyogás, izzás, pislákolás). ... Van egy kis vita, hogy ez a csoport tényleg ide sorolható-e, vagy e helyett szóelemként (morfémaként) kezelendő-e inkább.”

A Czuczor Gergely és Fogarasi János készítette „A magyar nyelv szótára” (CzF) a hangutánzó szavakat, és ezen belül a kedélyszavakat és az indulatszavakat különbözteti meg:

„Hangutánzó: ... a természeti hangok követése, utánmondása által keletkeztek, milyenek nyelvünkben aránylag végtelen nagy számmal vannak, és pedig vagy mint önálló szók, pl. csepp, szí, szél, síp, dob, horty, kerty, szusz; részént mint elvont gyökök, pl. bőf, bugy, csacs, csatt, csett, csisz, csön, csör, csur, don, dób, dör, dirr, durr, főcs, füty, gág, hars, hor, hör, kocz, kon, kop, koty, kőh, kuruty, locs, toty, mocz, mok, nyaf, nyif, nyik, patt, poty, pőf, pön, pör, puf, recz, rop, roty, suh, szisz, top, zör stb.”

³ McCune, Keith: The internal structure of Indonesian roots, Doctoral thesis at University of Michigan in 1983, published in 1985. Badan Penyelenggara Seri Nusa, Universitas Katolik Indonesia Atma Jaya (Jakarta)

⁴ Hinton, Nichols, Ohala (eds): Sound Symbolism, Cambridge University Press, 1994.

Használják az indulatszó kifejezést, a következő meghatározást adják rá: „*Oly szó, vagyis beszédrész, mely által különösen indulatinkat fejezzük ki, s melyre indulatink által mintegy ösztönöztenve szoktunk kifakadni.*” Példák CzF alapján: 1) Öröm: ujj, ujjong, stb. 2) Fájdalom: jajj, fáj, stb. 3) Csodálkozás: ejj, ni, stb. 4) Gúny: úgye, lám, stb. 5) Vágy: vágy, oh, bár, stb. 6) Buzdítás: no, uccu, uszu, stb. 7) Csönd: csitt, piszt, stb. 8) Iszony, undor: huh, jujj, stb. 9) Csillapítás: hó, hő, hők, stb. 10) Sajnálkozás: kár, fáj, stb. 11) Kétkedés: vajh, stb. 12) Tudakozás: hogy, vajh, stb. 13) Ráhagyás: hagy, stb. 14) Bosszankodás: eh, heh, stb. 15) Kínálás: ne, nesze, neh, stb. 16) Figyelmeztetés: a, e, ni, né, lá(m), stb.

Mindemellett — ugyan nem határozzák meg, de — használják a kedélyszó megnevezést is: az ember belső állapotát kifejező, bemutató szavak ezek, visszaadják az ember által kibocsátott hangokat, amikor valamilyen belső állapotának, érzéseinek, stb. hangot ad, s ezek valamely külső hangban jelentkeznek. E csoport a hangutánzó szavak halmazának alcsoportja. Példák e gyökökre: ah, áh, ám(ul), át(ok), eh, ih, un, út(ál), bár, beh, bü, fáj, för(med), hál(a), huj, jaj, saj, sany, sóh, sop, sóv, szán, ször(ny), vágy, á, isz(ony), út(ál), bán, bú, foh, ha, har, hu, kac, nyih, szen(v), vih, vid, zor(d), stb. Látható, hogy átfedés van az indulatszavak és a kedélyszavak között.

Mindezek mellett CzF a gyököt alkotó hangok sajátosságaiból származtatva nagyon sok gyök jelentésének hangji eredetét megadja.

Hangkövetés a magyar nyelvben

Saját tapasztalataink, valamint részben a fenti meghatározások alapján a következő osztályozást használjuk:

Hangulat-, indulatutánzó szavak az emberek belső állapotát, hangulatait, indulatait fejezik ki. A belső érzések, ösztönök jórészt hirtelen kitörésével születnek. Igazából nem utánoznak, hanem kifejeznek; az ember „kimondja” hangulatait, érzését, indulatait. E csoport többé-kevésbé a HNO osztályozás „testi hangkövetésének” és a CzF féle kedélyszóknak és indulatszóknak felel meg. (Azért vannak különbségek; nem tartjuk ide tartozókat HNO osztályozást tekintve azokat az emberi hangokat, melyek nem valami belső indulatot, érzést fejeznek ki, s csak egyszerűen valamely emberi hangot utánoznak, pl. köh = köhögés, stb. Szintén nem tartjuk ide tartozónak CzF osztályozásból a 6. buzdítás, 9. csillapítás 15. kínálás, 16. figyelmeztetés csoportokat.) Legalább 50-70 gyök tartozik ebbe a csoportba.

Példák: néhány gyök és pár szó a szöbokok első szintjéről:

Gyök	Szavak (1. szint)
u	un undor utál
ujj	ujjong
jaj	jajdul jajgat jajong
á	ámul ábránd álom áhít
oh	óhaj
hál	hálás

Indító, noszogató szavak az emberek erősebb belső ösztönzőiből erednek, — hasonlóan a hangulatutánzó szavakhoz, — de használatukkal külső hatást akarunk elérni, valamely cselekvést megindítani, megállítani, stb. szeretnénk. CzF e szavakat a kedélyszavak alcsoportjának tekinti. Körülbelül 20-30 gyök tartozik ebbe a csoportba.

Példák:

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
no	nosza noszog(at) nógat
hő	hőköl
csitt	csitteg csitít
haj	hajt hajsz(a)
né	néz

Néhány esetben átfedés van más csoportokkal, pl. a „csitt” nem csak nógatószó, hanem hangutánzó is. E csoportot esetleg a hangulatutánzók alcsoportjának is tekinthetjük.

Hangutánzó szavak amennyire csak lehetséges a lehető legjobban adják vissza a természeti, művi vagy emberi hangokat. Ez a hangkövetés jelenségkörének legjobban ismert és legkönnyebben megérthető része. A magyarban nagyon sok hangutánzó gyök van, a tudósok kb. négy - ötszázat tartanak annak. Hangutánzó eredetű szavunk természetesen sokkal több ennél, hiszen minden hangutánzó gyökből képzett szó ilyen.

Példák gyökökre, szavakra (a szóbokrok első szintjéről):

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
puf	puffan pufog puffaszt pufi pufók
pöf	pöffen pöfög pöffesz(kedik) pöfék(el) pöffeteg
potty	pottyán potyog potya

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
pötty	pöttyen pöttyed pötyög pöttyös
pukk	pukkan pukkad pukkaszt puki
pat	pattan pattog pattint pata patkó patak
pih	pihen piheg pihe
puh	puhít puhul puhos puha puhán puhány puhatol
tip	tipeg tipos tipor
tap	tapad tapod tapos tapint tapics(kol) tapog(at) tapasz taps

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
	tapló tappancs
berr	berren berreg
csap	csappan csapong csapdos csapkod csapó csapód(ik) csapodár csapott csapat csapás csapda
zuh	zuhan zuhog zuhany zuhatag zuhé
csúsz	csúszik csusszan csúszó csúszott csúszka csuszam csúszda
szisz	szisszen sziszeg
izz	izzik izzít izzad izzaszt izzó izzás

Mozgásutánzó szavak: Ahogy HNO írja, belső idegrendszerünkben a hang- és a mozgásérzékelés nagyon közel áll egymáshoz. A mozgáskifejező szavak nem csak egyszerűen kifejezik a mozgást, de valamilyen „mozgásutánzásra” is emlékeztetnek. Azt a belső érzetet keltik, hogy a gyököt alkotó hangok „utánozzák” a mozgást. A kapocs néhány esetben eléggé elvont, más esetben viszont a mozgás által okozott zaj, zörej, hang lehet az összekötő. A mozgásutánzó gyökök száma valahol 100 – 150 között van, vagy még egy kicsit nagyobb is. (Kis átfedés van a hangutánzó- és a mozgásutánzó szavak között, néhány gyök itt is, ott is felsorolható.)

Példák:

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
bill	billen billeg
ball	ballag
bic	biccen biceg
boly	bolyog bolyong bolydul
döc	döccen döcög
fity	fittyen fityeg fittyed fityma
lib	libben libeg
leb	leben lebeg lebeny lebernyeg lebzsel
lob	lobban lobog
moc	moccan mocog mocerog
moz	mozzan mozog mozdul

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
rez	rezzen rezeget rezdül reszket (rezked)
ráz	rázint rázogat rázódik rázkódik rázat rázó rázott rázás
roz	rozzan rozog(a) rossz (rozz)

Jellegutánzó szavak „utánozzák” (= követik) valamely természeti, művi vagy emberi jelenség sajátosságait. A gyök és jelenség közötti kapcsolat elvontabb, mint előzőleg. A mozgásutánzó szavak ebbe az irányba megtett első lépés, – a jellegutánzó szavak alcsoportjának is tekinthetőek –, de más egyéb szavak is vannak, melyek hangzói erősen emlékeztetnek a leírt jelenség természetére.

Természeti jellegutánzásra példák:

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
vil	villan villog villong villó(dzik) villám villany világ
csill	csillan csillog csillag csillám csillár
tün	tűnik tűntet

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
	tündököl tűnődik tűnedez(ik) tűnő tűnékeny tündér tűnemény

Alakutánzásra példák:

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
ker	kerít keret kerül kering keres kerek kerge kerék kert kéreg
kör	körít köröz körös körüln köret köny(ék) körönd körlet köröm körte
kor	korsó korong korona korlát kormány

<i>Gyök</i>	<i>Szavak (1. szint)</i>
	kornyad kórász
kar	karika karima karéj karám

A hangkövetés aránya a magyar nyelvben

Kutatók megvizsgálták a hangkövetés arányát nyelvünkben, és érdekes eredményeket kaptak. Virág Kálmán munkájának⁵ első részében 450-480 különböző hangforrást azonosított, ez hasonló mennyiségű hangutánzó gyököt jelent.

Mi is elvégeztünk egy előzetes kutatást e területen. A CzF-ban szereplő gyököket csoportosítottuk saját osztályozásunk szerint és a következő arányokat találtuk: hangulatutánzó és nógató szavak: kb. 5 %, hangutánzók kb. 25-30 %, mozgásutánzók: kb. 10 %, egyéb jellegutánzók: kb. 20 %; mindösszesen: kb. 60-65 %. Ezek csak körülbelüli értékek, különösen a jellegutánzóké, azok nehezebben meghatározható volta miatt. A kutatást még folytatnunk kell, nagyon sok gyök alapos, mély elemzése feltár utánzó jelleget, úgyhogy ezen arányok – főleg a jellegutánzóké– várhatóan magasabb. Alapos, mély elemzéssel magasabb értékeket kaphatunk, a munka eredménye nagyban függ a kutató „fülétől”.

Másokat is megkértünk e besorolás elvégzésére, többé-kevésbé hasonló arányokat kaptunk, de nagyobb eltérésekkel, vannak, akik jobban hallják a hangkövető jelleget a gyökökben, szavakban, mások kevésbé. (Mindegyik válaszadónak volt már előzetes ismerete e területen, nem „egyszerű, átlagemberek” voltak.) Az eredmények kissé jobban szórnak: közvetlen hangkövető gyökök (hangulatutánzás, nógató, hangutánzás) kb. 25-30 %, közvetett hangkövetés kb. 5-10 %. Ez magas arálynak számít, főleg ha figyelembe vesszük, hogy széles körben nem elterjedt tudás és gyakorlat a gyökök, szavak ilyen szempontú azonosítása.

E területen még további mély és rendszerezett kutatásra van szükség.

A hangkövetés lehetséges magyarázata

A hangulatkifejező, nógató és hangutánzó szavak esetén a szó jelentése és alakja közötti összefüggés egészen egyértelmű, a szó utánozza a természet, műszaki eszköz vagy ember által keltett hangot. A mozgás és egyéb jellegutánzó szavaknál a kapcsolat a jelenség és a szó között sokkal elvontabb.

A hangutánzás (valamint hangulatutánzás, nógató) magyarázata egészen könnyű; az adott szó jó hangutánzó, ha amennyire csak lehetséges emlékeztet a kifejezett jelenség keltette hanghatásra. Ez egyszerű „másolási eljárás”. A szó hangzói és együtthangzásuk amennyire csak lehetséges kell, hogy emlékeztessenek az eredeti hanghatásra. A szó hangzóit a jelenség hanghatásához való hasonlósága alapján választjuk ki. E hasonlósági követelmény nem csak az egyedi hangokra, hanem csoportjukra, együtthangzásukra is fennáll.

A jellegutánzás (beleértve a mozgásutánzást is) magyarázata nehezebb. Itt a „másolt”, kifejezett jelenség elsősorban nem egy hanghatás, hanem egyéb, sokkal elvontabb jelenség, annak sajátosságai, jellemzői; például mozgásfajta, természeti hatás (pl. villámlás), alak, vagy valami más. E jelenségkörök eredményes nyelvi bemutatása nem könnyű, de nagyon sok esetben mégis jól megtehető. Alapja a hangzók hangtani sajátosságaiban rejlik.

CzF az emberi beszéd hangzóinak alapvető sajátosságaival magyarázza ezt a jellegutánzást. Nem állítják, hogy minden hangzónak egyértelmű, tiszta, biztos jelentése van, de azt igen, hogy minden hangzónak van valamilyen jelentéskezdeménye,

⁵ Virág Kálmán: Rend a szóhalmazban. <http://nyelvgenetika.uw.hu>

amely többé-kevésbé meghatározza, hogy azok milyen érteménycsírát hordoznak magukban, milyen irányba mutatnak a szavak létrehozásakor. Magyarázatuk nagyban megállja a helyét.

A hangok kifejezési jellemzői két tényezőre épülnek. Az első a hanghatás, az, hogy a hang milyen hatást tesz a hallgató „fülére”, milyen benyomást okoz. A második a hang kiejtéséhez szükséges izommunka belső érzete.

E jellemzők különböznek mássalhangzók és magánhangzók esetén. Mássalhangzóknál létrehozás és hanghatás is összetettebb általában; a beszédszerveknek pontos mozgásokat kell végrehajtaniuk (pl. zárás és nyitás, vagy feloldás), pontos rést kell tartaniuk, stb. E kifinomult létrehozás összetett, jellegzetes hanghatást hoz létre. Magánhangzók esetén a beszédszervek mozgása nem ennyire összetett, az eredmény is egyszerűbb. Hanghatásuk lényegében a szájban kialakuló rezgő üreg nagyságától függ, gyakorlatilag ez az egyetlen jellemző, amit a beszédszerveknek „be kell állítaniuk”; minél nagyobb a rezgő üreg, annál mélyebb a létrehozott magánhangzó. Ez nem azt jelenti, hogy a magánhangzóknak nincsenek saját jellemvonásaik, csak azt, hogy sajátosságaik kevésbé kifinomultak, változatosak, jellegzetesek, mint a mássalhangzóké; vagyis egyszerűbbek.

A mássalhangzók sajátosságai

A mássalhangzók jellemzői a következőkre alapulnak: 1) létrehozott hanghatás, 2) kiejtés izommunkájának belső érzete.

A mássalhangzók létrehozásában résztvevő beszédszervek:

1. Nyelv. Legfontosabb, legmozgékonyabb szervünk a beszédlétrehozásban, nem véletlen, hogy a magyar ezzel a szervvel nevezi meg a beszéd jelrendszerét, a nyelvet.

2. Ajkak. Állásuk, s néhány esetben zárásuk, felnyílásuk vagy esetleg az általuk képzett rés, nagyon fontos szerepet játszik a hangzók alakításában.

3. A hangszálok rezgése adja a hangok zöngéjét.

4. A száj-, torok- és orrüregben alakul ki a hang. Az áll le és fel mozog a hangképzésnek megfelelően.

Fentieknek megfelelően a magyar mássalhangzóknak a következő fő sajátosságai vannak:

1. Alapvető jelleg. A következő fő fajták szerint csoportosítjuk: „pattanó” hangok (zárhangok: zárás és nyitás történik); „huzamos” hangok (réshangok: a levegő folyamatosan áramlik ki egy keskeny résen át); átmeneti s egyéb hangok: „csusszanó” hangok (zárás majd ennek feloldása egy réshangba megy át), „pergő” hang (ismétlés), „libbenő” hang (egy enyhe zár fellebben).

2. Hely, ahol mindez történik (ajkak, ajak-fog, fog, fogíny, íny, torok, gége, stb.) befolyásolja az első pont szerinti alapjellegét.

3. A hangszálok rezegnek-e vagy sem (zöngés vagy zöngétlen hang).

4. Az orrüreg rezeg-e vagy sem (orrzöngés hang-e vagy sem).

Fenti szempontok szerint elemezhetők a mássalhangzók jellemzői. Néhány példa:

T

Erős pattanó (zár) hang. A fognál képezzük, a nyelv zár a fogsorhoz, majd felpattan.

Akkor használjuk, amikor valamely erős, kitörő, vagy kemény jelenséget kell kifejeznünk, például tör, tett, tok, stb. Nyilvánvaló szerepe képzői feladatkörében, főleg erős, másra ráható, műveltető cselekvések képzésre szolgál, például dolgozat, mos-at, okos-ít, zöld-ít, stb.

D

Közepesen erős pattanó (zár) hang. Kevésbé erős, mint a T, mivel a zöngékepzés elvesz a légerőből. Ezt leszámítva ugyanúgy képezzük, mint a T-t.

Képzőként szerepe egyértelmű, általában középerős, középhatályos tettek, cselekvések, történések képzésére használjuk. Jórészt saját magára irányuló önható, vagy szenvedő igéket képzünk vele, például mos-d(ik), für-d(ik), okos-od(ik), piros-od(ik), él-ed, stb.

N

Lágy zárhang, a D-hez közel, azzal egyező módon képezzük, annyi többlettel, hogy még egy kis levegőt kiengedünk az orrüregen keresztül, ami még inkább csökkenti a légerőt. Nem élesen felpattan, hanem inkább lágyan felnyílik, „feloldódik”.

Akkor használjuk, amikor valamely jelenség lágy, egyszeri megtörténtét szeretnénk kifejezni, pl. nő, növekedés; sokszor a jelenség megtörténtét hosszabbítja kissé, pl. bolyog → bolyong, tolog → tolong, zibog → zsibong, stb. Mint igeképző a mozzanatos igéket képz, pl. kopp-an, dobb-an, rett-en, stb. (Érdeemes összevetni a gyakoriság-igékkel, pl. kop-og, dob-og, rett-eg, stb.)

Sz

Huzamos (rés) hang, zöngétlen, a nyelv rést alkot a foggal és a fogínnnyel.

Nagyon gyakori hangutánzó szerepe – pl. szisz, szusz, szesz, szól, szél, stb. - mellett gyakran használjuk a huzamosság, időbeli tartósság kifejezésére. Képzőként feladata a tartósság kifejezése, mind főnevek, pl. lelk-ész, jog-ász, szül-ész, csillag-ász, stb. mind főnevek és igék, pl. vad-ász, hal-ász, madar-ász, stb. képzésekor.

Z

Huzamos (rés) hang, zöngés, a nyelv rést alkot a foggal és a fogínnnyel.

Nagyon gyakori hangutánzó szerepe – pl. zizz, zúz, zaj, zúg, zuh, stb. - mellett gyakran használjuk képzőként a tartós tevékenységek, történések kifejezésére. Huzamos, tárgyias igéket alkot, pl. fül-ez, fej-ez, por-oz, labdáz, stb.

R

A nyelv zár a fogsor mögötti ínnyel, majd felpattan, majd megint zár, és mindez ismétlődik néhányszor. Nem könnyű kiejteni e hangot, (szellemi és izom) erő szükséges hozzá.

Különleges sajátossága az ismétlés, ez az egyetlen hangunk e tulajdonsággal. Nagyon sűrűn kell ezt kifejeznünk, emiatt a R-t nagyon sokszor kell használnunk, és ezen belül is különösen sokszor a gyökök második mássalhangzójaként; a R messze leggyakoribb mássalhangzó e helyen. Ennek oka, hogy ismételni csak valamit lehet; azt először ki kell fejezni, és ezután jöhet csak az ismétlés tényének jelölése. Példák: for(og), für(dik), fúr, fer(geteg), kör, ker(ing), kor(ong), pör(ög), per(eg), stb. Első mássalhangzóként is gyakran az ismétlést mutatja, pl. ráz, rezeg, reszket, remeg, repül, rebben, robban, de nagyban jelentkezik az erő kifejezése is, pl. erő, ár, robban, ráz, ró, stb.

L

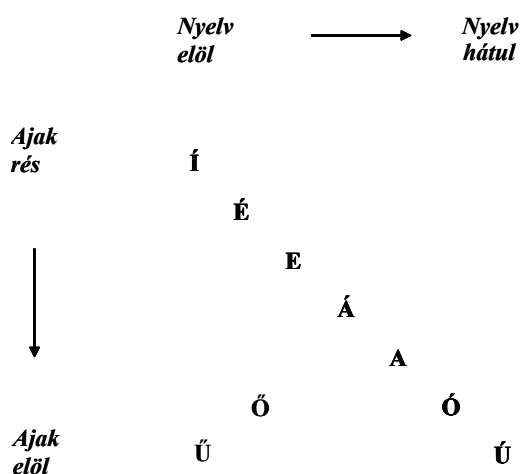
A nyelv peremének elülső része vagy hegye enyhén zár a fogsor mögötti ínnyel, majd rögtön felnyílik, fellebben. Puha, lágy libbenő, libbenő hang.

E libbenő jellegzetessége miatt a L nagyon gyakran a libbenő-libbenő mozgást, folyást, folyamatot, folyamatosságot mutatja. Például libben, libben, lobban, lafog, lappang, lassú, lép, láb, lóg, lódul, stb. Mint igeképző a tevékenységek folyamatosságát fejezi ki, például fül-el, fej-el, por-ol, kez-el, stb.

Mindegyik mássalhangzó vizsgálható a fentiekhez hasonlóan, elemezhetjük képzési jellemzőiket, használati sajátosságait. A magyar nyelv erősen hajlik a mássalhangzók képzési jelleg szerinti használatára, mind a közvetlen hangutánzás, mind a közvetett jellegutánzás esetén is.

A magánhangzók jellemzői

A magánhangzók sokkal egyszerűbb hangok, mint a mássalhangzók. Lényegében a rezgő üreg nagysága a legfontosabb, ami meghatározza a magánhangzó magasságát (rezgésszámát). A rezgő üreg alakja is befolyásolja a felhangokat (formánsokat), a magánhangzó színét. A rezgő üreg nagyságát és alakját lényegében a nyelv és az ajkak (valamint az áll) állása határozza meg. Végigmondva az I, É, E, A, Á, Ó, Ú sort érezzük, hogy nyelvünk előlről hátrafelé mozog, ajkunk pedig előrefelé a keskeny résből. A rezgő üreg egyre nagyobb, a hullámhossz nő, a magánhangzó egyre mélyebb.

Az Ő és Ű nagyon érdekes hangok; az Ő esetén nyelvünk úgy áll, mint az Ę-nél (ez az E és az É közötti hang), az ajkak pedig egyeznek az Ó szerinti állással. Az Ű esetén nyelvünk egyezik Í szerinti állásával, ajkaink pedig az Ú-nak felelnek meg. Tehát főleg a nyelv állása határozza meg a magánhangzó magasságát, mélységét.

Fentiek következményeként a magánhangzók főleg fokozati, átmeneti minőségeket fejeznek ki, például közel-távol, kicsi-nagy; a magasabb magánhangzók a közelséget, kicsiséget, a mélyebbek a távolságot, nagyságot mutatják. Ezt nem csak ellentétpárokban, hanem fokozatokban is megtalálhatjuk.

Példák:

	<u>közel-távol</u>	<u>kicsi-nagy</u>
Ellentétek:	itt – ott, ide – oda, ily – oly, ez – az, erre – arra, ennek – annak,	lik – luk, csip – csup, dirib – darab, pip – púp, gyim – gyom, csikló – csukló tipeg – topog rebben – robban,
Fokozatok:	itt – ott – túl	libben – lebben – lobban, libeg – lebeg – lobog

Összegzés

A hangkövetés széles körben elterjedt jelenség a magyar nyelvben, úgy gondoljuk, mélyen nyelvünk eredetében gyökerezik.

Ahogy láttuk, gyökeink nagy része hangutánzó, a hangulatutánzó és nógató gyökökkel együtt - melyekkel a közvetlen hangkövető gyökök csoportját alkotják - legalább a gyökök egynegyedét, egyharmadát teszik ki. Nagyon sok közvetett hangkövető (mozgásutánzó és egyéb jellegutánzó) gyökünk van. Ahogy láttuk, legalább a gyökök egyötöde, egynegyede tartozik ebbe a csoportba, de ez nagyban függ a besorolást végző személytől, milyen mélyen érzi a hangzók használatában a jellegkövetést. Várakozásaink szerint ez az arány még ennél is jóval magasabb lesz, ha egyre mélyebben, alaposabban felfedezzük a gyökök, hangok sajátosságait.

A hangkövetés adja meg az alapot a magasabb szintű nyelvi elemek, gyökök, képzők értelmezéséhez, magyarázatához.

E felfedezéseknek nagy hatásuk lesz a nyelvtanításra is.

Szakirodalom:

Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia 1862-ben.

Hinton, Nichols, Ohala (eds): Sound Symbolism, Cambridge University Press, 1994.

Lyons, John: Semantics. Cambridge University Press, 1977 – 1996.

McCune, Keith: The internal structure of Indonesian roots, Doctoral thesis at University of Michigan in 1983, published in 1985. Badan Penyelenggara Seri Nusa, Universitas Katolik Indonesia Atma Jaya (Jakarta)

Virág Kálmán: Rend a szóhalmazban. <http://nyelvgenetika.uw.hu/>

(folytatjuk)

LINGUISTICS

In this column we present three papers on the root system of the Hungarian language.

- ✚ Gábor Czákó & Zoltán Juhász: *'And the Smoke Arouse from the Furnace'*. This writing is a chapter from the upcoming book of the authors, with the working title: *'Further Initiation into the Hungarian Cast of Mind'*. The book is expected to be published at the end of April 2010.
- ✚ Katalin Czeglédi: *On the Iranian or the Scythian-Hunnish Relations of the Hungarian Language*. Paper delivered at the *János Harmatta Memorial Conference* held on 25 September 2009 at the Eötvös Lóránd University in Budapest. The conference was organized by the Hungarian Ancient History Association under the leadership of Professor István Erdélyi.
- ✚ Zsolt Molnár and Cecília Molnárné Czeglédi: *The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 2.: The Sound Symbolical Nature of the Hungarian Language*. This is the Hungarian version of the paper published in the *Journal of Eurasian Studies* (October-December 2009, pp. 93-109; <http://www.federatio.org/joes.html>).

ŐSI ÍRÁSRENDSZER KUTATÁS

ANCIENT WRITING SYSTEM RESEARCH

Fabó László Pál :

Tanúkancsó

A Dipylon vázának nevezett régészeti leletet 1871-ben találták meg a Dipylon nevű ősi athéni temetőben, és jelenleg az Athéni Nemzeti Múzeumban található. Az eddigi tanulmányozói szerint a rajta levő felirat a legrégebbi példa lenne az ősi görög ábécé használatára, és vélhetően Kr.e. 740 körül készült. A kutatók közlik a felirat általuk kimunkált értelmét: e váza egy táncverseny díja. Ám hozzátesszük „a szöveg pontos értelme nem világos”.

Gondosan megvizsgálva a negyvenhét jelből álló sort, azok az etruszk jelkészlet tagjainak bizonyultak. (Közülük egy kétséges, mert lehet, hogy nem is tartozik a jelsorba. Mind térben, mind morfológiailag kilóg a sorból.)

Saját álláspontom szerint ez etruszk rovásjelsor.

Az ETRUSZK JELVARÁZS c. könyvemben bemutatott módszeremmel olvasható.

Módszerem három premisszára épül:

- 1) A jelsor a székely-magyar rovás szabályai szerint készült.
- 2) A jelek hangértékei megfelelnek az általam készített táblázatban szereplőknek, amelyek nem azonosak sem a nemzetközi etruszkológia által használt transliterációs értékekkel, sem a székely-magyar jelértékekkel.
- 3) A készítők által használt nyelv a magyar nyelv korabeli változata, melynek elemei megőrződtek mai nyelvünkben, ezért felismerhetők, pontosan érthetőek a magyarul tudóknak.

Módszeremmel összefüggően olvasható a felirat. Kiderült, nem csak egy, hanem több, egymás értelmét kiegészítő, magyarul értelmes olvasata van. Minden olvasat mondanivalója a tej körül forog. A tej és a nép dicséretei, illetve viccelődés a tejről.

Ezekből kialakuló véleményem szerint a Dipylon tejeskancsó lehetett eredetileg.

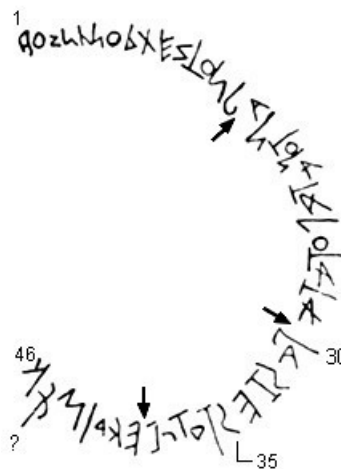
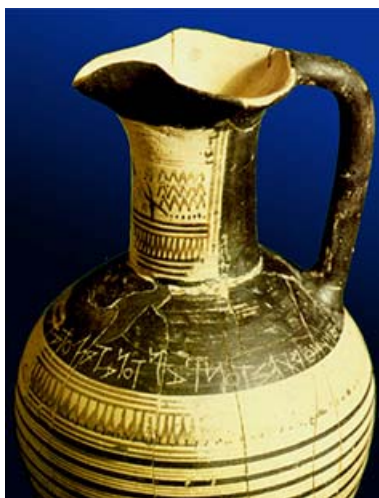
Ez év közepén a méltán híres phaistosi korongról folytattunk levelezést az Ausztráliában élő íráskutató Mellár Mihállyal. Megküldve erről szóló tanulmányát, a forrásai között szereplő remek honlapot nézegetve ráakadtam a <http://www.mlahanas.de/Greeks/LX/DipylonInscription.html> oldalon egy görögországi bélyegre. Íme az onnan letöltött képe:

A leírás szerint az agyagvázát 1871-ben találták a Dipylon nevű ősi athéni temetőben, és jelenleg az Athéni Nemzeti Múzeumban található. A rajta levő felirat a legrégebbi példa az ősi görög ábécé használatára, és vélhetően Kr.e. 740 körül készült. Az eddigi kutatások alapján értelmezett felirata szerint e váza egy táncverseny díja lett volna, ám „a szöveg pontos értelme nem világos”.

Tüzetesebben végignézve a tisztán kivehető jeleket azok mindegyike az etruszk jelkészletnek (is) tagja. Ez nagyon felcsigázta érdeklődésemet, mert az „ETRUSZK JELVARÁZS” c. könyvemben (info: etruszk@jelvarazs.hu) közzétett módon olvashatónak bizonyul a felirat. Szerencsére a:

http://www.hs-augsburg.de/~harsch/graeca/Chronologia/S_ante08/Dipylon/dip_intr.html honlapon a váza fényképét és feliratának teljes másolatát megtaláltam.

(A jelsor e másolatára én helyeztem el a számokat, a nyilakat és a kérdőjelet.) A korábbi értelmezési kísérletekről adott tájékoztató szerint a 35-ik jelig ez egy hexameteres versrészlet, azt követően egy még kellően nem tisztázott distychon verselés kezdeményének vélhető szöveg.

Az ismertetés 46 jeltől állónak írja e jelsort. Én 47-et számoltam meg. Ez csak úgy lehetséges, ha valamelyiket nem számították közéjük. Az utolsó előtti, az általam ?-lel jelölt jelet, amely kilóg a jelsorból, és e formában nem része az etruszk jelkészletnek sem én is kihagyom. Végigelve a jelek formáit én azt valószínűsíttem, hogy a 30-ik jeltől más kéz esetleg más időben készítette a felirat folytatását. Görögbetűs átírását a honlapról átvéve itt közlöm.

HOΣYNYOPXECTONΠANTONATAΛOTATA ΠAIZEITOTOΔEKAMIN

(Én helyeztem el szóközt a 30-ik betű elé.) Különös és zavaró módon éppen ettől kezdődően keveredik és tér el ez az átírás az eredeti jelsor görög megfelelőitől. Következetlen és hibás.

Nem veszem figyelembe feldolgozásom során!

Az általam követett módszer három alapfeltételezésre támaszkodik.

- 1) Ez egy etruszk jelekből álló rovásszöveg, amely a rovás szabályai szerint készült. (Ld. Függelék: Fontosabb rovásszabályok)
- 2) A jelek hangértékei megfelelnek az általam készített alábbi táblázatban szereplőknek, amiket jelhűen alkalmazva készült könyvem közel száz etruszk olvasata, s amelyek nem azonosak sem a nemzetközi etruszkológia által használt transliterációs értékekkel (ezek szerepelnek táblázatomban első sorában a tudományos ellenőrizhetőség érdekében), sem a székely-magyar jelértékekkel.
- 3) A készítők által használt nyelv a magyar nyelv korabeli változata, melynek elemei megőrződtek mai nyelvünkben, ezért felismerhetőek, pontosan érthetőek a magyar anyanyelvűeknek. (Persze komoly átgondolást kívánnak.)

Fontos hangsúlyoznom, hogy e kancsó jelsorát egykori készítője nem szakaszolta! (Vagy ha igen, akkor éppen a 30-ik jelnél.) Már korábbi vizsgálói is természetesen feltételezték a szavakra tördelés szükségességét. (Ennek egy példája megtekinthető a honlapon is.)

Az egykori készítő(k) tehát az utódokra bízta a szakaszokra (szavakra) bontást!

Elméletileg tetszőleges számú szakasz kialakítható, vagyis legalább annyi különböző olvasata, azaz értelme lehetne a szövegnek. A gyakorlatban a tényleges lehetőségek száma a felismerhető (érthető) szószorozatok által korlátozott.

Azt várnánk, hogy csak egy értelmes olvasat adódik e jelsorra! Alább látni fogjuk, több is van!

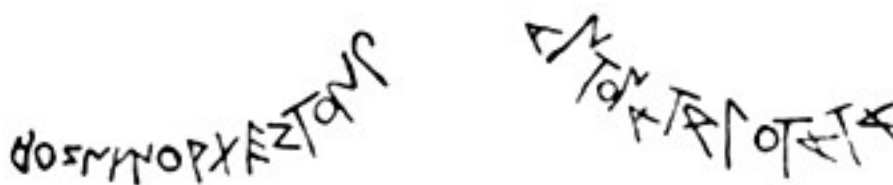
(Könyvemben bemutatott összes etruszk szöveg többolvasatúnak mutatkozott! Arra következtetek, hogy akkoriban állandóan, és hatalmas nyelvi tudással törekedtek a „sokatmondó” jelsorokra!)

Feldolgozás lépései

- A jelsort a könnyebb követhetőség érdekében önkényesen (rajzán nyilakkal jelzett helyeken) négy részletre bontottam és balról jobbra irányúvá tükröztem, forgattam (ld. lenn).
- Minden jelet először táblázatomban harmadik sorában adott alap hangértékével azonosítok. (Próbáim alapján úgy adódik, hogy az egykori rovó táblázatomban legelső sora szerinti azonosítással használta az eZ és eSZ jeleket.) Így keletkezik az alaphangzósítás.
- Az alaphangzósítást a tördelési- és olvasati változatok készítéséhez szakaszokra bontom.
- A szakaszokat a rovás szabályai szerint magánhangzókkal töltöm fel a hangrendi illeszkedés figyelembe vételével, és a hanghosszokat változtatom. Minden alap hangértéket a táblázat negyedik sora szerinti hangtartomány valamelyik elemével veszem figyelembe.
- Végül értelmezem az olvasati változatokat!

a (b)	c (=k)	e	f	X (=kh)	h	i	θ (=th)	k	l	m	n	o	p	ϕ (=ph)	q	r(d)	s	ś	t	v	Z (=ts)	Nemzetközi átírás	
A	Δ)	⊘	Υ	⊖		⊙	κ	↓	⊘	γ	Υ	ϱ	Φ	ϙ	⊘	ς	ξ	τ	ν	Ζ	Etruszk jel	
E	eB	e(k)H	Á	eF	eGY	eH	Ű	eJó	eK	eL	eM	eN	Ó	eP	eP(h)	?	eR	eSZ	eS	eT	eV	eZ	Hang érték
A	eB	eH	Á	eF	eGY	eH	í,ő	eJ,ó	eK	eL	eM	eN	ó,ő	eP	eP		eR	eSZ	eS	eT	eV	eZ	Lehetséges hangalak F.L.
E	eB	eK	É	eF	eG	eH	ü,ű	eL,ó	eK	eL	eM	eN	u,ú	eP	eF		eR	eZ		eTY	eF	eSZ	

Első és második részlet.

Görögbetűs átírás: HOΣNYNOPXEXCTONΠ ANTONATAΛOTATA

Alaphangzósítás:

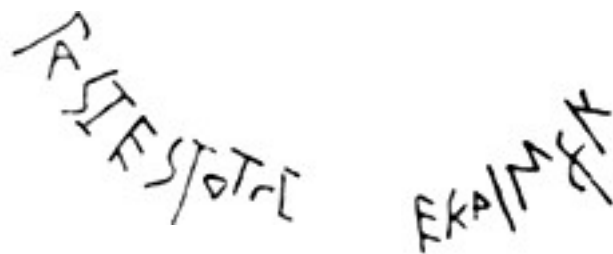
eH eJó eZ eN Ó eN eJó eR eS Á eZ eT eJó eN eP -- E eN eT eJó eN E eT E eP eJó eT E eT E --

Tördelési- (pozíciókat ↓-ak jelzik az alaphangzósításban) és olvasati változatok (alattuk):

eH↓eJóeZeNÓeN↓eJó↓eR↓eS↓ Á↓eZ↓eTeJóeNeP↓ EeNeTeJóeN↓EeTE↓eP↓eJó↓eTEeTE --
1a) Eh józanon jó erre es. Á ez tejnép. Anyatejen atta apa. Jó tata --

eH↓eJó↓eZeN↓ÓeN↓eJó↓eR↓eS↓Á↓eZ↓eTeJó↓eNeP↓EeNeT↓eJóeN↓EeTE↓ePeJóeT↓EeTE --
2a) Eh jó ezen ón. Jó erre es. Á ez tej népe annyát jön atta. Pejt atta. --

eH↓eJóeZeNÓeN↓eJó↓eReS↓ ÁZeT↓eJóeN↓ePeN↓ eT↓eJóeN↓EeTE↓ eP↓eJó↓eTEeTE --
3a) Eh józanon jó eres. Ázott jön éppen. Te! Jón ette. Épp jó tette. --

Folytatás: harmadik és negyedik részlet.

Görögbetűs átírás: ΠΑΙΖΕΙΤΟΤΟΔ ΕΚΑΜΙΝ

Alaphangzósítás:

-- eP E eZ eSZ Á eZ eT eJó eT eJó eSZ -- Á eK eR Ű eM (?) eN

Tördelési- és olvasati változatok:

- 1b) -- eP↓EeZ↓eSZ↓ Á↓eZ↓eTeJóeT↓eJó↓eSZ↓ ÁeK↓eRŰeMeN
-- ép az esze. Á ez tejet jó esze. Ék erőmön.
- 2b) -- eP↓ EeZ↓ eSZ↓ Á↓eZ↓eTeJóeT↓eJó↓eSZÁeKeR↓ŰeM↓eN
-- Épp az esz. Á, ez tejet jó Eszékre ím ne.
- 3b) -- ePE↓eZ↓eSZ↓ÁeZeTeJó↓ eTeJó↓eSZÁeK↓eRŰ↓eMeN
-- 'pa ez, esze ázatja, tej. Esszák, erő mene.

Az eddigiek láttán minden figyelmes érdeklődő számára nyilvánvalóan kiderülhetett, hogy nem csak ez a három tördelési- és olvasati változat képezhető az alaphangzósításból! Igen gyorsan és könnyen jőpár további olvasat is kibontható. Én most csak e hármat közlöm.

Mondatonként az olvasatok:

- 1) Eh józanon jó erre es.
Á! Ez tejnép.
Anyatejen atta apa.
Jó tata --- ép az esze!
Á! Ez tejet jó esze.
Ék erőmön!
- 2) Eh jó ezen ón.
Jó erre es.
Á ez tej népe annyát jón atta.
Pejt atta. ---
Épp az esz.
Á, ez tejet jó székre, ím ne!
- 3) Eh józanon jó eres.
Ázott jón éppen.
Te! Jón atta.
Épp jó tette. ---
'pa ez, esze ázatja tej.
Esszák, erő mene.

Mai értelmezéseik:

- Ej józanon a jó(ember) erre es(bukik, vágyik).
Á! Ez tejen élő nép. vagy Fehér, édes nép!?
Apja (is már) anyatejen adta.
Épeszű a jó öreg!
Á! E tejet jó esze (adta). vagy Ezt a tejet jó eszi.
Erőmet ékesíti (a tej, és a rovás(!ék) a korsón)!
- Eh jó ezen őson (aki róttá, a kancsót készítette).
Jó erre es(küszik).
Á ez a tej (fehér, édes) népe anyját jól adta.
Pejt (lóvat) adta.
Éppen az befogad.
Á, ezt a tejet jó székre (trónhoz), ím ne (vidd)!
- Eh józanul jó erős.
Jól (el)ázott éppen.
Te! Hitelesen mutatta.
Éppen jó a tette.
Apa ez, esze hígja a tej.
(Meg)isszák, (akkor) elmegey az erő!

Ízlelgetve az olvasatokat ez első benyomás, hogy szokatlanok!

(Pontosan úgy, mint pl. a csángóknál járva az ő beszédük is szokatlan egy pestinek!)

A következő élmény, hogy odafigyelve jól érthetőek a mondatok, bár mi nem így mondanánk ma!

Ha e jelsornak csak egy értelmes magyar olvasata lenne, már az is bizonyítaná készítője nyelvének korabeli magyar voltát!

Ennek azonban nem egy, hanem több (sok), tartalmaikban egymásra mutató értelmes magyar olvasata van. Ugyanakkor a publikált ógörög alapú olvasati próbák kb. 140 éven keresztül „a szöveg pontos értelme nem világos” eredményt hozták az elémyült kutatóknak.

Nincs mese, ki lehet és ki kell jelenteni, ők rosszul, mi jól közelítjük e jelsor(oka)t!

A honlapok készítőivel ellentétben határozottan állítom, a Dipylon kancsó felirata nem ósgörög!

Ez etruszk rovás!

Ha mégis ósgörögnek fogadom el azonosítását, akkor semmi különbség sem fedezhető fel az etruszknak nevezett, azaz korabeli magyar jelkészlet és nyelv, valamint az ósgörög között. Tehát az ósgörög szintén a ma magyarnak nevezett nyelv egykori változata.

Etruszk és ósgögög könnyen, jól olvashatóak és érthetőek magyarul ma is!

Az olvasatokból következően ez a kerámia edény valaha tejeskancsó volt!

Sokkal kisebb esélyűnek gondolom, hogy boroskancsó lett volna, amelyen a tejivást méltatták, vagy figurálták ki. Tanulmányomnak mégis a Tanúkancsó címet adtam, mert a Dipylon is az akkori magyar nyelv működését és elterjedtségét tanúsítja!

Függelék: Fontosabb rovásszabályok.

- Az „e” magánhangzókat mindig a mássalhangzókhoz kell érteni, ezért nem kell róni (de lehet)!

Pl: felkeltelek ---róva--- FLKLTLK

- A szavakon belüli hangrendi illeszkedés miatt az első mély magánhangzót jelezni kell, a többit nem, mert kikövetkeztethetőek (a magyar nyelv szavai ismeretében)!

Pl: Magyarország ---róva--- MAGYRRSZG (jobb esetben MAGYRORSZG)

- A magas hangrendű szavakban az „e”-től különböző első magánhangzót ajánlatos, de nem kell róni!

Pl: öntödében ---róva--- ÖNTDBN, illetve NTDBN

- Az eddigiekből adódik, hogy a vegyes hangrendű szavakban a hangrendváltás helyén levő első magánhangzót jelezni kell! (Ha több váltás van, akkor minden váltásnál!) Ám a többit nem.

Pl: öntőformájáért ---róva--- ÖNTFORMJÉRT

- A régi szövegekben a hangsorok általában hallhatóság szerint kerültek lejegyzésre!

Pl: Mé vered Lacit? ---róva--- MÉVRDLACIT, vagy MVRDLACIT

- Nem különböznek a rövid és hosszú hangzók! Röviden rovádnak! Ezért visszaolvasásnál minden hangzó rövid és hosszú lehetőségét ki kell próbálni!

Pl: messzeséggel ---róva--- MSZSGL (!visszaolvasva: meszes ég el, eme eszes egel, stb.)

- Előzőből következően, ahol kettőzött jel kerül rovásra, ott külön szótagot jeleztek vele.

Pl: ld. fenn: MAGYRRSZG

- Az emlékekben a szavak (többnyire) nincsenek egymástól elkülönítve. Ha a jelsor (felismerhető módon) szakaszolva van, az általában mondat- vagy gondolathatárt mutat.

Pl: ---róva--- KATILACIHÁZSTRSK HARMINCVLNKGYT

Olvasva: Kati Laci házastársak. Harminc éve élnek együtt.

- Nincsenek írásjelek, és nincs külön „kisbetű”! Ezért a mondatok szerkezetét, és fajtait (kérdő, felkiáltó, stb.), valamint a neveket az olvasónak kell kitalálnia!

Pl: ---róva--- KATILACIHÁZSTRSK HARMINCVLNKGYT

Lehet: Kati, Laci házastársak. Három Ince vélnek egyet (vélné kegyet)!(?)

És még szó sem esett róla, hogy: Három Inci évé(=eszi), Lenke e'gyött!(?)

Nagyon érzékelhetően a rovás nem a mi rohanó világunk írásmódja, mert olvasása sok időt, erős figyelmet, türelmet, és nyelvünk határtalan szeretetéből fakadó mély ismeretét kívánja, feltételezi.

Példamondaimmal bemutatom a rovás jelsorok lejegyzési szabályaiból elkerülhetetlenül adódó visszaolvasási változatosságot, természetes többértelműséget!

Ennek ismeretében nem az a meglepő, hogy egy rováslemlékből több jelentés olvasható ki, hanem ha csak egy.

Budapest, 2009. 08. 31.

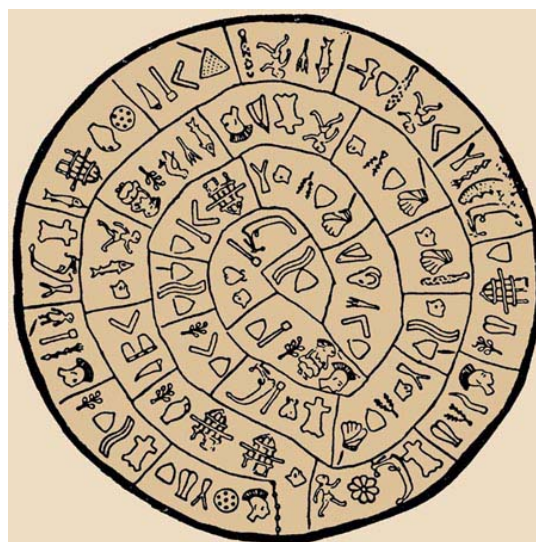
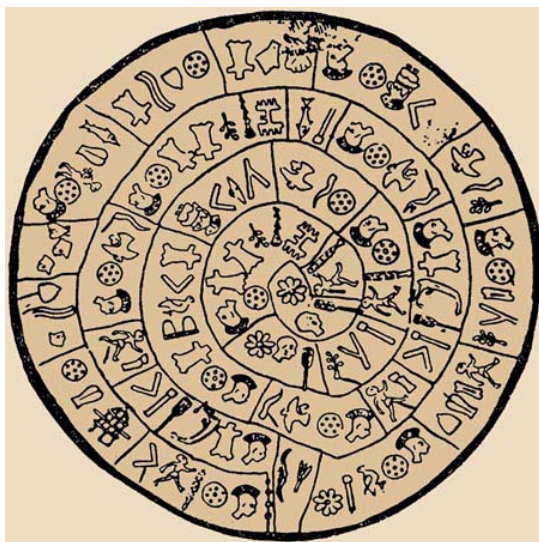
WITNESS JUG

In this paper entitled 'Witness Jug' the author reexamines a jug unearthed in an Athenian cemetery in 1871. On the surface of the jug there is an inscriptions, whose meaning according to its initial deciphers is still not clear. The author, Pál Fabó, utilizing his method developed and documented in his book 'Sign Charm', proves that the inscription is not written in ancient Greek but in Etruscan, and with the use of Hungarian language its meaning can be deciphered very clearly. Its conclusion is that the jug was made for the purpose of holding milk.

~ ~ ~ ~ ~

Mellár Mihály :

A phaisztoszi korong megfejtve / The Phaistos Disc Deciphered

A korongon lévő jelek hangértékei:

The sound values for the signs of the disc:

								
G_L_	JáNY/J_N FIÚ	Ö	M	B_V_L_	J,L	T_Z_	SZ	
					JA			
								
-_D_	_V_J	K	V	N	SZ_G_	T	V_K_L_	T
DO		QE			SO	ZE	*322	TI
								
-_S, -_SZ	CS_B_L_	N	S, SZ	N, NY	J_R_	V_L_	G, GY	Ü
SA			*318	NA	WA			

								
N	M	B	K	G	E, É	B_N	-_T	N, NY
		ME	KU			PI	TE	NI
								
F	R_S_	D	-_L_	D_G_	J	S_K/CS_K	SZ_G_K	R
			RU			TA ₂		RA ₂

A képjelk egy része hasonló a Krétai Képirás, illetve a Lineáris A írás képjelkeihez. A jelk összehasonlításban legmesszebb [Torsten Timm](#) jutott el. A fenti táblázatban a képjelk hangértékei alatti sorban a Lineáris A megfelelő jeleinek nevei vannak feltüntetve az ő összehasonlítása alapján. Ez a pár jel segített hozzá a megfejtéshez.

Abból indultam ki amit már a LinA írásnál kitapasztaltam, hogy a szöveg a rováshoz hasonló módon olvasandó: Néhány kivételtől eltekintve csak a szókezdő magánhangzó van megadva, a többit az olvasónak kell pótolni. Némelyik hangnak több jele is van, egyes jelek több hangértékkel bírnak, míg mások egész gyökvézat rejtenek. Ésszerűtlen zürzavarnak tűnik, de csak addig amíg meg nem ismerjük az okokat. Száz évig az egész korong képjelk ésszerűtlen sorozata volt. Tegnaptól ez a magyar nyelv egyik legrégebb írott emléke, s mennyire friss: fordítás, *magyarozás* nélkül érthető szöveg. A magyar nyelv letagadott gyökrendszerének köszönve bárki elolvashatja és élvezheti a több mint három és félezer éves szöveget.

Megrögzött finnugristáknak nem ajánlom ettől tovább menni, ugyanis a korong minden szava magyar eredetű magyar szó. A korong megírásakor a hellének még csak rombolnak a Balkánon, párszáz évbe telik mire átveszik és újra virágoztatják a műveltséget amit épp tönkretettek, szláv szolgáik pedig még sehol sincsenek, az *óbi* "ősöket" le-ugrítani a Mediterránumba palotákat építeni merész vállalkozás lenne, így hát nincs kitől eredeztetni ezeket a szavakat.

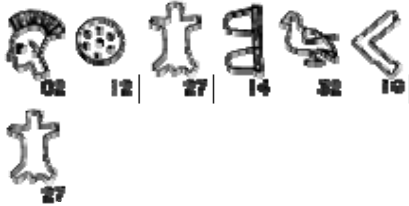

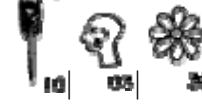

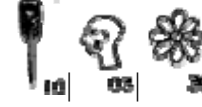
Some of the hieroglyphs are similar to the signs of Cretan Hieroglyphic and/or of Linear A. The furthest [Torsten Timm](#) went in the comparison. In the above grid, under the line containing the sound values of the hieroglyphs are the corresponding signs of Linear A according to him. These few signs did help mi to get on with the decipherment.

The experience gained with LinA has taught me that the text reads according to the rules of *rovás*: Apart from the few exceptions, the vowels are given only when a word starts with one; the reader fills in the rest. Some sounds are represented by more than one sign, some signs have more than one value, and others hide a full word root. Seems like a chaos, till someone finds the cause behind all this. For hundred years, the whole disc was a chaotic row of hieroglyphs. From yesterday, this is one the oldest written text of the Magyar language, and just how fresh it is: the text is understandable without translation or explanation. Thanks to the denied word-root system of the Magyar language, everybody can read and enjoy the more than three and a half thousand years old text.

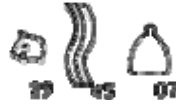

Confirmed Finno-Ugrians better turn back from here, because all the words on the disc are Magyar of Magyar origin. At the time of the writing the Hellenes just started to ravage the Balkans, it will take couple of hundred years for them to take over and make the culture thrive again, their Slavic slaves are nowhere jet, and to move the Ugric people from the Ob to the Mediterranum to build the palaces would be a risky business, so there is no one to to originate these words from.

A01		JáNYoK	02: JáNY, J_N_, jány	Girls
←		VéGüLT	végütt/végett	on account of sy
A02		JáRuLóK	24: J_R_ járó	those who are
				going to
A03		MeRüLő	29: M macska	falling
←			(MA=*80, macska)	
A04		MáMorBaN	34: B_N bánya	into ecstasy
			(PI=*39)	
<hr/>				
A05		JáNYoK	04: Ö hátra, ő-rá mutat	lap of girl's
		ÖLE	(O=*61, olaj mécses)	
A06		ŐRáJuK	27: Ü irha<íra (amire írtak) < ürü (bőre)	on them
A07		ÜSZöGöK	ízzó parazsak	cinder's
		TüZe	44: SZ_G_K szögek	fire
A08		JáNY Ki	06: B_V_L_ büvölő	girl who
		BüVöLT		did bewitch
A09		KíGYóT	26: G, GY gyilok	snake(s), <i>in accus.</i>
			(GA=*304, *326, ég)	
A10		JáNY Ki	41: D_G dug	girl who
		DuGaSZáT	(DU=*51)	her secret, <i>in accus.</i>
			rejtelmét	
A11		GYúLDoGáLJ	40: -_L_ olló	sets on fire repeatedly
		a	gyúllasztgatja	
A12		JáNY Ki	32: G galamb/gerle	girl who (is)
←		GúNYoRoS	(GA=*304)	mocking

A13		DéVaJ	11: _V_J, ívíj	naughty
			pajzán, csintalan	
A14		JáNY Ő	10: D d árdabárd	girl she (is)
		VaLóDi	(DO=?)	real/true; opening
		NyiTó		
A15		NeGéLY	28: N n ád (NU=*55)	demur, dainty
				
A16		JáNYKa		girl, <i>in diminutive</i>
		KeGY		(is a) grace
A17		JáNY Ki Ő		girl who she is
		ŐT FeNe		her (acc.) damn/blast
A18		ENNe	33: E, É é lő, élénk	should eaten her
			(E=*38)	
A19		JáNYKa	31: K k arvaly/keselyű	girl
		KeGY	(KU=*81)	(is a) grace
A20		JáNY Ő	18: T t ört (TI=*37, tört	girl she (is)
		VaLóDi	vonal)	real/true; opening
		NyiTó		
A21		NeGéLY	rátarti fitogtatás	demur, dainty
				
A22		JáNYKa	12: K (köpülő) k orong	girl
		KeGY	(QE=*78, korong)	(is a) grace

A23		<p>JáNYKa, Ő NóGaT, Ő</p>	<p>14: N néző- üveg/nyűg? (NI=*30, néz)</p>	<p>girl, she urges, she</p>
A24		<p>BűVöLít VaKoLós</p>	<p>17: V_K_L_ vakoló (VA=*322, vasaló)</p>	<p>charms, enchants plastering → blinding</p>
A25		<p>KeGYeK</p>		<p>devotions</p>
A26		<p>JáNY Ki VáGYoL</p>	<p>01: G_L_ gyalog, (JE=*46)</p>	<p>girl who is longing</p>
A27		<p>NáSZT</p>	<p>19: -S, -SZ szétnyílik (SA=*31)</p>	<p>marriage, <i>in accus.</i></p>
A28		<p>De FIÚ RéS</p>	<p>03: FIÚ résen áll, mentséget keres</p>	<p>but boy is on guard</p>
A29		<p>JáNY Ki Ő ŐT FeNNi</p>	<p>21: N nyűvelő (NE=*24)</p>	<p>girl who she is her (<i>acc.</i>) hanker</p>
A30		<p>VáGYoL</p>		<p>you long for</p>
A31		<p>De FIÚ RéS</p>	<p>38: R_S_ , rózsa, rosetta (RU=*26, rúzs)</p>	<p>but boy is on guard</p>

B01		JáNYKa SZóLaL	22: S, SZ szétálló (SA, *31)	Girl speaks
B02		Ő RaJTa	07: J, L lejő (tölcsér)	she is on
B03	← 	JáNY FiNoM	37: F fontófü 05: M manó (törpe)	girl fine
B04	← 	SZiVéLYÚ	25: V_L_ vályú , vájtt csónak	hearty, cordial
B05		E JóRa CSáBoLóK	20: CS_B_L_ csobolyó (SU=*58)	for this good seducer/seductress
B06	← 	TaNíTSÁK(!)	43: CS/S_K csík - szedő sík→csík, tanítják	are teaching her
B07		VáGYoLD-E	13: V verőfa/verősulyok vágyódol-é	are you longing her
B08		SZeGüL VáGYoLTó	15: SZ_G_ szegő , szekerce (SO=*363) vagyat beoltó	confronts craving
B09		SZóFiJáVaL	42: J jukak/lyukak fattyúbeszéddel	with perverted speech
B10		LeJáRa áLLóT	tölcséjére (hüvelyére) a felállót	the upright on her funnel, ie vagina, <i>accus.</i>
B11		JáNY GúNYoL	36: N, NY növény (NA=*6)	girl ridicules

B12		ÖVeLe RéSZeGüL		with her drunk(en), heady
B13		MáJáRa-JáRó CSáBoLóT	kedvébejáró	pleasing to sy allurement, <i>in accus</i>
B14		TaNú'Tá'	16: T tokmány (TU=*69)	you learned
B15		MEGáLL	kitart, nem hátrál	holds out
B16		BúVöLőT GőDE	39: D d árda (DI=*7) gőgje	sorcerer, <i>in accus.</i> her pride
B17		JáNY-SZű ŰGYeLő	09: SZ sz úr (SI=*41)	girl's heart keeper
B18		MeNéL TüZe	elmenőben 08: T_Z_ tűző	is going/passing away her fire
B19		MeTőZVe	metszve	cuttingly, incised
B20		MaRJa	45: R r ovás/rovat (RA ₂ =*76, rovat)	keeps burning
B21		SZeMe NYíL TüZe	tűznyíl	her eyes (are) arrow's fire
B22		ÓBeNNe VaLa	23: NY ny él (NA=*6, nől)	in her there was
B23		JóTéT	jóakarát	goodwill
B24		JáRuL		adds to it

B25		LeNTi JáRó	régi, szép, burkolt fogalmazás	lower passage
B26		SZeMe NYÍL TüZe		her eyes (are) arrow's fire
B27		SZaBaDíTJa	30: B bak-kecske	turn sg loose on sg/sy
B28		JáNY BűV- öLéT, NYéL	35: -_T tölgyág/tere (TE=*4)	girl's bewitched lap shaft
B29		Mi BeNNe VaLa	hát megesett!	what was in her
B30		RáJa		on someone

A Phaistoszi Korong Jelhű Átirata

JáNYoK VéGüLT JáRuLóK MeRüLó MáMorBaN,

JáNYoK ÖLE ÓRáJuK ÜSZöGöK TüZe.

JáNY Ki BűVöLT KíGYóT,

JáNY Ki DuGaSZÁT GYúLDOGÁLJa,

JáNY Ki GúNYoRoS, DéVaJ,

JáNY Ó, VaLóDi NYiTó NeGéLY,

JáNYKa KeGY.

JáNY, Ki Ó, ÓT FeNe ENNé!,

JáNYKa KeGY.

JáNY, Ó VaLóDi NYiTó NeGéLY,

JáNYKa KeGY.

JáNYKa, Ó NóGaT, Ó BűVöLiT, VaKoLóS
KeGYeK.

Translation of the Phaistos Disc

Girls for whom people are fall into ecstasy,

The lap of girls on them is cinder's fire.

Girl who did bewitch snakes,

Girl who sets on fire her secret,

Girl who is mocking, naughty,

Girl she is, a real opening dainty,

Girl is a grace.

Girl, who is she, damn it!,

Girl is a grace,

Girl she is, a real opening dainty,

Girl is a grace.

Girl, she urges, she charms, blinding devotions.

JáNY Ki VáGYoL NásZT, De FIÚ RÉS.	Girl who is langing marriage, but the boy is on guard.
JáNY Ki Ó, ÓT FeNNi VáGYoL, De FIÚ RÉS.	Girl who you longing for (hanker after), but the boy is on guard.
JáNYKa SZóLaL: Ó RaJTa.	Girl speaks: she is on.
JáNY FiNoM SZiVéLYŰ,	Girl, of fine heart,
E JóRa CSáBoLóK TaNítJáK.	For this good vamps are teaching her.
VáGYoLD-É - SZeGüL VáGYoLTó	Are you longing – she confronts with craving,
SZóFiJáVaL – LeJáRa-áLLóT?,	perverted speach – the upright on her funnel?, the girl ridicules.
JáNY GúNYoL.	With her you drunken
ÓVeLe RéSZeGüL	To her pleasing allurements you learned.
MáJáRa-JáRó CSáBoLóT TaNú'Tá'.	Her pride holds out to sorcerer.
MEGáLL BűVöLóT GóDE.	Girl's heart keeper is going away, her fire incised keeps burning, her eyes arrows of fire,
JáNY-SZü ŰGYeLő MeNéL, TüZe MeTőZVe	There was goodwill in her,
MaRJa, SZeMe NYíL TüZe,	She gives her lower passage, her eyes arrows of fire.
ÓBeNNe VaLa JóTéT,	He turns loose girl's bewitched lap, with the shaft in her, on himself!
JáRuL LeNTi JáRó, SZeMe NyíL TüZe.	
SZaBaDítJa JáNY BűV-öLéT NYéL, Mi BeNNe VaLa, RáJa!	

The capital letters on the left corresponds to the phonetic values of the first letters in the names of the symbols (acrophonic principle), except for 01, 02, 03, 25, 34, 38, which are semanto-phonetic (rebus principle) signs. The vowels (small letters) are filled in to get a meaningful sentence in Magyar (Minoan). All the words are used or at least understood in today's Magyar language.

A korongot 1908-ban ásta ki Luigi Pernier a phaisztoszi palota romjainak MMIII rétegében, korát így 3600-3700 évre tehetjük. A phaisztoszi korong sok tekintetben egyedi lelet: a kevés nyomtatott írások legszebb és legtökéletesebben megőrzött példánya, az eddigi leghosszabb, hiánytalan minoszi szöveg.

Az elmúlt száz évben legalább száz megoldás született a bizzartól a tudományosig: ókori kockajátéktól, kottajegyeken át, a párhuzamossági tétel bizonyításáig minden megtalálható "megoldásai" között. Csak három nevet említek a komolyabbak közül. [Torsten Timm](#) tudományos módszerekkel

Luigi Pernier excavated the disk in 1908, in the Palace of Phaistos, in the MMIII layer, putting its age at about 3600-3700 years. The Phaistos disk is in many regards a unique find: the nicest and the most perfectly preserved copy of stamped writings, and the time being, this is the longest, complete Minoan text.

The past hundred years have given rise to at least hundred decipherments ranging from the bizarre to scientific: from ancient board-game through musical notes to the proof of the theorem of parallels, everything can be found among its "decipherments". I will mention only three names

kimutatja, hogy a korongon levő szavak szerkezetileg “követik” a LinA írás szavait – teszi ezt anélkül, hogy akár egyikén, akár a másikon kimutatná, hogy a szavak mettől meddig terjednek.

A [Massey ikrek](#) a 17 “\” vonalkával megjegyzett szóról balról jobbra olvasva megállapítják, hogy azok görög szám-nevekre hasonlítanak. Ennyi. Mégis tartozom nekik, mivel egy nagyon fontos dologra mutattak rá: “Más Phaisztoszi Korong tanulmányozók szintén ezt a (balról jobbra) irányt feltetelezték, Evans-ot beleértve, aki a diszken levő vágás jelről a következőket írta ‘nyilván-valóan olyan kéz róta aki a balról jobbra való íráshoz szokott’.” De miért lenne 17-szer jelölve a balról-jobbra olvasási irány? Egyszer is elegendő lett volna jelölni hogy a központból kifelé haladva kell olvasni a szöveget. Annak semmi értelme, hogy csak a megjelölt jel-csoportok olvasandók visszafelé, mivel ezek nem sorvégek ahol fordulhatna az olvasás iránya. Egyetlen ésszerű magyarázata lehet ezeknek a jeleknek: a jelölt részek *visszafelé is olvashatók!*

Valóban, a phaisztoszi korongnak van egy rejtett, kamaszos trágársággal teli része, mely szervesen kapcsolódik a főirányú szöveghez. Az alábbiakban a megjegyzett mezőket látjuk fordított sorrendben és visszafelé olvasva:

from the most serious. [Torsten Timm](#) using scientific methods proves that the words on the disk are structurally “following” the words of LinA – he does this without showing on neither of them the extent of the words.

The [Massey twins](#) conclude about the 17 words marked with the backslash (\) that they resemble Greek numerals. That’s all. But I owe them this very important reference: “Other Phaistos Disk students have also assumed this direction, including Evans who wrote that the slash mark on the disk was “evidently engraved by a hand accustomed to write from left to right”.” But why would be the writing direction from left to right marked 17 times? It would be sufficient to mark just once the reading direction from the centre outward. It would make no sense to read only the marked words backwards, because these are not ends of rows where the direction of reading could turn. There is only one logical explanation for these slash marks: the marked sections *can be read backwards as well.*

Indeed, the Phaistos Disk has a hidden, with juvenile obscenity filled part, which organically connects with the mainstream text. The followings are the marked fields in reverse order and read backwards:

B26

TüZeL

(she is) on fire,

NYoMáSa

(her) pushing

B24

JáRuL

adds to it

B21

TüZeLő

fire-place

NeMeS

(is) noble

B20

JáRoM

yoke

B18

TüZeLő

fire-place

NeM

(do) not

B06		CSÍKoT NYe'T	swallowed spaghetti
B04		Ő VeLőS	he/she/it marrow
B03		MoNY-FaLáNY	ravenous dick-eater
A27		ToSZoN/CSeSZeN	Jig/fuck
A22		GYaK KéJeN	fuck with pleasure, delight
A21		GYúLón	excited/heated up
A19		GYaK KéJeN	fuck with pleasure, delight
A16		GYaK KéJeN	fuck with pleasure, delight
A15		GYúLón	excited/heated up
A12		RáZ, NYög KéJeN	jig, groan/moan with pleasure, delight
A03		JáRoM	yoke
A01		TáGúLVa KéJeN	enlarged with pleasure, delight

Tüzel, nyomása járul,
 Tüzelő nemes járom,
 Tüzelő nem csikot nye't,
 Ó velős mony-falány.

Toszon, gyak kéjen gyúlón,
 Gyak kéjen, gyak kéjen gyúlón,
 Ráz, nyög kéjen,
 Járom tágúlva kéjen.

Ellentétben a közfelfogással, mely szerint a krétai képírásból (hieroglifákból) fejlődött ki a Lineáris A írás, – majd ebből a főníciai és így tovább, – a kettő együtt létezett. A Lineáris A, mint neve is mondja, vonalas rajza, gyorsíró változata a hieroglifás írásnak. A lényege mindkét jeltípusnak, hogy az olvasó a kép- vagy rajzjelet felismerje és megtudja nevezni, mivel a jel nevének kezdő hangja (acrophonic principle), vagy gyökváza (rebus principle) a kép- vagy rajzjel hangértéke. A Körkereszt hangértéke K, a VáLYú hangértéke V vagy V_L_, az utóbbi esetben a szövegekörnyezet dönt a két lehetőség között. Ha a vályú mindig szózáró jel, akkor biztosak lehetünk benne, hogy a vályú a -VaL/-VeL rag jele.

Az írás típusa az ugratásos, mássalhangzós (abjadic, consonantal) írás egy fajtája, mely sajátosságosan, jelöli a szókezdő magánhangzót.

A hieroglifák, de még vonalas változatuk, a LinA jelek megrajzolása is túl időigényes ahhoz, hogy csak elvont szimbólumok legyenek, függetlenül attól a tárgytól amit az író/rovó/véső/rajzoló kínkeservesen ábrázolni akar. Aprólékosan megrajzolni az előbb említett vályút, vájt csónakot csak azért, hogy mondjuk az R hang jele legyen, teljesen értelmetlen, két okból is:

1. Ha a jel képe nem utal a hangértékére, akkor jelentését meg kell tanulni és folyamatosan gyakorolni kell a használatát, különben az ember elfelejti.
2. Csak a kevés tanult ember tudná olvasni a szövegeket, ők azonban előnyben részesítik az egyszerűbb, gyorsabban írható és olvasható jeleket.

Egyiptomban az adminisztráció a demotikus írást, egyfajta kézírást használt az egymásközi kapcsolatokban, de a templomokban és másutt is ahol a néphez akartak szólni, ott jól felismerhető, aprólékos munkával kivéssett képjeleket használtak.

Contrary to the general belief, according to which the Cretan Hieroglyphic writing developed into Linear A writing, - from which the Phoenician and so on, - the two existed side by side. The Linear A, as its name implies, is the linear drawings, the shorthand version of the hieroglyphic writing. The essence of both sign-type is the picture or the drawing to be recognized and identified by its name by the reader, because the first letter of the name (acrophonic principle), or its root (rebus principle) is the phonetic value for hieros or linear sign. The Circled Cross is K; the VáLYú (trough) is either V or V_L_, depending on the contexts. If the trough is always a word ending sign, then we can tell with certainty that it is the -VaL/-VeL (= with) suffix.

The writing belongs to consonantal (abjadic) type of writings, which as a peculiarity, marks the vowel, when the word starts with one.

The drawing of hieroglyphs, or even their linear version, the LinA signs is too time-consuming for ending up just as abstract symbols independent of the objects the writer/carver/drawer is trying agonizingly depicting. To scrupulously depict the aforementioned trough to make it the sign for, say R is unreasonable for two reasons:

1. If the picture of the sign does not imply its phonetic value, than it has to be learned and its use continuously practiced, otherwise one will forgets its meaning.
2. Only the few learned people would know to read the texts, but those prefer the simplest, the more rapidly writeable and readable signs.

In Egypt, the administration used the demotic writing, a kind of handwriting between them, but in the churches and elsewhere, where they wanted to approach the people, they used the easily recognizable, meticulously chiseled out

Ezekhez a képjelekhez egy egyszerű, a nép által könnyen elsajátítható olvasási szabály járult: vedd a képjel nevének első hangját, vagy a szó gyökvázát. Ha nem gyakoroljuk rendszeresen az írás-olvasást, az "F" jelét hamar elfelejtjük, de a Fa képét, még ha nem is Csontváry rajzolta, könnyen felismerjük.

Természetesen, az elmondottak csak akkor érvényesek ha az író/rovó/rajzoló és az olvasó egy nyelvet beszélnek.

A hangadó (acrophonic) és szórejtvő (rebus) alapvetően következetesen alkalmazva a phaisztoszi korongra, egy teljesen értelmes, ésszerűen megfogalmazott, összefüggő verses szöveget kapunk, amit talán *danának*, pajkos népi éneknek sorolhatnánk be. És a vers fajsúlyát kisé túllépő, de tartalmával egyező, rejtett réteg, a visszafelé olvasandó kamaszosan trágár rész alátámasztja a korong teljes megfejtését. Ennél erősebb, "tudományosabb" bizonyíték nincs és nem is lehet.

Összefoglalva az elmondottakat:

1. Szövegkörnyezeti elemzés: értelmes, összefüggő, stílusában, szerkezetében, magyaros mondatszerkesztésében, szóhasználatában egységes szöveggel van dolgunk. Készítői az írást-olvasást tanuló kamaszok lehettek.

2. Alaki elemzés: minden szó magyar, a gyököktől a ragokig.

3. A magánhangzók feltöltése önkényesnek tűnhet és az is lenne egyedi szavakkal. Hosszabb szöveg esetében a szövegkörnyezet fokozatosan csökkenti a különböző lehetséges olvasatok közötti választási lehetőséget, amíg egy egyedi olvasat be nem áll.

4. A fogalomjelek (ideograms) és a hangadó (acrophonic) és szórejtvő (rebus) képjelek alapján készült el az eredeti szöveg átírása mai betűkre (transzliteráció). Ez az átírás pontosabb és önmagában sokkal nagyobb értékű mint amit Champolion a Rossetta kő segítségével elért, mivel itt nem lépnek fel az egymástól idegen nyelvek különböző hangkészletei miatti torzítások és mivel a hangadó és szórejtvő alapelv csak a szöveg eredeti nyelvén működik, felesleges a megfejtés eredetiségének és egyediségének bármilyen más bizonyítása.

5. A korong írásmódja és nyelve, az egyes jelek azonosságán túl, egyezik a krétai hieroglif és

hieroglyphic signs. These hieroglyphs were matched with a simple, by the people easily mastered reading rule: take the first sound of the picture-sign's name, or its root. If we do not practice the writing and reading, it's easy to forget the sign for "T", but the picture of a tree is easily recognized, even if it is not Behrens who painted it.

Certainly, the above said is true only if the writer/carver/drawer and the reader are speaking the same language.

Applying the acrophonic and rebus principles consistently to the Phaistos Disk, we have got an entirely intelligible, rationally composed, coherent poetic text, we could categorize as a prankish popular song. And a bit overstepping the categorization of the verse, but agreeing with its content, the hidden, youthfully obscene layer that reads in backward direction reinforces the decipherment of the disk.

To summarize the above said:

1. Contextual analysis: the text we are dealing with is intelligible, coherent, its style, construction, Hungarian syntactic structure and terminology are homogeneous. The likely authors of the text were teenage boys learning reading and writing.

2. Formal analysis: every word is Magyar, from the roots to the affixes.

3. The filling in of the jumped over vowels may seem arbitrary and it would be with individual words. But with longer texts the contexts gradually reduces the number of alternative options between the possible different readings of words, until reaching a unique reading.

4. The transliteration is made on the bases of the ideograms and using the acrophonic and rebus principles on the hieroglyphic signs. This transliteration is more precise and in itself worth much more than the one Champolion arrived using the Rosetta stele, because here we do not have the distortions coming from the different tonal systems of the alien languages, and because the acrophonic and rebus principles are working only in the original language of the writing, there is no need to prove the originality and uniqueness of the decipherment.

5. The disk's method of writing and its language, beyond the parity of some of the signs, agrees with the Cretan hieroglyph and LinA, and the

LinA, valamint az eteo-Cypriot (LinC) írásmódjával és nyelvével is. Tehát, a diszk nem egy egyedi eset, a megfejtését legkevesebb három másik – térben és időben közeli - azonos írásmód és nyelv eredményes megfejtése is erősíti. Sőt, a LinB legnagyobb szakértőjének számító Th. Palaima professzor szakasztikus megjegyzésének élet véve, ezek a megfejtések alapot nyújtanak “even to re-decipher Mycenaean Linear B” (még a műkénei Linaris B újbóli megfejtésére is), mivel mára a LinB “megfejtése” egy kisebb mennybéli város telefonkönyvére hasonlít: ami a megfejtőknek nehéz dió az vagy istenség vagy szentély lesz, aminek a jelentését nem kell megmagyarázni.

6. Jellemzően magyar a diszk megfejtésében a VáLYút ábrázoló jel használata -VaL/-VeL és a BányA rajzának használata -BaN/-BeN rag illetve B_N_ szógyökként. Ezek, együtt a RoZetta vagy RóZSa = R_S/Z_, ÍVJ = _V_J_ és más gyökvázakkal, egyszersmind bizonyítják azt is, hogy ugratásos, mássalhangzós (abjadic), nem pedig szótag írásról van szó.

A tudósok, akiknek nem sikerült megfejteni a phaistoszi korongot és a vele rokon írásokat, előszeretettel foglalkoznak azzal, hogy a megoldás milyen legyen, illetve milyen ne legyen. [Yves Duhoux](#) (How Not to Decipher the Phaistos Disc: A Review, 2000) szerint például egy jó megoldás megmagyarázza

- miért van mindkét oldalon a szöveg kezdete öt ponttal jelölve? Ennél több is van ott: a pontok egy-egy vonalon helyezkednek el, egy *fűzér*en. A pont a LinA-ban a 10 számjegye, öt pont = 50, FűZÉR ötVeN = Fő-Zár iTT VaN, tehát nem az egyetlen,
- a “\” jelek is *zárak*. A főszöveget ezek a jelek nyitják meg a visszafelé olvasáshoz, megerősítve a főszöveg helyes olvasatát, rejtett szöveg formájában.
- A megoldásnak főleg fonetikus jelekből kell állnia. Így van, csak kettő, a 02 (JáNY és J_N_) és 03 (FIÚ vagy LEGÉNY) fogalomjel, a többi fonetikus, de nem szótag hanem mássalhangzó jel.
- “A megoldásnak meglehetősen jól kell illeszkednie a biztosan megfejtett párhuzamos írásokhoz: a Lineáris B és Cypriot írás egyetlen jele sem magányos mássalhangzó. Minden táblázatnak,

eteo-Cypriot (LinC) writing methods and languages. Thus, the disk is not a unique case; its decipherment is reinforced with at least three other – in time and space nearby – successful decipherments of identical writing methods and languages. In fact, to take the edge off the sarcastic remark made by Prof. Th. Palaima, the leading expert on LinB, that these decipherments may give bases “even to re-decipher Mycenaean Linear B”, because by now the dictionary of LinB resembles a telephone book of a heavenly town: for decipherers all the hard nuts are either deities or a sanctuaries in no need for further investigation into their meaning.

6. Typically Magyar in the solution is the use of the boat-sign (*VáLYú*) for the -Val/-VeL suffix and the mine-sign (*BányA*) both for the -BaN/-BeN suffix and for the B_N_ root. These signs, together with the rosette or rose-sign (*RóZSa*) for R_S/Z_, the bow-sign (*ÍVJ*) for _V_J_ and others, at the same time are proving that the writing we dealing here is a consonantal (abjadic), and not syllabic writing.

The scientists, who have not succeeded to decipher the Phaistos Disk and the related writings, have a fondness to discuss what the solution should be or not to be. According to [Yves Duhoux](#) (How Not to Decipher the Phaistos Disc: A Review, 2000), for example, a good solution has to explain

- why is on both side the beginning of the text marked with five dots? There is more than that: the dots are on strings like beads (*fűzér*). In LinA the dot stands for number 10, five dots = 50 (*ötven*), *FűZÉR ötVeN* = *Fő-Zár iTT VaN* = *main lock is here*, meaning not the only one,
- the “\” signs are also *locks*. These signs are opening up the main text for backwards reading, confirming the correct reading of the main text, in the form of a hidden one.
- The solution should comprise mainly from phonetic signs. That is the case, with only two exceptions: 02 (Girl, J_N) and 03 (Boy) are ideograms, the rest are phonetic signs, not syllables, but consonants.
- “To conform fairly well to securely deciphered parallel scripts: in Linear B and Cypriot no sign stands for a lone consonant. Any grid that assigns a consonantal value to signs has therefore an excellent

mely mássalhangzó-értéket társít a jelekhez, kitűnő esélye van arra, hogy téves legyen” Ez egyszerűen nem igaz. Példák a LinB megfejtéséből: *de-re-u-ko* = δλεύκος (*de* = δ), *gi-ri-ja-to* = γρίατο (*gi* = γ), *ka-na-ko* = κνάκος (*ka* = κ). Valójában ez mellékes. A kutya a párhuzamosságban van elásva. A krétai írások (Hieroglif, Phaistoszi korong, LinA) évszázadok alatt fejlődtek ki a nyelv követelményeire idomulva, és természetesen a minoszival valóban párhuzamos írások, az időben és térben közeli Szumér és egyiptomi mássalhangzós írások mintájára. A LinB ezekkel szemben átvett, adoptált írás: a minoszi LinA írásjeleket a műkénei követelményeknek megfelelően, egy adott időpontban, művileg átdolgozták, használatát szabályozták. A kettő viszonya inkább a föníciai és görög írás viszonyával párhuzamos: a föníciai mássalhangzós írás, a jelek nevei hangadó (acrophonic) képjelek; a görögbe átültetett és a nyelvhez idomított alfabéta tisztán fonetikus és az átvett betűnevek semmit sem jelentenek görögül. (Sőt, a görög észjárásnak az sem jelent semmit, hogy a betűnevek semmit se jelentenek.) A következtetésekkel nem szabad túl messzire menni ha almát hasonlítunk krumplihoz. A Cypriot-ra való hivatkozás értelmetlen, mert legalább három ciprusi írás van, közülük az eteo-Cypriot biztosan a LinA helyi változata, vagyis magyar és **Th. Palaima** professzor, a kérdés legmarkánsabb ismerője szerint nincs megfejtve. The Triple Invention of Writing in Cyprus ..., 2005, című munkájában az ICS §196 kétnyelvű (biscrypt) szövegről ezt írja: “In the eteo-Cypriote portion, the only recognizable words are the name of Ariston and his father ...” – ez egyáltalán nem úgy hangzik mintha megfejtett szövegről lenne szó, 15 eteo-Cypriot szóból az uralkodó neve az egyetlen felismert szó, és öt évvel Duhoux írása után vagyunk. (A szöveg megfejtését lásd a Lineáris A írás megfejtve című írásomban.)

- “A hangadó alapelv a gyanús megfejtéshez jutásnak egy csodálatos útja. Gyakran előfordul, hogy kérdéses a jel által ábrázolt tárgynak az értelmezése.” Ez nem érvelés: bármilyen írásjel téves felismerése téves tolmácsoláshoz vezet, nemcsak a hangadó képjeleké. A Dél- és Közép-Kelet írásaival foglalkozó tudósokat érthető módon nagyon zavarja a hangadó elv, ez ugyanis csak az írás eredeti nyelvén érvényesül, ha felborul az elv akkor sántít a megoldás. Mivel szerintük az ő megoldásuk jó, az elv a rossz – a nyelvészet felettébb furcsa tudomány! Példa: a ☼ jel nevének kezdőbetűjét helyettesítsük be a következő szavakba: ☼nbn, ☼nbn, ☼nd, ☼ndl, ☼nshn. Ha megfelelő nyelven ejtjük a jel nevét akkor azon a nyelven értelmes szavakat kapunk. Amíg nem

chance of being wrong.” This is, to put it plainly, not true. Examples from a LinB glossary: *de-re-u-ko* = δλεύκος (*de* = δ), *gi-ri-ja-to* = γρίατο (*gi* = γ), *ka-na-ko* = κνάκος (*ka* = κ). Actually, this is nonessential. The devil is hiding in the parallels. The Cretan writing (Hieroglyphic, Phaistos Disk, and LinA) has developed for centuries conforming to the requirement of the language, and naturally, influenced by the really parallel, both in time and in space approximate Sumerian and Egyptian consonantal writing systems. In contrast with these, the LinB is a borrowed, adopted writing system: the Minoan LinA signs were, in a given moment of time, surgically redesigned to the Mycenaean needs, their usage was regulated. The relationship of the two is rather parallel with the relationship between Phoenician and Greek writings: the Phoenician is a consonantal writing, the signs are named by the acrophonic principle; the transplanted and to the Greek language adopted alphabet is a clearly phonetic writing system and the adopted letter-names do not mean anything in Greek. (Further more, to Greek way of thinking it doesn't mean anything that their letter-names don't mean anything.) One shouldn't go too far when comparing apples with potatoes. The referral to Cypriot is meaningless, because there are at least three Cypriot writings, amongst them eteo-Cypriot is for sure the local variant of LinA, and according to Prof. **Th. Palaima**, the man best-informed on the matter, it is not solved. In his writing The Triple Invention of Writing in Cyprus ..., 2005, about the ICS §196 biscrypt he says: “In the eteo-Cypriote portion, the only recognizable words are the name of Ariston and his father ...” – it doesn't sound like a deciphered text, out of 15 eteo-Cypriot words only the name of the ruler is recognized, and we are five years after Duhoux writing. (You can find the decipherment of this biscrypt here)

- “The acrophonic principle is an admirable means of arriving at a suspect decipherment. It often turns out that the interpretation of the object said to be depicted by the sign is arguable.” This is not an argument: an incorrect identification of any letter, not just the acrophonic signs, leads men to a wrong interpretation. The scientist working with South- and Near-Eastern writings are clearly disturbed very much with the acrophonic principle, which only prevails on the original language of the writings, if the principle fails, the solution is limping. But because they are certain in their own solutions, the principle must be wrong – linguistics is an extremely strange science! Example: substitute the first letter of the name for the ☼ sign into the following words: ☼nbn, ☼nbn, ☼nd, ☼ndl,

találjuk meg a megfelelő nyelvet, addig kesereghetünk azon, hogy a hangadó elv nem működik, de csak addig. És igen, lesz aki a képjelet bivalynak nézi, lesz aki eltéveszti a nyelvet, de ezek miért befolyásolnák véleményünket azokról akik jól oldják meg a feladatot? A hangadó képjel választásával a céloom ugyanaz mint az ókori irnoké: megkönnyíteni a helyes olvasat mielőbbi megtalálását. Mi ebben a gyanús?

- “Világos, hogy a körülbelül 40 jel a phaisztoszi korongot a főleg fonetikus szótagírások közé helyezi...” Számoljunk: 45 képjel, ebből 2 fogalomjel (ideogram, a 02 és 03), 15 pedig szőrejítő (rebus) képjel. Egyes képjelek az olvasatot a szóval való rímelésükkel segítik, ilyen szerepe van a 23 = N/NY mellett az ugyancsak N/NY értékű 36-nak (Nöl/NYilik) mely a gúnvol, menél és nyíl, valamint 14-nek (NYüg) mely a tanúlt és nógat szavakban szerepel. Ez a rímelési elv miatt van ugyanannak a hangnak több jele is. És vannak különleges rendeltetésű jelek, melyek kimondottan ragokat és képzőket jelölnek: 19 = -_S/SZ főnévképző (-as/-es, -asz/-esz), 35 = -T tárgy rag, 40 = -_L_ igeképző (-ál/-él/-l), stb. Alig marad jel a nyelv rendes hangjaira ...

- Egy-két mondat Y. Duhoux eredeti címmzettjének, Jean Faucounau-nak proto-Ionic megoldásáról. Mint minden más proto-megoldás, egy nyelvből kiindulva (ion, magyar) megalkotasz egy kedved, szükségleted szerinti protot (proto-Ionic, proto-finnugor), majd a protoból megfordítva a menetírányt “levezeted” - nagy meglepetésre - a kiinduló nyelvet. Jól ismert példa a hattyú → kotang → hattyú körtánc. Egyetlen hibája van csak ennek a protozásnak: 100%-os.

☀nshn. If you have got the language write than you get meaningful words in that language. While looking for the appropriate language, you can contemplate about the faultiness of the acrophonic principle, but only that long. And yes, someone will mistake the sign for a buffalo, others will mistake the language, but why would these people influence our judgment about those who solve the problem properly? Choosing the sign by applying the acrophonic principle, my intention was the same as of the ancient scribe’s: to ease the finding of a proper reading. What is suspicious about that?

- “It is clear that the approximately 40 different signs locate the Phaistos disc among dominantly phonetic syllabic scripts...” Let us count: 45 hieroglyphs, out of these, two are ideograms (02 and 03), 15 signs are roots built on the rebus principle. Some of the hieroglyphs are chosen to help the reading by rhyming with the word, such are the roles of 36 (Nöl/NYilik) in the words: gúnvol, menél and nyíl; 14 (NYüg) in words: tanúlt and nógat, both these signs have a value of N/NY beside sign 23 with the same value. This rhyming principle is the reason for having more signs for the same phonetic value. And there are signs specially designated to mark suffixes and formatives: 19 = -S/SZ is a noun formative, 35 = -T is the suffix for accusative, 40 = -_L_ is a verb formative, etc. Hardly any sign remain for the ordinary sounds of the language ...

- One or two sentences have to be said about the proto-Ionic solution of Jean Faucounau, Y. Duhoux’s original addressee. Like every other proto-solution, starting from a language (Ionic, Magyar) you construct a proto (proto-Ionic, proto-FinnUgric) to your liking and/or needs, then from the proto, using reverse gear you derive – to a big surprise – the starting language. A known example is the hattyú → kotang → hattyú ring-dance. The only fault with this protoing that it is foolproof.

Jel : Sign Hangérték : Phonetic value

LinA analogy

G_L_ GYaLogol (a **G_L_** gyökváz duplázott!) : on
foot, walk

JE=*46, jár/jön:
walk

JÁNY/J_N_, FIÚ/LEGÉNY: Ez a két képjel csak a fejdíszben különbözik, amely mint a nő képjele önállóan is szerepel 026 sorszámmal. Itt a szöveggörnyezetből világosan következik, hogy nem általában nőről és férfiról van szó, hanem lányról és fiúról. : GIRL as YOUNG (unmarried)

WOMEN, BOY as YOUNG MAN i.e. Woman, Man like the similar signs in the Cretean Hieroglyphic corpus, where the headdress, 026 can be a separate sign. The context makes it clear, that here the word is about YOUTH.

Ő *Őrá* (magamögé, egy harmadikra) mutat! : Hi's pointing behind on *Him* (on a third person)! O=*61, **olaj** mécses : oil, wick

M **Manó** (törpe) : Mischievos sprite, imp, goblin, hobgoblin (dwarf)

B_V_L_ **BűVöLő** : Sorcerer

L, J **Liú/lijú/livó/léjú/lého** = **tölcsér** : Fanel, cone, cornett, crater

T_Z_ **TűZő**, tűzött ruha, ruha-díszítés, mint a szallag és öv az ingen : stitch, quilt, stitched/quilted dress/dress-decoration, like the ribbon and belt TWE=*87, **tűző** : stitch

SZ **SZúr** : Long embroi-dered felt cloak of Hungarian shepherd. SI=*41, **szúr** : cloak

-_D_ **Dárdabárd** (Hellebarde) vagy **Dobó-dárda**, nyomatosító képző, ellentétes kötőszó, dia (angol do) gyökből : Pole-axe; hatchet DO=?

_V_J, **ÍvíJ**, ív-íj, íjj : Bow

K **Köpülő korongja** : The moving disk of the churn QE=*78, **köpülő korong** / KA=*77, **körkereszt** : QE: churning disk / KA: cross in circle

V **Verőfa**, **verősulyok** : Club, cudgel

N **Nézőüveg** (szemüveg)/**NYüg** (béklyó) : Looking-glass/pillory (shackle) NI=*30, **néz** : look; *305, **nyüg** : pillory/shakle

SZ_G_ **SZeGő**-balta, **szekerce** : adze, hatchet SO=*363, *364, **szekerce** : adze

T Tokmány, szarvból készült tok :

TU=*69

V_K_L_ VaKoLó, kőműves szerszám a téglák eltakarására, vakításra(!) : trowel, to 'blind' the wall with

VA=*322, **vasaló** : iron

T Tört pálca : broken rod

TI=*37, **tört vonal** : broken line

-_S_, -_SZ_ SZétnyílik, főnév képző (-as/-es, -asz/-esz) : opens wide; shoot, sprout

SA=*31, **SZétnyílik, sarj** : opens wide, sprout

CS_B_L_ CSoBoLYó, kézi hordócska, korsó :

SU=*58, **spirál (csigavonal)**, VAS_b¹ (*564) : spiral line

N „Nyűni kezdé az ő vén fején való haját.“ (Nádor-codex). Nyűni a gazt, a nem oda valót, az elhalt haját és a *nyűt* – erre való a nyűvelő, mai nevén fésű. : *Nyű* is an old word for *fésű* (= comb).

NE=*24, *305
nyű : comb

S, SZ SZétálló, SZék, SZükül : Stands apart, Stool

SA=*31, *318,
SZétnyíló : opening

N, NY Nyél; Nás/NYás → Nyárs, ebből náspál, náspágol, am. botoz, dorongol, husángol : handle, shaft; stick, staff, cane

NA=*6, **nől** : grows

J_R_ JÁRó(ka)/Lépőke : Playpen/Baby-walker

JU=*65, **lóg** : hang

V_L_ VáLYú, VáJt csónak : Trough, Hollowed out boat

J^{frac}= 1/2, **FéL, -VaL/-VeL** : half, with

G, GY GYilok : Dagger

GA=*304, *326, **ég** : burn, be on fire, heaven

Ü (a mai magyarban többször Ö) Ürü (bőre), melyre valaha irtak, ezért a neve íra, majd egy h betoldásával írha lett. : Wether hide (in Magyar the root is the same for writing (parchment)). (ö is often replaced with ü in dialects.)

O=*61, **olaj-mécses** : oil wick

N Nádszál (üreges) : Reed (hollow hose)

NU=*55, **nádszál/nadrágszár**
mint cső : reed/hose

M Macska : Cat

MA=*80, **macska** : catB Bak-kecske : buck, male-goatK Karvaly, Keselyű : Sparrow-hawk,
VultureKU=*81, **karvaly/keselyű** :
Sparrow-hawk, Vulture

G Galamb/Gerle : Dove/turtle-dove

GA=*304

E, É Élő, Élénk (A *38 szárainak
vonalkái az uszonyok) : Alive, Lively
(The fins are the crosses on *38)E=*38, (kés-)él levágott l hanggal :
edge with cut off parts of the word
but “e”B_N_ BáNYa bejárata, a tárna feletti
érckiemelő görgős kerekkel : mine
entrance with ore-lifting rollersPI=*39 **bánya vájata, érckiemelő**
görgővel és kötéllel : shaft of a mine
with ore-lifting roller and rope-_T (tárgyrag) Tölgyág? Tere (cser(j)e, sarj, ami terjed, ter-
ül, tere-bélyesedik)? : (suffix for accusative) Tree-branch

TE=*4

N, NY Nől/NYílik, nyíló
virág : PlantNA=*6, **nől, letes a pontokkal jelzett növényi**
folyamat : grows, portrayed cleverly with dots

F Fentőfü (lófarkfü)? : Equisetum vulgare?

*314, **füst** : smoke

R_S_ RóZSa, RoSetta : RoSe, Rosette

RU=*26, **rúzsza** :
rose

D Dárda (három-élű) : 3-edged pike

DI=*7, **dárda** :
pike-_L_ oLLó, (két egykarú emelőből összetéve, a nyelek érintkező része az él),
igeképző (-ál, -él, -l) : scissors, with the blades on the contact-line of the
handles, verb formative

D_G_DuG (rejteK) : hiding place

DU=*51

J Jukak = LYukak : holes (in Magyar LY is pronounced *82?
as J /like y in yes/, or in some dialects as L)

-_S_K/-CS_K CSiK-szedő, gyöke a **SiK (sikamlós)**
; igerag, tsz. 1. sz. -suk/-sük, népiesen a -juk/-jük :
strainer, verbal suffix, pl. 1.

TA₂=*66, **tolólapát** :
handtool to push
grainy material

SZ_G_K SZöGeK, idom **SZöGeKkel**, **SZöGgel** erősítve melynek csak a feje
(pont) látszik : figure with angles (*szögek*), nailed (*szög*) down

R Rovás/Rovat : Groove/Notch

RA₂=*76, **rovat** :
notch, score

Phaisztoszi dana

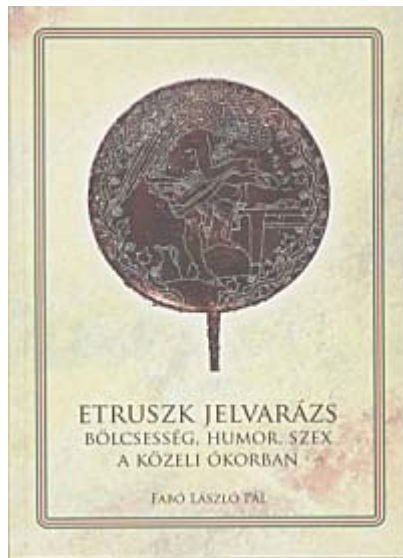
Jányok végült járulók merülő mámorban,
Jányok öle órájuk üszögök tüze.
Jány ki büvölt kígyót,
Jány ki dugaszát gyúldogálja,
Jány ki gúnyoros, dévaj,
Jány ő, valódi nyitó negély,
Jányka kegy.
Jány, ki ő?, őt fene enné!,
Jányka kegy.
Jány, ő valódi nyitó negély,
Jányka kegy.
Jányka, ő nógat, ő büvölít, vészes kegyek!
Jány ki vágyol nászt, de fiú rés.
Jány, ki ő?, őt fenni vágyol, de fiú rés.

Jányka szólal: ő rajta.
Jány finom szivélyű,
E jóra csábolók tanítják.
Vágyold-é – szegül vágyoltó
Szófiájával – lejára-állót?,
Jány gúnyol.
Óvele részegül
Májára-járó csábolót tanú'tá'.
Megáll büvölöt göde.
Jány-szü ügyelő menél,
Tüze metőzve marja, szeme nyíl tüze,
Óbenne vala jótét,
Jarul lenti járó, szeme nyíl tüze...
Szabadítja jány büv-ölét
Nyél, mi benne vala, rája!

Mellár Mihály :

Az etruszk a magyarnak egy ősi formája!

Szerző: FABÓ LÁSZLÓ PÁL

Cím: ETRUSZK JELVARÁZS — BÖLCSESSÉG, HUMOR, SZEX A

KÖZELI ÓKORBAN

Kiadó: magánkiadás

Kiadási év: 2007.

Nyelv: Magyar

Oldalszám: 192

ISBN: 978-963-06-2084-0

A római kortól napjainkig, a latin nyelv folyamatosan használatban volt mint az adminisztráció és tudomány nyelve, mégis bizonytalan a *C* eredeti latin kiejtése.

Az etruszk írásjelek többsége túlélte az etruszkokat, ám hangértékük csak sejthető, feltételezhető. Így hát nem csodálkozhatunk azon, hogy az etruszk nyelvi emlékek olvasata kétséges, és nem csak az egyes betűk hangértéke, hanem a szavak hangzósítása, sőt a szavak kiterjedése sem bizonyos.

Az írás-olvasás laza meghatározása a következő lenne: információ, gondolatok közvetítése szilárd felületre rávitt jelekkel. Ez a közvetítés akkor működik, ha az információ eljut az olvasóig, vagyis az olvasó megérti az üzenetet.

Képtelenség azt állítani, hogy olvasok portugálul, mert a nyelvet nem beszélem.

Mitől lesz egy latin ábécés írás portugál, vagy cseh? Attól, hogy az első írás a portugál nyelv hangjait jegyzi a nyelv elfogadott szabályai szerint olyanok számára, akik e jelekből ki tudják olvasni a portugálul értelmes hangsorokat. Ezek a hangsorok csehül semmit sem jelentenek, mintahogy fordítva, a csehül írottak sem jelentenek értelmes mondandót a csehül nem beszélő portugál olvasónak.

Tegyük kicsit nehezebbé a dolgokat: Portugál barátunk, Gomes, szeretne egy nagy titkot lejegyezni, ezért összekeveri a betűket, *a* helyet *b*-t, *b* helyet *c*-t, ... *z* helyet *a*-t ír. Megtörténhet-e, hogy a cseh titkosszolgálat, a kezébe jutott szöveghez megtalálja a kulcsot és megfejti Gomes titkát? Igen, abban az esetben, ha tudnak portugálul. Átírással, transliterációval, kódolással egy szöveget csak egyik jelrendszerről a másikra lehet átírni úgy, hogy az értelme ne változzon – azt is csak bizonyos korlátok között. *Egyik nyelvről a másikra a szöveget fordítani kell.* A transliteráció még a nagyon közeli rokonságban levő nyelveknél sem elegendő.

Azért volt szükség erre az egyesek számára talán banálisnak tűnő bevezetésre, hogy könnyebben megértsük **Fabó László Pál** *ETRUSZK JELVARÁZS* című könyvének vezérgondolatát. Mások is átirták az etruszk írásos emlékeket az eredeti etruszk írásjelekről a közismertebb latin ábécére, miközben a szöveg ugyanolyan értelmetlen (és kiejthetetlen) maradt mint az eredeti betűzettel. Pedig lehetséges egy olyan átírás, transliteráció, mely az etruszk szövegeket, minden további fordítás nélkül érthetővé teszi ... magyarul.

Dehát az előbb gyözködtem olvasóimat arról, hogy ez csak a szöveg eredeti nyelvén lehetséges. Erről van szó: az *etruszk korai magyar*. Professzor Mario Alinei szavaival: „Etrusco: una forma arcaica di ungherese”. Fabó arra jött rá, hogy egyszerű átírással az etruszk szövegek érthetővé válnak magyarul. Felfedezésének csodálatos élményét könyvében így írja le:

„Pár szót az előzményekről.

Mindössze néhány éve rám korábban nem jellemző készlettség vezetett a székely-magyar rovásírás elsajátításához. Nem lett belőlem rovó bajnok, de elég sok szöveget elolvastam, ami elérhető volt számomra.

Azóta is figyelgetem a rovásírással kapcsolatos híradásokat. Ezek egy távolabbi vonatkozásaként jutott tudomásomra Mario Alinei professzor ŐSI KAPOCS című könyvének olaszországi megjelenése. Reménykedve vártam a magyar kiadását. Amikor végre megjelent, elsőként vásároltam meg a bemutató sajtótájékoztatót. (Megjegyzem, ezt megelőzően talán nem is voltam semmiféle sajtótájékoztatót. Rejtély, mi sarkalt éppen ennek meglátogatására.)

Nem lévén jártas az összehasonlító nyelvészetben, e könyv eleinte elég nehéz olvasmánynak bizonyult számomra. Mondhatom, szinte csak sodródtam a sok szokatlan kifejezés, az ismeretlen nyelvi elemek, alig követhető szakmai megállapítások között.

Érdeklődésemet az etruszk-magyar nyelvrokonság bizonyítékai iránti várakozásom tartotta fenn. Elszántan, ám erősen hullámzó figyelemmel haladtam fejezetről fejezetre. Jó néhányszor zsongó zsidbadság kerített hatalmába. Tekintetem ilyenkor tétován bolyongott az eredeti etruszk rovásból nyelvészeti hangátírók idegen szövegsorokon.

Nem tudom már, hanyadik ilyen bambulásom közben az a határozatlan képzetem támadt, hogy a kesze-kusza szövegeknek talán a lüktetése, talán a duruzsolása ismerős. Mintha egyes részeit már hallottam volna. Mintha egy rég mélyre süllyedt gyermekdal felidézhetetlen szavai és derengő dallama érthető mondanivalóvá sűrűsödne. Mondanivalóvá, ami nem az, vagy nem teljesen az, mint amit a tudós generációk sokaságának eredményeit összegző, bár azokat szakmailag új kapcsolódásokba rendező, nagytiszteletű szerző hozzájuk fűz.

Feleszmélésem első mozdulatával söpörtem félre agyam e csalfa tréfáját.

Tettem ezt több alkalommal is, míg a könyv végére értem. Mivel a professzor megállapításait izgalmasaknak, gondolatébresztőeknek tartottam, rögtön kölcsönadtam a könyvet egyik kedves barátomnak. Talán ennek is így kellett lennie. Napok múlva elkezdtek feltűdni bennem a különös képzetek, épp úgy nem tágitva gondolataimtól, mint egyes beivódott vers-, vagy dalrészletek, amik néha még erős figyelmet igénylő munka közben is képesek folyton hangozni bennünk. Nem lévén nálam a könyv, nem volt, ami azonnal lehetetlenné minősítse a kósza gondolat-futamokat.

Addig-addig, míg beérett az elhatározásom: el kell kezdenem rendszerezetten ellenőrizni, mik a bennem mocorgó képzetek megragadható elemei. Kapva-kaptam barátom félig örvendező, félig fanyalgó telefonján, amikor elmondta, mennyire tetszenek neki a professzor kijelentései, s mennyire képtelen a szakmai részletek miatt végigolvasni a könyvet. Azonnal visszakertem tőle.

Egy héten belül elkészültem a könyv által közölt összes etruszk szöveg első olvasatával. Igaz, azóta már nem pontosan úgy olvasok minden részletet, mint akkor. Természetesen!

A lényeg azonban nem változott: el tudom olvasni az etruszk szövegeket.

Nem megfejteti! Jelről jelre elolvasni!

Aki nem hiszi... járjon utánam!”

Szerencsénkre Fabó ránk is gondolt és elkészített egy jeltáblázatot mely segítségével az etruszk írásjelek átírhatók a latin abc betűire és az etruszk szövegek *olvashatóvá* és *érthetővé* válnak – ez utóbbi a lényeges – mindazok számára akik beszélnek etruszkul vagyis magyarul.

A dolog azért nem ennyire egyszerű, az olvasáshoz még tudni kell, hogy etruszk őseink csak akkor írták ki a magánhangzókat amikor azok magassága változott, mélyről magasra vagy fordítva, valamint nem különböztették meg a rövid és hosszú hangokat, mindet röviden jelezték. Továbbá az egyes írásjelek egymás közelébe eső hangokból álló hangtartományokat jelölnek, mint az a táblázat alsó sorában látható. Az olvasás ezért számunkra valamivel nehezebb, mivel mi már a hanghű fonetikus írás-olvasáshoz vagyunk szoktatva.

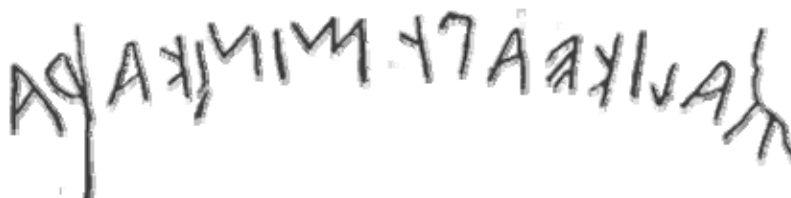
Megéri a fáradságot elsajátítani ezt a technikát, mivel kellemes élményt nyújthat az ősi szövegek böngészése. Nem mindenki akar etruszk írásszakértő lenni. Fabó könyve, az *ETRUSZK JELVÁRÁZS* azoknak szól akiket érdekelnek ugyan az etruszk-kori szövegek, de az olvasásukat külön erőbefektetés nélkül szeretnék elérni. Az élmény () nagyszerű. Erről Fabó gondoskodott. Könyvének ugyanis van egy meglepő fordulata: az etruszk szövegeknek több olvasata van. Amint az a könyvből kiderül etruszk őseink mesterei voltak a két- sőt többértelmű beszédnek, azaz írásnak és az egészséges humorérzéknek sem voltak híján.

Íme két kis ízelítő a könyvből:

a	(b)	c	e	f	X	h	i	θ	k	l	m	n	o	p	φ	q	r	s	ś	t	v	z	Nemzetközi átírás
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ο	Π	Φ	Ψ	Ρ	Σ	Ś	Τ	Υ	Ζ	Etruszk jel
E	eB	e(k)H	Á	eF	eGY	eH	Ű	eJó	eK	eL	eM	eN	Ó	eP	eP(h)	?	eR	eSZ	eS	eT	eV	eZ	Hang érték
A	eB	eH	Á	eF	eGY	eH	Ű	eJó	eK	eL	eM	eN	Ó	eP	eP		eR	eSZ	eS	eT	eV	eZ	Lehetséges hangalak F.L.
E	eB	eK	É	eG	eG	eH	Ű	eLY	eK	eL	eM	eNY	Ó	eP	eF		eR	eZ	eS	eTY	eF	eSZ	

Hatvanötödik felirat

Felirat 16 (?) jelből áll.

Nemzetközi átírása: - alike apu mini kara

Eredete: <http://web.genie.it/utenti/e/etruscan/latium.htm>

Azonosítás: TLE 26; kylix; VII

Megfontolásom:

A 8., u -val átírt jelet én inkább t -nek gondolom. Ezért t-ként veszem figyelembe.

A fenti nemzetközi átírás tördelését sem követem.

F. L. átírása: – a like apt mini kar a

F. L. hangzósítása: – E eLŰeKA EePeT eMŰeNŰ eKEeR E

Olvasati lehetősége: – a' liké(rt) epe(d)t. Minő kár a'!

Szerintem ebben az olvasatban a nagytapasztalatú ember sajnálata jelenik meg egy „likért epedő” botorságán.

Más tördeléssel, szabadabb hangzóváltozatokkal:

– EeLŰeKA EePeTeM ŰeNŰeKEeRE

– élőké(rt) epe(d)tem. Önökér(t)-e?

Bizony, kis kiejtési hanyagsággal ma is kiejthetjük így:

– élőkée epettem. Önökér-e?

Mellbevágó ez a 2700 éves, aggodalommal vegyes jövőbe tekintés!

Vajon mit tudhatott vagy sejtethetett az egykori rovója?

Túl a XX. századon, nem tudok fenntartás nélkül igennel válaszolni, hogy értünk epedt!

NYOLCVANHETEDIK FELIRAT

Nemzetközi átírása: (Mario Alinei: Ősi Kapocs című könyve, 206. o):
naceme uru iθal θilen iθal iχeme mesnamer tansina mulu

Szerencsére megtaláltam a felirat egy másolatát.

Eredete: <http://web.genie.it/utenti/e/etruscan/vetu.htm>

Nemzetközi átírása:

Három nagyhirű kutató átírásai együtt.

naceme uru iθ al θ ilen iθ al iχeme mesnamer tanšina mulu / (TLE 366) M. Pallottino

nac eme uru iθ al θ il en iθ al iχ eme mesnamer tanšina mulu / (ET Vn 0. 1) H. Rix

nac eme uru iθ alθ i leni θ al iχ eme mesna mertan šina mulu / A. Zavaroni

Láthatóan csak a szakaszolásban térnek el egymástól az egyes átírások, a jelek azonosításában nem.

A felirat 46 jeltől áll. A csigavonalban körbefutó szöveg az egykori rovó által nincs szakaszolva. A szakaszolást az olvasóra bízta.

F. L. (szakaszolatlan) hangzósítása:

Naceme uru iθ al θ ilen iθ al iχeme mesna
eNEe(k)HAeMAÓeRÓÚJóEeLJóÚeLAeNÚJóEeLÚeGYAeMAeMAeSZeNE

mertansina mulu
eMAeReTEeNeSZÚeNEeMÓeLÓ

Olvasati lehetőségek (saját szakaszolás szerint):

1) eNEe(k)HAeM A ÓeR Ó	1) Nekém á(m) úr Ó!
2) Ú JóEeL Jó Ú eLAeN	2) Ő jel! Jó ő! Lén(y)!
3) Ú Jó EeLÚ eGYAeMA	3) Ő jó! Élő gyám(j)a!
4) eMA eSZ eNE	4) Ímé ez na!
5) eMAeR eTEeNeSZ	5) Mér, ten(y)ész!
6) Ú eNE eMÓeLÓ	6) Ő ne(m) múló!

Ezt annyira következetes és önmagát értelemező, hogy csak megállapítanom lehet:
Ez egy 2700 éves hitvallás!

Mint minden más felirat esetében, ennél is a tördelés változtatása újabb olvasatokat eredményez. További feldolgozása nélkülözhetetlen. Bővebb tárgyalását valamely későbbi kiadványban szeretném folytatni.

Eddig az idézetek. Fabó könyvének alcímében szereplő: *BÖLCSESSÉG, HUMOR, SZEX A KÖZELI ÓKORBAN* kategóriák közül – a bemutatott szemelvényekből - tudatosan a szex sem hiányzik (ld. fenn: likért epedő), hiszen az etruszk

írások emlékei nagyrésze arról is szól. Úgy gondolom jobb ha a könyv olvasóinak a megítélésére hagyom mikor és hogyan olvassák az igazán pajzán, szabad szájú, esetenként ma ízléstelenül ocsmánynak ható olvasatokat.

Akármilyen furcsák is, az etruszk szövegek magyar olvasatai léteznek és egy egyszerű hangzósítási táblázat segítségével kapjuk őket és a székely-magyar róvás módszereivel olvashatók.

Minden bizonyítás felesleges: ezek magyar szövegek.

Az etruszk a magyarnak egy ősi formája!

ETRUSCAN IS AN ANCIENT FORM OF HUNGARIAN

In this paper Mihály Mellár reviews the book entitled 'Sign Charm' written by Pál Fabó and published in 2007. The author of the book developed a method with which he could decipher Etruscan texts with the use of the Hungarian language, delivering meaningful and coherent texts. The reviewer praises the method developed by Mr. Fabó and highlights its main features.

GEOSTRATÉGIAI ÉS VILÁGGAZDASÁGI KITEKINTŐ

Z. Tóth Csaba : Angolszász geopolitika és turanizmus

„Eine Sache, die der ganzen Menschheit ohne Rassen- und Interessen-Unterschiede dienen sollte, wird aus einer guten eben eine schlechte, wenn sie zur Machtgrundlage einzelner Menschengruppen gemacht wird.”

(Egy dolog, aminek az egész emberiséget kellene szolgálnia faji és érdekkülönbségek nélkül, jóból rosszá válik, ha egyes embercsoportok hatalmi törekvéseinek alapját képezi; Karl Heise: Die Entente-Freimaurerei und der Weltkrieg, Basel, 1920., részlet az 1918. évi kiadás előszavából.)

„The sun never sets on the British Empire... — because God doesn't trust the British in the dark...”

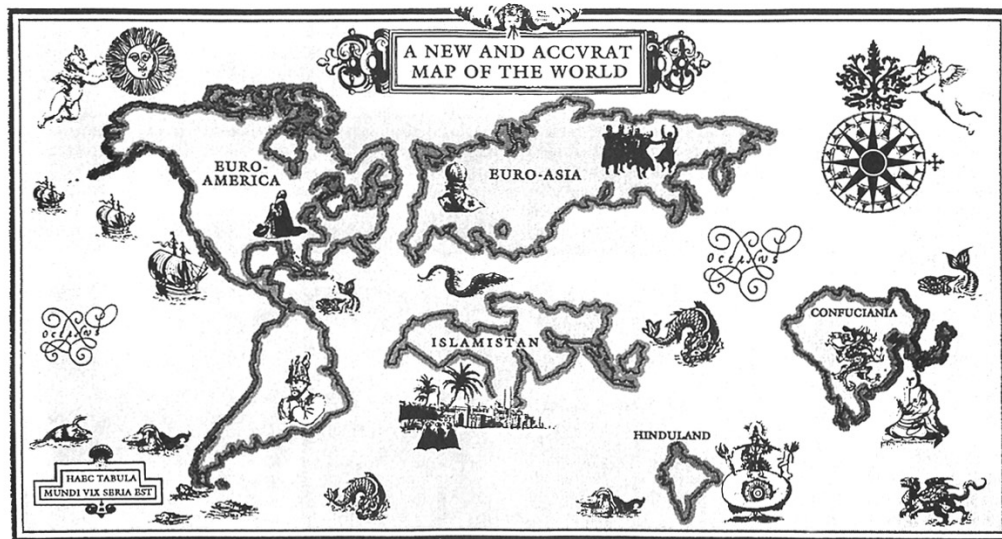
(‘A nap sosem nyugszik le a brit birodalom felett...’ — mert Isten a sötétben nem bíz a britekben; vicc az angolok gyarmatosítási hajlamáról; Gill Branston-Roy Stafford: The media student's book, 2003., 3rd ed., p. 407)

Régi mondás szerint a nagyhatalmak „hideg szörnyetegek”. A „hideg” annyit jelent, hogy választott vezetőik és az őket irányító pénzügyi-, hatalmi klánok, titkos társaságok hidegfejűek, „hidegen” hagyják őket a többiek, akár saját állampolgáraik vagy más nemzetek problémái, útkeresései. Előre terveznek, hosszú távra, önös érdekek szerint, hidegvérrel, különösen a világ nyugati felén. Ezért azt is mondhatjuk a századokon átívelő törekvéseikre, hogy ezek olyanok, akár a „tengeri kígyó”, nem látni a végüket. Ha a történelmet nem akarjuk a mások által összeállított udvarias közhelyek gyűjteményének tekinteni, s ezáltal megfosztani a jelent és a jövőt a maga igazságától, akkor e törekvésekkel kapcsolatban is szükséges a dolgok mélyebb, behatóbb, árnyaltabb vizsgálata. Ezzel szeretnénk kapcsolódni azokhoz a kezdeményezésekhez, gondolatokhoz is, melyek magyar részről Teleki Pál és körének eredeti „turanizmusából” fakadtak a 20. század első negyedében.

A kelet-európai rendszerváltások küszöbén, 1990. szeptember elsején, az USA első Öböl-háborús készülődései közepette, a londoni *The Economist* gazdasági magazin címlapján megjelent egy „hideg szörnyetegekkel” teli, antik hangulatú világtérkép, egy biztonságpolitikai elemző cikk illusztrációjaként.¹ Az újságon belüli kiemelt rész elején egy „új zászló”, az amerikai lobogó és a tizenkét EU-csillag kombinációja látható, a térkép pedig az „Új és Pontos Világtérkép” címet viseli, NEW AND ACCURATE MAP OF THE WORLD, az angol szövegben római birodalmi u-betűvel. A térkép a kontinenseket szétdarabolva ábrázolja: Konfuciósiánia, Iszlamisztán, Euro-Ázsia, Hinduföld, illetve az egységes, belső határok nélküli Európát Amerikával összeolvasztja. Az egyesült Európa keleti határai a maiakkal egybeesnek a térképen, jóval a tagjelöltek csatlakozása előtt. A cikk szerint nem azért ilyen az ábrázolás, mintha valós földrajzi realitásokra akarna vonatkozni, hanem mert a világ fő kulturális-ideológiai megosztottságait, illetve azonosságait akarja kifejezni. A kellő távolságtartás végett, a térkép bal alsó sarkában egy kisebb latin felirat is olvasható: HAEC TABULA MUNDI VIX SERIA EST! — ez a világtérkép aligha komoly. Kérdéshetnénk azonban, hogy ha ez így van, ha ez a térkép nem komoly, miért közölték mégis a világgal, miért tették közzé ebben a komolynak számító nemzetközi gazdasági magazinban? Carroll Quigley, az újkori történelem neves amerikai professzora szerint az *Economist* régóta az igen befolyásos brit lordok és pénzmágnások, a Rhodes-Milner- vagy Kerekasztal-csoport ellenőrzése alatt áll.²

¹ *A New Flag: A survey of defence and the democracies*. The Economist, 1990. szept. 1.

² C. Quigley, Professor of Foreign Service, Georgetown University (1910-1977): *The Anglo-American Establishment*, 1981. és *Tragedy and Hope*, 1966. (teljes szövegek letölthetők: [http://www.alexanderhamiltoninstitute.org/lp/Hancock/CD-ROMS/GlobalFederation/World Trade Federation - 98 - Tragedy and Hope.html](http://www.alexanderhamiltoninstitute.org/lp/Hancock/CD-ROMS/GlobalFederation/World%20Trade%20Federation%20-%2098%20-%20Tragedy%20and%20Hope.html), és: ua. „- 136 – The Anglo-American Establishment.html”);

1. ábra: „Új és Pontos Világtérkép”, *The Economist*, 1990. szept. 1.

Az anglo-amerikai nagyhatalmi politika megnyilatkozásait e „humoros elvek” mellett vizsgálhatjuk a kézzelfogható valóság oldaláról is, amely a tervezők elsődleges szempontjainak alapját képezi, vagyis a világ természeti adottságaira, a megszerzésükhöz vezető lehetőségekre vonatkozó ismeretek, azaz a *geopolitika* révén. Természetesen a geopolitikai tervezés nemcsak igénybe vette és veszi a stratégiai geográfia eredményeit — milyen javak birtokába lehet jutni a világ különböző pontjain és hogyan —, hanem a maga számára jóelőre meg is határozza a számára fontos „kutatói területeket”. Ennek során keletkeznek a hasonló közlések, melyek az anglo-amerikai külpolitika hosszú távra dolgozó műhelyeinek háttéréből, a nyugati világot nagymértékben átható titkos vagy féltitkos „páholyokból”, és nem csupán egy vicces karikaturista vagy újságíró kezéből kerülnek ki.³ Felmerülhet a kérdés, hogy miért közlik a nyugati páholyok a tényleges hosszú távú terveiket, és miért épp ilyen formában? Természetesen csak következtetni tudunk, de úgy tűnik, hogy egy vagy több, együtt dolgozó, rejtett központból, amelyben az angolszász világ legbefolyásosabb embereivel kapcsolatban álló „ismeretlenek” tömörülnek, egy bizonyos pillanatban, mikor a tervek kivitelezése már döntő szakaszába lépett, és mások által már nem lehet visszafordítani őket, szükségessé válhat a világesemények további menetére vonatkozó tervek napvilágra kerülése. Az előreközléseiket általában egy „komolytalannak” tűnő formában, de nagyon is valóságos tartalommal jelentetik meg, amely mintegy be van csomagolva, burkolva ebbe a látszólagos „komolytalanságba”. Hírül adják az irányt, amerre menni „kell”, közlik a „menetrendet,” s egyszerűsített tesztelik a közvéleményt: vajon mennyire vannak ébren az emberek, mennyire veszik észre a dolgot, az előzetes tervek milyen visszhangot váltanak ki? Észre sem veszik a „nagy terveket”, megijednek és beletörődnek az elkerülhetetlenbe vagy esetleg ellenállnak? Meddig lehet elmenni, milyen további eszközök bevetése szükséges? És persze istent játszanak a „láthatatlanok” — további kutatás tárgya lehet, hogy melyik istent...

Így aztán a fenti térkép és a hasonló ironikus megnyilatkozások gondoskodnak arról, hogy akik komolyabban elemeznél próbálják ezeket a közléseket, azok belevitorlázzanak a komolytalanságba, „vix seria est”, vagy épp az „összeesküvés-elmélet” kategóriájába. Ha azonban kellő áttekintést követően, több mozaikot összerakva valaki mégis vállalja, hogy az ilyen közléseket komolyan veszi, és nem pusztán írói-grafikai szeszélynek gondolja őket, akkor a közlések forgatókönyvvé válnak, világtörténelmi, geopolitikai imaginációkká. Ugyanígy többszörösen meg kell vizsgálni a befolyásos véleményformálók közléseit afelől, hogy amiről beszélnek, az tényleges igazságtartalommal bír-e, a valóság tényleges rendezőelveire vonatkozik-e, vagy egy szándékot takar, szuggesztívot, amellyel egy bizonyos irányba akarják terelni a közgondolkodást, az emberek reakcióit. Valóság vagy propaganda, valódi demokrácia, vagy áldemokráciába csomagolt önzés és hazugság — a megkülönböztetésük gyakran nem is olyan könnyű. Ezért valóban szükségünk van a primer közlések mögé hatoló, az átlagosnál tárgyilagosabb figyelemre, és az átfogóbb információkon alapuló megítélésre. Mindenekelőtt *ezt* a tárgyilagos megismerést kell, hogy szolgálja ezeknek a „stratégiai” közléseknek a vizsgálata, nem pedig a nemzetek, csoportok közötti gyűlölködést, ami mindig csak a manipulátorok malmára hajtja a vizet. A legnehezebb talán ezt kikerülni, hiszen végső soron

³ Hasonló közlések láttak napvilágot a *The Economist* 1992. dec. 26-jan. 8.-i dupla számában „Looking back from 2992: a world history, chapter 13: The disastrous 21st century” címmel (v.ö. Z. Tóth Csaba: A 21. század – 2992-ből nézve, Országépítő, 2004/4. www.orszagepito.hu), s ugyanitt a „The Good Network Guide: Being One of Us” című könnyed eszmefuttatás a titkos társaságokról.

nem másról van szó, mint „az emberiség felszabadításáról a nyugat igája alól,” amivel kapcsolatban kérdéses, hogy a nyugat hagyja-e békésen lezajlani ezt az előbb-utóbb szükséges folyamatot. Látni kell — és minden történelmi példa és tanulság előttünk van —, hogy az eszközeinket a továbbiakban sokkal jobban meg kell válogatni, új szövetségeket kell kötni, új megoldásokat kell foganatosítani a szabadságunk védelmében, ha igazán hatékonyak akarunk lenni, és nem akarjuk országunkat, nemzetünket még mélyebbre rántani, az előre megásott gödrökbe.

Talán nem meglepő, hogy az 1990-es térkép megjelenése előtt épp száz évvel ugyancsak találhatunk egy hasonló térképet, mely az akkor küszöbön álló geopolitikai átalakulások menetrendjének tekinthető. Az 1890. december 26-án a *The Truth* című londoni satírikus magazin karácsonyi mellékletében közzétett karikatúra — 23 évvel az I. világháború kirobbantása előtt — a német császár „álmát” tárja az olvasók elé.⁴ Ezen úgy ábrázolták Európát, ahogyan a „tervezők” szerették volna látni, de egy csavarral ezt a vágyukat Vilmos császár álmaként tüntették fel, azért, hogy mindjárt órá és Németországra lehessen haragudni — annak, aki belesétál a nemzetek közti békétlenséget szítók csapdájába. A térkép, amely egy verses kommentárral együtt látott napvilágot, előrevetíti az I. világháborút és a határok átrendezését, Közép-Európa és Oroszország lerombolásának tervét: Németország köztársaságokra hullik, de legalábbis két külön részre („German Republics”: felmerülhet a kérdés: ez hogyan lehetett II. Vilmos „álma”?), Magyarország a térképen nem létezik, beolvad az „Osztrák Köztársaságba”, amellyel kapcsolatban a térkép szerzői szinte felhívják, buzdítanak a Monarchiából való kiválásra és a Balkán anektálására⁵, továbbá a román érzelmeket is fel lehetett szítani a térképpel, hiszen a „császár álmában” nem szerepel ez az ország. A legsokatmondóbb az Oroszországnak kigondolt státusz, párhuzamosan az angol-orosz érdekszövetség, az antant küszöbön álló megalakulásával: a térképen „Russian Desert”, Orosz Sivatag van feltüntetve a kelet-európai Oroszország területén. Hasonló térképek egyébként már a 19. század végén megjelentek.⁶

**2. ábra: „A császár álma”,
karikatúra a *The Truth*,
1890. dec. 26.-i mellékletéből**

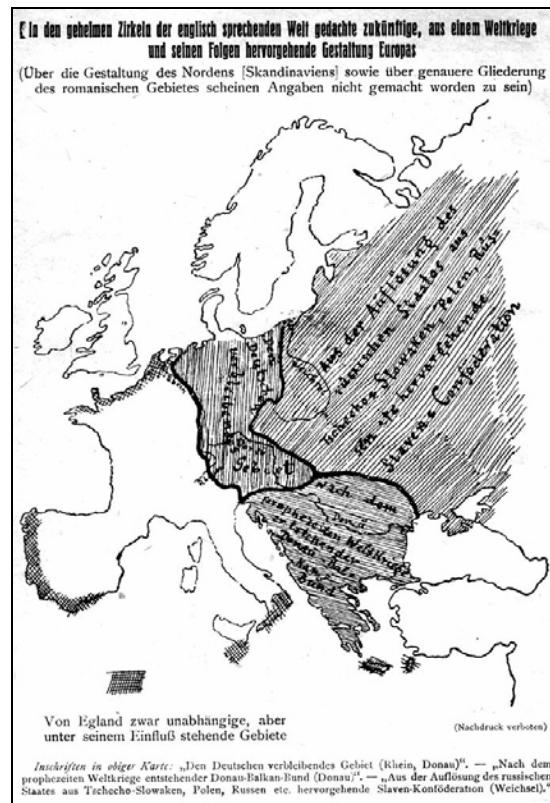

3. ábra: Európa víziója „A császár álmából”

⁴ *The Truth*, 1890. dec. 26., ismertette Thomas Meyer, *Das Goetheanum*, 1994. május 29.

⁵ Az annexióra 1908-ban sor is került, de nem önkényesen, hanem azt követően, hogy az 1878. júl. 13-i berlini kongresszuson a Monarchia nemzetközi felhatalmazást kapott Bosznia megszállására, okkupációjára, azzal a céllal, hogy állítsák helyre a közigazgatást az orosz-török háború után.

⁶ Ld. Karl Heise: *Die Entente-Freimaurerei und der Weltkrieg*, Basel, 1920.; v.ö. W. T. Stead: *The United States of Europe*, 1899. New York, ebben az „útinaplójában” a befolyásos brit újságíró Oroszországnak az európai galaxisból való eltűnéséről elmélkedett; ld. még i.m. p. 45., az ellentétek tudatos létrehozásának háttérpolitikai elvéről: „in order to found a Kingdom of Heaven it is necessary that you must have an effective working Devil.” (= egy mennyek országa megalapításához szükséges, hogy legyen egy hatékonyan működő ördögöd.)

4. ábra: Térkép K. Heise könyvéből

Ezek az előreközlések tehát nem egyediek, beletartoznak egy valóságos összefüggérendszerbe: az anglo-amerikai birodalom fokozatos előrehaladásának soron következő lépéseit vetítik előre. Mind az 1890-es, mind pedig az 1990-es térkép a maga módján pontosnak tekinthető, általuk a későbbi események igazolják megtervezettségüket: Európa döntően átalakult az I. világháború után, Oroszország fokozatosan „sivataggá” vált a nyugatról elterjesztett kommunizmus alatt⁷, 1990 után pedig az Öböl-háborús, majd az afganisztáni, iraki katonai beavatkozások fokozatosan rászorították Európát az atlanti hatalmakhoz való szorosabb kapcsolódásra. Az anglo-amerikai hatalmi elit fontos személyiségeinek megnyilatkozásaiban is tükröződik a világ szétदारabolásának és Euro-Amerika egyesítésének elve: az idősebb Bush elnök 1990. szept. 11.-én (!) megtartotta a kongresszusban a „New World Order” beszédét, Paul Wolfowitz védelmi miniszter-helyettes 1992-ben előállt „védelmi tervével” (Defence Planning Guidance, vagy Draft Plan), melyben a hidegháborút követően először jelent meg a „megelőző” (preventive és preemptive) és egyoldalú (unilateral) katonai lépések gyanús fogalma. Az 1990-es világtérképen tükröződő elvek egyenes folytatása az 1993-ban napvilágra kerülő huntingtoni „kultúrák összecsapása” (Clash of Civilization) elv is, valamint Zbigniew Brzezinski több könyve az „egyetlen szuperhatalomról”, és az eurázsiai „nagy sakktabláról”, ami az ún. hidegháborús korszakot követően új módon, immár az iszlám terrorizmust előtérbe helyezve, tematizálja a világpolitikát s ezáltal Amerikának lehetővé akarja tenni, hogy mélyen beavatkozzon minden nemzet, szövetségesek vagy ellenségek belügyeibe, a polgári szabadságjogokat is súlyosan sértve. Jól beleillenek a térkép által sugallt „realitásokba” a 2001. szept. 11.-i amerikai terrortámadások, melyek hatására, az Öböl-háború „főpróbája” után, immár szélesebb fronton megindíhatták a hadigépezetet Afganisztán és Irak felé, kilátásba helyezve a kíméletlen folytatást, s Iránt jelölve meg következő állomásként.

⁷ Felhozható, hogy 1917-ben Lenint és társait épp a németek segítségével vagonírozták be titokban Oroszországba, hogy ott politikai változásokat teremtsenek, s ezáltal Oroszország kilépjen a háborúból. Azonban itt más tényezők is szerepet játszottak, főként Max Warburg, hamburgi bankár; Trockijt pedig, aki 1917-től lett mensevikkől bolsevik, New Yorkból hajózták be Szentpétervárra, társaival együtt; ld. Antony Sutton (1925-2002): *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, Chapt. III., Lenin and German Assistance for the Bolshevik Revolution; a közgazdász-történész Sutton a Stanford egyetem Hoover Intézetének kutatójaként írta nagy jelentőségű *Western Technology and Soviet Economic Development 1917 to 1965*, I-III. c. munkáját, melyben részletesen bemutatja a Szovjetunió felépítésében és fenntartásában is alapvető szerepet játszó amerikai hozzájárulást (Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford Ca., 1968-1973; <http://www.mailstar.net/sutton.html>). Sutton az első Wall Street-könyvét az ismeretlen orosz „Zöldek” emlékének ajánlotta, akik 1919-ben mind a vörösök, mind a fehérek ellen harcoltak egy szabad és független Oroszországért.

A világtérkép közli tehát az anglo-amerikanizmus 1990. szeptembere óta megtett lépéseinek fő irányát: Euro-Ázsia és Iszlamisztán között a térképen épp egy tengeri kígyó úszik a közép-ázsiai hatalmi vákuum és az ásványi kincsek felé.

5. ábra: Részlet a Világtérképről

Mint hogy a térképet valóban tekinthetjük geopolitikai kalauznak, nézzük a geopolitikát, amelyet a 30-as években az Oxford English Dictionary egy egészen félrevezető módon ír le: „*áltudomány, melyet a nemzetiszocialista Németországban fejlesztettek ki*”, holott mind Angliában, mind Amerikában már a 19. század vége óta gőzerővel folyt a geopolitikai tervezés! Az az ember, aki a legvilágosabban megfogalmazta a brit-amerikai birodalom követendő stratégiai elveit, és aki ezzel voltaképpen a brit Kerekasztal-csoport „nagy” terveit konkrét, tudományos formába öntötte, az angol földrajztudós, egyetemi tanár és politikus *Sir Halford John Mackinder* volt (1861-1947). Mackinder a világtörténelmet a szárazföldi és a tengeri hatalmak (*land power, sea power*, majd az utóbbit *amphibious power*-nek, kétélű hatalomnak nevezte el) közötti állandó küzdelemben látta, melyben Angliát és Amerikát a tengeri hatalmak közé sorolta, tekintettel a flotta és kikötők létesítésére alkalmas szigetszerűségekre. Mackinder híres tézise a történelem geopolitikai csuklópontjáról szól (Pivot Area), az eurázsiai „világsziget”, World Island által magába foglalt ún. „Heartland”-ről, vagy magterületről, lényegében a Turáni-alföldről és környezetéről, amely a világ legnagyobb összefüggő szárazföldje, s melynek birtoklásán fordul meg szerinte Angol-Amerika jövője.⁸ Ezzel kapcsolatos nézeteit, lényegében párhuzamosan a Cecil Rhodes-féle „Secret Society” megalakulásával, az 1880-as évek végétől képviselte, eleinte a Királyi Földrajzi Társaságban, majd oxfordi katedráján, előadásában, cikkeiben, könyveiben, azután az alsóház tagjaként, 1919-től pedig a kormányzati politikában is, amikor barátja, a Kerekasztal-csoport tagja, India volt alkirálya, Lord Curzon lett a külügyminiszter, és kinevezte őt dél-oroszországi főmegbízottnak, részben titkosszolgálati feladatokkal.

Az 1919-es versailles-i béketárgyalások előtt Mackinder, aki amerikai kollégájával, Isaiah Bowman-nel, Wilson elnök geográfiai főtanácsadójával együtt a valódi sugalmazója volt az új európai országhatárok megrajzolásának, így fogalmazta meg a jövőben követendő geopolitikai lépéseket honfitársai számára:

„Egy győztes római tábornok mögött, amikor a 'Diadal' pompája közepette gőgösen bevonult egy városba, a kocsin egy szolga állt, aki a fülébe súgta, hogy halandó.⁹ Amikor a mi államférfiúink tárgyalnak a legyőzött ellenséggel, néhány légius kerubnak azt kellene súgnia a fülükbe időről-időre:

Aki uralja Kelet-Európát, parancsol a szívföldnek [Heartland: Káspi-régió, Közép-Ázsia, Nyugat-Szibéria];

Aki uralja a szívföldet, parancsol a világszigetnek [World-Island: Eurázsia és Afrika];

Aki uralja a világszigetet, parancsol a világnak.”¹⁰

⁸ Ld. H. J. Mackinder cikke: The Geographical Pivot in History, 1904., Geographical Journal, 23., és a benne közölt térkép. Magyar kiadásban: *A földrajz, mint a történelem kulcsa*, in: Geopolitikai szöveggyűjtemény, szerk. Csizmadia Sándor, Molnár Gusztáv és Pataki Gábor Zsolt, Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, Bp., 2. kiadás 2002. (www.btk.pte.hu/tanszekek/tortenelem/doc/.../HalfordJMackinder.rtf)

⁹ „Respite post te! Hominem te memento!” = nézz magad mögé (eredetileg valószínűleg *recipe*: fogd vissza magad), ne feledd, hogy ember vagy; ld. Köves-Zulauf Tamás: A rabszolga intelme a triumfatorhoz, *Studia Antiqua*, XXXIX (1995), p. 75.

¹⁰ „A victorious Roman general, when he entered the city, amid all the head-turning splendor of a 'Triumph', had behind him on the chariot a slave who whispered into his ear that he was mortal. When our statesmen are in conversation with the defeated enemy, some airy cherub

6. ábra: A történelem földrajzi „csuklópontja” Mackinder szerint (1904)

A mackinderi teória és a hasonló megnyilatkozások fényében¹¹ értelmezhetővé válik a szándék: a bolsevizmussal le kellett gyengíteni az orosz népet, majd azt követően, hogy a két fő riválist, a németeket és oroszokat egymás ellen fordították (II. világháború), egy megfelelő pillanatban minden ellenállás nélkül uralhatóvá vált Kelet-Európa (80-as évek, ill. a „rendszerátalakítás” után), és ezen keresztül a közép-ázsiai „szívföld”, magföld természeti kincsei. Az oroszokkal kapcsolatos valódi célokra Mackinder is utal egyik levelében, melyet Curzonnak írt 1919. november 23-án, hírszerzési feladataival kapcsolatban: „A legjárhatóbb itteni angolok — mint Bagge, Reilly és Dukes — biztosítottak engem, hogy ez a jótékony misszió (YMCA: Keresztény Ifjak Szövetsége részéről nagy összegű támogatásokról volt szó) valószínűleg még jobban fogja növelni a brit befolyást az orosz tömegekben, mint bármi más.”¹² A levélben említett Sidney Reilly és Paul Dukes az akkori brit titkosszolgálat, a SIS legképzettebb emberei voltak Szovjet-Oroszországban 1917-1919 között. Ekkor a britek részben még a Kolcsák, Judenics és Gyenyikin-vezette „fehéreket” támogatták, amivel Mackinder nem egészen értett egyet, mert azt vallotta, hogy a „szívföld” kincseinek megszerzése érdekében Szovjet-Oroszország megosztására és nem fenntartására kell törekedni, körülötte független, nem-orosz kisállamok ütköző-zónájával, Finnországtól a Kaukázusig, és a fehéreknek csupán egy alacsony szintű védelmi támogatást kell adni a bolsevikok ellen. Lloyd George kormánya azonban — más „légi kerubok” sugalmazásaira is hallgatva — egy ideig még folytatta az „egy Oroszország” politikát és a fehérek támogatását, míg az USA oldaláról megjelentek a térségben a Wall Street-i nagybefektetők, és a J. P. Morgan bank a W. Averell Harriman és társai (Skull and Bones Order) által vezetett Guaranty Trust Company-vel intenzíven részt vett az első szovjet bank, a Ruskombank létrehozásában, majd a Szovjetunió felépítésében.¹³

Mackinder a Fábiánus Társaság, Sidney Webb és társai által létrehozott *Coefficients* csoport, egy informális és reprezentatív asztaltársaság tagjaként rendszeresen találkozott a brit Kerekasztal-csoport Rhodes utáni vezetőjével, Alfred Milnerrel és a brit

should whisper to them from time to time this saying: Who rules East Europe commands the Heartland; Who rules the Heartland commands the World-Island; Who rules the World-Island commands the World.” In: *Democratic Ideals and Reality*, London, 1919, New York, 1962.

¹¹ A kevésbé ismert, de a befolyásos brit körök véleményét visszhangzó anglo-katolikus C. G. Harrison egyenesen az oroszországi „szocialista kísérletről” beszélt egyik 1893-as előadásában, 24 évvel az 1917-es események előtt! Ld. C. G. Harrison: *The Transcendental Universe: Six Lectures on Occult Science, Theosophy and the Catholic Faith*, The Berean Society, London, 1894., 2. előadás: „... the [Russian] national character will enable them to carry out experiments in Socialism, political and economical, which would present innumerable difficulties in Western Europe.” (= az orosz nemzeti karakter alkalmas a szocializmus politikai és gazdasági kísérleteinek végrehajtására, ami jelenleg számtalan nehézséget okozna Nyugat-Európában; új kiadás: London, 1993, p. 99.). Az orosz népet — s Kelet-Európát — sikerült mélyen megfertőzni a materializmus és a kommunizmus ideológiájával, eltéríteni eredeti keresztény küldetésétől, csakúgy, mint a Közép-Európával (Németországgal és a Monarchiával) való összefogástól (megj.: Magyarországon a mindenkorai politikai ideológia árnyékában része volt a tudatformálásban különböző elméleteknek, pl. a finnugor nyelvelmélet származásméletté való túlfokozása, illetve maguknak a nyelvi eredetkutatásoknak az egyoldalúsítása is ide sorolható, különösen az 50-es évektől. Elsőként László Gyula régészprofesszor és Tóth Tibor antropológus vetették fel más megoldások lehetőségét a 60-as években.)

¹² Kullberg, 2000.; nyilvánvalóan ugyanezt a célt szolgálták később a Világbank és az IMF kölcsönei a kelet-közép-európai térség számára, melyek nagyvonalúak voltak ugyan, de túl sokba kerülnek számunkra, s a feltételeikben a nyugat hatalmi impulzusai vannak jelen.

¹³ A. Sutton: *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, 1974, és a *Wall Street and the Rise of Hitler*, 1976. letölthetők: www.reformed-theology.org, SRT Books.

külgyminiszterrel, Sir Edward Grey-jel, és ebben a körben is formálódhattak Anglia stratégiai lépései. Mint Quigley pontosan leírja, 1919-ben a Párizsi Békekonferencián a Milner-csoport Németországgal kapcsolatos „*célja már kettős volt: engedmények révén a megváltott bűnös szerepében tartani, illetve felhasználni Oroszország és Franciaország ellen*”, ugyanakkor úgy találták, hogy a háború utáni Európában egyfajta „*nem-demokratikus szocializmust*” kell támogatni, mert „*itt nem lehetséges alkalmazni az önkormányzatiság elvét, vagy a parlamentarizmust*”, mivel ezek az angol vívmányok, mint mondták, „*nem export-cikkek*”. Továbbá „*a csoport 1918-ban már eljátszódott egy integrált Európa gondolatával, mivel ekkor úgy hitték, hogy egy állandó együttműködési rendszer Anglia és az USA között a háború következménye lehet.*”¹⁴ Úgy gondolták, hogy az 1919-ben Genfben általuk létrehozott Népszövetség lehet a magva az egyesült Európának.¹⁵

Talán idehaza, Magyarországon is megtaláljuk a földrajztudomány és bizonyos fokig egyes politikusok révén a távoli, áttételes kapcsolódást a brit-amerikai elképzelésekhez, természetesen elsősorban az égbekiáltóan igazságtalan és provokatív trianoni „békeszerződés” utáni magyar revízió, illetve a magyarság gazdasági-politikai kapcsolatainak bővítése érdekében. Már Paikert Alajos, a Turáni Társaság egyik alapítója, külügyi tudósítoként Amerikában találkozik a pánamerikai eszmével, amely hatással van rá, majd gróf Teleki Pál az, aki a magyar érdekeket szem előtt tartva, ugyancsak a Turáni Társaság egyik alapítójaként és vezetőjeként, elsőként 1912-ben az Amerikai Földrajzi Társaság meghívására tanulmányúton vesz részt Amerikában, 1921-ben pedig a williamstown-i Institute of Politics által szervezett nemzetközi konferencián beszélt több előadáson keresztül Magyarországról, a magyar nemzet történeti kialakulásáról, Európában betöltött múlt- és jelenbeli szerepéről.¹⁶ Meg kell jegyezni, hogy az Institute of Politics alapítói a Kerekasztal-csoport amerikai ágának prominens tagjai voltak, Thomas W. Lamont, John W. Davis, Bernard Baruch, és George F. Peabody, ugyanazok a J. P. Morgan-bankárok, akik a New York-i Council on Foreign Affairs (C.F.R.) létrehozásában is aktív szerepet játszottak.¹⁷ Teleki tehát személyesen is találkozhatott előadóját során a Kerekasztal-csoport amerikai tagjaival. Azonban egyik könyvében, előadásában sem hivatkozik Halford Mackinderre és műveire, ami azért is különös, mert régóta tájékozott volt a földrajztudományt illető kérdésekről, olvasta a külföldi szakirodalmat, így a brit Geographical Journal-t is, melyben Mackinder közzé tette előadását a történelem „földrajzi csuklópontjáról.” Úgy tűnik, hogy Teleki nem akarta megnevezni Mackindert, de a turáni térségre, az eurázsiai „Heartlandre”, mint egyfelől a magyarság kulturális-történelmi „öshazájára”, másrészt mint gazdasági-politikai lehetőségek hordozójára fel akarta hívni a magyar külpolitika és a gazdaság figyelmét, s talán ezzel alternatívát akart nyújtani az angolszász körökben kialakult hosszú távú geopolitikai elképzelések mellett, ezek kiegyensúlyozására Közép- és Kelet-Európa számára, vagy akár ezekkel összhangban is, hiszen akkoriban még nem látszott egy jövőbeli német orientáció kényszere. Ha figyelembe vesszük a mackinderei „sarkigazságokat” a Turáni-alföld és tágabb térsége gazdasági-politikai birtoklásáról, Teleki és tudóstársainak turanizmusa korántsem volt „delibábos”, mint ahogyan a háttéreroeket nem ismerő — vagy inkább ismerni nem akaró, struccpolitikát követő — történész elemzők gyakran minősítik. Más kérdés, hogy a britek másfajta turanizmust a magukén kívül nem akartak elismerni.¹⁸ Érthető, hiszen mi, turáni magyarok, a Monarchiával, Németországgal és Oroszországgal együtt éppenséggel akadályok voltunk a turáni „Heartland” — és a világalalom — felé vezető hosszú úton...

Ma egy geopolitikai *déja vu* tanúi lehetünk azzal a világgazdasági fejleménnyel kapcsolatban, amit már Mackinder vázolt: Britannia döntő geopolitikai érdekei megkívánják, hogy kiépítse és ellenőrizze a Batumi és Baku közötti vasutat. Jelenleg épp ezen a vonalon vezetik át a Baku-Ceyhan kőolaj-földgáz vezetékét, vagyis a Káspi-tengertől Törökország földközi-tengeri

¹⁴ „*Their aim became the double one of keeping Germany in the fold of redeemed sinners by concessions, and of using this revived and purified Germany against Russia and France. In the third place, the Group in 1918 had been willing to toy with the idea of an integrated Europe because, in 1918, they believed that a permanent system of cooperation between Britain and the United States was a possible outcome of the war. This was the lifelong dream of Rhodes, of Milner, of Lothian, of Curtis*”. In: Quigley: The Anglo-American Establishment. 1981. p. 236.; a Coefficients társaságról ld. uo. p. 137.

¹⁵ Ld. 6. jegyzet, W. T. Stead: The United States of Europe, 1899. New York., a könyv ismertetése: Z. Tóth Csaba: Európa elrablása, Országépítő, 2004/1., www.orszagepito.hu, angol nyelven: www.perseus.ch, English Section.

¹⁶ Ld. The New York Times, 1921., júl. 24., H. A. Garfield tudósítása: Meet to Develop World Views Here, <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf>; ld. még a gróf Teleki Pállal és apjával, Gézával kapcsolatos levelezést: II. Series, Correspondance, Box 43, Count Teleki, Geza, Paul, Isaiah Bowman Papers Ms. 58., Special Collections, Milton S. Eisenhower Library, The Johns Hopkins University, 3400 N. Charles St. Baltimore, MD 21218.; Teleki 1921-es amerikai előadásai könyv alakban megjelentek New Yorkban 1923-ban, *The Evolution of Hungary and its Place in European History* címmel, mely mindmáig a legkomolyabb politikai földrajzi munkák egyike; a könyv előszavában egy amerikai tudós hazája egyetemi hallgatóinak ajánlja Teleki művét ld: <http://www.archive.org/details/evolutionofhunga01tele>

¹⁷ A C.F.R. a londoni Royal Institute of International Affairs amerikai intézeteként jött létre, egyfajta „think tank”, amely ma is a brit külpolitikai elképzelések elit amerikai csatornája.

¹⁸ Ld. Szendrei László: *A turanizmus: értelmezések 1910-től a II. világháborúig*, Turán 2009/3., p. 71, és 168-169. jegyzetek, utalással a turanizmus amerikai és angol fogadtatására; v.ö. Lothrop Stoddard: *Panturanism*, The American Political Science Review, 1917. Vol. XI., és az angol haditengerészet kiadásában, Great Britain, Naval Staff: *A Manual on the Turanians and Panturanism*, London, 1918; ld. még Zarewand: *United and Independent Turania: Aims and Designs of the Turks*, 1926, Boston, új kiadás: 1971, Brill, Leyden, Hollandia.

partjaiig. Az „Orosz Birodalom” gazdasági összeomlása után az angolszász világhatalom számára ismét adott a lehetőség, most már gyakorlatilag korlátlanul: „*Közép-Ázsia ismét a kulcs egész Eurázsia biztonságára szempontjából,*” fogalmaz S. Frederick Starr, a befolyásos külpolitikai magazin, a *Foreign Affairs* 75/1. számában, azaz: az amerikai érdekek biztonságát garantáló iraki, afganisztáni katonai jelenléttel együtt Közép-Ázsiában is színre léphetnek a nagy olajvállalatok, gazdasági érdekek. Mackinder követői, tanítványai Amerikában Robert Strausz-Hupé, Nicholas Spykman, George F. Kennan, Colin S. Gray és mások voltak, akik, illetve az ő utódaik, némi módosítással máig képviselik mesterük és a brit Kerekasztal-csoport felfogását.

A történelem és a közelmúlt nemzetközi eseményei tehát igazolják mind az 1890-es európai térkép, mind az 1990-es világtérkép geopolitikai mondanivalóit, és Mackinder elmélete feltámadását éli: az anglo-amerikai „seapower” tengeri kigyója, miután a 20. században bekebelezte Európát, „kikapcsolta” a németeket, bennünket és az oroszokat, megindult, hogy egy bevallottan hosszú küzdelemben elfoglalja a „szívföldet”, Turánt, és behatolva a Szovjetunió megszűnésével keletkezett közép-ázsiai hatalmi vákuumba, megszerezze a Káspi-régió energiaforrásait, biztosítva ezzel saját jövőjét és sakkban tartva a valódi riválist, Kínát. Mintha valakik visszafelé forgatnák, fékeznek a történelem kerekét, és újra birodalmakban, „hideg szörnyetegekben”, s a népek, embercsoportok közt felújított ellenségeskedésekben „kellene” gondolkodnunk, a demokráciáról való szavalás közepette. De talán nem: mert a valódi célunk — melyet csak ellepleznek a „fizetett ellenségek”, a „jól működő ördögök” 19-20. századi „jobb-bal” s egyéb megosztottságai — épp a nyugat által hirdetett, de lényegében csupán a nyugat érdekeit szolgáló s ezért *ál*-szabadság valódi szabadsággá, valódi gazdasági partnerséggé, valódi jogi egyenrangúsággá alakítása. Minden egyéb csak rombolja a nemzetek közötti békét, a megegyezés, az összefogás lehetőségét, végső soron az emberiség jövőjét.

Irodalom:

- Thomas Meyer: *Das 'Testament Peters des Grossen' und die europäische Jahrhundertkrise*, Das Goetheanum, 1994. május 29.; Terry M. Boardman: *Die Neue Weltordnung kartographiert*, Das Goetheanum, 1994. augusztus 14., és uő.: *Mapping the Millenium*, London, Temple Lodge Publ., 1998.
- Anssi Kullberg: *The Return of Heartland*, The Eurasian Politician, No.1, 2000. május 21. és uő: *Mackinder and Frontier Lands*, 2001. július 19, Tartu, Észtország (www.thepolitician.com)
- Francis P. Sempa: *Mackinder's World*: www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_14/sempa_mac_bib.html
- Walter A. McDougall: *Why Geography Matters... But Is So Little Learned* (Orbis, 2003, Spring, www.fpri.org)
- Saul B. Cohen: *Geopolitical realities and United States foreign policy* (Political Geography, 22, 2003 1-33., www.fpri.org)
- Douglas E. Streusand: *Geopolitics versus Globalization* : http://www.ndu.edu/inss/books/Books_2002/Globalization_and_Maritime_Power_Dec_02/04_ch03.htm
- Michael C. Ruppert: *How Stupid Do They Think We Are?* From The Wilderness, 2001, nov. 7, www.copvicia.com; részletek Brzezinski könyvéből, ld. még www.antaris.com)
- Carroll Quigley: *The Anglo-American Establishment* (N.Y., Books in Focus, 1981); uő: *Tragedy and Hope*, Macmillan, 1966. (<http://www.mailstar.net/quigley.html> oldalon is)
- C. Quigley-ről ld: <http://www.carrollquigley.net/> és: http://www.tboyle.net/Catholicism/Carroll_Quigley.html
- Anthony C. Sutton: *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, és a *Wall Street and the Rise of Hitler* (letölthető: www.reformed-theology.org/books, ld. még: *America's Secret Establishment*, <http://sandiego.indymedia.org/media/2006/10/119639.pdf>)
- Isaiah Bowman Papers, levelezés Teleki Pállal és Gézával: <http://www.library.jhu.edu/collections/specialcollections/manuscripts/msregisters/ms058.html>

GEOSTRATEGIC AND WORLD ECONOMIC OUTLOOK

In this paper entitled '*Anglo-Saxon Geopolitics and Turanism*' the author, Csaba Z. Tóth, examines the intent and plans of the Anglo-Saxon geostrategists prior to WW I and compares them with those of the 1990s. It relates those plans to those of the former Hungarian prime-minister Pál Teleki, himself a geographer of profession and a person with vision regarding the geostrategic implications of the Turanic sphere.

KRÓNIKA

Erdélyi István :

Emléksorok Harmatta János professzor elhunytának öt esztendő évfordulóján

Amit most el fogok önöknek mondani nem merítik ki az utólagos nekrológ fogalmát, de még a megkésett tudományos életrajzét sem. Már csak azért sem, mert akkoriban, amikor még egyetemi hallgató voltam, az 1949-ben végrehajtott egyetemi reform szellemében, amikor megszűnt a szabadbölcészlet, nem Bölcsészettudományi kar, hanem a Történettudományi, valamint a Nyelv- és Irodalomtudományi kar egymástól szigorúan elválasztva működött. Az utóbbinak volt tanára Harmatta professzor (1952-től 1988-ig az Indoeurópai Tanszék vezetője), én pedig a Történettudományi karon voltam hallgató. Ez azt jelentette, hogy amennyiben volt a hallgatónak ideje, akkor hallgathatott előadásokat a másik karon is, de vizsgát már nem tehetett az ott meghallgatott tárgyakból. Tehát hivatalosan sajnos nem is lehettem volna hallgatója. Ezt végtelenül sajnáltam, mivel nevével már 1950-ben találkoztam, mint olyan filológuséval, aki nemcsak komolyan érdeklődött, hanem alapos ismeretekkel is rendelkezett a régészet szakterületén. Akkor jelent meg ugyanis E. White „Elsüllyedt világok” című könyve magyarul, amelyhez Harmatta professzor irt volt előszót. Mint fentebb említettem, a következő szavaim szubjektívek és természetesen eléggé rapszodikusak is az akkori helyzetnek megfelelően. 1952-ben láttam őt először az egyetemen.

Szeretném ismételtelen aláhúzni Harmatta János professzornak a közelségét és mély megértését a régészet problémáival kapcsolatosan. Apróság ugyan, de még 1949-ben, a régészhallgatók számára – már akiknek nem volt latin érettségjük – még latin nyelvet is tanított. Ennél sokkal, de sokkal fontosabbak azonban a következők: Harmatta János volt az, aki az 1959-ben az akadémiai levelező tagságától megfosztott nagyevű régészt, Fettich Nándort segítette abban, hogy két könyvének a kézirata is megjelenhessen az Akadémiai Kiadónál, kitéve magát esetleges súlyos támadásoknak. László Gyulával pedig együtt tette kutatás tárgyává a hunkori társadalom, a „hun aranyj” problémakörét. Mivel akkoriban sem nagyon tudtak oroszul a magyar régészek, párhuzamosan a Szovjet Néprajz és a Szovjet Művészettörténet című kiadványokkal, szorgalmazta a hasonló, Szovjet Régészet dokumentációs forráskiadvány megjelentetését. Ennek első változatát, ami nyomtatott kötet alakjában került kiadásra, ő maga szerkesztette. Ez nem valamiféle politikai tett volt, hanem arra irányult, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a népvándorlaskor, vagy a magyar őstörténet régészeti kutatását sem lehet elképzelni az orosz nyelvű szakirodalom ismerete nélkül. Ugyanekkor, az ELTE Történettudományi Karán, ahol szinkrontolmácsolással még orosz történészek is tanítottak, egyetemi segédkönyvekként két nagyon kitűnő kötet látott napvilágot Görögország, illetve az Ókori Róma történetéről. Az utóbbit, a neves Nyikolaj Maskin kötetét Borzsák Istvánnal közösen, Harmatta János professzor fordította le magyar nyelvre. Ez volt a tankönyvünk saját egyetemi jegyzetünk helyett, jóllehet az előadásokat a történelmi materializmus alapján oktató Szabó Árpád professzor tartotta. A hun korszak kutatása Harmatta professzort élete végéig foglalkoztatta. Szorgalmazta, hogy újra kiadásra kerüljön, a világháború egyik leg keservesebb esztendejében, Németh Gyula turkológus által szerkesztett „Attila és hunjai” címet viselő tanulmánykötet és hozzá alapos előszót is írt (Ezt a Bakay Kornél által összeállított nagy bibliográfiában sem tüntették fel, amely Szász Béla: Attila nagykirály és a hunok c. kötet reprintjében jelent meg 1994-ben.). Szintúgy egyik jelentős része életművének a szkíta és a kimmér témakör. Itt megint meg kell említeni azt, hogy egy kifejezetten régészeti szócikket is publikált a kimmér-szkíta zablák tipológiájáról.

Most nagyobb ugrást téve, hadd szóljak még néhány szót Harmatta János professzor iranisztikai munkásságán belüli, magyar őstörténeti vonatkozású kutatásairól. Előadásaival jelen volt minden komolyabb, a magyar őstörténetet vizsgáló konferencián, ahol nyelvünk emlékein, adatain keresztül rendszeresen a magyar nyelv iráni kapcsolatairól értekezett. Györffy György társelőadóval együtt szerepelt például az akadémiai millecentenáris tudományos konferencián is 1996-ban.

Munkásságára az egész tudományos világ felfigyelt. Megválasztották a tudományos akadémiák világszövetségének elnökévé is és ezt a tisztelet több éven át töltötte be. A Cambridge History sorozat ázsiai ókortörténeti részét, társszerzőkkel szorosán együttműködve, önálló szintézisként írta meg. Mindezek ellenére, már 1997-ben a Magyar Tudóslexikonban nem szerepeltették. Több szubjektív jellegű emlék is fűz Harmatta János akadémikushoz. 1968-ban vele és Tóth Tibor antropológussal együtt vettünk részt Dusanbéban, Tádzsikisztán fővárosában, a Nemzetközi Kusán Konferencián, ahol indiai, afgán és más külföldi kollégák is részt vettek a helybelieken és az oroszokon kívül. A béke ritka pillanat volt ez Ázsiában, India határvidékén. 1967-ben súlyos csapás érte, váratlanul elhunyt az a fia, akit az avar korszak régészeti emlékeinek kutatására ösztönzött és szánt, utolsó éves egyetemi hallgató volt már.

1968-ban együtt szerepelhettünk Tádzsikisztánban, a nemzetközi Kusán Konferencián. Ez volt az utolsó békés alkalom, még az Afganisztánért kitört háborúskodás előtt, hogy megbeszélhessük a legizgalmasabb történelmi problémákat.

Számomra az is nagy jelentőségű és megtisztelő volt, hogy 1976 elején a Tudományos Minősítő Bizottság őt kérte fel az avar régészet témaköréből írt akadémiai disszertációm (Az avarság és Kelet a régészeti források tükrében.) egyik opponensének, László Gyula és Szádeczky Kardoss Samu mellett. Maig féltve őrzöm akkori bírálataik kéziratát.

Harmatta professzor tudományos tevékenységének szerves részét képezte, főleg élete utolsó szakaszában, az avar- és hunkori rovásfeliratok turkológiai és iranisztikai vizsgálata. Ezzel kapcsolatban kritika is érte ugyan, de mint kiderült, az esetek többségében, a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályától kapott rossz minőségű fényképfelvételek voltak néhány tévedéseinek forrásai.

Végezetül nem győzöm ismételtelen hangsúlyozni tudományszervezési és szerkesztői tevékenységének egyik fő eredményét, az Antik Tanulmányok című tudományos szakfolyóiratnak a létrehozását, melynek szerkesztőbizottsági elnöki feladatait hosszú éveken át látta el becsületesen, több jeles kutatónak, így régészeknek is közölte igen fontos dolgozatait, majd átadta a feladatokat egyik legjobb tanítványának és egykori egyetemi tanszéke soron következő vezetőjének Töttössy Csabának. 2004-ben hunyt el Budapesten.¹

* * *

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI MUNKAKÖZÖSSÉG EGYESÜLET (MŐME) Prof. Harmatta János akadémikus, a MŐME egykori elnöke halálának ötödik évfordulóján *Harmatta János emlékkonferenciát* tartott 2009. szeptember 25-én, az ELTE-n, prof. Erdélyi István elnök szervezésével és vezetésével. A konferencián elhangzott előadások a következők:

- Erdélyi István (régész-történész, a MŐME elnöke, Göd): *Emléksorok Harmatta János professzorról*
- Székely György (történész, akadémikus, a MŐME tiszteletbeli elnöke, Budapest): *Attila nyugati irányú expanziója történeti és egyházi forrásokban*
- Darkó Jenő (történész, kandidátus, a MŐME titkára, Szentendre-Budakeszi): *A magyar honfoglalás bizánci forrásai és a kutatás jelenlegi állapota*
- Földvári Sándor (nyelvész, Pécel): *Ókori források a sztyeppei népekről*
- Földvári Sándor (nyelvész, Pécel): *Harmatta János iranisztikai munkássága*
- Czeglédi Katalin (nyelvész, dr., Véménd): *A magyar nyelv iráni/vagy szkíta-hun kapcsolatairól*
- Horváth Lajos (dr., levéltáros, Veresegyház): *Egy avar kori helynév „Kanizsa”*
- Gyóni Gábor (PhD, történész, Budapest): *Beszámoló a baskíriai tanulmányútról (a régészeti emléktanyag értelmezésének új módszerei)*
- Benkő Mihály (történész, Budapest): *Beszámoló az újabb kazaksztáni kutatóútról, különös tekintettel a kazakok madjar nevű egyes nemzetségeire*
- Csáji László Koppány (dr., államvizsga előtt álló etnológus, Budapest.): *Beszámoló baskíriai és nyugatszibériai kutatóútjáról, különös tekintettel a Cseljabinszk környéki, a honfoglaló magyarokéval rokon új régészeti leletekről*
- Haszanov Zaur (történész, Budapest-Baku): *Az iranisták verziója a szkíták genetikai hovatartozásáról*
- Veres Péter (etnográfus, kandidátus, Budapest): *A világtörténelmi jelentőségű steppei ökotípus, a lovasnomád állattartás kialakulásának szerepe a magyar etnogenezisben*
- Szabó István Mihály (akadémikus, mikrobiológus, Budapest): *A székelyek, a palócok, csángók, matyók, kiskunok etnikai csoportjai a mi korai etnogenezisünkben, a magyar honfoglalás előtti időben*

~ ~ ~ ~ ~

¹ Harmatta János Hódmezővásárhelyen született 1917-ben. a MTA rendes tagjául választotta 1979-ben. Széchenyi Díjban részesült 1990-ben.

Frigyessy Ágnes :

Olyan népből születtem, mely bízik a feltámadásban

*Beszélgetés László Váradi Gyulával,
a Budavári Zeneművészeti Alapítvány alapítójával, zenetörténész-filmrendezővel*

– 17 éve alapította a honi legrangosabb fesztiválok egyikét, a *Budavári Zeneművészeti Alapítványt, melynek legmagasabb fóruma az Egyházzenei Fesztivál-sorozat, mely minden évben szeptember első hetében zajlik. Mi ennek az oka?*

– Kevesen tudják, hogy *Budavár*ban, az *Altemplomban* lévő királyi kápolnában működött az első *Scola Capella*, melynek első, máig ismert karnagya *Garamszentbenedeki Péter* fia *Miklós* volt. A királyi kápolna tehát a szervezett magyar zenekultúra bölcsője. *Budavár* török hódoltság alóli felszabadulásához, 1686. szeptember 2-hoz kötődik a Fesztivál időpontja. Az Alapítvány célkitűzéseiben és szellemiségében *Budavár* történelmi örökségéhez, szellemi hagyományaihoz fűződik. Az Országház történetének első koncertje után a *Királyi Kápolnában* és a *Királypincében* is emlékezetes, gyönyörű előadásaink voltak. A *Garamszentbenedeki Péter Fia Miklós* emléklakettet felkérésre *László Gyula* régészprofesszor-képzőművész alkotta. Elsőként *Farkas Ferenc* kapta meg ezt a kitüntetést 1996-ban, a *Zeneakadémián*.

– **Az utóbbi években – feltehetően anyagi támogatások hiányában – csak egy-egy mű bemutatására kerül sor. Hogyan látja a Fesztivál sorsát?**

– 1991-ben hoztam létre a *Budavári Zeneművészeti Alapítványt*. Az első Egyházzenei Fesztiválunkkal a magyar zenei életben új korszak kezdődött. Fel kívántuk mutatni, hogy *Szent Korona* országának kultúrája sokszínűségében is egységes, s amíg egységes, addig a nemzet egy és oszthatatlan. Ezért különösen fontosnak tartom az élő művészi kapcsolatot. Ennek módja azon zeneszerzők s műveik bemutatása, népszerűsítése, bekapcsolása az élő magyar zenei élet vérkeringésébe, akiket '90 előtt elhallgattak, elűztek szülőföldjükről, akiket az utóbbi két évtizedben is mellőztek, generációk műveltségéből szorítottak ki, szakrális műveikről még csak nem is tudott a nagyközönség, vagy igen szűk körben voltak ismertek.

Az első *Egyházzenei Fesztivált* 1992-ben rendeztem *Budapest/Budavár-Eger-Esztergom-Székesfehérvár* történelmi városainkban. Kultúrtörténeti jelentőségű, hogy a megnyitó hangverseny egyben az *Országház* történetének első nyilvános koncertje volt. A *Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara* és *Énekkara*, *Pászthy Júlia*, *Takács Tamara*, *Gulyás Dénes*, *Melis György*, *Molnár András* közreműködésével, *Erdélyi Miklós* vezényletével a szerkesztésben *Erkel Ünnepi nyitány*, *Liszt XIII. zsoltár* (magyar nyelven) *Kodály Két dal* és *Budavári Te Deum* című műveit adta elő. Ezzel vette kezdetét a szakrális zene történetére való visszatekintés, az áhítatos, művészi élményt nyújtó előadások sorozata. A Fesztivált azóta is a legrangosabb zenei fesztiválok között tartják számon.

– **Legjelentősebb zeneszerzőink műveit alig hallhattuk a múlt rendszerben. Mi ennek az oka?**

– Kutató és művészi munkám során arra a következtetésre jutottam, hogy a *magyar zenetörténetet át kell értékelni*, méltó helyére kell emelni elfelejtett nagyjaink egyetemes kultúrát gazdagító életművét, kiemelten a szakrális alkotásaikat. Ennek pótlására egy-két éve történt kísérlet némely zenetörténeti dolgozatok „felújított” kiadásában, de az átfogó, korrekt feldolgozás még várat magára. *Nemzedékek nőttek fel a csonka zenetörténeti összefoglalásokon*, ez pedig bűn.

– **Az Egyházzenei Fesztivál éveken át próbált ebből az egyoldalú szemléletből kitorzni...**

– Elmondhatom, hogy a korszakváltás nemzetközi viszonylatban is jelentős. Bizonyítják ezt a *Nagyváradon*, *Kolozsváron*, *Pozsonyban* rendezett ősbemutatók közönség sikerei, az erdélyi művészek budapesti szereplése, a szakmai elismerés; az érzékeny fogadtatás az akkori, aktuális vatikáni, osztrák, francia, szlovák, román diplomácia részéről.

Különösen a szakrális művekre irányítjuk rá a figyelmet, melyeket kiemelve a liturgiából, a maguk szépségében, teljességében mutatunk be. Elég, ha *Dohnányit*, *Lajthát*, *Mosonyit* említem. *Dohnányi méltó „rehabilitálása”* is a *Budavári Zeneművészeti Alapítványhoz* fűződik. 1997-ben az Egyházzenei Fesztivált az ő tiszteletére rendeztük. 1993-ban volt *Mosonyi Mihály F-dúr miséjének* gondozásomban való felújító előadása, melyet azóta is műsoron tartunk. A kritikusok elismeréssel írtak az előadásról s *zenetörténeti értékméntésként* értékelték. Hogy mennyire időszerű a misszióink, bizonyosság erre az, hogy *Kodályt* szinte ismét vissza kell emelnünk a köztudatba. Elég végiglapozni egy koncertiroda műsorfüzeteit. *Kodály* nevével, különösen szakrális műveivel elvéve találkozunk.

– **A jelenlegi oktatási rendszer kritikus állapotba került, a tudásszint minden területen minimálisra csökkent. Hatványozottan érvényes ez a zene-oktatásra...**

– Ma már úgy is kaphatnak diplomát tanárok és tanítók, hogy fogalmuk nincs a *Kodály-módszer*ről, nem hogy alkalmazzák. Holott úgy három évtizeddel ezelőtt, akinek nem volt zenei előképzettsége, nem játszott valamilyen hangszeren, a tanítóképzőbe, óvónőképzőbe sem felvételizhetett. Mára az összes iskolatípust érintő helyi és országos kórusmozgalom gyakorlatilag elhalt. A zeneszeretetre nevelni kell az embereket, szó szerint, ahogy Kodály megfogalmazta: már a gyermek születése előtt kilenc hónappal.

– **Szellemi, így zenei értékeink, kincseink a porban hevernek...**

– Tragikus, hogy így eltékozoljuk szellemi kincseinket, hagyományainkat. Elég rámutatnom arra, hogy a művészeti tárgyakat elsoványították, pedig a zenei, manuális, képi és mozgáskultúra fejlesztése minden más képesség fejlesztésének az alapja, hogy a gyermek majd harmonikus, a műveltségre igényes, a magasabb művészeteket is befogadó személyiséggé váljék. Talán nem véletlen, hogy elsőként ezeket a képzéseket „reformálták” az alapiskolai képzéstől kezdve. Ha tehetném, megvizsgálnám, hány iskolának van még zongorája, hány rendszeresen fellépő kórusa, hány tanár alkalmazza a Kodály-módszert.

Soha nem felejttem el. A 90-es évek elején alkotótársammal, *Török Judit* dramaturggal készült egy rádióinterjú az Egyházzenei Fesztiválról. A riporter nekiszegezte a kérdést: *Egyházzenei Fesztivál? Van rá igény? A kérdés ezzel a szemérmetlen hangvétellel hangzott el: Kell ez nekünk?* Lehet ez kérdés Magyarországon, hogy van-e igény Kodályra, Dohnányira, Mosonyira, *Bartókra*, *Beethovenre*, *Mozart*ra, *Farkas Ferenc*re, *Ligeti*re, *Lajthára*, az addig nagyközönség előtt el nem hangzott szakrális műveikre?! Kodály és Bartók hazájában ez felháborító. Ma már feltehetnénk ugyan, de nem mindegy, hogy hogyan és kinek. Most én és mindazok, akik a húsz év alatt közreműködtek a missziómban, joggal szegezhetjük a kérdést azoknak, akiket illet. De számon kérőn: Van rá igény? S ha nincs, vagy elenyésző, azért kik a felelősök?!

– **Miközben kultúraápoló, és zenei hagyományőrző munkát végez, évente megemlékezik agyonhallgatott zeneszerzőinkről, mára odajutottunk, hogy az Ön munkája is védelmet kellene élvezzen...**

– A mi munkánk védett. Olyan szellemi-művészi oltalom alatt áll ma is, mely nem mérhető pénzben, nem forintosítható, s ezt már soha nem vonhatja el tőlünk senki. Az elmúlt 17 év alatt határon innen és túl több ezer művész hozott nemes áldozatot azért, hogy az Egyházzenei Fesztivál programja, a szakrális előadások, filmek megvalósuljanak. Ezeket a produkciókat rögzítettük, megőriztük az utóknak.

– **Alkotó munkája során emlékezetes barátságok is születhettek...**

– A művészeti fővédnök 1991-től haláláig *Farkas Ferenc* zeneszerző volt, akinek az élete átívelte a XX. századot. Vele atyai jó barátságot ápolunk, a rendszeressé vált vasárnap délelőtti, egy pohárka vörösbor melletti beszélgetésünk során nagyon sokat mesélt az életéről. Felkérésre alkotta életének utolsó, nagylélegzetű művét, a *Kölcsey szózata* című oratóriumot, melyet 1996-ban mutattunk be a Zeneakadémián az Állami Hangversenyzenekar és Kórus, *Molnár András* énekművész közreműködésével, *Ligeti András* vezényletével.

Erdélyi Miklós karnagyhoz mély, testvéri barátság fűzött. Örömmel üdvözölte az Egyházzenei Fesztivált, azt különösen, hogy a szakrális műveket a liturgiai rendből kiragadva, koncentráltan irányítjuk rá a figyelmet a magyar és a világ szakrális zeneirodalmának remekeire. Komoly közös terveink voltak. 1993. augusztus végén, a Királypincében tartott sajtótájékoztatónk után kinyitattam a hátsó, kovácsoltvas kaput, hogy *Feri bácsinak* ne kelljen a fájós lábaival lépcsőznie. Mikor a kocsimmal megérkeztem, *Farkas Ferenc* és *Erdélyi Miklós* a kapu előtt, a fák árnyékában, egy kövön ültek, úgy várahoztak rám. Máig is előttem a kép, ahogy *Feri bácsi* két karját keresztbe téve a botjára támaszkodik, mellette *Miklós* a világos öltönyében, nyári kalapjában. Anekdotákat meséltek egymásnak a régi időkről, s jókat nevetgéltek egymás történeteinek. *Miklós* néhány nap múlva, szeptember másodikán, a Zeneakadémián rendezett *Beethoven Missa solennis* bemutatója előtti estén ment el, pótolhatatlan űrt hagyva maga után.

– **Végezzünk összesítést! Mely művészekre emlékezik szívesen, akik művészi teljesítményeikkel gazdagítottak a Fesztivál-sorozat sikerét?**

– A teljesség igénye nélkül *Medveczky Ádám*, *Ligeti András*, *Kovács János*, *Rajter Lajos*, *Kovács László* karnagyok, *Melis György*, *Molnár András*, *Sólyom-Nagy Sándor*, *Daróczi Tamás*, *Misura Zsuzsa*, *Német Judit*, *Farkas Éva*, *Pásztai Júlia*, *Szüle Tamás*, *Ardó Mária*, *Takáts Tamara*, *Takács Klára*, *Bercelly István* énekművészek, a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara és Énekkara, a Szombathelyi-, Debreceni-, Miskolci-, Pécsi Szimfonikus Zenekar, a Bartók Vonósnégyes, a Liszt Ferenc Kamarazenekar, az Állami Énekkar, a Debreceni Kodály Kórus, a Budapesti Kórus működött közre az előadásainkon. Bekapcsoltam a társművészeteket, az oratórikus előadásokon a zene, a líra és táncművészet kiválóságai szerepeltek, mint *Ladányi Andrea*, *Pazár Krisztina*, *Bajári Levente*, *Császár Angéla*, *Kubik Anna*, *Pápai Erika*, *Mécs Károly*, *Gera Zoltán*, *Koltai János* és *Bubik István* színművészek járultak hozzá az előadások sikeréhez érzékeny, igényes művészetükkel.

– **Szagrális filmjei egyedülállóak, mégis, mintha nem kerültek volna méltó helyükre...**

– A szakrális filmjeim megvalósításában, melyek a *Magyar Filmszemlén* is megjelentek, a legrangosabb filmművészek működtek közre, úgymint *Andor Tamás* H.S.C., *Mertz Lóránt* H.S.C. operatőrök. A *Dona nobis Pacem* és más szakrális filmjeim is a kultúrtörténeti értékeket mentő misszióhoz kötődnek, melyeket *Erdélyi Miklós*, *Kodály Zoltán*, *Dohnányi Ernő*,

Lajtha László, Farkas Ferenc emlékére és *Szent István királyunk* tiszteletére rendeztem. A *Dona nobis Pacem* című filmem megtekintése után *Illés György*, a kortárs filmművészet azóta már eltávozott doyenje a látottakat így foglalta össze: „*A film a kép és a zene szimfóniája*”.

Több ezer művész a legjobb tudásával társult a munkánkhoz, akiknek a nevét a hely szűke miatt képtelenség felsorolni. A 17 évet átívelő missziókat könyvben fogom összefoglalni, melyben minden művész, együttes nevét pontosan fel fogom tüntetni. Nagy tisztelettel, hálával adózom nekik. Nélkülük ez a misszió nem valósulhatott volna meg.

– Missziós- és nagyon fontos tervei anyagiak hiányában – jelenleg – nem valósíthatók meg. Mondhatnánk, milyen mélyre süllyedt az ország gazdasági-, kulturális helyzete, oly lehetetlen helyzetbe kerültek kulturális értékeink... Hogyan vélekedik erről? Jelenleg kivár?

– Nem várok ki. Minden évben megjelentünk, s meg is fogunk jelenni. Természetesen, ha anyagi tehetségünk engedné, akkor folytatnánk a nagyívű koncertsorozatokat, előadássorozatokat is. Azt mondom: nem vagyunk utána. Néhány, akár egyetlen előadáson is közvetíthetjük ugyanazt az üzenetet. Most ennek van itt az ideje.

– Idén Bubik István halálának 5., Radnóti Miklós születésének 100. évfordulóján bemutatásra kerül Radnóti Miklós Credója In memoriam Bubik István címmel 2009. szeptember 7-én Budapesten az Egyetemi templomban, ám a rendezvény a 2004. szeptember 7-i ősbemutató előadás hangfelvétele. A jelenlegi kultusztárca semmi támogatással nem illeti a BZA rendezvényt?

– A támogatás hiánya és az, hogy az előadás hangfelvételről megy, nem függ össze. 2004. nyár elején kértem fel Bubik István színművészt az ősbemutatón való művészi közreműködésre, s Ő a legnagyobb örömmel, lelkesedéssel vállalta. Vázoltam elképzeléseimet, miszerint Ő jeleníti meg a Költőt, s kértem, hogy adjon javaslatot a Próféta szerepére. István először *Bessenyei Ferencet* ajánlotta, ez ügyben meg is látogatta a tanyáján, de ő egészségi állapotára hivatkozván nem vállalta a fellépést. Ezt követően a másik kitűnő barátját, *Koltai Jánost* említette, mint akinek a művészi felfogása hozzá a legközelebb áll. János nagy szeretettel fogadta a felkérést. Az ősbemutatóig volt két hónapunk, István Gyulára készült, a Várszínház egy bemutatójára. Még alakult, formálódott a forgatókönyv, a szövegek könyv, kérte, hogy mégis hadd vigye magával. „*Hogy addig is dédelgessen*”- mondta. A főpróbán a zenei anyagot nagyon szépnek találta, s ennek apropóján hívott meg a *Szentivánéji álom* bemutatójára, melyet egy orosz rendező, *Szergej Maszlobojcsikov* nagy sikerrel vitt színre az *Új Színházban*. „*Olyan csodálatos zenét szerkesztett Maszlobojcsikov, hogy ezt neked meg kell hallgatnod.*” A Radnóti-oratórium ősbemutatójára magával hozta a rendezőt, aki elismerését fejezte ki az előadásért. Bubik István- a Költő és Koltai János- a Próféta. Kettejük átszellemült alakításán is átszűrődő művészarab kapcsolata örökre összefonódik bennem Radnótiival. Radnóti Miklós Credója – szakrális oratórium idejéig bemutatóját Bubik István színművész barátom emlékének ajánlom. Az ősbemutatóról hangfelvétel született. Szeptember 7-én ezt az előadást hallhatja a közönség.

– Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Nagyvárad, Budapest – e négy város határozza meg életútját. Lélekben visszajár-e az erdélyi városokba? Otthonra talált-e Budapesten?

– Sepsiszentgyörgyön születtem. Azt szoktam mondani: életem, szellemi építkezésem három pillére, szentháromsága Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Nagyvárad. Ott építkeztem, itt megvalósítottam a művészi elképzeléseimet. Én mindig itthon voltam. Akkor is, amikor „falakkal”, határokkal vagyunk körülveve: *Kárpát-medence a hazánk*. Otthon is, itthon is a magyarság múltja, az őseim múltja és a személyes múltam vesz körül. 65 éves vagyok. A sorsom, művészetem, a misszióm sorsa is bizonyosság arra, hogy nem lehet szellemi határokat vonni sem vasfüggönnyel, sem sorompóval, fizikai rombolással, anyagi ellehetlenítéssel vagy közömbösséggel.

Budán élek immár 26 éve. Amikor ebben a lezüllesztett metropoliszban kilépek az utcára, sokszor nem érzem jól magam. Ezt a pszichikai terhet nehéz cipelni. De megfigyeltem, hogy *a természet, az élet nem adja fel*, a kemény aszfaltot, a bedöngölt köveket is előbb-utóbb megrepesztik a fák, bokrok gyökerei, és a törmelék lepergetve magukról utat törnek fölfelé. *Horváth Imre* nagyváradi költővel gyakran sétáltunk a Körös partján, sokat hallgattunk együtt és sokat beszélgettünk, *Kosztolányi* idézett, *Juhász Gyulához* fűződő barátságáról mesélt. Az Ő s sorait idézem:

„...*Iszonyú, hogy elporlad a
testem, és hogy elszáll a lélek.
Hogy a halálnak horga ma
vagy holnap már könnyen elérhet,*

*mégsem fürdöm örületben,
mint Hölderlin és annyi társa,
mert olyan népből születtem,
mely bízik a feltámadásban.*”

(*Horváth Imre: Származásom Nagyvárad, 1990. április 27.*)

*Bubik István, Sinka Kisztna, Koltai János, László Váradi Gyula
Ősbemutató, 2004. szeptember 7.*

Frigyesy Ágnes :

A Szegei Dómban követelték a szlovák nyelvtörvény visszavonását

Az antidemokratikus szlovák nyelvtörvény bevezetése ellen tüntettek és tartottak *Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozót* a Szegei Dómban, 2009. augusztus 30-án. A Szlovákiában szeptember 1-én hatályba lépő nyelvtörvény ellen példa nélküli összefogásra került sor, a nemzeti szolidaritás és a testvéri közösségvállalás jegyében. Az ökumenikus Nagytalálkozót *Tőkés László* EP-képviselő és *Kiss-Rigó László* szegei-csanádi megyés-püspök kezdeményezésére jött létre, s azon a történelmi egyházak püspökei, valamint politikusok képviseltették magukat. A Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozó résztvevői *állásfoglalást* írtak alá, melyben kéri és követelik az illetékeseket: vonják vissza a szlovák nyelvtörvényt, mely a Szlovákiában élő magyarok nyelvhasználatát korlátozná.

A mai magyarok nem területet – hanem területért jogokat követelnek

A szentmisét követően Tőkés László EP-képviselő felszólalásában *Jakab Antal* erdélyi katolikus püspök gondolatait idézte fel: – „*A kereszténység és a magyarság egy és szétválaszthatatlan. Ha szétválasztjuk, az olyan, mint amikor a test a lélektől válik el: az a halál.*” Majd hangsúlyozta: húsz évvel az ateista nacional-kommunizmus bukása nyomán – még mindig ugyanott tartunk. Pusztán *nyelvi jogainkért* kell síkra szállnunk, a távolra tolódó *autonómiáról*, a *közösségi önrendelkezés* jogáról nem is beszélve. Tőkés László kijelentette: – Ma, a *II. Bécsi döntés* 69. évfordulóján megnyugtatja *Ján Slotát* és a „*magyar kártyát*” kijátszó eszmetársait, hogy a *mai magyarok nem területet – hanem területért jogokat követelnek*. Emberi és kisebbségi jogokat és *közösségi önrendelkezést* az *Európai Unió* szövetségi rendszerében, melytől teljességgel idegen akár a hírhedt *Benes-dekrétum*, akár a *szlovák államnyelvtörvény*, akár *Sólyom László* államfő brutális kiutasítása Szlovákiából.

Minden népnek, nemzetnek és nemzeti közösségnek elidegeníthetetlen joga saját anyanyelvének használata hazájában és szülőföldjén

A Nagytalálkozó kezdeményezője, Tőkés EP-képviselő rámutatott: –Minden népnek, nemzetnek és nemzeti közösségnek *elidegeníthetetlen joga saját anyanyelvének használata saját hazájában és szülőföldjén*. Az „*egység a sokféleségben*” elvén alapuló egyesült Európában a nyelvi egyenjogúság és a szabad nyelvhasználat alapvető értékek. Ennek megfelelően követeljük a *szlovák nyelvtörvény feltétel nélküli visszavonását*. AZ EP-képviselő kitért az *Európai Unió* szerepére is. Mint mondta, joggal, várjuk el, hogy az EU ne folytasson struccpolitikát, hanem a saját alapvető normáival és értékeivel ellentétes nyelvtörvényt utasítsa vissza. Általános viszonylatban pedig ne a tagországok belügyének, hanem *egyetemes európai ügynek* tekintse a kisebbségi kérdést.

Tőkés László húsz éven át szolgáló református püspök talán nem véletlenül zárta sorait a katolikus *II. János Pál* pápa gondolataival, aki sürgette a keleti országokban évtizedeken át tomboló kommunizmus megbuktatását. A nagy tiszteletnek örvendő pápa a következőket mondta: – „*Ne csüggedjete, hanem kövessétek az igazság és a hit útját! ... Legyetek olyan új világ építői, amely azoknak az értékeknek az alapjára támaszkodik, melyek Szent István király tetteit ihlették.*”

Szabadságunk nem irritálhat másokat!

Csáky Pál, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának elnöke kérte a *világ demokratáit*, tüntessenek egy antidemokratikus törvény ellen, miközben kifejtette, a Szlovákiában élő magyarok ragaszkodnak anyanyelvükhöz, értékeikhez. Rámutatott: – Húsz éve nem azért küzdöttek a rendszerváltozásáért, hogy 2009-ben egy nacionalista, diktatúra üljön a nyakukra! Mi szabad emberek voltunk, vagyunk és maradunk, s szabadságunk nem irritálhat másokat.

Schmitt Pál, az Európai Parlament alelnöke hangsúlyozta: – Az Európai Unió értéke épp a nyelvi, kulturális, vallási sokszínűségben rejlik. Egység a sokszínűségben – hangsúlyozta, magyar és szlovák nyelven a politikus.

Bernd Posselt EP-képviselő díszvendégként tartotta meg hozzászólását, aki kijelentette, szlovák és bajor vér csörgedezik benne. Ezért bárki feltehetné neki a kérdést, mit keres egy szlovák-ellenes tüntetésen? Majd válaszában kifejtette: – Itt nem szlovák-ellenes tüntetés zajlik, hanem össz-európai összefogás. A találkozó megmutatja a magyar nép- és az európai összefogás erejét. Kijelentette: – Az Európai Unió nem létezhet kereszténység nélkül. A keresztény népek és szentjeink összekötnék bennünket. Bernd Posselt szerint a szlovák nyelvtörvény kötőanyaga a *szocializmus* és a *nacionalizmus*. A

magyarok pedig, akik húsz éve épp a berlini fal leomlásán fáradoztak, nem érdemlik meg ezt a negatív megkülönböztetést. Véleménye szerint az EU nem tarthatja a szlovák nyelvtörvény problémáját két nép belügyének.

A széleskörű összefogást példázza, hogy beszédet mondott többek között *Bábel Balázs* Kalocsa-kecskeméti érsek, *Bogárdi Szabó István*, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, *Fazekas László*, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke, *Gáncs Péter*, a Déli Evangélikus Egyházkerület- és *Bálint Benczédi Ferenc*, az Erdélyi Unitárius Egyház püspöke.

Amikor rálóttek a lengyel pápára, anyanyelvén imádkozott

Bábel Balázs rámutatott: – Az ember legesodálatosabb képessége a beszéd. Ezt pedig ünnepivé teszi Isten igéje. Oktatni lehet idegen nyelven, de tanítvánnyá tenni embereket csak az anyanyelven lehet, melyhez érzélem köt mindenkit. Felidézte II. János Pál pápa legsúlyosabb balesetét, mely halállal is végződhetett volna. Amikor rálóttek a lengyel pápára, *anyanyelvén imádkozott*. Ha ezt a jogot megvonják az embertől, családi gyökereitől és nemzeti múltjától szakítják el. Bálint Benczédi Ferenc kifejtette: – Szlovákiában a *magyarellenességet törvényt szinten úzik*, Délvidéken verik a magyarokat, Kárpátalján nélkülöznek honfitársaink, s ez tarthatatlan. *Ne bántsd a magyart!* – kérte az unitárius egyház püspöke. A Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozó végén elfogadott és aláírt állásfoglalást mintegy 40 egyházi méltóság, közéleti személyiség írta alá. A szentmise és az ökumenikus nagytalálkozó koszorúzással ért véget. A résztvevők tisztelegtek *Kazinczy Ferenc* és *Vörösmarty Mihály* emléktáblájánál, valamint *Kölcsey Ferenc* szobránál, a Dóm téren.

A Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozó

Á L L Á S F O G L A L Á S A

A múlt század elején *Ady Endre* a Kárpát-medencében uralkodó, korabeli nemzeti, nemzetiségi és etnikai viszonyok, valamint az osztrák–magyar monarchia népeit sújtó társadalmi-politikai igazságtalanság és elnyomatás vonatkozásában fogalmazta meg változásokat sürgető, biblikus kérdését:

„Vajon fölébred valahára / A szolganépek *Bábele*?”

Kérdése egyetemes érvénnyel hangzott:

„Hiszen magyar, oláh, szláv bánat / Mindigre egy bánat marad”.

Húsz évvel ezelőtt a bukott fasiszta totalitárius parancsuralmi rendszert megöröklő kommunista diktatúra *bábeli építménye* szintén összeomlott. Isten „összezavarta azoknak a nyelvét”, akik a bűnre, a jogtalanságra és igazságtalanságra építették társadalmuk „égig érő”, istentelen rendszerét (1. Móz. 11).

Az ateista kommunizmus bukása után az *Európa* szabad közösségébe visszatérő „szolganépekre” – országokra és nemzetekre – híven ráillik az, amit 1996. szeptemberi, magyarországi látogatása alkalmával, Budapesten *II. János Pál* pápa mondott:

„Magyarország bizalommal tekint Európára, mint arra a nagy közös otthonra, amelyben *minden népnek* ki kell tudnia fejeznie azt a *sajátos gazdagságot*, amely őt jellemzi. Ennek megvalósulása érdekében arra van szükség, hogy az egyes nemzetek együttélése mindig a *jog* és az *igazságosság*, a *szolidaritás* és az *együttműködés* szilárd alapján nyugodjon.”

Az 1989-es rendszerváltozás 20. évfordulóján az egyházaink ökumenikus közösségében, a *Szegedi Dómban* összegyülekezett hívő Gyülekezet ezrei, Kárpát-medencei magyarságunk magyarországi és határon túli közösségeinek tagjai és képviselői megdöbbenéssel és egymás iránti testvéri szolidaritással állapítják meg, hogy a volt szovjet tábor azon országainak legtöbbszörében, amelyekben élnek, az egykori *nemzeti-kommunista rezsimek* szelleme kísért, és azok elnyomó, jogfosztó, magyar-, illetve kisebbségellenes, intoleráns és diszkriminatív politikája és módszerei tovább hatnak és érvényesülnek.

A szegedi *Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozó* résztvevői, egyházi, polgári és politikai képviselői a mintegy 600 ezres lélekszámú, az ország lakosságának több mint 10%-át kitevő felvidéki magyarság iránti együttérzéssel emelik fel szavukat és tárják a nemzetközi demokratikus nyilvánosság elé a 2009. szeptember 1-jével hatályba lépő *szlovákiai*

államnyelvtörvény ügyét, annak haladéktalan felülvizsgálatát, illetve visszavonását követelve a posztkommunista szlovák kormánytól.

Határozottan visszautasítjuk a *Ján Slota* nevével fémjelzett szlovák „posztkommunista-sovinizta országzászlós által elkövetett durva jogszabályt”, mely súlyosan diszkrimináló rendelkezéseivel a felvidéki magyarság nemzeti identitását veszélyezteti, és kimeríti az „*etnikai totalitarizmus*”, a „*nyelvi imperializmus*” és a „*kulturális fasizmus*” fogalmait.

Érthetetlennek és elfogadhatatlannak tartjuk az *Európai Bizottság* hivatalos álláspontját, mely szerint a szlovák nyelvtörvény – sem *Sólyom László* magyar államelnök Szlovákiából való botrányos kiutasítása – „nem tartozik az Európai Unió illetékességi körébe”, hanem a két uniós tagország „belügyének” számít.

Jerzy Buzek európai parlamenti elnök állásfoglalásával összhangban, az egyesült Európa szervezeteihez és intézményeihez, hasonlóképpen testvéregyházainkhoz, valamint nemzetközi egyházi és ökumenikus szervezeteinkhez fordulunk segítségért és támogatásért. Az EP elnöke szerint:

„Ez a törvény nemcsak a magyaroknak árt, hanem az európai integráció szellemiségének és a demokrácia elveinek is. Ez már *nem csupán szlovák–magyar ügy*. A kérdés az *egész Európai Unió ügyévé válik*, mellyel nekünk, az EP képviselőinek is foglalkoznunk kell.”

Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagygyűlésünk továbbá ugyanebben az értelemben utalja az Európai Közösség elé a másik uniós tagországot, *Románia* magyarságának emberi és kisebbségi jogi sérelmeit, – többek között – a csángómagyarok erőltetett asszimilációjának és a készülődő diszkriminatív tanügyi törvénynek a kérdését, hasonlóképpen a *szerbiai* magyarverések, valamint az *ukrajnai* kisebbségi oktatás módszeres elszorításának ügyét.

Egyházaink kiváltképpen súlyosnak tartják felvidéki hittestvéreik, valamint a romániai – moldvai – csángó katolikusok magyar *istentiszteleti nyelvhasználatának* a korlátozását, illetve tilalmát.

Magyar egyházaink tavaly tartották a *Biblia Évét*, melynek kapcsán különleges hangsúly esett arra, hogy: Szent Igéje révén Isten minden néphez a maga nyelvén szól. A múlt évben ugyanezt hirdette a Brüsszelben megrendezett *Nemzetközi Bibliakiállítás*.

Az első *Pünkösdi* napján, minekutána a Szentlélek kitöltötte, az Apostolok szavát „mindenki a maga nyelvén hallotta szólni” – tartja az Írás (Csel. 2,6).

Mi egy olyan Európában reménykedünk, és azért emeljük fel szavunkat és imádkozunk, melyben ez az *isteni méltóság* illet meg valamennyi népet és nyelvet, és melyben *emberi méltóságunkat* sem csorbítja kisebbségeket jogfosztó politika, törvény vagy intézkedés.

A sokféleségében egységes Európában keresztény és nemzeti gyökereink, értékeink és örökségünk szellemében ragaszkodunk önazonosságunkhoz és szabadságunkhoz, annak tudatában, hogy: „*Hitében és nyelvében él a nemzet*”. *Európa Pünkösdjének* remélt eljövetele magyarnak, szlováknak, romának, szerbnek, ukránnak, horvátnak – Isten Igéje és Szentleke által – itt, a Kárpát-Medencében ezt és ugyanezt jelenti.

Szeged, 2009. augusztus 30.

A Kárpát-Medencei Ökumenikus Nagytalálkozó nevében:

Kiss-Rigó László
Szeged-csanádi püspök

Tőkés László
EP-képviselő

Bábel Balázs
érsek
Kalocsa-kecskeméti Egyházmegye

Spányi Antal
rk. megyéspüspök
Székesfehérvári Egyházmegye

Pápai Lajos
rk. megyéspüspök
Győri Egyházmegye

Bogárdi Szabó István
püspök
Dunamelléki Református Egyházkerület

Pap Géza
püspök
Erdélyi Református Egyházkerület

Csúry István
mb. püspök
Királyhágómelléki Református Egyházkerület

Fazekas László
püspök
Szlovákiai Református Keresztény Egyház

Gáncs Péter
püspök
Déli Evangélikus Egyházkerület

Bálint Benczédi Ferenc
püspök
Erdélyi Unitárius Egyház

Dr. Bóna Zoltán
főtitkár
Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa

Csáky Pál
elnök
Magyar Koalíció Pártja

Berndt Posselt
EP-képviselő

Surján László
EP-képviselő

Magyar Anna
elnök
Csongrád Megyei Közgyűlés

Balog Zoltán
elnök
Magyar Polgári Együtműködés Egyesülete

Dr. Szűrös Mátyás
volt köztársasági elnök

Éhn József
elnök
Társaság a Kárpát-Medence Magyarságáért

Kamarás István
igazgató
Roma Szakkolégium

Dr. Erdélyi Géza
ny. püspök
a Magyar Református Egyházak
Egyetemes Zsinatának elnöke

Mózes Árpád
ny. püspök
Erdélyi Evangélikus-Lutheránus Egyház

Balácsi László
főjegyző, püspök-helyettes
Magyarországi Unitárius Egyház

Dr. Mészáros Kálmán
elnök
Magyarországi Baptista Egyház

Schmitt Pál
az Európai Parlament alelnöke

Szajer József
EP-képviselő

Deutsch Tamás
EP-képviselő

Becsey Zsolt
elnök
Hét Határ Egyesület

Dr. Hende Csaba
Szövetség a Nemzetért
Alapítvány

Lezsák Sándor
országgyűlési képviselő

Weisz Péter
elnök
Barankovics Izraelita Műhely

Farkas Csaba László
igazgató
Cigány Tudományos és Művészeti Társaság
Békés megyei fővajda

Orosz Ildikó

elnök

Magyar Pedagógusok Szövetsége

Ágoston András

elnök

Vajdasági Magyar Demokrata Párt

Kovács Miklós

elnök

Kárpátaljai Magyar Kulturális
Szövetség

Lászlóffy Pál

elnök

Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége

Páll Sándor

elnök

Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége

Jakab Sándor

elnök

Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége

Dr. Széchezy Béla

Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend

~ ~ ~ ~ ~

Frigyessy Ágnes :

Turulszobrok a Kárpát-medencében

Rendkívüli kiállítás az ősi magyar totem-állatról

Turulszobrok a Kárpát-medencében címmel **Katona Bernadett** fényképöszeállításából nyílt kiállítás **Budafok-Tétényen, a Törley Borpincészet Zsolnay-termében. Katona Bernadett összesen 290 turul-szobrot fényképezett le, vagy gyűjtött össze az utókor számára, melynek anyaga két CD-n megtekinthető.**

Mivel komoly érzelmi- és politikai viharokat okoz mostanában Budapesten a XII. kerületben látható turulszobor, lássuk mit ír a turul madárról *Anonymus A magyarok cselekedetei* című művében: „*Álmos, az első fejedelem / Az Úr megtestesülésének 819. évében Ügyek volt Szkitia legjelesebb vezére, aki, mint fentebb említettük, hosszú idő után Magóg királytól származott. Őnedbelia fejedelmének Emese nevű leányát vette nőül Dentiimogyerben, s tőle született meg Álmosnak nevezett fia. Az Álmos nevet azonban isteni közbelépés eredményeként nyerte, mivel várandós anyjának álmában égi látomás jelent meg turulmadár képében. Az reászállván mintegy teherbe ejtette és tudomására hozta, hogy méhéből forrás fakad s hogy ágyékából dicsőséges királyok származnak majd, akik azonban nem saját földjükon fognak sokasodni. Mert az álmot magyar nyelven így hívják, s születését álmom jövendölte meg, őt magát is Álmosnak nevezték el. Vagy azért hívták Álmosnak, azaz szentnek, mivel utódaitól szent királyok s hercegek születnek majdan...*”

László Gyula történész *A honfoglaló magyar nép élete* című munkájában pedig a következőket írja: „*Az Árpádok családjában a pogány időkben tehát csodálatos jelek előzték meg a fiúk születését. Emese álmából megfejtethjük e jelenségek értelmét. Erről Kézai a következőket írja: „Ethele királyi címere, melyet pajzsán szokott hordani, egy madárhoz hasonlított, amelyet magyarul turulnak hívnak, fején koronával. Különben a hunok is egész Géza vajda koráig, míg maguk közösen kormányozták magukat, ezt a címet viselték a harcban.” Később pedig így szól a magyarok vezéreiről: „Ezen kapitányok közül tehát Árpád, Álmosnak, Előd fiának, Ögyek unokájának a fia, a Turul nemzetségből, volt vagyonilag a leggazdagabb s származására nézve a legelőkelőbb...*”

Álmos tehát a Turul nemzetségből való, családi címere is a turul, ez mutatja, hogy Attilától származik, s végül anyját, Emesét is a turul termékenyíti meg. Kezdjük a rövid elemzést a régészetileg is megfogható részen. Eszerint Attila pajzsán koronás turul volt a jelvény. A turul sólyomfajta madár, fejére a vadászatkor sapkát húznak...

Emese álmának első része jellegzetes totemisztikus fogantatási álmom. A totemizmus szóval – rövidre fogva – azt a hitet jelöli a néprajztudomány, amikor egy vérségi kötelék, család vagy nemzetség azt tartja, hogy a ködös előidőkben ősanja vagy ősapja (aszerint, hogy anyajogú-e ez a közösség vagy apajogú) nem ember volt, hanem valamiféle más teremtettség, mondjuk állat. Keleten igen gyakoriak a hasonló származásmondák, amelyekben az ősanja vagy ősapja sas, sólyom, szarvastehén, medve, kutya, farkas vagy hattyú. Hogyha ezeket a népeket az idegenek megkérdezik származásuk felől, akkor válaszként mindig totemisztikus eredetmondájukat kapják meg. A magyarság is azt vallotta, hogy őse Hunor és Magor szarvasünőtől (Eneh) származott, s ősanjuk vezette őket az új hazába. Az Árpád-család pedig, amint Emese álmából kitűnik, ugyancsak hasonló fogantatásmondával származtatta magát a turultól s így Attilától. (...)”

Katona Bernadett tehát az ősi magyar totem-állat felvételeit gyűjtötte össze. Nem mindennapi munkájáról érdeklődésünkre elmondta: – A turulmadár 2005-ig olyan szinten létezett a fejében, hogy „*Emese álma*”, „*a turul mint az Árpád-ház szent állata*”, illetve az M1-esen utazva gyakran látta az 1992-ben újraavatott *tatabányai* turult. Akkor kezdte a turulokat „gyűjteni” és alaposabban kutatni utánuk, amikor 2005-ben a XII. kerületi turul gyakran téma volt a médiában. Akkortájt Szarvason járt, ahol a szarvasi városháza előtt – mintegy véletlenül meglátta az első világháborús hősi emlékművet, egy szép turullal a tetején. Lefényképezte. Később más városokban, községekben átutazva is észrevette a turulszobros emlékműveket. A sokadik után már kezdte kifejezetten figyelni őket – amelyik útba esett vidéki útjai során, mindig megörökítette. Idővel elterjedt a hír a *Minerva Polgári Körükben*, a barátai között, hogy turulokat gyűjt. Aki járt valamire és turult látott, lefotózta, elküldte, vagy felhívta, küldött egy e-mailt vagy sms-t, hogy itt-ott látható turul. Ezekből az információkból összeállt egy lista, hova kellene eljutnia fotózni.

2008. júniusában megismerkedett *dr. Nagy Barnabásné Magdi* anyóval, aki hatszoros nagymamaként és egyszeres dédnagymamaként kitaróan küzdve a nyári meleggel, a vidéki vonat- és buszmenetrendekkel lelkesen segíti a turulok összegyűjtésében. Hála neki – mondja Bernadett, valamint a *gyergyócsomafalvi* és *csíkszeredai* Szilágyi családnak, akik a székelyföldi turulokat gyűjtik. Továbbá nagy segítséget tudnak adni egymásnak egy másik szenvedélyes turul-gyűjtővel, a *törökkanizsai* honlap szerkesztőjével, *Horváth Zsolttal*. Ő a gyűjteményét feltette a délvidéki város általa szerkesztett magyar nyelvű honlapjára is: www.torokkanizsa.extra.hu

A két CD-anyagáról Katona Bernadett hangsúlyozta: – Az album (CD) első részének anyaga – mely az országjáró kiállítás anyaga is egyben – nagyjából három év alatt gyűlt össze, 2008. áprilisában a *Trianon Múzeum* igazgatója kérésére a polgári kör tagjainak közös költségvállalásával berendeztek egy kiállítást *Várpalotán* a Trianon Múzeumban. Itt és másutt is a látogatók körében felmerült az igény, hogy a képanyagot tegyék hozzáférhetővé szélesebb közönség számára is. Ennek az igénynek megfelelően adta ki 2008. júliusában digitális fényképalbum (CD) formájában az első részt, amely 140 kárpát-medencei turulmadaras emlékmű fotóját tartalmazza.

A turulszobrok születési idejéről Bernadett kijelentette: – Az 1917-es törvény azért fontos, mert sokan *trianoni emlékműként* tartják számon a turult, holott egyáltalán nem az! Van egy-két trianoni turul is, de ez elenyésző, egyáltalán nem ez a jellemző, hanem a túlnyomó többségük az *első világháborús hősöknek állít emléket* az 1917-es törvény értelmében.

Jászfelsőszentgyörgyön 2008. novemberének elején újjáavatták az első világháborús turulszobros emlékművet. Itt hallott először az 1917. évi VIII. törvénycikkről, amely a városok, községek részére elrendelte, hogy erejükhez mérten emlékezzenek meg az első világháborúban meghalt hősokról: „1917. évi VIII. törvénycikk: a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről / 1. § Mindazok, akik a most dúló háborúban a hadrakelt sereg kötelékében híven teljesítették kötelességeiket, a nemzet osztatlan, hálás elismerésére váltak érdemesekké. Őrizzze meg a késő utókor hálás kegyelettel azok áldott emlékezetét, akik életükkel adóztak a veszélybenforgó haza védelmében.

2. § Minden község (város) anyagi erejének megfelelő, méltó emléken örökíti meg mindazoknak nevét, akik lakói közül a most dúló háborúban a hazáért életüket áldozták fel. A részletes szabályokat a belügyminiszter rendelettel állapítja meg.

Később az I. világháborús turulszobrok közül sokra kerültek még *II. világháborús*, 1956-os, sőt az 1848-49-es szabadságharc hőseinek emléktáblái.

Katona Bernadett által ismert és lefotózott legrégebbi turulszobrok az 1896-os Millennium idejéből valók, mint például *Pusztaszer*. De közel ennyi idős, 1897-es a *Győr-Kisgyőr* turulja, melyet a Napóleon elleni nemesi felkelés emlékére állítottak (idén húsvétkor ellopták...)

Az egyik legújabb, *Páty* második turulját 2007. novemberéből, és *Székelyudvarhely* turulját ugyanaz a *Szmrecsányi Boldizsár* készítette, aki a XII. kerület is. Ha jól emlékszik Bernadett, 2008. áprilisában avatta fel *Orbán Viktor* és *Szász Jenő*. *Aszófő* turulja is új lehet. *Nagykörűben* is nemrég avattak turulszobrot – ahová még nem ért el fotózni a „művész”.

A turulszobrok helyszíneiről Katona Bernadett elmondta: – Keleten *Madéfalvái*g jutottak el, a felvidéki *Vágfarkas* turulszobra a legészakibb, a mai *Heiligenkreuz*, azaz *Rábakeresztúr* a legnyugatabbra fekvő, a délvidéki *Újvidék* pedig déli irányban a legtávolabbi. Bernadett szerint talán az Alföldön kevesebb turul található – persze ott kevesebb település is van –, a Dráva mentén és Zemplénben pedig a legtöbb. Summa summarum: eddig 290 kárpát-medencei turulról készített fotót. Az első CD-n 140, míg a második CD-n 150 fotó látható. A harmadik készülő CD-re már elkészült újabb 36 fotó, ezt jövő júliusra tervezni kiadni. Jelenleg 600-nál több turul helye ismeretes.

Katona Bernadett beszélgetésünk végén hangsúlyozza: – Ő nem történész, nem irodalmár, nem fotós, és nem művész, egyszerűen csak polgári körös, de ezt fontosnak tartja, aki civil *szellemi honvédként* szeretné felfedezni, és lefotózni az összes ma még létező turul-szobrot, s ezt minél több embernek szeretné hozzáférhetővé tenni.

Ezért szerveztek már eddig is több kiállítást. Az *országjáró* ötlete és az indító kiállítás Bp. XII. kerületében született meg idén februárban. A „XII. kerületi *Művelődési Központ* vállalta fel az országjáró kiállítás anyagának kivitelezését, a XII. kerületi önkormányzat támogatásával. Ezt követték a következő helyszínek: *Szarvas*, *Karcag*, *Debrecen-Józsa*, *Telki*, *Tapolca*, *Pusztaszer*, *Iregszemcse*, jelenleg *Budaörs*.

Az országjáró kiállítások további helyszínei a következők: 2009. szeptember 17-27: Hegykő, Községi Ház (Hegykő, Kossuth u. 27.) szeptember 24.- okt. 6. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar (Sopron, Ferenczy J. u. 5.), október 17-nov. 1. Budapest, XVII. ker., november 3.-nov. 12. Jászfelsőszentgyörgy, november 16-22. Cegléd, november 24-dec. 6. Taksony, december 8-22. Zalaegerszeg, 2010. január 5-15. Romhány, 2010. március 15. Pomáz.

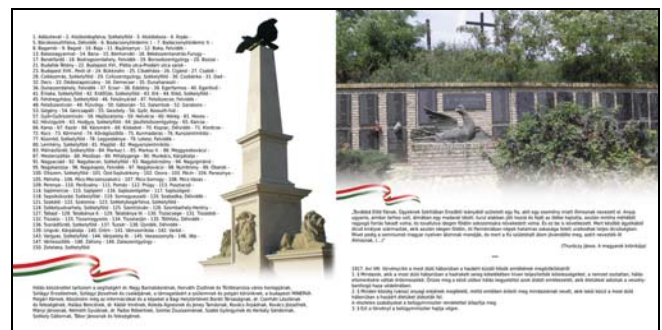
S végezetül, ki ez az ifjú hölgy, aki szenvedélyesen gyűjti a turulszobrokat? Közgazdász, a *Budapesti Gazdasági Főiskolán* végzett külkereskedelmi gazdaság szakon 2000-ben, *Európai Unió*s specializációval. Tárgyalási szinten beszél angolul, németül, olaszul és oroszul. Mint mondja, életének kardinális része a sport: hat évig kézilabdázott a *Fradiban*, a *Keltexben* és a *Lőrinci Fonóban*. Hobbija a mindenkori munkája. Szabadidejében pedig fut, úszik, teniszozik, a polgári körrel közös programokat szervez. Szereti a jó zenét minden műfajban, sokat olvas, és keresztzemes hímzéseket készít. De most ami számunka a legfontosabb: szenvedélyesen gyűjti és fotózza az ősi magyar totem-állatot, a turulmadarat, s mint tudjuk, ma a *szellemi honvédelem* mindennél fontosabb. Munkája tehát misszió!

A Turulszobrok a Kárpát-medencében című kiállítás *Budaörsön* 2009. szeptember 11-ig látogatható. Cím: *Budaörs-Tétény, Törley Peczgöpcincészet Zsolnay-terem (XXII. Anna utca 5-7.)*

Katona Bernadett felvételei:

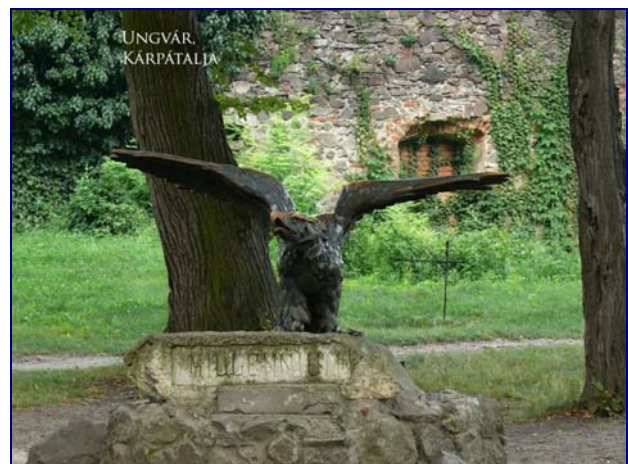

TURULSZOBROK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 1. rész — Borító és hátlap

TURULSZOBROK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN 2. rész — Borító és hátlap

~ ~ ~ ~ ~

Frigyessy Ágnes :

A megmaradás és összetartozás jegyében

2. Svájci Magyarház Nap Zürichben

– Amikor a *Magyarház* megvalósításának szükségességéről beszélünk, a megmaradás gondolata vezérel bennünket. A megmaradást azonban a gyermekek és az ifjúság biztosíthatja – mondta *Szenyessy László*, a *Zürichi Magyar Egyesület* elnöke, a 2009. szeptember 12-én Zürichben a *Gemeinschaftszentrum*ban. A második alkalommal szervezett *Svájci Magyarház Nap* egésznapos programokkal várta az érdeklődőket. Bevezető beszédében *Szenyessy László*, a *Magyarház Alapítvány* kuratóriumi elnöke, hangsúlyozta: – A Magyarház Nap azt üzeni a svájci magyaroknak, hogy együtt élnek, léteznek és összetartoznak.

Mint mondta, tisztelet illeti azokat a szülőket, akik megtanítják gyermekeiket az anyanyelvükre, még akkor is, ha idegen nyelvi közegben élnek. *Szenyessy* kijelentette: – Nem lehet eléggé méltányolni az édesanyák szerepét, akik vállalják a gyermekáldást, és az önfeláldozó kitartó munkát megmaradásuk érdekében.

Az egésznapos programon bemutatkoztak a bázeli és zürichi magyar óvodások és iskolások, a svájci magyar képzőművészek, a svájci magyar borbarátok, akik szeretnék elérni, hogy a magyar minőségi borok tért hódítsanak Svájcban.

A 2. Svájci Magyarház Napon bemutatkozott a *Magyarországi Baranta Hagyományőrző* magyar harművészeti csoport *Vukics Ferenc* vezetésével, akik szenzációs baranta bemutatót tartottak. Este *Vukics Ferenc* a *Magyarok Szövetsége* munkájáról, elért eredményeiről szólt. Hangsúlyozta: – Egyik legnagyobb társadalmi szervezetté nőttek ki magukat 10 hónap alatt *Magyarországon*. Mintegy 1300 településen 640 közösséget hoztak létre. A *magyar érdek erősítését* tartja legfontosabbnak *Vukics Ferenc*, mert ha nincs erős anyaország, nem lesz erős peremvidék sem, sőt erős nyugati magyarság sem. A *Rajkó Zenekar* szintén Magyarországról érkezett, s professzionális zenéjükkel és két táncos pár bemutatójával lopták magukat a svájci magyarok szívébe.

Svájc egyik legnagyobb rendezvényén, mely egyedülálló abban is, hogy idegen nyelvi környezetben, adott esetben Zürichben (*Hirzenbach*ban) egésznapos programot szervezzenek a Svájcban élő magyaroknak, volt népzenei és könnyűzenei koncert, magyar termékkóstoló, táncház, cserkész bemutató stb., és persze nem maradhatott el a lángos, palacsinta, a debreceni és a bográcsgulyás sem.

Szenyessy László, a Svájci Magyarház Alapítvány kuratóriumi elnöke érdeklődésünkre elmondta: – Az egyházak közösségi létük megtartói voltak 50 éven át, s ezek után is azok maradnak. Áldást ezért mondott az egésznapos programra *Vizauer Ferenc*, római katolikus plébános, és *Kókai Csaba* református lelkész. A 2. Svájci Magyarház Nap főszervezője fontosnak tartja a templom és a magyar iskola, a hit és a munka megtartó erejét. Ennek érdekében szeretnék felépíteni Zürichben a Magyar Házat. E cél érdekében hozták létre 2000-ben a *Svájci Magyarház Alapítványt*, hisz a Zürichben élő magyar közösség léte bizonytalanná vált a bérelt épületben. A Svájci Magyar Ház felépítésére 2000-ben megkezdték a gyűjtést, 2006-ban pedig az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján hivatalosan is bejegyezték a Svájci Magyarház Alapítványt. Azóta az alapítványhoz több szervezet csatlakozott, s az alapítvány köré gyűlt magyarok száma és hite az ügyben egyre nő.

A másnapi római katolikus szentmisén *Vizauer Ferenc* atya jóvoltából téglajegyeket vásároltak a svájci magyar honfitársak, ezzel támogatták *Bethlen Farkas*, Verőce polgármesterének álmát, a Katalin-völgyben hamarosan felépülő *Kárpát-Haza Templomát*.

(A Svájci Magyarház Alapítványról bővebb információ olvasható a www.ungarnhaus.ch, illetve a www.magyarhaz.ch honlapon.)

CHRONICLE

In this column one finds five writings. These are:

- István Erdélyi: *Remembering Professor János Harmatta*. Professor Erdélyi provides a brief remembrance on the late Professor János Harmatta, the great ancient history scholar of Hungary, who passed away on 2004. The list of presentors with their papers is also provided, who participated at the symposium organized in the memory of the late professor on 25 September 2009 at the Eötvös Lóránd University, Budapest.
- Ágnes Frigyesy: *I Was Born Into a People that Hopes in Resurrection*. This is an interview with the music historian and director Gyula László Váradi, founder of the Music Foundation of Budavár.
- Ágnes Frigyesy: *Protest Reunion in the Dom of Szeged against the Slovak Language Law*. On 30 August 2009 a reunion was held in the Dom of Szeged of numerous Hungarian religious and prominent political figures in order to protest against the new Slovak Language Law that has its primary goal to limit the use of mother tongues of minorities living in Slovakia, especially the Hungarians.
- Ágnes Frigyesy: *Turul Statues in the Carpathian Basin*. An exposition of photos of Turul statues in the Carpathian Basin was organized last year in the Törley Wine Cellar in Budafok-Tétény that lasted until 11 September 2009. The exposition showed a selection from the collection of the author, Bernadett Katona, who took photos of Turul statues in the Carpathian Basin during a span of many years. She even published her full collection on CDs, the first CD contains 140 photos, the second one 150 photos. She already created 36 new photos and her plan is to publish a third CD in July this year. There are approximately 600 known statues of the totem animal of the Hungarian in the Carpathian Basin.
- Ágnes Frigyesy: *Second Hungarian Community House Day in Zurich*. On 12 September 2009 a one day event was organized for the second time by the Hungarian Association in Zurich in order to promote the protection of the Hungarian cultural identity. Special guest was Ferenc Vukics with a selected team of the Baranta Federation.

KÖNYVAJÁNLÓ

Farkas Flórián :

Sulyok Vince — Vérezni kezd a tenger¹**Szerző:** Sulyok Vince**Cím:** Vérezni kezd a tenger**Kiadó:** Argumentum Kiadó, Budapest**Kiadás éve:** 2009.**Nyelv:** magyar**Oldalszám:** 104**ISBN:** 978-963-446-541-6

*Hogy ki vagy, kivé lettél,
egy dolog szabja meg,
bárhova is vetődj el:
a gyökered.*

Sulyok Vince: Tévedésből talán

2009 szeptemberében jelent meg az Argumentum Kiadó gondozásában Sulyok Vince 'Vérezni kezd a tenger' című verseskötete, amely az Oslóban élő költő legutóbbi verseit tartalmazza. A kötet megjelenéséről magától a szerzőtől 2009 tavaszán kaptam értesítést, egy áprilisi email-ben a következőket írta:

„Kedves Flórián! Többrendbeli kellemes meglepetéssel várt a mai posta: A város metafizikája Jacobsentől a legszebb darabja a Mikes által tőlem kiadott életmű-sorozatnak — mind formailag, mind tartalmilag. Köszönöm a megjelentetésére áldozott rengeteg idődet! [...]

A másik kellemes meglepetés is Veled kapcsolatos: a Mikes International április-júniusi száma, illetve a benne közölt négy versem. Milyen rettenetesen sajnálatos, hogy csak a köszönöm szó ideírásával tudom ezt megköszönni Neked. S legfeljebb még azzal, hogy megküldöm Neked, Nektek, következő verseskötetemet, amikor ez várhatólag néhány hónap múlva megjelenik.

Gondolom már mindannyian nagyon várjátok a törökországi utat, nagyon kellemes szabadságolást kívánunk.

Mégegyszer köszönve mindent, Éva nevében is sok szeretettel üdvözlünk mind a négyeteket, Vince”

¹ A 2009. október 31-én az EURÁZSIAI KALEIDOSZÓP keretében elhangzott előadás írásos változata. Hága, Hágai Magyar Óvoda és Iskola.

Akkor még senki sem sejtette, hogy e kötet posztumuszaként jelenik meg. E kötet, úgy tartalmilag, mint formailag Sulyok Vince költői pályafutásának koronája. Tartalmilag egyenes folytatása a *'Fényörvény életünk'* (Széphalom Könyvműhely, 1997), illetve a *'Tegnapodban élsz'* (Széphalom Könyvműhely, 2002) című köteteknek, amelyeket elektronikusan megjelentettünk a Bibliotheca Mikes International keretében. Sulyok Vince egész élete nyomon követhető költészetében, kevés olyan szerzőt lehet találni, aki életét így versbe szedte volna. Ő olyan személy, aki számára lételem volt élete fontos eseményeit, benyomásait versbe szedni. Élete szó szerint nyitott könyv, jobban mondva verseskötet.

A kötet esztétikailag is nagyon gyönyörű kivitelezésű. Keménykötésű, jól szerkesztett és Kaiser Ottó illusztrációi nagyszerű kiegészítései Sulyok Vince érett költészetének. A kötet versei közül 12-t megjelentettünk 2009-ben a Mikes International folyóirat különböző számaiban:

2009. április-június:

- ✚ Anyanyelvem maradék szavai
- ✚ Önhibámon kívül
- ✚ Az esteledő tenger
- ✚ Mediterrán tenger

2009. július-szeptember:

- ✚ „Out of Africa”
- ✚ A boldogság egykor
- ✚ Idegen életem senkiföldjéről
- ✚ Aranjuezban és Aranjuez után

2009. október-december:

- ✚ A Sziámi-öböl Buddhája
- ✚ A csend: a süket léttelenség
- ✚ Futott volna el a halál elől
- ✚ Ártatlanok között

A kötet összes verse az élet nagy szeretetének ódája, a lét és nemlét nagy kérdéskörét járja körül. A háttérben megjelenik a költő három nagy földrajzi/lelki kötődése: szülőhazája, valamint szűkebb páttriája a Dunántúl, az északi Osló/Norvégia valamint az Alicantétól déli irányban 30 mérföldre fekvő Torrevieja, a meleg dél-spanyol tengerparti fürdőhely, ahol élete utolsó évtizedeiben évente több hónapot töltött. Talán nem véletlen, hogy az egyik itt született verse a kezdő vers, amely az egész kötet alaphangját adja meg:

Egyszer itt éltem én is

A legjobb az lenne talán
s talán a legkivánatosabb is:
feloldódni a tengervíz ölelésében,
beletűnni, örökre beleveszni
a kéken homályló ködökbe,
a vizek mögötti párákba,
igen: a tenger szépségesen üzenő
kék hullámaiba,
ebbe a nyugtató örök zúgásba;
a partszegély arany homokján
csak árva lábnyomom maradna egy időre,

míg az újrázva partra szaladó
 habtarajok ki nem törölnék, ki nem mosnák
 utolsó, visszahozhatatlan jeleiként annak,
 hogy én is éltem, hogy itt éltem én is,
 itt járkáltam arany sugárözönben,
 itt ragyogtam ebben a parti tájban
 s itt sajogtak szívemben bánatok
 és furcsa, mert még ritkább, örömök —
 itt éltem, innen
 vesztem bele a morajló vizekbe,
 a dörgő hullámmzásba, idegen
 partok alatt, ahol lábnyomnyi
 jel se marad utánam a homokban.

Torreveija, 2003-10-20.

E vers tömörsége és filozófiai mondanivalója a legnagyobbak közé emeli Sulyok Vincét. Ilyen csodálatosan és tömören csak kevesen voltak képesek megfogalmazni és szembeállítani az Abszolútum örökvalóságát és az emberi élet röpkességét. Erre csak talán *Kahlil Gibram*nál találunk példát a *Sand and Foam* (Homok és Hab) című aforizmagyűjteményében:

I am forever walking upon these shores,
 Betwixt the sand and the foam,
 The high tide will erase my foot-prints,
 And the wind will blow away the foam.
 But the sea and the shore will remain
 Forever.

A kettős kötődést, valamint a bejárt életutat összegző kulcsversek véleményem szerint a következőek: *'Élt 51 évet'*, *'Lemondás Ithakáról'* és *'Búcsúzás északi kertemtől'*. Az *'Élt 51 évet'* olvasása közben csak ámulunk és bámulunk azon a csodálatos tömörségen, amellyel a költő egy újsághír kapcsán a születés és halál sokoldalúságát ilyen filozofikus kontextusba tudja illeszteni:

Élt 51 évet

Középkorú norvég nő halálhírét
 olvasom a helyi újságban. S noha nevét
 nem ismertem, valami mégis arra késztet,
 hogy tovább olvassam a tudósítást —
 s nem korai halála miatt,
 hanem mert neve alatt az a mondat áll:
 1957 július 5-én született Oslóban.
 Azon órák egyikében tehát,

amikor Koppenhágából kiindult vonatom
 begördült az oslói pályaudvar
 napfényben úszó üvegcsarnokába.
 Az újszülött vékonyka hangocskája
 egyként jelezhetett ujjongást és sirást:
 hisz fájdalmak közt érkezünk a világba,
 de fény vár ránk, törődés, szeretet.
 A kocsiból kilépve a langyos
 peronra, én ujjongásba fogtam volna
 legszívesebben a sietők tömegében,
 de tartózkodó szemérmem visszatartott,
 s csak egy rejtett könnycseppre futotta
 szemem legsarkában, hálából amiért
 fiává fogadott nagy szívével
 hajszoltságomban ez a kicsi ország.
 Együtt sírtunk s egyidejűleg együtt ujjongtunk
 (bár nem egymás mellett és nem is egy ok folytán)
 két új jövevény: a norvég bébi, meg én.
 Őt családja várta, örömmel, szeretettel,
 engem, az idegent, senki se várt.
 De a létnek, a nyárnak, a fényeknek
 s a kövekből kiáradó langy melegnek
 egyként, egyformán örültünk mind a ketten.
 „Fájdalomtól megtörve” (írja most az újság)
 gyászolja férj, gyerekek, szülők és unokák,
 rokonok és barátok serege.
 Említetlen csak én maradok a szövegben,
 pedig Norvégiába egy napon kerültünk,
 s más léptékkal, de norvégul is egyszerre tanultunk.
 51 évvel itt nyugszol te már
 a közeli temetőben, míg én, a veled egyidejűleg
 ide érkezett idegen élek még továbbra is
 a fényben, hogy gyászolhassalak
 én, az idegenből idejött
 s idegennek megmaradt barát.

Torrevieja, 2008-10-03. / Oslo, 2009-03-09.

A 'Lemondás Ithakáról' hasonlóan a híres modern görög költő C. P. Cavafy 'Ithaca'² című költeményéhez annak a kifejezése, hogy Ithaka, mint cél, mint motiváló tényező fontos az életben, s nekünk tennünk kell azt, ami elő van írva.

² C. P. Cavafy 'Ithaca' c. költeményének egyik angol fordítását a következő címen lehet megtalálni a világhálón:
<http://www.cavafy.com/poems/content.asp?id=74&cat=1>

Lemondás Ithakáról

Az egykori, a *másmilyen* életből
akárcsak megvadult bika,
együttesen szorított, űzött ki
Hatalom és Politika.

Ott volt, az volt az én Ithakám
dombokkal, szőlőkkel, gyümölcsösökkel,
belső békével, boldogsággal és
nagy lelki csönddel.

Fölvillan olykor még egy-egy emlék
a gyermekkor tengermélyeiből.
Melegítő forrásuk a felszínre
olykor még ma is buzogva tör.

De az utat, ami hazavinne,
az évek során elfeledtem,
mikor Nausikaa táljaiból
magam teleittam és teleettem.

Most naphosszatt tengeröbleinek
langyos vízfodraival játszom,
s már nem fáj az se,
amikor Ithaka átszól

a vízzúgáson át s gyerekkoromról
regél, üzenet és kér,
noha tudhatná, hogy innen Ithakába
az itt partot ért már vissza nem tér.

Mert Ithaka sincs többé, az a régi:
olajfáit-szöleit tönkretették
a kérők, s Penelope gazdag
konyháját is föllették.

Torrevieja, 2008-05-28.

A *'Búcsúzás északi kertemtől'* egyik legutolsó verse, amely arra való emlékezés, hogy az időskor nyomasztó kényszere miatt el kellett költöznie egy apartmanba abból a kertes házból, amelyben több évtizedig éltek és amelyben a kert volt az egyik fő lételeme.

Búcsúzás északi kertemtől

Kertnyi hazám, te a Sarkcsillag alatti,
mit az Idő feneketlen vize
magába éppen most nyeldes el:
a Múltam voltál itt sokáig
évtizedeken át helyettesítve
gyerekkorom kertjét, a dunántúlit,
amit apámtól örököltem volna, ha....
Hasonmását magam teremtettem meg itt,
s noha a föld itt sokkalta hűvösebb,
kertem mégis úgy búrjázott elő,
hogy kerítésemnél gyakran meg-megálltak
szomszédok is, meg idegenek is,
csodálni színeit és virulását.
Hat almafám volt s melléjük két szilvafám,
s cseresznyefám kertem legközepében,
s körül a napsütötte domboldalakon
egresek, málnák, áfonyák, ribizlik,
körbefonva zöld tiszafa-sövénnyel.
Nyírtam pázsitját, s naplementekor
az öntözőgép drágakövei
ragyogtak rám bokrokról-fákról.
A kert azonban egyre erősebb
derekat várt volna el s izmosabb karokat:
meg kellett hát tőle végül válnom,
s mint egykor Jézust Judás elárulta zacskó ezüstért,
árulóként túladtam én is egy marék euróért
két karommal teremtett kertemen.
Hazátlanná ekkor váltam s ezzel igazán:
elszakadva kies norvég Atlantiszomtól.
Gyönyörű egykori kertem, te szép északi:
Immár Isten veled! Immár Isten veled!

Billingsstad, 2009-04-04.

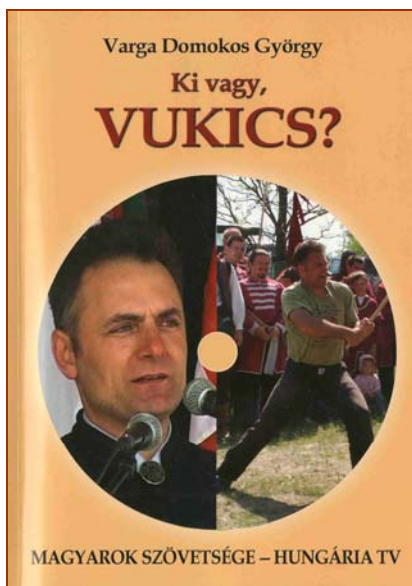
Az itt idézett versek és gondolatok csak a jéghegy csúcsa, hiszen ez a verseskötet olyan kincseshánya, amelynek minden egyes gyöngyszemét érdemes lenne kielemezni. Igazi csemege, mindenkinek a legnagyobb bizalommal tudom ajánlani. Az egyetlen szomorúság csak az a tudat, hogy a szerzője nem fog már minket megörvendeztetni újabb versekkel. Ezért is zárjuk ezt a kötetet is jól szívünkbe, örülve annak, hogy e gyönyörűségben részünk lehet.

Frigyesy Ágnes :

Ki vagy, Vukics?

Kötet és DVD a Magyarok Szövetsége alapító-vezetőjéről

Szerzők: Vukics Ferenc és Varga Domokos György

Cím: Ki vagy, VUKICS?

Kiadó: Magyarok Szövetsége — Hungária TV

Kiadás éve: 2009.

Nyelv: magyar

Oldalszám: 144

ISBN: 978-963-06-7786-8

Baranta népi harcművészet, Kurultáj, Böszötrpuszta, Magyarok Szövetsége, Vukics Ferenc. Mind olyan fogalmak, melyről egy évvel ezelőtt még alig hallottunk, vagy egyáltalán nem hallhattunk, mert nem léteztek. *Vukics Ferenc* neve pedig egy éve közismert. A munka, amit elvégzett ez az ismeretlen férfi, szenzációs. Egy év alatt felépített egy szervezetet, a Magyarok Szövetségét, megszervezett két magyarok találkozóját, az elsón mintegy 70 ezren vettek részt, az idei második magyarok találkozóján már 150 ezren jöttek el Böszötrpusztára, hogy magyaroknak érezzék magukat. A magyar ősi harcművészet, a baranta pedig beépült a köztudatba.

Amíg más évtizedek alatt sem tud felmutatni ekkora eredményt, *Vukics Ferenc* "üstökösként" tűnt fel a magyar ugar égén. Akadt is ellensége, irigye szép számmal. Suttogni kezdtek a háta mögött: biztosan valamelyik titkosszolgálatnak dolgozik, ügynök, a háttérből pénzelik stb.. Ekkora eredményt ember nem képes egyedül elérni - károgtak az irigykedő varjak. Közben egyre többen tettük fel magunkban, magunknak a kérdést, ki is valójában Vukics Ferenc?

Engedtessek meg nekem, hogy egy személyes élményemet megosszam olvasóimmal Vukics Ferencet illetően. Jó félévvel ezelőtt, amikor Ferit durván megtámadta valaki, s ezt az interneten is köröztette, Vukics Ferenc ezt az anyagot elküldte nekem minden kommentár nélkül. Ekkor személyesen még nem ismertük egymást, csupán hallomásból. Válaszoltam. Körülbelül azt írtam a számomra még ismeretlen Vukics Ferencnek: - Ha mindaz igaz, amit írnak és terjesztenek róla (beépített ember, titkosszolgálatnak dolgozik stb. stb.), álljon félre, ha viszont mindez csak rágalom, aljas hazugság és irigykedés, menjen tovább az úton, s küldetése és igazsága egyre fénylőbb lesz!

Közben megismerkedtünk személyesen is, *Varga Domokos György* író/újságíró pedig könyvet írt cikkem főhőséről, *Ki vagy, Vukics?* címmel. - Noha hónapok teltek el a kötet megjelenése óta, recenziót még senki nem írt a könyvről, az mégis egyre nagyobb népszerűségnek örvend. "*Ki vagy, Vukics?*" - *kérdi a könyv s a film címe. Valóban ezzel a szándékkal, ezzel a kíváncsisággal eredtünk riportalanyunk nyomába. Ki lehet ez az ember ('ki az isten...' vagy épp 'ki az ördög...'), aki fogja magát, s nekiáll egy gyökeresen - s nem csak szólamokban - Új Magyarországot építeni? Honnan veszi a hitet, a mérhetetlen eltökéltséget - vagy akár önhittséget, becsvágyat -, hogy ami oly sokaknak nem sikerülhet: széles szövetségbe tömörítse a jobbára egymásnak feszülő magyarságot? És honnan veszi a bátorságot - ha nem vakmerőséget -, hogy felforgassa egész Magyarországot, s legalulról, csöppnyi tanyáról nekieredve szembemeneteljen végeláthatatlan világerővel, nekiszegüljön a*

már minden izükben összefonódott politikai, gazdasági és médiahatalmakkal?” - írja a kötet szerzője, Varga Domokos György.

De honnan is indul nem szokványos útjára Vukics Ferenc? *Jászágó, Nagyhalomdűlő* 407. Tanyavilág. Az anyai szeretet meghatározó érzéseit élheti át, míg el nem veszíti Öt: *“Édesanyám teljesen odaadta önmagát. Ha valami fontos volt az életében, az az, hogy szeretni tudja gyermekeit... Mindegy, hogy kiborítottál valamit, teljesen mindegy, látod, hogy te úgysem fogod elveszíteni azt a szeretetet, amit éppen most megkapsz. Már huszonegynéhány éves voltam, még akkor is: amikor az ember lepihent - mit tudom én, a heverőre -, én az ő ölébe raktam a fejemet, ő pedig azt simogatta... Amikor pedig megjöttem, mindig rohant elém...”* Ez az Édesanya gyermekkorában súlyos traumán esett át, testvérei (feltehetően játékból) lekötözték, szalmát raktak az ölébe, majd felgyújtották. Emiatt az egyik keze, a hasfala és a lába teljesen szétégett. Ám ez az Édesanya átadta egyik gyermekének a fél-veséjét, amiért korán kellett elmennie az élők közül.

A kis Ferkónak pedig 12 évesen elege lett abból, hogy *“te vagy az erősebb, te sportolsz jobban, te vagy az ügyesebb, te tanulsz jobban, mint a többiek, és mégis valaki uralkodni akar fölötted.”* Képességeit megpróbálta érvényre juttatni. Így kezdődött.

A kötetből megtudhatjuk azt is, Ferinek elege lett a művilágból: *“A legtöbb reklámban semmi természeti elem nem jelenik meg. Művilág az egész. Mindent megtesznek annak érdekében, hogy leváltsanak a saját környezetükről, amelyből amúgy vagyunk. A porból vagyunk porrá leszünk állapotról.”* S hogy ezt megváltoztassa, ennek érdekében 15 éve járja a településeket, ez idő alatt mintegy 3500 településen járt végig.

A munkát nem most kezdte, éveken át fél hatkor bent volt a munkahelyén, éjfél után ment haza. Volt, hogy bent aludt. *“Rengeteget aludtam az íróasztalom tetején. Volt egy ágybetét, arra az írnok és a raktáros mindig megágyaztak.”*

Aztán betekinthezünk a Vukics család történetébe, évszázadok óta *“mindenki katonáskodott, legalább hét-tíz-húsz évet eltöltöttek a hadseregben, s a rokon körben is elég sok katona volt.”* A kötet főhőse véleménye szerint a katona- és sportélet nagyon sokszor megtanít arra, hogy *“nem akkor becsülsz valakit, amikor engedékeny vagy, amikor mindent megengedsz neki, s hagyod, hogy arra menjen, arra rángattassa magát az életben, amerre ő gondolja, hanem ha törödsz az emberekkel. Az a fontosabb érték. S azért mondd neki - akár egy hallgatónak, akár egy fiatal barantásnak, vagy bármelyik magyar embernek -, hogy ez így nem mehet tovább, mert törödsz vele, mert fontos számodra, hogy vele mi fog történni, milyen értékeket fog majd összegyűjteni, hogy merrefelé kell továbbhaladnia az életben.”*

Ferkó, ahogy barátai szólítják -, a barantánál tanulta meg, hogy a régi magyar ember egyszerre volt harcos, gazdálkodó és pap... *“A harcos nem ott kezdődik, hogy ismer különféle technikákat, hanem érzelmileg, szellemileg felkészült arra, hogy kezelje a problémákat.”*

Aztán az is megtudhatjuk: Vukics Ferencet, aki a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen* oktatta a baranta harcművészetet, 2006. szeptember 9-én, miután elkezdtek szervezni a felvidéki és erdélyi barantacsapatokat, s ez sok embernek nem tetszett az egyetemen, megszüntették a baranta szakosztályt. Adtak neki egy másik nevet, Vukics Ferenc pedig 76 fiatallal eljött az egyetemről... még az őszi beszéd előtt...

Majd egy nagyot ugorva, a jelenleg 36 esztendő fiatalember tavaly - többedmagával - megszervezte az első Kurultájt, ahová hetvenezren zárandokoltak el: *“Azt tudtuk megmutatni, hogyan is néz ki a magyar ember. Nem volt lopás, nem törték fel senkinek az autóját, nem volt szemét, veszekedés, gyűlöletkeltés. És az emberek egy lépéssel a föld felett lebegve mentek el onnan, s azt mondták, hát ilyen a magyar ember.”*

S akkor és ott a szervezőkben megfogalmazódott, miért csak három napig éltek az igazi Magyarországon, és miért csak 70 ezer embernek jutott ez osztályrészül? Így kezdték szervezni a Magyarok Szövetségét.

Varga Domokos György kötetének végfelé található a legizgalmasabb rész. Néhány villámkérdést tesz fel interjú-alanyának: *“Szembesítés. Fölvetnék szavakat, azt kérném tőled, hogy mint egy gyorstűzélő fegyver, úgy reagálj. Titkosügynök.”* Vukics Ferenc válasza: *- Jó volna, ha kicsit több pénzt kapnék ezért a dologért. És tényleg titkos ügynök vagyok - a Teremtő küldött le.”*

Újabb kérdés: *“Hűség.”* Válasz: *- “Az életben a legfontosabb dolog. Így van értelme az egésznek.”*

- *“Kikre tudsz felnézni?”* Válasz: *- “Mindен olyan magyar emberre, aki élete végéig képes volt dolgozni egy nem megbecsült munkahelyen, egy nem megbecsült szakmában, és tisztességgel fel tudta nevelni a gyermekeit. Ők a legfontosabb emberek ebben az országban.”*

S végezetül lássuk, mit akar a Magyarok Szövetsége? Kiáltványukban olvasható: *“Mind több emberben ébred fel az igény az ország sorsának megváltoztatása iránt. E váltás békés megvalósítása érdekében, egyik eszközeként jött létre mozgalmunk, a Magyarok Szövetsége. A Magyarok Szövetsége társadalmi szervezet, civil szervezetek és a célokkal egyetértő személyek szövetsége, nem áll mögötte sem párt, se gazdasági érdekcsoport, se vallási közösség, csupán mi, magyarok. Célja az egészséges és tisztességes, élhető ország megteremtése, a saját erőnkől, a saját munkánkból... Olyan ország kell, ahol nem*

aláznak meg bennünket magyarságunk, kultúránk miatt. Olyan ország kell, amelyben megrokkadás nélkül meg lehet élni a munka béréből...Ezt az országot a jövőbe, a saját tevékenységünk eredményébe vetett hit, a közös cselekvés sikerének reménye, és az együttműködésben megnyilvánuló szeretet teremtheti meg” - olvasható a Magyarok Szövetsége kiáltványában.

S hogy kinek a “titkos ügynöke” Vukics Ferenc: valamelyik földi titkosszolgálaté, vagy az Úristen küldötte, döntse el ki-ki maga...

(A kötet megrendelhető a Magyarok Szövetsége önkéntesénél, Szabó Mónikánál: 06-70/388-2848, illetve közvetlenül a szerzőnél, Varga Domokos Györgynél. E-mail cím: dombi1952@t-online.hu, mobil: 06-20/481-4489)

*Képaláírások: Vukics Ferenc a barantásokkal Zürichben
Frigyesy Ágnes felvételei*

BOOK REVIEW

In this selection one encounters two book reviews:

- Flórián Farkas: *The Sea Commences to Bleed*. It is a review of the last volume of Vince Sulyok, the Hungarian poet, librarian and literary translator, containing a selection of his last poems. Sadly, the volume appeared posthumous, as the author passed away in August last year, before the volume was published.
- Ágnes Frigyesy: *Who Are You, Vukics?* The autobiographical book and DVD of Ferenc Vukics, the founder and leader of the Baranta Federation and Federation of Hungarians are presented. The film and the book contain the material of a series of interviews that the journalist György Varga Domokos conducted with Ferenc Vukics in 2009.

KLASSZIKUS ÍRÁSOK EURÁZSIÁRÓL

Shiratori Kurakichi — Kúnos Ignác :

A középázsiai fejedelmi elnevezésekről¹

(Dr. Shiratori Kurakichi értekezése; bemutatta Kúnos Ignác lt. 1902. november 3-án.)

Egy messzeföldi tudósnak, a japáni dr. Shiratori-nak akarom azt az értekezését bemutatni, mely az ó-kórei királyi címekről szól. Shiratori úr, ki immár nyelvünket is megtanulta, első sorban azért időzik közöttünk, hogy áttanulmányozza őstörténeti és nyelvészeti irodalmunkat, és hogy megtalálja azt a kapcsolatot, mely az ő eddigi és jövő tanulmányait az ural-altáji nyelvi és őstörténeti kutatásokkal összeköti. Ebben az irányban kifejtett munkálkodása, mely főleg két nagy feladat köre csoportosul, már is jelentékenynek mondható. Egyfelől a kínai és kelet-ázsiai érintkezésekre akar forrástanulmányai révén világosságot deríteni, másfelől pedig a japán nyelveknek az altáji nyelvekhez való viszonyát akarja tisztázni. Eldöntetlen kérdés még ugyanis, hogy az altáji nyelvcsalád eddig ismert öt nagy ágához vajjon hozzá csatlakozhatik-e a japán is. Bennünket első sorban az előbbi kérdéshez fűződő munkássága érdekel. Főleg a *hiung-nu* illetve *hunn* kérdés szempontjából. A kínai nyelvben való teljes járatossága rávezette őt a kínai kútfőkben levő *hing-nu* és *tung-hu* nyelvi adatok összeállítására, melynek ránk nézve is kiváló fontosságú eredményéről még európai tanulmányútjára indulása előtt számolt be. Ismeretes dolog, hisz Akadémiánkban Fr. Hirth is foglalkozott vele, hogy mily zavarosak voltak a *hiung-nu* népre vonatkozó etimológiai meghatározásaink. Most már kétségen kívül állónak látszik az a nézet, melyet Shiratori tanulmányai is megerősítettek, hogy a *hiung-nu* név teljesen azonos a *hun*-nal, és hogy ez a népnév, idővel több fajnak az összefoglaló neve lett. Tudósunkat az ő nyelvi tanulmányai ennél még jóval fontosabb eredményre vezették. A kínai kútfőkben levő hunn nyelvi adatokat összeállítván, arra a meggyőződésre jutott, hogy ez adatok egy török törzsre vonatkoztak és így az a nép, melyet a kínai írók az ő kiejtésökhöz idomítva, *hiung-nu*-nak neveznek, török törzsek egyesüléséből állott. E nyelvi adatok közül csak néhányat említett meg. A *hiung-nu* illetve *huun-chi-ang-li* azonos a török *töngri* (ég) szóval; *eu-ta* földalatti barlang, a törökségben *oda*; *ku-tsz'* leány, jelentésben és hangzásban megfelel a török *kiz-nak*; *ki-lien*, vagy más olvasás szerint *shi-lien* és *kak-lien* a kutató szerint egybe vethető a török *kök-lör* szóval, mely mindkét nyelvben „eget” jelent. A *shen-gü* „nagy és széles” a csagatáj *čong* szóval vethető egybe, a *tu-szi* a török *tüz*-re emlékeztet és a *kük-kiet* szóban a kutató az uigur *kul-kiši* átírását látja. Ezek a kínai nyelvhez idomított adatok, melyekben kétségtelenül hunn nyelvemlékeket kell látnunk, nagyjából a mongolságból is megfejthetők. Tanulmányának másik részében azzal a törzsszel foglalkozik, mely a hunnokkal szomszédságban és politikai kapcsolatban élt és a melynek a kínai forrásokban *tung-hu* a neve. Ennek a nemzetnek egyik ága az a *kitán* nép is, a Bécsi képes krónika „gens alarum et kitanorum” neve alá foglalt adata. Ma már szintén kétségtelen, hogy a *kitan* törzs a mongolsághoz tartozott, melynek bizonyítására bővében vagyunk a nyelvi adatoknak.

A *tung-hu* nemzetek a *hiung-nuk*-kal egyetemben nagy államokat alkottak és elmulásuk után is sokáig szerepelnek még a kínai forrásművekben. Eddig e *tunghu-törzset* a *mandzsu*-népek közé sorozták, sőt azonosították a *tunguz* szóval is. A japán kutató sorra vevén a kínai íróknál található és magyarázott *tung-hu* szöveget, arra az eredményre jutott, hogy e néptörzs nyelve kétségen kívül állólag mongol volt. Tehát már másodikika az ős népek és nyelveknek, melyeket a mi hagyományaink is ismernek. Szinte csodaszámba menő körülménynek látszik, hogy a kínai források adatai mellett csakis a mi régi krónikáinkban található megfelelő népnevezeti emlékeket.

Ime ily fontos, és a mi őstörténetünkre nézve is messze kiható kérdéseket vetett felszínre egy japáni tudós tanulmánya. E dolgozaton kívül, mely, a kínai forrásműveknek úgy szólván hunn nyelvemlékeit foglalja magában, több fontos kérdés megfejtése is foglalkoztatta tudósunkat. Méltó feltűnést keltett egy másik dolgozata, melyet a hamburgi Orientalista congressuson mutatott be és mely csak imént jelent meg a Keleti Szemlében. Értem a középázsiai *vusun*-okról szóló tanulmányát. Ez értekezésének főbb eredményei a következők: 1. A *ta-ye-tsch*i törzs ősi helye a mai *Kan-tschu* és *Su-tschu*, a *vusun* törzs pedig az előbbtől nyugotra, eltérően attól, a mint az európai tudósok állítják. 2. Összetévesztették a *tien-schan* (égi hegy) nevezetét a *kilien-schan*-nal, holott *Tien-schan* a régi kínai krónikákban a mai névnek felel meg, míg a másik a mai *nan-schan*-nak kell hogy megfeleljen. A fent említett két törzs kivándorlási ideje, melyet Klaproth határozott meg, nem helyes. Értekező megállapítja a megközelítő időt. 3. A *vusun*-ok második hazája a mai kirgiz kazalt területen van, holott az újabb kínai évkönyvek alapján majdnem az összes európai orientalista azt inkább délnek helyezték, a hol Sogdiana és Khíva van. 4. Mióta Klaproth és Remusat azon véleményüket nyilvánították, hogy a *vusun* törzs az indogermán törzshöz tartozik, a legtöbb

¹ Eredetileg megjelent az *Akadémiai Értesítő*ben, 1903-ban.

európai tudós csatlakozott ezen véleményhez. Vannak, a kik állítják ugyan, hogy a *vusun* nép egy török törzshöz tartozik, a nélkül azonban, hogy ez állításukat bizonyítanák is. Értekező behatódobban tanulmányozván e kérdést, arra az eredményre jutott, hogy a *vusun* egy középzásiai török nép, mely a kara-kirgizekhez áll legközelebbi rokonságban. Ezt bizonyítja először az a monda, hogy a *vusun*-ság alapítóját egy farkas táplálta, mely monda a legtöbb középzásiai török törzs mondájában is megvan. Bizonyítja továbbá maga a nyelv, melyben a *vusun* nép fejedelmeinek és előkelőbbjeinek neve a legtöbbször *bi* szótanban végződnek. Ez a *bi* a török *bej*-nek felel meg, mely törökül urat, fejedelmet jelent. A khinai évkönyvekben gyakran van arról említés téve, hogy a *vusun* nyelvben a *király* neve *kun-bi*-t jelent. E név *bi* része az előbbinek teljesen megfelel, míg a szó első része a *kun*, a kirgiz *keng*, tatár *geng*, ujur *kän*-szóval azonos, mely nagyot, széleset jelent. Hirth a *vusun* népről feljegyzí, hogy e törzs egyik legnagyobb méltósága *jap-hu*, a kök-török *jap-gu*-val teljesen azonos. Ehhez fűzhető még az is, hogy e méltóság egy másik neve, mely a *vusun*-oknál szintén gyakori, a *schan-tu* szintén a kök-török *schad*-ból magyarázható meg. Mindezek után kétségtelen, hogy a *vusun*-törzs egy középzásiai, ma már kihalt török törzs volt, melynek nyelve a *kök-török*-séghez állhatott legközelebb.

Végezetül legyen szabad az ó-kóreai királyi címekről szóló dolgozatát bemutatnom, mely már a japán összehasonlító nyelvészet körébe tartozik. Az ó-kóreai nyelv tudvalevőleg a japán nyelvcsaládhoz tartozik és annál a kérdéssel, mely a japán nyelvnek az altáji nyelvekhez való viszonyát lesz hivatva tisztázni, fontos szerep vár rá.

*

Midőn Koreában a *Sin*-dynastia idejében véget ért a khinaiak uralma, négy királyság volt a félszigeten: *Ko-ku-ri*, *Sin-ra*, *Hjakuszai* és *Mimana*, népeik a *Han* és *Mo* törzshöz tartoztak. Ebben ez értekezésben megmagyarázni igyekszem azokat a címeket, melyeket ez ó-kóreai birodalmak királyai és főhivatalnokai viseltek.

A *Szan-kuo-si-ki* nevű, legrégebb koreai évkönyv tanúsága szerint *Sin-ra* első királyának címe *Kjo-szei-kän* volt s ez királyt jelent. Ugyanezen évkönyvekből tudjuk, hogy tizenöt király (a harmadiktól a tizennyolcadikig) *Ni-si-kon* és három király (a 19-iktől a 21-dikig) *Ma-rit-kän* címet vett föl. A *Nihongi* című ó-japán évkönyv szerint a *Mimana* birodalom egy japán kormányzó alatt állott és körülbelül tíz kisebb királyságra oszlott, melyeknek királyai *Kän-gi* (*Kän-ki*) címet használtak. A *Sü* évkönyv szerint *Hjakuszai* birodalom királyának *Oraka* címe volt, a nép azonban *Ken-kit-si*-nek nevezte s mind a két cím „királyt” jelentett. Gyakoriatk a japán *Nihongi* évkönyvben olyan helyek, melyek a kínai *Wang* (= király) jelet *Kana* írásban *Koni-kisi* vagy *Ko-kisi* szóval fejezik ki. Vilá-gos, hogy ez a *Koni-kisi* vagy *Ko-kisi* a *Sü* évkönyv *Ken-kit-si* szavának felel meg és „királyt” jelent. A mennyei birodalom északi részével határos *Ko-ku-ri* birodalomra korábban hatott a khinai műveltség, mint a félsziget többi országára. Királya már a *Kän*-dynastia idejében letette a koreai címet s helyette a khinai *Vang* (= király) címet vette föl, a nép azonban saját nyelvén *Oraka*-nak nevezte. Van a *Hjaku-szai-hon-gi* könyvben, melyet a *Nihongi* évkönyv idéz olyan hely, mely a khinai *Vang* (= király) jelet *Kana* írásban, *Ko-ku-ri* nyelven *Orikoke*-nek olvassa. Ez a szó megfelel a *Sü* évkönyv *Oraka* szavának és szintén „királyt” jelent. Hogy a „király” szó a *Kokuri* s a *hjakuszai* nyelvben *Oraka* (vagy *Orikoke*), ez egyáltalán nem csodálatos dolog, minthogy *Hjakuszai* királyi családja tulajdonképen *Kokuri*-ből származott. Volt még egy *kokuri* cím, melyet csupán a legnemesebb családokból származó tisztviselőknek adományoztak. Ez a *Ko-szu-ka* cím. Később látjuk, hogy ez a fentebb említett *Kjo-szei-kän*, *Ken-kit-si*, *Koni-kisi* és *Kän-ki* szavaknak felel meg.

A *Nihongi* évkönyvből tudjuk, hogy *Sin-ra* királyának neve *Ha-szamu-kin* volt; ez akkor uralkodott, mikor *Dzsiingo*, a híres japán hadvezérnél viselt háborút az ország ellen. *Kokuri* királyának *Kó-tai-ō* nevű emlékkövén An-kin (vagy Gan-kin) volt *Sin-ra* királyának neve, a ki azért ment el *Kökuri*-ba, hogy királyának hódoljon. A *Csü-ten* (*T'ung-tien*) könyvnek *Sin-ra*-ról szóló fejezetében találjuk ezt a mondatot: „*Fukien* császár uralkodása alatt *Ro-kan* (Leu-kan), *Sin-ra* királya *Jeitō* nevű követet küldött hozzá, hogy hódoljon neki.

Ha már most *Sin-ra* királyainak említett neveit *Ha-szamu-kin*, *An-kin* (*Gan-kin*) és *Ro-kän* összevetjük ezekkel a királyi címekkel, *Kjo-szei-kän*, *Ni-si-kon* és *Ma-rit-kan*, észrevehetjük, hogy végső szótagjuk *kän*, *kon*, *kin* valószínűleg egyazon szónak más-más változata.

A mint már említettük a *Nihongi* évkönyvből, tudjuk, hogy a *Mimana* birodalomban a „király” szónak *Känki* felelt meg, más forrásból pedig, hogy ennek az országnak főbbjei a *Kän* címet viselték. Ez a *Kän* a *mimana* nyelven szokásos tisztelő cím volt s megfelel a *kän*-nak *Ma-rit-kän*-ban és *Kjo-szei-kän*-ban, a *kon*-nak *Nisi-kon*-ban, a *kin*-nek *An-kin*-ben és *Ha-szamu-kin*-ben s a *kän*-nak *Ro-kän*-ban.

Nagyon feltűnő már most, hogy magas *sin-ra* tisztviselő neve *Hacsin*-kanki szó a régi dél-kóreai nyelvben *Kän*-kimu alakban is előfordul, s hogy a *kän* a *känki*-ban a *kän*-nak a *kän*-kimu-ban, a *ki* pedig a *kimu*-nak megfelelője. Ennélfogva a *kimu* szót megint összekapcsolhatjuk a *kan*, *kin*, *kon* szóval, mely a királycímek függelékeképen szerepel. Sőt többet is! Az a szó, mely a *kan*, *kon*, *kin*, *kimu*, *kisi*, *kit-si* alakokban jelentkezik, még más alakot is vesz fel, t. i. a *ka* alakot, a *Fujo* birodalom tisztviselőinek neveiben, honnan a *Ko-ku-ri* és *Kjo-kuszoi* birodalmak királyi családjai származnak. Ez a *ka fujo* szó és azonos a

ka-val a *Ko-szu-ka* névben, melyet *Ko-ku-ri* két híres családja viselt; megfelel továbbá a *ki*-nek *Kan-ki*-ban, ennél fogva *kimu*-nak is a *Kan-kimu* szóban. A *Szeisiroku* könyvnek a *Josidono murazs* családnévről szóló cikkében ezt olvassuk: „A *minama* nyelvben a miniszter a.m. *Kit*.” Kétségtelen, hogy ez a *Kit* semmi egyéb, mint más alakja a *kit-si* szónak *Ken-kit-si*-ben, *kisi*-nek *Koni-kisi*-ben, *ki*-nek *Kan-ki*-ban, *ka*-nak *Koszu-ka*-ban stb.

Összefoglalva eddigi eredményeinket, mondhatjuk, hogy *kān* *Kjo-szei-kān*-ban és *Ma-rit-kān*-ban, *kān* *Ro-kan*-ban, *kon* *Nisi-kon*-ban, *kin* *An-kin*-ben és *Ha-szamu-kin*-ben, *kisi* *Koni-kisi*-ben vagy *Ko-kisi*-ben, *kit-si* *Ken-kit-si*-ben, *ki* *Kan-ki*-ban, *ka* *Koszu-ka*-ban és *Ora-ka*-ban egyazon szónak tájnyelvi változatai.

Tudvalevőleg az ó-kóreai időből nem maradt fenn nyelvemlék; ezért megbecsülhetetlen a tudomány számára, hogy a japán *Nihongi* évkönyvben ó-kóreai szavak maradtak ránk. A khinai jelek mellé tudniillik magyarázatul *Kana* írásban ó-kóreai szavak vannak írva. Ebben az évkönyvben a khinai *Kun* (= *úr*) jel mellett a koreai *Kisi* áll. Ebből az következik, hogy *Koni-kisi*, *Hjakuszai* királyi czíme, két szóból áll: *Koni* (vagy *Kon*) + *kisi*; továbbá, hogy *kisi* (= *kimu*, *kān*, *kon*, *kin* stb.) ó-kóreai nyelvben „urat” vagy „fejedelmet” jelent.

Mindenki, a ki behatóbban foglalkozott Japánnal, bizonyára ismeri annak a két koreai tudósnek a nevét, kiket *Hjakuszai* királya Japánba küldött, hogy ott a khinai tudományokat tanítsák. Ez a két tudós *Vani-kisi* és *Acsi-kisi* volt. E két magas hivatalnok czíme tehát *Kisi* volt, a királyoké ellenben a magasabb *Kori-kisi* cím. Ugyanezt tudjuk *Mimana* birodalomról is. Itt a magas tisztviselők czíme *Kān*, *Kit* (vagy *Ki*) volt, a királyoké pedig *Kān-ki*. Ezt a királyi *Kān-ki* (vagy *Kān-kimu*) címet azonban *Sin-ra*-ban a magas tisztviselők vették fel, úgy, hogy a királyok csak még magasabb címmel tüntethették ki magasabb rangjukat. Ez a cím volt *Nisi-kon* és *Marit-kān*. Ugyanez történt *Kokuri-ban*, hol a királyok az *Ora-ka* címet használták, szemben a magas hivatalnokok *Ko-szu-ka* címével, mely a *Kan-ki*, *Kan-kimu* szavaknak a megfelelője.

Nagyon érdekes a japán *Kami* és *Kimi* szavak összehasonlítása a fentemlített ó-koreai *kan*, *kon*, *kin* stb. szavakkal. Új-japánul *Kami* csak „isteni lényt” jelent; az ó-japán nyelvben azonban nem volt ennél határozott jelentése, hanem mindent így neveztek, a mi tiszteletet és hódolatot kívánt s a régi időkben ugyancsak megtisztelő címzés volt. Támogatja ezt a nézetet az is, hogy később a tartomány kormányzója *Kami* címet viselt: például *Kazusza* kormányzójának neve *Kazuszano-kami* volt. A mi a *Kimi* szót illeti, ennek ugyanaz a jelentése van, mint az ó-kóreai *kān*, *kon*, *kin* szavaknak s értelme „úr” vagy „fejedelem”. Bár ma meg szokták különböztetni a *Kimi* szót a *Kami*-tól, véleményem szerint mégis ugyanaz az eredete s ez az ó-kóreai *kān*, *kon*, *kin*, *kimu* szavakra viendő vissza.

Miután megkíséreltük megmagyarázni, mit jelent a *kan* végzet a *Koni-kisi*, *Kan-kimu*, *Kān-ki*, *Kjo-szei-kān*, *Marit-kān* címekben, vizsgáljuk most e szavak kezdőelemeit is, ú.m. *Kjo-szei*, *Nisi*, *Marit*, *Koni* stb.

A *Nihongi* évkönyvben a khinai *Tai* (= nagy) jelnek néha *kana*-írásban a koreai *Koni* (*Ko*) felel meg. Ha most szem előtt tartjuk, hogy az új-kóreai nyelvben nagy a.m. *ku*, jelzői alakja pedig *khūn*, akkor valószínűvé válik az a föltevés, hogy *Koni* (*Kon*) a *Koni-kisi* szóban, *Kān* a *Kān-ki-mu*-ban és *Kān-ki*-ban „nagyot” jelent. Így tehát *Koni-kisi*, *Kān-kimu*, *Kān-ki* stb. jelentése tulajdonképpen „nagy úr, nagy fejedelem”.

Az új-kóreai nyelvben a melléknév mint jelző un végzetet kap, például *palk* [= világos] jelzői alakja *palkun*, éppen így *ku* (= nagy) jelzői alakja *khūn*. Az ó-kóreai nyelvben azonban e végzet nélkül is állhat a melléknév jelzőként, hiszen tudjuk már, hogy a *Koni-kisi* királyi címet a *Nihongi* évkönyv *Ko-kisi* (*Khu-kisi*) alakban is írja. Idézhetünk még egy ilyen példát az ó-kóreai nyelvből. A *Rio* évkönyvből (*Liao*) tudjuk, hogy főváros (= nagy város) *simra*-nyelven *Ken-bora*, *hjakuszui* nyelven pedig *Ko-bat* [*Ko-pal*] volt. Teljes biztossággal állíthatjuk tehát, hogy *Kān-kimu* (*Kan-kim*) helyébe *Ka-kim* és *Kān-ki* helyébe *Ka-ki* alakot tehetünk a nélkül, hogy az ó-kóreai nyelvtan ellen véténénk.

Ezek után még meg kell magyaráznom a *Kjo-szei* kifejezést *Kjo-szei-kān*-ban és a *Ko-szu-t* a *Ko-szu-ka*-ban. Nézetem szerint *Kjo-szei* és *Ko-szu* azonos *Koni*-(*Kon*)-val *Koni-kisi*-ben, *Kān*-nal (*Kān-kimu*-ban és *Kān-ki*-ban; — *szei* a *Kjo-szei-kān*-ban és *szu* a *Ko-szu-ka*-ban pedig melléknévi jelző-alakok épp úgy, mint un *Khuun* (*Khūn*)-ban és *n Kān*-, *Kon*-ban és *Kin*-ben. Bizonyosságaim azok az ó-kóreai szavak, melyek a *Nihongi* évkönyvben előfordulnak. A *Kei-tai* császáról szóló fejezetben ez a két *mimana*-kerület: *Felső-Tari*, *Okó-si-Tari* szóval (*oko* ó-kóreai nyelven a.m. „felül, felső”), *Alsó-Tari* pedig *Aru-si-Tari*-val (*aru* = „alul, alsó”) szóval van fordítva. Már most föltehetjük, hogy *szei* a *Kjo-szei*-ben és *szu* a *Ko-szu*-ban az *Okó-si-Tari* és *Aru-si-Tari* si részének felel meg és jelzői végzetként szerepel. Minthogy pedig ez a jelzői végzet az ó-kóreaiiban hiányozhatik (l. fentebb), ezért *Kjo-szei-kān* helyett *Kjo-kān*, *Ko-szu-ka* helyett *Ko-ka* alakot is vehetünk fel.

A *Nisi-kon* cím két részből áll: *Nisi* + *kon*. Már fentebb láttuk, hogy a *kon* a *kan*, *kim*, *kin* szavaknak felel meg és „urat” jelent. Mit jelenthet vajjon a szó első fele: *Nisi*? A mai koreaiak a királyt *Nim-kum*-nak mondják: ez a szó az én véleményem szerint a régi *Nisi-kon* címnek felel meg. A *Ni-si-kon* három jelét a koreaiak *Ni-sza-kum*-nak ejtik. Ez a *Nim-kum* is két szóból áll: *Nim*+*Kum* : *Nim* „urat” és *Kum* „fejedelmet” vagy „urat” jelent: ennél fogva a *Nim-kum* szó „urak urát” vagy „fejedelmek fejedelmét” jelenti. Japánul úr a.m. *nusi* s ez rokon lehet a *Nim*-mel a *Nim-kum*-ban s a *Nisi*-vel a *Nisi-kon* (vagy *Nisza-kum*)-ban. Ezért azt hiszem, hogy a *Nisi-kon* (*Nisza-kum*) cím két szóból áll s jelentése „urak ura” vagy „fejedelmek fejedelme.”

Kétségtelen, hogy a *Kān* a *Ma-rit-kān*-ban szintén megtisztelő cím: első része *Ma-rit* mindenesetre önálló szó, mely a *Kān* szót jobban meghatározza. A *Nihongi* évkönyv szerint „igazi” „törvényes” ó-koreai nyelven a.m. *Magari*. Talán azonosítható a *Ma-rit* evvel a *magari*-val, mert származtatás szempontjából nem lehetetlen, hogy *magari* szó *makari*, *maāri*, *mari*-vá ne váljék. Ha nézetem nem téves, akkor *Ma-rit-kan* {*Mari-kān*} jelentése: „törvényes” vagy „igazi úr”. *Sin-ra* királyát, ki, mint említettük, a *Sin* (*Csin*) dinastiából való *Fu-kien* császárhoz követet küldött, *Ro-kān*-nak [*Leu-hān*] hitták. Tudós Barátom, *Naka*, azt mondja, hogy ez valószínűleg nem a királyi neve, hanem a *Ma-rit-kan* címnek megrövidített alakja s ez mindenesetre megfontolandó vélemény. Mint már láttuk, a királyt sohasem címezték pusztán magával a *Kān* szóval. *Ro* (*Leu*) tehát minden valószínűség szerint valamilyen, a *Kān* címet fokozó kifejezés volt. Ha még hozzávesszük, hogy a koreaiakban nincs szó, mely *r* vagy *l* hanggal kezdődne, akkor gyarapodik annak a valószínűsége, hogy a *Ro-kan* jele előtt egy jel hiányzik, ez pedig alkalmasint a *ma*, mint a *Ma-rit-kān* (*Mari-kān*)-ban.

Sin-ra királyának már említett nevét. *An kin*-t most szintén más szemmel fogjuk nézni. Itt is azt hiszem, hogy kevésbé tulajdonnévvel van dolgunk, mint inkább címmel, annál is inkább, ha figyelembe vesszük, hogy *Sin-ra* királyi családfáján *An-kin* nevet nem is találunk. Minthogy az *An-kin* két jelét *Ngan-kin* (*Ngan-kim*)-nek is lehet olvasni, alig kétséges, hogy ez a *Ngan-kin* is csak változata a *Kan-ki-mu* címnek és szintén „nagy urat” jelent.

Hasonlítsuk össze ezek után az ó-koreai királycímeket a *Kān* (*Khān*) és *Kagan* (*Khakān*) címekkel, melyeket a Koreával szomszédos országok fejedelmei viseltek. A kínai évkönyvek tanúsága szerint az a nép, mely először élt a *Ka-kān* címmel, a *Tung-hu* törzs utódai közül való volt, ilyenek a *Bo-jo* (*Ma-jong*), *Tak-bat* (*To-po*), *Zen-zen* (*Dzuan-dzuan*) népek, míg a tősgyökeres török *hiung-nu*-k királyai *Zen-u* (*Zen-gu*) címet viseltek, mely *hiung-nu* nyelven „széles és nagy”-ot jelent. *Bojokvai* életrajza (a Sző-évkönyvben) a *Ka-kān* szót egyjelentésűnek magyarázza a „esászár”-ral s a *Gi* (*Vei*) évkönyvnek a *Zen-zen* népről szóló fejezetében pedig „nagy császár” a magyarázata. A *tu-küe*-k fejedelmei, kik a *zen-zen*-ek után alapítottak nagy birodalmat Kínától északra és Közép-Ázsiában, szintén *Kagan* címet használtak és teljesen feledésbe merült a régi *Zen-u* cím, melyet elődeik, a *hiung-nu*-k fölvettek. Azóta a *Kagon* (*Ka-kān*) szó nyugat felé is terjedt s végre Európába is eljutott, hol a byzanci írókban *Kaganos* (Κάγαρος) alakja van. Midőn a mongolok aztán egyre messzebb tódultak nyugat felé, Európa többi része is megismerkedett evvel a szóval.

Már sok nyelvész kísérlette meg e szó megfejtését: azt hiszem azonban, egyiknek sem sikerült kellő magyarázatát megadni. Schott véleménye szerint annyit jelent, mint „hasítani” (*Altaische Studien*), ezen a véleményen volt *Tomaschek* is (*Kritik der ältesten Nachrichten über den Skythischen Norden*). *H. Rawlinson* azt véli, hogy a *Khakan Keak*-ból származik, mely *Susa*, *Aethiopia* és *Egyiptom* régi nyelveiben „királyt” jelentett, *H. Yule* pedig „*Marco-Polo*”-jában a *kánok kánjának* magyarázza: míg sok nyelvész szerint a *Kān* (*Khān*) és *Kagan* (*Khakan*) szavak egy és ugyanazt jelentik s az első csak a második származéka.

Én nem csatlakozhatom e nézetek egyikéhez sem, mert az a nézetem, hogy mind a kettőt két külön szónak kell tekintenünk. Az a körülmény, hogy e szavak a *Küktörök* felírásokban előfordulnak, erős bizonyítéka annak, hogy nem jelentenek egyet és hogy egymástól megkülönböztetendők: *Kha + kān* (*Ka + gan*): *Kan* megfelel az ó-koreai *Kan*, *kon*, (*kum*), *kin* (*kim*) stb. s a japán *Kami* és *Kimi* szavaknak és „úr” vagy „fejedelem” a jelentése; míg *Ka* (*Kha*) azonos *Kjo*-val *Kjo-szei-kān*, *Ka*-val *Kān-ki-mu*-ban stb. és „nagy”-ot jelent. Ha a *Kjo-szei-kān*, *Ko-szu-ka*, *Kan-kimu* stb. szavakból kihagyjuk a jelzői végzetet, akkor *Kjo-kān*, *Ko-ka*, *Ka-kimu* stb. alakokat kapunk s a *Khakān* szó rokonsága az ó-koreai címmel még szembetűnőbbé válik. Még jobban támogatja nézetemet az a történeti tény, hogy azok a törzsfők, kik először éltek a *Khakan* (*Kagan*) címmel, utódai voltak a *tung-hu* népnek, mely az ó-koreai *kān* és *haku* törzsekkel mind történeti, mind földrajzi tekintetben szoros érintkezésben voltak.

Íme rövid ismertetése *Shiratori* dolgozatának. Reméljük, sőt biztosan hiszszük, hogy visszatérve hazájába, tovább fogja nyelvi és őstörténeti tanulmányait folytatni, és hogy az a meleg szeretet, mely őt népünkhöz és nyelvünkhöz fűzi, ösztönözni fogja őt további tudományos igazságok felkutatására. A sinai forrásokban a mi őstörténelmünkre vonatkozó kérdéseknek és anyagnak oly gazdag tárháza van, hogy felkutatása és közzététele a magyarság ethikai eredetének megfejtésével járna. Erőt és kitartást kívánunk neki e munkájához.

CLASSICAL WRITINGS ON EURASIA

This paper was originally published in 1903 in the bulletin of the Hungarian Academy of Sciences. On 3 November 1902, Ignác Kúnos, member of the Academy, presented an overview of a treatise of the Japanese scholar *Dr. Shiratori Kurakichi*, entitled: 'On the Princely Titles in Central Asia'.

ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

Jelen rovatban a 2009. december 1-én elhunyt Molnár Józsefre emlékezünk. Olyan írásokat válogattunk össze, amelyek széleskörű munkásságának egyik alappillérel adnak összefoglaló képet: az *Új Látóhatár* folyóiratot. Terveink szerint a következő számban az életmű másik alappilléret, a *Misztótfalusi Kis Miklós* életműkutatást képviselő írást, vagy írásokat közlünk.

Új Látóhatár

1988.

XXXIX. évfolyam 4. szám

Molnár József :

Az Új Látóhatár negyvenedik évfolyama elé...

Ha valaki végiglapozza az Új Látóhatár évfolyamait, csak nagy ritkán talál benne a folyóiratot, a szerkesztőséget és a munkatársakat érintő jubileumi megemlékezéseket. Az évfolyamok számának növekedésével azonban akarunk ellenére szaporodnak a jubileumok. Így az 1988 és 1989-es esztendők többszörösen is emlékeztünkbe idézik a múltat. 1988-ban ünnepeltük Sztáray Zoltán és Molnár József 70-ik születésnapját. 1989-ben lesz 70 éves Borbándi Gyula és 60 éves, a súlyos betegsége miatt főmunkatársi tisztségétől már korábban visszavonult Zsigmond Endre. Nagyrészt ezeknek a 70 és 60 éveseknek köszönhető, hogy folyóiratunk 1989-ben a 40-ik évfolyamába léphet, s ezzel a magyar irodalomtörténet messze leghosszabb életű folyóirata lett. Az elmúlt 39 év anyagából két Repertóriumot is adtunk ki, összesen 335 oldalon, az eddig megjelent számokból, amely szintén egyedülálló az élő magyar irodalom történetében. Könyvespolcunkon a 39 évfolyam bekötött példányai 170 cm-t foglalnak el, pedig az emigráns nyomorúság miatt kezdettől csak kéthavonta, majd később portómegtakarítás végett még ritkábban, negyedévenként jelent meg kilenc 16 oldalas íven, számonként 144, évenként összesen 576 lapon. Ha ennek a folyóiratnak más jelentősége sem lenne csak az, hogy 40 esztendőn át évente 576 lapon, eddig tehát (figyelmen kívül hagyva, hogy néha volt némi ingadozás az oldalszámokban) 23000 oldalnyi terjedelemben helyet adott a nyugati magyar szellemi élet vezető egyéniségeinek és több magyarországi írónak műveik publikálására, már ez egymaga is előkelő rangot biztosítana neki a magyar irodalmi folyóiratok sorában. Nem szándékozom itt most a 40-ik év küszöbén összes neves munkatársainkat felsorolni Jászi Oszkártól, Fenyő Miksától, Cs. Szabó Lászlótól, Illyés Gyulától, Németh Lászlótól, Kovács Imrétől, Gombos Gyulától, Nagy Ferencről, Szabó Zoltántól és Szamosi Józseftől a szerkesztőség tagjait s a most kezdő tehetséges fiatalokig, hiszen csak a nevek pusztá felsorolása oldalakat töltene meg. A neveket olvasóink egyébként is megtalálhatják a két repertóriumunkban. Elég talán, ha most csak arra utalok, hogy munkatársaink egy részének neve az elmúlt negyven évben kitörölhetetlenül belevésődött az egyetemes magyar irodalomtörténetbe. Magának az Új Látóhatárnak igazi értékelése csak ezután kezdődik, hiszen eddig a magyarországi hatóságok a legszigorúbb adminisztratív eszközökkel elszigetelték a hazai olvasóktól. A könyvtárakban a zártanyag osztályon tartották. A posta még Illyés Gyulának sem kézbesítette ki, még ma is őrzöm borítékostul azt a példányt, amelyet a robbanó anyagok szállítási tilalmára vonatkozó nemzetközi megállapodásra hivatkozva küldtek vissza. A határon átutazó magyar turistáktól éveken át azt kérdezték, van-e pornófüzet vagy Új Látóhatár a podgyászkukban. Ezért nem dicsekedhetünk azzal, hogy a hazai szellemi élet alakulásában olyan fontos szerepe lett volna az Új Látóhatárnak, amely megillette volna. Mégis örömmel látjuk, hogy azok a demokratikus eszmék, amelyekért negyven éven át küzdöttünk, új életre keltek Magyarországon.

Valljuk meg, elsősorban a nyugati magyarság irodalmi és politikai folyóirata voltunk, a nyugaton élő magyarság szellemi igényeit igyekeztünk kielégíteni és az itt élő írók műveinek nyilvánosságot biztosítani, ha ez a nyilvánosság eléggé korlátozott is volt. Hosszú éveken át az Új Látóhatár volt az egyetlen magas színvonalú, demokratikus irodalmi orgánus, amely minden szélsőségtől távol tartotta magát. Jóllehet szerkesztői és legtöbb munkatársa a népi irodalom körébe tartozott, a folyóirat mégis helyet adott minden színvonalas írásnak, sok esetben olyan írásoknak is, amelyekkel maguk a szerkesztők sem értettek egyet. Tudtuk, hogy olvasóink többsége átlapozza az avantgarde verseket, mégis kötelességünknek éreztük, hogy legalább a legjavát közöljük, persze akadt olyan költő, aki egy szerinte konzervatív vers miatt lemondta a lap előfizetését. Mindezek azonban nem befolyásoltak bennünket. Negyven éven át legfőbb elvünknek tartottuk, hogy minden színvonalas írásnak helyet adjunk, ha valamely írást vissza

kell utasítanunk, azt a legudvariasabb formában tegyük: szerkesztőségünk nem sért meg senkit és nem sértődik meg semmin. A szerkesztőségben belül is tiszteletben tartottuk a személyes szabadságot. Az elmúlt 40 év alatt a szerkesztőségben belül csak háromszor kényszerültünk szakításra: először Borsos Sándor, majd Horváth és Vámos és végül Bikics Gábor kiválásával. Ha összevetjük ezt a három belső válságot más fontos magyar irodalmi folyóiratokban előforduló belső harcokkal, viharokkal, akkor még e téren is egyedülálló jelenség az Új Látóhatár, pedig az emigráció állandóan mérgező légköre, az egymástól való óriási távolságok miatt, a személyes érintkezések hiányából, a levelezések révén keletkező félreértésekből és sértődöttségekből könnyen keletkezhetnek áthidalhatatlan ellentétek. Büszkék lehetünk tehát arra is, hogy negyven év alatt személyi gyűlölködés nem tépázta meg folyóiratunknak sem belső körét, sem külső tekintélyét. Bátran mondhatjuk tehát, hogy a 39 évfolyamban alig található a jövő történésze és irodalomtörténésze olyan írást, melyet nem a magyarság féltése és a demokrácia kívánalma, hanem irracionális gyűlölet diktált volna.

A „fordulat éve” utáni 40-ik év Magyarországon is jelentős változásokat hozott. A csalásokkal, hazug, koncepciók perekekkel, gyilkosságokkal felépített politikai, társadalmi és gazdasági rendszer változatlan formájában ma már az erőszak eszközeivel sem tartható fenn. Ma még nem tudjuk, hova vezet ez a felülről engedélyezett demokratizálási folyamat. Mégis felmerülhet a kérdés, szükség van-e még mindig egy ilyen nagy áldozattal idekint fenntartott folyóiraatra, amikor odahaza az írók már szabadon elmondhatják véleményüket, sőt a legtöbb nyugaton élő író már minden különösebb akadály nélkül otthon is publikálhat a folyóiratokban és a kiadók sem zárkoznak el könyveik kiadása előtt, s novemberben megjelent a magyar írók független irodalmi lapja, a Hítel, amely „az írott szó hitelével és hitelének erejével” kíván résztvenni a magyarság sorsának alakításában és folytatni azt a munkát, „amely a Válasz megszűnésével” odahaza abbamaradt, s hadd tegyem hozzá, amelyet nyugaton eddig az Új Látóhatár folytatott. Ha az Új Látóhatár csak annak a munkának a folytatását tartotta volna feladatának, amely a Válasz megszűnésével otthon abbamaradt, akkor most valóban jogos lenne a kérdés: van-e még rá szükség. Az Új Látóhatár azonban elsősorban a nyugaton élő magyar írók fóruma, amely nélkül nehezen képzelhető el nyugati magyar irodalom, de mindig otthona volt az ötágú síp időnként nehéz helyzetbe került ágainak. Időnként helyet kellett adnunk az otthon elhallgattatott, nyilvánosságához nem engedett írók műveinek, a Titó-Sztálin ellentét idején az otthon fasiszta irodalomnak gyalázott jugoszláviai magyar irodalmat nekünk kellett felkarolnunk és értékeit kritikáinkban felmutatni. Nekünk kellett elsőnek szót emelnünk a kisebbségi magyarság üldözése ellen, amikor a kommunista országvezetés a felvidéki és erdélyi magyarság egyre következetesebb írtását „az illető ország belügyének” deklarálta. Örülhetünk, hogy szavunk nem maradt pusztába kiáltott szó, s ma már a jugoszláviai magyar irodalom elfoglalta méltó helyét az egyetemes magyar irodalomban, és a kisebbségben élő magyarság sors minden magyar legégetőbb ügye, a mai kormányé, sőt a kommunista párté is.

Örömben azonban jócskán vegyül ürm is, mert nem csukhatjuk be szemünket olyan hazai jelenségek előtt, amelyek bizonyos hasonlatosságot mutatnak a Rákosi-korszak végleg megszűntnek vélt, dicstelen módszereivel. Az egyre szaporodó klubok, egyesületek és frontok vezetőségében máris ott terpeszkednek sokan azok közül, akik nemrég még segítettek csirájában elfojtani a nagy reményekkel induló demokráciát. Ha szavunk nem is hangzik messzire, megint fel kell emelnünk a szavunkat, nehogy ismét a régi pocsolyába fojtsák az újabb demokratikus kezdeményezéseket. A kaméleonok kora lejárt, ezek a köpönyegforgatók az országot csak újabb politikai, gazdasági és szellemi válságba sodorhatják és végképp tönkreteszik a megújulásra törekvő kommunista párt itt-ott megmaradt tekintélyét is.

Az Új Látóhatár tehát még 40-ik évfolyamával sem töltötte be feladatát, a változó idő nem engedi, hogy a folyóirat megszűnjön. Az előfizetésekből és hozzánk beérkező levelekből is azt látom, hogy olvasóink is életben akarják látni. Leveleim között évek óta őrzök egy a messzi Ausztráliából jött levelet. Nagy gondjainkban vigasztalásul néha előveszem. Egy munkásolvasónk írta: „Ha netalán anyagi segítségre lenne szüksége az Új Látóhatárnak, szívesen segítek. Néha egy pár dollár is jól jön. Én csak egy esztergályos vagyok, ezeket nem tudnék adni, csak amennyi tölem telhető...négy gyermeket kell egy fizetésből eltartanom és fölnevelnem.” Most is elővettem ezt a levelet és nem véletlenül idézem. A 40-ik évfolyam küszöbén kérem mindazokat az előfizetőinket, akik jobb helyzetben vannak, mint az ausztráliai, négygyermekes esztergályos olvasónk, előfizetésük pontos beküldésével és esetleges adományukkal tegyék lehetővé a 40-ik évfolyam megjelenését és a jubileumunk méltó megünneplését, mert ha ez sikerül, egyedülálló ünnepe lesz ez az egyetemes magyar irodalomnak, de különösképpen az emigrációnak, mert elsősorban az emigráns magyar olvasóközönség érdeme, hogy ezt az ünnepet az Új Látóhatár megérhette.

Új Látóhatár

1989.

XL. évfolyam 4. szám

Molnár József :

Jubileumi számvetés és a kiadó búcsúja az olvasótól

Folyóiratunk ezzel a számával betöltötte 40-ik évfolyamát és néhány csöndes, majdnem visszhangtalan hazai ünnepséggel véget ért a jubileumi esztendő is. Ha olvasóink közül valaki vette a fáradságot és tavaly ilyenkor elolvasta a jubileumi év elé írt kiadói leveletem, talán még emlékszik rá, hogy akkor még optimistán, bizakodóan szoltam az Új Látóhatár jövőjéről. Nehogy már a jubileumi év előtt be kelljen jelentenem a folyóirat megszüntetését, előszedtem minden érvet, miért van még mindig szükség az Új Látóhatárra. A jubileumi év kinti teljes visszhangtalansága, vagy olyan visszhangja, amelyet inkább le- mint megbecsülésnek tarthattam és az otthoni tapasztalatok meggyőztek arról, hogy ennek a folyóiratnak ideje lejárt, nincs értelme a további erőfeszítésnek és áldozatoknak. Ezt egészen más okokból kiindulva Borbándi Gyula is így látja. Ezért már e számunk megjelenése előtt bejelentettem a müncheni Gewerbeamt-nál a folyóiratnak 1989. december 31-ével való megszüntetését.

Az elmúlt években ezen a helyen mindig mint a lap kiadója szoltam olvasóinkhoz és előfizetőinkhez, most is mint a felelős kiadó és egyik szerkesztője szólok arról, miért tartom elkerülhetetlennek a folyóirat megszüntetését. Elsősorban természetesen korunk miatt, mert mindketten túl vagyunk már a hetvenen, sok időnk már nincs hátra. Babits Mihály a Nyugat egyik jubileumán azt mondta, hogy egy folyóirat egy generáció műve. Ha ez igaz, akkor be kell látnunk, hogy a mi generációnk ideje lejárt. Persze az is igaz, hogy ez a folyóirat a Huszadik Századtól, Jászi Oszkártól, a Nyugat Fenyő Miksájától majdnem egy évszázad legkiválóbb magyar szellemeinek volt otthona egészen a népi írókig és az 56-os, sőt az azt követő nemzedékig. (Ha ezt mások nem is méltányolják.) Elsősorban erre a nagy múltra való tekintettel igyekeztem mindent elkövetni, hogy létét biztosítsam. Évek óta láttam közeledni az időt, amikor már korom, helyesebben korunk miatt nem tudjuk rendesen ellátni a vele járó sok — fizikai — munkát. Elhatároztam, hogyha már a magam erejéből nem telik, megpróbálok mások segítségével olyan anyagi alapot teremteni, amelynek segítségével meghosszabbíthatom a folyóirat létét. Elsősorban a legnagyobb számú és viszonylag a legjobb körülmények között élő szórvány-magyarok, amerikai honfitársaink segítségére gondoltam, egy amerikai előadó körút megszervezésével. Az utat New Yorkig és vissza álltam volna a magam csekély nyugdíjából megtakarított pénzemen, terhükre csak a körút alatt lettem volna. Naivul azt hittem, ez igazán szerény kívánság negyven évi munkásságunk után. Sztáray Zoltán közvetítésével két helyre is fordultunk. Püski Sándor, régi barátom még a háború előtti népi mozgalom idejéből, szívesen segített volna a rendezésben, de otthoni igen fontos angazsáltsága miatt ezzel most nem tudott foglalkozni. Ezt be kellett látnom. A másik hely, egy amerikai intellektuális szervezet, amely a régi magyar irodalom értékeinek felfedezője és a felvilágosodás kori magyar irodalom elindítójának nevével ékeskedik, azt válaszolta: Nyugati magyaroknak nem rendezünk semmit! Ebből megérthettem, hogy nekik az emigráns irodalom legnagyobb folyóiratának 40 éve és 23.500 oldala nem ér annyit, mint egy hazai Költőcske Mihály néhány verse. Nem adtam föl még ekkor sem a küzdelmet. Ha az amerikai magyarságra nem számíthatok, idegenhez fordulok. Segélyt kérek a bonni kormánynak a menekültek kulturális támogatására létesített alapjától, amelytől eddig soha nem kértem semmit. A minisztériumtól azt a választ kaptam, ha a magyar „Zentralverband” (a menekült magyarok központi szervezete Németországban) ajánlja, akkor kérésemet megfontolás tárgyává teszik. Természetesen nem ajánlották, hiszen ők is magyarok! Viszont az egyesület volt elnökének nevével azóta már az MDF lapjában, a Hittelben talákoztam valamiféle jótékonyági felhívás aláírójaként.

Már csak a várható otthoni jó tapasztalatokban bízhattam. Ha ez anyagi előnnyel a folyóirat számára nem járhat, talán majd lelket önt belém és megegyeztem megkísérlem a lehetlent. Az otthoni jubileumi ünnepségek alkalmából viszont azt tapasztaltam, hogy a nyugati magyar és általában a kisebbségi irodalmunk iránt érdeklődő, néhány lelkes író kívül, az írók alig ismerik az Új Látóhatárt, legfeljebb pár példányt láttak és egy-kettőt talán olvastak is. Ennek nemcsak az az oka, hogy a legutóbbi időkig szellemi dugárú volt Magyarországon, hanem az is, hogy az írók többsége nem tartotta olyan fontosnak a nyugati magyar irodalom ismeretét, mint mi az otthoniét, az erdélyi, felvidéki és délvidéki magyarokét. Nyilván ezzel magyarázható, hogy a Kortárs szerkesztősége, amely mindent elkövetett, hogy az Új Látóhatárt irodalmi érdemeinek megfelelő módon ünnepelje, nem talált egyetlen olyan otthoni magyar író, aki alaposabb ismeretek birtokában tudta volna méltatni negyven éves munkásságát.

Hasonló lesújtó tapasztalatokat szereztem könyvkiadói tevékenységem értékelésével kapcsolatban is. Egy pesti könyvkereskedés kirakatában megláttam Cs. Szabó László „Római muzsika” című könyvének otthoni kiadását, amelyet eredetileg 1970-ben én adtam ki, mint Aurora könyvet. A Magvető kiadó — nyilván mert még mindig jogtalanak tekinthető

emigráns kiadónál jelent meg — nem tartotta érdemesnek feltüntetni az első kiadó nevét és helyét, csupán csak azt jegyezte meg a hátsó borítólapon, hogy „Az először 1970-ben megjelent könyv hazai kiadása főhajtás Cs. Szabó László emléke előtt”. Hogy mekkora főhajtás volt az élő, emigráns Cs. Szabó előtt egy szegény nyugati kiadó és nyomda munkája, arról a hazai olvasónak még ma sem illik tudomást venni. Alig nyeltem le a mérget a Magvető kiadó miatt, mikor a pécsi Jelenkorban Borbándi Gyula tollából azt olvasom, hogy Cs. Szabó esszégyűjteményének 1982-es budapesti megjelenése után kijelentette, hogy munkájáért illő tiszteletdíjat kapva, ismét írónak érzi magát. Egy tucat év alatt már ő is elfeledte, hogy az Aurora kiadótól a Római muzsikáért 1000 márká tiszteletdíjat kapott. (Óh, nem a jövetelemből, mert könyve 10 év alatt is csak úgy fogyott el, hogy sokat elajándékoztam — mint Tótfalusi egykor a Bibliájából — hazai látogatóknak!) Most tudtam csak meg, hogy abban az időben Magyarországon ezer márkának megfelelő honoráriumot sokezeres példányszám után is kevesen kaphattak. De hogy egy pillanatig se ringassam magam abban az álomban, hogy mégis érdemes volt nyugati magyar kiadónak lenni, hadd mutassam be megint csak ennek a könyvnek a példáján. A Katolikus Szemle legutóbbi számában kitűnő ismertetés jelent meg a Római muzsikáról. Természetesen az otthoni kiadás alapján. Az egyébként kitűnő recenzens talán nem is látta az eredetit, vagy nem is tudott róla, mert csak néhány éve él Rómában. A recenzens legalább tudja, amit a pesti kiadó nem akart tudni, hogy az „először 1970-ben megjelent” könyv „ müncheni kiadás”, de az Aurorának, több mint 40 emigráns könyv — köztük jelentős művek — kiadójának nevét ő is elfeledte említeni, mintha sohasem lett volna. Más Aurora könyvekkel való kálváriát már meg sem említem. Talán ezekből a példákban is látja az olvasó, hogy nagy idealizmus kell ahhoz, hogy ilyen tapasztalatok alapján se adja föl valaki a küzdelmet a nyugati magyar irodalomért, hiszen nemhogy hasznot, de még megbecsülést sem remélhet a sokszor tudatlan és néha rosszindulatú környezettől.

Talán ezek után érthető, ha az Új Látóhatár megmentésére elgondolt utolsó tervemmel már csak kedvetlenül kísérleteztem, előre sejtve a várható sikertelenséget. Legutóbbi magyarországi tartózkodásom alatt azzal próbálkoztam, hogy ha másként nem megy, csináljunk az Új Látóhatárból egy nyugat-keleti folyóiratot az otthoni nevesebb írók és fiatalok bekapcsolódásával közös szerkesztésben, otthoni előállításban, de eddigi szellemét megőrizve és a nyugati előfizetők lehető megtartásával. Rá kellett jönnöm, hogy ez is megvalósíthatatlan. Odahaza ma, a friss szabadság mámorában minden valamire való író lapot, pártot, kiadót alapít, társaságot és fórumot szervez. Ilyen csekélységre mint egy nyugati magyar folyóirattal való együttműködés, országos érdekű járn-kelni való dolgaik mellett nincs idejük, amit 40 évi szájkosár után meg is tudok érteni.

Mégis igazat kell adnom annak, aki úgy véli, hogy a nyugati magyar irodalom legrégebbi irodalmi folyóiratának a sorsa nem csak a kiadó és a szerkesztő ügye, hanem az egész nyugati magyarságé. De mit tehet a kiadó, ha már nem bírja a reménytelen további küzdelmet, és öreg fejjel nem tudja elviselni a reménytelenséget. Ezért úgy érzem, hogy azzal a sok száz előfizetővel szemben, akik évtizedeken át hűségesen kitarítottak folyóiratunk mellett, a hűtlenség bűnébe estem, mert ennek a folyóiratnak a sorsa az ő ügyük is. Nélkülük egy évet sem tudott volna megélni, nem negyvenet. Egyedül velük szemben érzek büntudatot, a hűségesekekhez lettem hűtlen. Negyven éven át ők tartották bennem a lelket, s a sok sikertelenség és keserűség ellenére újra meg újra ráébredtetek, hogy érdemes a nyomda piszkos padlóját söpörni, az olajos gépeket törölgetni, mert az életnek így több értelme van, mint nagy pénzt keresni és jómódban élni. Ezeken az oldalakon, ahol minden évben segítségüket kértem a következő évfolyamhoz, most már nem kérek semmit. Csak köszönetet mondok sokuknak negyven év hűségéért, barátságáért és áldozatkészségéért. Szeretném megszorítani mindegyikük kezét, de csak jelképesen fejet tudok hajtani előttük, mikor e sorokat írom. Rajtuk kívül köszönetet kell mondanom Borbándi Gyulának és Sztáray Zoltánnak a több évtizedes jó együttműködésükért s nem utolsósorban országos terjesztőinknek, akik országukban gondját viselték előfizetőinknek, és munkatársainknak, akiknek honorárium nélkül közölt írásaik emelték magasba e folyóirat színvonalát. Végezetül külön köszönetet kell mondanom azoknak az előfizetőknek, akik nálam is optimistábbak voltak és annyira bíztak az Új Látóhatár jövőjében, hogy már 1990-re is beküldték az előfizetési díjat. Ígérem, hogy a posta- és nyomdai költségek rendezése után a főlöslegesen beküldött díjakat visszajuttatom.

Búcsúzásul szeretném remélni, hogy a nyugati magyar irodalom még sokáig élni fog és támad majd az Új Látóhatár helyett méltóbb és színvonalasabb folyóirata, melynek kiadója sikeresebben és főképp gondtalanabban végzi majd munkáját. Hadd üdvözöljem hát a jövőbeni új folyóiratot és annak kiadóját Illyés Gyula szép szavaival:

*Bajjal tört utamon — mint hegyi sűrűn át
Kézzel tartva a gallyt a követők előtt —
úgy jöttem, hogy az út néki is út legyen.*

Borbándi Gyula : Isten hozzád...

Amikor Molnár József és jómagam, mint az Új Látóhatár tulajdonosai, úgy döntöttünk, hogy ez év végével, a negyvenedik évfolyam utolsó számával a folyóirat munkáját befejeztünk nyilvánítjuk, sokkal könnyebb volt a vége szót kiejtenünk, mint most elhatározásunkat olvasóinknak és munkatársainknak megmagyarázni.

A döntésnél racionális szempontokat mérlegeltünk és az értelmünkre hallgattunk. Az indokolásnál viszont hatalmába kerít az érzélem. A búcsúzásnál nem titkolhatjuk el, hogy bizony fájdalom és szomorúság megválni attól a munkától, amely kezdettől fogva emigrációnk értelme volt. Nélküle sokkal nehezebb lett volna mindazt elviselni, amin a külföldön töltött évtizedekben átmertünk.

Folyóiratok általában úgy szűnnek meg, hogy betiltják, megfojtják, elnémítják őket, elfogy az olvasóközönségük és pénzük, felbomlik a kiadók és a szerkesztők közötti együttműködés, vagy a szerkesztők unják meg a lapcsinálást és visszatérnek az írói munkához.

Az Új Látóhatár megszűnésének hátterében hiába keresnénk ilyen okokat.

Magyarországon szabaddá lett az irodalom és a nyugati magyar íróknak sem egyetlen megjelenési fórumaik többé a külföldön működő orgánukok. Az egyik ok, amiért a Látóhatárt 1950-ben elindítottuk, tárgyalanná vált. Mégsem mondanám, hogy az Új Látóhatár a Magyarországon bekövetkezett változások miatt elvesztette létjogosultságát. Van még elegendő ok, ami miatt nyugodtan megjelenhetnek továbbra is.

Egy ilyen irodalmi és politikai szemle éltető eleme nemcsak a tagadás és a szembenállás, mint volt az elmúlt évtizedekben, hanem a másság, a különbözőség is. Magyarokként ugyan, de a hazaitól eltérő életfeltételek között, idegen hagyományok, beidegzettségek és kultúrák hatására mások vagyunk, mint a magyarországi, az erdélyi vagy a vajdasági magyarok. Attól eltekintve, hogy immár vannak saját hagyományaink is, amelyek éppen úgy befolyásolnak, mint a debreceniek a tiszántúliak vagy a pécsiek a dunántúliak. Ha van létjogosultsága egy szegedi vagy szombathelyi folyóiratnak, miért ne lehetne egy müncheninek, rómainak, párizsinak vagy chicagóinak. Az Új Látóhatárt tehát nem kellene megszüntetni politikai okokból vagy azért, mert kétségessé vált, hogy szükségük van-e a nyugati magyaroknak saját irodalmi orgánukokra.

Azért sem, mintha a nyugati magyar írókat immár kielégítené, hogy Magyarországon közlik műveiket. E tekintetben az a helyzet, hogy még mindig vannak szép számmal szerzők, akik politikai vagy személyi okokból ezután sem kívánnak publikálni Magyarországon. Ezt éppen úgy tiszteletben kell tartani, mint azt, hogy mások élnek a hazai megjelenési lehetőségekkel. Vannak munkatársaink, akik egyaránt publikálnak Magyarországon és külföldön. Vannak, akik azt szeretnék, hogy bizonyos témák feldolgozása először itt történjék és csak azután másutt, és vannak, akik az első közlés helyének a mi folyóiratunkat választják.

A létjogosultság mellett szól, hogy sem szerzőink, sem előfizetőink, sem olvasóink száma a megváltozott magyarországi állapotok következményeként nem csappant meg. Kéziratban ugyanúgy nincs hiány, mint érdeklődésben és figyelemben. Mindig annyi kéziratunk volt, hogy egyszerre akár két vagy három számot is összeállíthattam volna.

Miért akkor a vég bejelentése és a búcsúzás?

Azért, mert elfogyott az erőnk. Nem bírjuk tovább. A folyóiratszámok elkészítése nemcsak szellemi és idegi, hanem fizikai megerőltetés is. Mind a hárman, akikre a sok tennivaló hárul, túl vagyunk a hetvenen. A szellemi munka mégcsak menne, de a fizikai már nem. Lehet, a mi hibánk és mulasztásunk, hogy így történt. Talán ügyetlenségünk következménye is, hogy nem akadtak ifjú segítőtársak, pedig gondoltunk rá és kísérleteztünk, de nem sikerült. Nem tudtunk olyan fiatalokat találni, akik vállalták volna a munkát, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Valószínűleg hiányzott belőlük az a megszállottság, amellyel a sors megajándékozott minket és amely nélkül valószínűleg már az első nehézségek után fel kellett volna adnunk a folyóiratért vállalt küzdelmet.

Sokat töprengtünk azon, hogyan menthető meg az Új Látóhatár és lehetne-e folytatni a mi közvetlen részvételünk nélkül is. Ajánlat a folyóirat teljes vagy részleges átvételére mind idekint, mind Magyarországon akadt, nem is egy. Ezeket azonban udvariasan és köszönettel elhárítottuk, mert nem láttunk elegendő biztosítékot arra vonatkozóan, hogy folyóiratunk szelleme és színvonala csorbitatlanul megmaradhat. Nem az ajánlattevők személye és szándéka tartott vissza a velük való megegyezéstől, hanem a tulajdonváltással járó kockázatok és a jövőt illető kétségek.

Hogy a folyóiratot nem telepítettük át Magyarországra, nagy mértékben azért történt, mert az Új Látóhatárt a nyugati magyar irodalom orgánumának tekintjük és úgy véljük, legjobb, ha majdan a magyar irodalomtörténet is annak könyvelői el. Egész léte emlékeztessen a nemzet életének egy viszontagságos és szomorú korszakára, az önkény és a megosztottság évtizedeire, arra a küzdelemre, amelyet a szabadságért, a demokráciáért, a szellem autonómiájáért, a virtuális és a valóságos Magyarországot találkozásáért folytattunk.

Hadd említsek még egy érvet a mostani megszűnés mellett. Talán még elhúzhattuk volna egy-két évig, miként némely munkatársunk ajánlotta. Az is lehet, hogy ezt egy ideig egészségünk sem sínylette volna meg túlságosan. A természetben azonban nem lehet kifogni. Egy-két év múlva is a maihoz hasonló problémát okozna a megszűnés. Nekem az a véleményem, hogy egy vállalkozást a delelőjén kell abbahagyni és nem akkor, amikor hanyatlani kezd. A negyvenedik évfolyam alkalmából a korábbinál is elevebből nyilvánult meg az a felfogás, hogy folyóiratunk az elmúlt évtizedekben jelentős teljesítményt nyújtott és ezt olyanok is hajlanak elismerni, akik a szerkesztési politikánkat olykor fenntartásokkal kísérték. Attól félek, hogy az öregeddéssel nemcsak erőnk és energiánk fogy, figyelmünk csökken, idegeink romlanak, de esetleg önnön munkánk megítélésében is kopik a kritikai érzékünk. Magyarán: nem vesszük észre, hogy gyengébbek és rosszabbak vagyunk, a csúcson túlra, a leszálló ágra kerültünk. Nincs annál elszomorítóbb, mint ha az olvasók hanyatlást és visszaesést tapasztalnak, a felelős személyek meg mindezt képtelenek felismerni. Kár lenne, ha az Új Látóhatárral is ez történnék. Tudni kell, mikor érkezett el a félreállítás, a visszavonulás, a befejezés ideje.

Mint szerkesztőt megnyugvással és elégedettséggel töltöttek el az elismerés szép szavai, amelyeket folyóiratunk szerepéről és jelentőségéről munkatársaink fogalmaztak meg, akik előtt az elmúlt hetekben már nem titkolhattuk, hogy megszűnünk. Tudom, nem udvariaskodtak, hanem őszintén és meggyőződéssel nyilatkoztak arról, mit jelent nekik a folyóirat és miért szomorítja el őket a vége. Az Új Látóhatár irodalomtörténeti megítélése majdan be fog következni és helyet is kijelölök az arra illetékesek. A mérleg elkészítése nem a mi feladatunk. Mi csak azt mondhatjuk, hogy amire vállalkoztunk, azt igyekeztünk tisztességgel és képességeinkhez mérten elvégezni. Az Új Látóhatár megjelenési lehetőséghez juttatott négy évtized alatt többszáz nyugati magyar író, igyekezett égető kérdések tisztázásához hozzájárulni, az ország és a nép állapotáról tájékoztatni, olyan ügyeket és kérdéseket tárgyalni, amelyeket Magyarországon tiltottak és olyan elveket hirdetni, amelyeket üldöztek. Egy majdani mérlegkészítés nyilván arra is kiterjed, hogy ennek mi volt az értelme, következménye és hozzájárult-e a nemzet és az ország helyzetének javulásához.

Olvasóink talán nem tartják szerénytelenségnek, ha a búcsúzás alkalmából a magam személyes mérlegét is elkészítem. Ez inkább pozitív, mint negatív. 1958-tól kezdve mint felelős szerkesztő több örömet könyvelhettem el, mint szomorúságot. A legnagyobb boldogságot az okozta, hogy az Új Látóhatárt a vele egyet nem értők is tekintélyes és jelentős folyóiratnak tekintették és akadtak nem kis számban olyanok, akik a legjobb nyugati magyar folyóiratnak nevezték. Ez nemcsak azok érdeme, akik a szerkesztésben résztvettek, de még inkább azoké, akik legjobb írásaikat az Új Látóhatárnak adták. A legfényesebb nevek viselői és az ismeretlen kezdő írók egyaránt tiszteletdíj nélkül dolgoztak, aminthogy a szerkesztők munkájának honorálására sem volt soha lehetőség. A munkatársak hűségesebb kitarása és áldozatkészsége méltán társul az előfizetők és olvasók hűségéhez. Az a magas színvonal, amelyet folyóiratunkról szólva oly gyakran és oly sok helyütt emlegetnek, elsősorban munkatársainknak köszönhető, hiszen az ő műveiknek összessége adta az Új Látóhatár már ma is irodalomtörténetinek mondott értékét. A velük való együttműködés nemcsak szerkesztői öröm volt, de emberileg is kivételes ajándék.

Persze, kudarcok és balsikerek sem kerültek el, vereségeket is szenvedtem és méltánytalanok érzett ütések is értek. Talán Istentől kapott természetemnek köszönhetem, hogy az értetlenség, a támadás, a felsülés és a fiasco nem kedvetlenített el, nem idézett elő belső sérülést és nem tántorított el azoktól a céloktól, amelyeket magam elé tűztem és követni kívántam. Sok vita középpontjába kerültem és többször éreztem, hogy ellenfeleim igazságtalanok velem szemben, különösen, ha a támadók nemtelen eszközökhöz folyamodtak. De a csalódás és a keserűség hamar elillant, mert mindannyiszor felülkerekedett bennem a felismerés, hogy az embert az alkotás, a teljesítmény igazolja és inkább arra fordítsa energiáját, mint a vélt vagy valóságos sérelmeken való kesergésre, netán azok megtorlására.

A búcsúzás pillanatában — hogy ez írás személyes részének végére jussak — az Új Látóhatárnál végzett szerkesztői munkám örömeire gondolok: a zavartalan együttműködésre azokkal, akikkel a folyóirat gondjai összekötöttek (elsősorban Molnár Józseffel és Sztáray Zoltánnal), a bizalomra, amellyel régi és új munkatársak megajándékoztak, a hűségre, amellyel az előfizetők és az olvasók az Új Látóhatárt fenntartották, azokra a nyugati magyar szellemi és értelmiségi intézményekre, amelyek közreműködtek olyan légkör kialakításában, amelyben érvényre juthattak a folyóiratunk által termelt és népszerűsített értékek.

Büszkeséggel tölt el, hogy a Látóhatár és az Új Látóhatár négy évtizedes tevékenységében résztvehettem. Köszönet mindenkinek, aki támogatott és segített abban, hogy a bajokat feledve munkámat mindig jókedvvel és élvezettel végezhessem.

Isten hozzád, Új Látóhatár! Isten hozzátok, kedves olvasók, előfizetők, munkatársak!

Borbánci Gyula

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

József Molnár, one of the leading figures of the Hungarian publisher, printer and periodical owner in West, passed away on 1 December 2009 in Munich, at the age of 91. In this column we present several writings that highlight one of the pillars of his career: publisher and periodical owner/editor. In the next issue we intend to publish writings on the other pillar of his oeuvre: his research and monography on the life and work of Miklós Misztótfalusi Kis.

- József Molnár: In Advance of the 40th volume of the '*Új Látóhatár*' ('*New Horizon*')
- József Molnár: Jubilee Account and Publisher's Farwell from the Reader
- Gyula Borbándi: Fare Thee Well!

